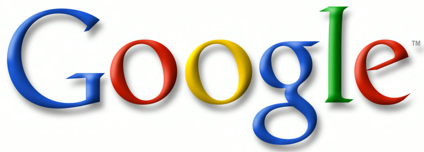
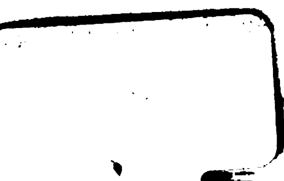

Dansk Glossarium

eller

Ordbog over forældede danske Ord

af

Diplomer, Haandskrifter og trykte Bøger

fra det 13de til det 16de Aarhundrede,

samlede og oplyste

af

Christian

C. Molbech.

Anden Deel.

M—Ø.

Kiøbenhavn.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

Thieles Bogtrykkeri.

1866.

3093

Fra Omslaget af 1ste Binds 1ste Hefte optrykkes følgende:

Ved at udgive 1ste Hefte af nærværende Værk, maa jeg forudsende følgende Erindringer:

1. Som Bidrag til et dansk Glossarium vil Værket (hvad allerede tilforn offentlig er sagt) ikke giøre nogen Paastand paa Fuldstændighed, eller paa at meddele **ethvert** forældet Ord i det danske Sprog. Dets Indhold vil væsentlig omfatte de Samlinger af saadanne Ord, som Forfatteren i en tidligere Periode har anlagt, i senere Aar ikke meget forøget, og hvis nuværende Redaction, eller Sammensankning, Ordning og Oplysning, er et Arbeide, næsten over hans Kræfter, som vil levne liden eller ingen Tid til Samlingens videre Berigelse under Trykningen.
2. Det er en fra Begyndelsen fulgt Grundsætning, at enhver Artikel i dette Glossarium skal gives selvstændig, eller uafhængig af Videnskabernes Selskabs, og enhver anden dansk Ordbog; og **grundet paa eet eller flere Skriftsteder.** Disse Steder anføres altid med den Udstrækning, at Sætningen eller Meningen bliver saa fuldstændig, som det behøves for at det vedkommende Ord kan opfattes i sin Betydning. Om et her optaget Ord findes i den førstnævnte Ordbog, eller andensteds, kommer saaledes her egentlig ikke i Betragtning. Specielle Glossarier, i mine egne eller Andres Udgaver af gammeldanske Skrifter, saavel som gamle latinsk-danske Vocabularier og andre Ordbøger, ere hyppigt benyttede; uden at det tør siges, at denne Benyttelse har været ganske udtømmende, eller har optaget Alt, hvad i saadanne Kilder kunde være at opdage. Det Vigtigste og Mærkeligste, der i samme fandtes passende til et Glossarium som dette, vil vel overhovedet ikke savnes.
3. Om Valget af det her meddeelte Sprogstof, eller hvilke Slags gammeldanske eller forældede Ord, som i nærværende Glossarium ere optagne eller ikke optagne: kan i øvrigt paa dette Sted ikke meget være at sige. Den oprindelige Hovedtanke for de Samlinger, hvoraf Værket nu fremgaaer, har været, at de skulde indbefatte den hele forældede Deel af Skriftsproget, der Tid efter anden kom til min Kundskab, og som efter Planen for min **danske Ordbog** maatte udelukkes af denne; ligesom det danske **Dialect-Lexikon** har optaget hvad jeg i denne Retning af Sprogets Forraad havde samlet. Men som jeg snart ved Erfaring kom til den Overbeviisning, at en enkelt Mand i Foretagender af den Art hverken tør tænke paa at kunne udtømme de nu levende, eller de uddøde og forældede skriftlige Sprogkilder; saaledes fandt jeg raadeligt, i Almindelighed at udelukke fra mine Samlingers Omraad vore gamle Love fra det 13de Aarhundrede, da et Glossarium til disse burde behandles i samme Form og Fuldstændighed, som de

ypperlige Schlytersfe Glossarier til Sveriges gamle Love — hvilket i en almindelig Samling af forældede danske Ord, som denne, ei vilde passe; og desuden overgik min Evne. Disse Love ere derfor her forbigaaede; dog med Undtagelse af endeel Ord, hvis Optagelse har en eller anden særskilt Grund. Derimod høre baade de gamle Gaardsretter og Stadsretter fra 13de og 14de Aarhundrede, Recesser, ældre Forordninger og Dombreve m. m. til de Kilder, som meer eller mindre, saavidt jeg har formaaet og kunnet overkomme det, ere benyttede ved Samlingen af nærværende Ord=Forraad. Dertil hører ogsaa en stor Deel danske Kongebreve og **Diplomer**, baade trykte og utrykte; at udtømme denne Sprogkilde, var dog umueligt for en Samler, som hidtil ikke har modtaget nogensomhelst Hielp eller Bidrag af Andre til dette Værk.

4. Alle i Glossariet optagne Ord anføres **i den nu gieldende Form**, hvilken derfor har bestemt Ordenes strengt alphabetiske Række. I denne er det Ordene i sig selv, eller saaledes som vi nu opfatte dem, og saaledes **som vi vilde skrive dem, hvis vi brugte dem**, der skal meddeles; ikke deres meer eller mindre vilkaarlige, i 10 og 20 forskiellige Former omskiftende gamle Stavemaader.

5. De anførte Skriftsteder ere derimod overalt afskrevne med streng Nøiagtighed, efter den benyttede Kildes Stavemaade — endog i Tilfælde, hvor denne i nyere Afskrifter eller Aftryk, der i Mangel af den ældre Original maatte benyttes, er kiendeligen slet eller urigtig; hvilket bl. a. er Tilfældet med den største Deel af de ved afdøde Conferentsraad Rosenvinge efter Copier i Dombøgerne udgivne ældre Retterting- og Landstingsdomme. Enskiøndt ethvert Sted, som ovenfor er sagt, fuldstændigen meddeles, ere dog i mange Tilfælde overflødige Mellemsætninger, Personers Navne o. desl., for Rummets Skyld udeladte, hvilket da findes angivet ved de sædvanlige Tegn.

6. Overalt, hvor det var mueligt, findes ved ethvert enkelt Ord, Aarstal for den brugte Kilde anført; ligeledes det Document, Haandskrift eller trykt Skrift, hvoraf de anførte Steder ere fundne. Disse Henviisninger ere givne saa tydelige, som mueligt, og ved ethvert Ord. Oplysninger om forkortede Bogtitler, om benyttede Haandskrifter og andre Kilder, m. m., ville i sin Tid ved Værkets Slutning blive meddeelte.

Saaledes overgives dette ikke ringe Udbytte af Forfædrenes forældede Talebrug, fra vort Skriftsprogs tidligere Udviklingsperioder, til en velvillig Modtagelse af det danske Sprogs Elskere og Dyrkere.

Den 24de Februar 1853.

M.

maade, v. a. at maale; (**umædelig**, umaalelig). "Hwre kant thu **madhæ** the thing, som umædeligh æræ." (immensa qua mensura metieris?) 1488. (Cod. Reg. 4to. 1586. f. 50. a.) "Alting schalthu lygnæ oc **maade** effter gudtz low oc Regil." P. Eliæ. 1534. (Overs. af Er. Roterod. f. 56. b.)

Maag, Maaw, n. s. Dattermand (Svigersøn). "Giver mig eders Datter, saa bliver jeg eders **Maag**." K. V. (Nyerup. III. 377.) "Alt thet goths oc ræticheet ..... swosom Iönes Brandssön oc hans syster Mætte Iensse dotter, oc hænnes two **mawe**, swosom ær Iesse Mattesson oc Iacob Iensson, som hænnes two dötter haue, forthom ate." 1406. (Udv. D. Dipl. I. Nr. 182.) "Then hellædhe from, som Suærckæ syn **maw** tijl hielpe kom." D. Riimkr. V. 4121. — "Myn höstrw, mynæ frender oc **massuæ**." Hr. Michael. S. 174, 3. (Isl. *mágr*. Sv. *Måg*. Ihre Gloss. II. 152. 53. Gl. T. *Mág*. A. S. *Mæg*, Slægt, Slægtskab.)

Maal, n. s. "At være paa Mad og Maal hos Nogen" ɔ: være i Kost, have sin Underholdning hos Een. "Han haffuer da verit hans Moders Verge, och **paa Mad och Maal**, udi Fled oc Fællig huos hender udi Boen." Dom af 1583. (Rosenvinge. IV. S. 24.)

Maalbonde, Maalsmand: En af Kronens Bønder, som var lagt under Kongens Fadbuur, og derved fritaget for at staae under Lehnsmanden. Jens Brøde, Kronens Bonde i Haarby, fik Brev, at han og den første Hustru, han faaer, maa i deres Livstid blive besiddendes i Kronens frie Bondegaard, som hans Fader vdi boede: "Och vere aldelis frii fore sandemandtz towg, Raans neffning, och thesligist vere frii for att plöyge till kgl. May. och Kronens Slott hagenskowg, och nyde all anden friihedt ligerviiss

som andre **mallbynder** vdi fywn haffue Och aff arrelds tiid nydet haffue." (Et Brev af K. Frederik I. 9 Febr. 1529.) "The skoghe ther vmkring ligge, som off oc kronen tilhöre til Skyoldenæs, som ære i Walfiölille skoghe, Höwetz skoghe oc wor **malsmans** skogh i Walfiömagle." Dombrev af Christ. I. 1469.

Maalsjord, n. s. kaldtes under den ældre Landboforfatning "en Byes gandske Tilliggende aff Sæde-Jord og Eng, naar den engang ved Rebning er maalt." Ar. Berntsen. II. S. 447, hvor han modsætter det **Gribsjord**, "som ikke ved Reb er maalt." (s. dette Ord: ovenfor I. S. 303.)

Maalsmad: var Navnet paa en aarlig Rettighed af hver Gaard, som hørte til Degnes eller Klokkeres Indkomster (reditus æditui) i Skaane, efter Landebogen 1569. "**Maalsmad** en Gång om Året, som är ett Bröd och ett stycke Kött." *Falkman.* Upplysningar o.s.v. I. p. 145. (Jfr. **Sommerost**).

Maalspenge: en meget sielden forekommende Benævnelse paa en vis Afgift af Kronens Bønder. Saaledes nævnes i Jordebogen af Claus Giordsen (1523—25) af Aalholm Lehn "1200 Mark 8 Sk. lanndgille penndinge oc ther eblannd regnnet fææ pendinge, Swine pendinge, **maals pendinge** oc Vegter pendinge." Ny D. Mag. VI. 306. (Jacobsen har meent, at derved maaskee forstaaes det samme som **Giæsteripenge**; ligesom ogsaa, at den undertiden forekommende Benævnelse "**Maalsbönder**" hermed staaer i Forbindelse. Histor. Tidsskr. II. S. 62. 63. Anm.)

Maan. "**Maan** eller Blick som voxer paa ögen, aff hwilke man bliffuer blinder." Jertegns Post. 1515. 82. a.

Maanedløb, n. s. Tidsløb af en Maaned. "Ath (ved) IX. **monædhlopff** ændæ." (D. Tidebog. 1497. Cod. Thott. 553.)

Maar: Mø, Pige.

"I havde aldrig faa liden en **Maar**,
Ieg gav hende jo Silke til hendes Haar."
K. V. Nyerups Udg. I. 320.
"Mens I havde faa hövisk en **Maar** i Eders Bo." K. V. III. 206.

Sielden findes det brugt om en gift Qvinde, f. Ex. "Dronning Sophie, den onde **Maar**." K. V. Nyerup. II. 60.

Madband, n. s. Efter Rosenvinges Fortolkning: Fredløshed, "dog uden Tvivl blot i Herredet"; "At komme i **Madband**:" (omtrent det samme som Romernes aqua & igne interdicere;) en Straf,

der bl. a. tilfaldt den, som begik Hoer og ikke derfor lod sig afløse; Rosenv. Stadsretter. S. 506. 536. jfr. hans Lov-historie. II. §. 122. "Um the sidhe ouerhörige, oc fordelis uti **madband.**". Kiøbenh. Privil. af Christoffer af Baiern 1443. "Swo at the komme vti band, oc icke wele tage Schrefft, som them bör, oc bliue swo dagh oc aar, oc komme vdi **mad-band.**" sammest.

madgierrig, adj. begierlig efter Mad. "Hunden ær **matgirugh** ok vmættelik." Cod. Reg. 1390. f. 108. b.

Madherberg: Spisestue, Spisesal. (Forekommer jævnlig i Helsingør Byes gamle Regnskabsbøger.) Saaledes 1582: "Den 5. Ianuar betalt Lauritz Pottemager for en Kakelovn, hans Karl opsatte i **Madherberget** i Raadstugaarden, mod den Tid, Hr. Rasmus giorde sin Datters Bryllup."

Madhykler, en; den, som hykler og smigrer for Nogen, for at blive buden til hans Bord. "De ere Hycklere, Ia **Madhycklere,** som hyckle for Bugens Fylde skyld, oc saadanne findes mange-steds hoss de mectige oc store udi Verden." H. H. Skonnings Hyklerkonst. (Aarh. 1640. f. B. 3.)

Madskab: Ligesom dette Ord i ældre Svensk forekommer ligefrem i Betydningen af Mad-Selskab (Societas convivalis, *Matlag:* Ihre Gloss. II. 140), saaledes synes det hos os at være brugt for Husholdning, Familiesamfund, Forening af Personer, som have fælles Huusholdning. Blandt andre Afgifter, som St. Peders Kloster skulde oppebære af Næstved Borgere, forekommer: "Aff huert **madskaff** II. sterling mitsommergield." (1484.) Scr. R. D. IV. 362. "Thy giue wij ther swadant raadh till, at hwart **matscap** scal giue een schansk penning vm pasche, oc een vm Iulen hwart aar." K. Erik af Pomm. Privil. f. Malmø. 1415. (Orig. i Malmø Archiv. Rosenvinges sildigere Afskr. har **man-skap.** D. Gaardsr. S. 89, smlgn. S. 81.) "Aff hwert **mad-skab** skall .... i (een) Skonske pending om posche oc i pending om iulen hwert aar utgiffwes." (Privileg. f. Lund. 1361. Rosenv. S. 66.) "IV. pendinge aff huer **madskab** ther i Staden er." (Erik af Pomm. Stadsr. f. Kiøbenh. §. 50. Ligeledes Kiøbenh. Stadsr. 1443. VI. 21.) I den lat. Original af Waldemar Atter-

dags Privileg. f. Malmø 1360, §. 29 forekommer: de quolibet *contubernio*, danice **Maatschap**.

Madskat: den i ældre Tider almindelige Benævnelse paa de i Fødevarer udskrevne Paalæg, der til ubestemt Tid og især til Brug for udrustede Orlogskibe, maatte ydes af Bønderne, sieldnere af Kiøbstæderne. (Om Madskattens Størrelse i 16de Aarh. s. Jacobsen om d. danske Skattevæsen S. 14. 15. Forskiel imellem Madskat og Giengierd S. 18). "Eptherdi udy denne Forsamling en **Madſkat** over alt Riget bevilget er, som vdi korn ſkal leveres." Egenh. Br. af Christ. IV. 4. Sept. 1636.

Madvielse: En catholsk Skik, som vedligeholdtes længe efter Reformationen, og som endnu ved Roeskilde Landemode 1566 blev vedtaget at skulle afskaffes. (17.) "Den **Madvielſe**, ſom ſkeer omkring Roskilde Paaſke Aften, ſkal affliuſis oc afleggis; da bæres der ind paa bordet aff allehonde Mad, item Biug, Rug, Hafre, huor ofver Præsten læſer Benedicite og en ſynderlig Bön, oc mener Bonden hermed alt ſit Mad oc Korn at være benedidet ved den Læsnings Kraft." (See Paludans Uddrag af Actis ſynodal. Roeskild. Mag. f. Lidende. 4. Hefte. S. 29.)

madebrad, adj. hastig, ivrig paa at faae Mad,

"Vær icke for **madebrad** wdi din Sind,
Rus icke i Faddet ſtrax det kommer ind."

N. Bredals Børnespeil. 1568. S. 9.

Mag, et. **1.** Værelse, Kammer. "Stod Kongen op oc gick vdi ſit **Mag**." Reinike Fos. 1555. f. 194. "Pa wort Ræterething i Roſkilde, i Byſcopsgarthen, i wort eghet **Magh**." (Dombrev af Christian I. 1470). **2.** Fred, Ro.

"Om nogher man fetther paa annen ſagh,
Oc han will bliffue for hannum meth **magh**." Riimkr. 3426. 27.
"For inthet Kreatwr bleff hand meth **mag**." Hr. Michael. S. 156.

3. At have sit **Mag** ɔ: Stolgang, Afføring. "Den som er forſtoppet... at han kan icke haffue ſit **mag** eller gaa till ſtolff." C. Pedersen, om Urtevand. 1534. f. 43.

mage, v. a. "Naar ſkal vi vor Bryllupsdag **mage**?" (K. B. Nyerup III. 371). "Skaberen ... der han nu ſkulde **mage** af intet noget frem." Arrebo. Hexaem. 251.

magsom, adj. "Aldrig hörde Folck noget vidunder aff dem, gode **magsomme** Naboer, der laante off oc borgede off." P. Palladius. (Om Druckenskab. 1559.)

Magt: At **give Magt**: tillægge Vished, Sikkerhed, Autoritet. "The giffue alt thet icke **magt**, som the fortellie oc scriffue." P. Eliæ. (En chr. Fyrstes Underv. 1534. 58. a.)

Magtbrev, **Magtebrev**: skriftlig Fuldmagt (f. Ex. til at møde for en Anden i Retten, e. d.) "Huilken som lodh læse eth **machtbreff** som han hade pone sin höffrues modhers wegnæ, Frwæ Cecilie aff Dronningholm, saa lydendis at hun fulmacht gaff forde Johan Oxe at aname" o. s. v. (Diplom. 1465.) "Ind til Christopher Munch self mödte, eller och Fru Ide kom met hands **magtebreff** til stede." (1560. Af en Herredags-Dombog.) "Hand hagde sinn Hossbunds **Magtebreff** at delle och forfyllige alle hans Sager till Thinge och for Dom." (Dom af 1557. Rosenvinge II. 176.) "Hans Brodher Peder Oxe haffde giffuit forde hans Svogre og hannom ett **Magtebreff**, att the paa hanns wegnne skulle gange vdy Retthe." 1558. (P. Oxes Levnet af Ryge. S. 138. Smlgn. D. Mag. 3. R. I. 210.)

Magtsprog: Voldgiftsdom, Kiendelse. "Hand affsagde it **Mactspreck** imellem Kong Woldemar paa den ene, Greffue Henrich och Greffue Claus paa den anden Side." Hvitfeldt. (1352.) I. S. 505. (s. p. 507.)

Maleværk, n. s. Maleri, Malning, Maler-Arbeide. "De maa neppeligen lide en **Maleuerck** for deris Öyne, vdi huilcken Hel (Døden) findis at være antegnit vdi sin fæduanlig skickelse, som Malere giffue hannem." A. S. Vedel. (Den 90de Psalme udi 9 Prædik. 1593. Fort.)

Mallepandser, n. s. (et.) "Goliath ... haffde en kaaber Hielm paa sit houid, och it **malli Pandser** paa ... och haffde Benharnisk aff kaaber paa hans been." (Bib. 1550. 1. Sam. 17.)

Malling, n. s. (maaskee af **Malle**, Sv. *Malja*, et Slags Spænde, eller Ring til at hægte i, m. m.) Et ubekiendt Tortur-Instrument, formodentlig til at sætte paa Fingrene. Peder Ebbesen paa Lundenæs blev tiltalt for at have grebet en Troldqvinde i Bygholms Lehn, og paa Aakiær "pinth oc tuongett henne mett ett heth **Malling** oc andre Pine att forkönde oc berobe

Otthe Gyldenstierne" for at ville "forgiöre Kongl. Mai. med Trolddom". (Dom af 1540. Rosenv. II. 122.)

Mandbom, n. s. menneskelig Natur; Menneskevæsen. "Medhen gudh **manndom** willæ taghæ." Lucidar p. 20. "Den suare pine, han lide skulde paa **mandommens** vegne." Jert. Postill. 1515. f. 112. a. "Then glædhe ther guddommen fek aff myn **mandom**, oc **mandommen** aff myn guddom." (D. Tidebg. 1497. f. 41).

mandbristig, adj. bristig som en Mand, af kiækt Mod. "Hun hadde en rett jomfruelig blufomhed, oc wor icke altho **mandristig**." Taussen (Vinterpost. f. 217).

Manddød: Manddrab, Mandslæt. "Om threlte oc Delle, som the tiill sammen haffdæ om en **mandötth**, som her Erich ottsson skyllede lage Brock fore, at thet skede met hans vith oc vellge." (Dombrev af Kong. Retterting. 1471). "*Veridici . . . qui discernere debent super* **mandöth**, waldtect & afhog." Jura civ. Apenradæ. 1335. §. 17.

Mandemaal, n. s. synes at bemærke Mands Ære eller gode Navn og Rygte, (hvad der mæles eller siges om en Mand) snarere end, som Rosenvinge vil: personlig Sikkerhed. "Och icke hand dermett nogen dieris Ære eller **mandemaall** att ville nederlegge". Dom af 1562. (Rosenv. I. 309.) I en Landsthings-Dom af 1585: "Hvercken Dom eller forfölling bör komme P. Jacobsen till Hinder eller Schade paa Ehre eller **mandemaal** i nogen maade." (Rosenv. IV. 72.)

Mandemod, n. s. Møde, Forsamling af Folk; (ligesom: **Veiemod**.) "Vth til thet **mannæ moth**, ther tha war safneth." Lucidar. Brandt. S. 8.

Mandeskade, n. s. "At komme i **Mandeskade**" ɔ: have begaaet et Drab. "Jeg er kommen i **Mandeskade**, jeg tör mig for ingen kære." (Visen: "den Fredløse og hans Hustru." Et hundrede danske Folkeviser. 1847. S. 39.)

Mandhed, n. s. Evne til Samleie. "Mister nogen sin **mandhed**; ath han kan icke beuare sig met Quinde". C. Pedersen om Urtevand. 1534. f. 51.

Mandheld: forekommer i Forbindelser, hvor det nærmest synes at bemærke personligt Navn og Rygte. "Den Domb paa 3 Marck kunde udi ingen Maade skade eller forhindre Corfitz

Vifferdt paa Ære, Lempe, Röchte eller **Mandheld.**" En Dom fra Viborg Landsting 1571. (Rosenvinge. III. S. 135. En anden Afskrift har paa dette Sted: **Mandemaal.**) I Moths Ordbog forklares **Mandheld** ved: heldigt Varsel, Lykkevarsel.

Mandhelg, n. s. personlig Fred og Sikkerhed, f. Ex. "Ællær at man skal hans **manhælgh** takæ" ɔ: eller han skal miste sin Fred. (Ex. Siæll. Lov. II. 51. C. 50 i Slutningen hedder det, at han skal "ænthing *frithlös worthæ*, ællær till rættæ standæ".) "Ath som i dagh ær, var theres **mandhellyg** loffligen affdeelth met allæ rettæ vppa forde Hornss herritz thingh." (Tingbrev af 1474.)

Mandkiøn, et. det menneskelige Kiøn, Menneskeslægten. "For then kerlighedh som tw haffde till **mankönnet.**" Dansk Breviarium eller Tidebog. 1497. (Cod. Thott. 553. 4to.) "Alt **manklön** effther sin gerning at dömæ." Femten Tegn før vor Herres strenge Dom. Ghemen. 1509. "Tek til ære, oc all **mankönet** till ewynneligh roo." (D. Tidebog. 1497. f. 31.)

Mandslag, n. s. Drab. "Greffve Johannes anholden til Lybke for it **Mandslag.**". Hvitfeldt. I. 264.

mandslig, adj. menneskelig. "Hwat som diæffuelslige oc **mantzlige** genwordighedh pafynne imodh oss." (D. Tidebog. 1497. f. 102.)

Mandslæt, n. s. Mord, Drab. "Tha hörde man icke andet end bwlder oc trettæ . . . oc wnderstwndum hwg oc **mandslett.**" P. Eliæ. 1533. (Biskop. Giensvar. f. Bb. 2.)

mane ind: indfordre, indkræve. "Oc the andre pennynge, som brefuit meer paluder æn tw hundrethe lub. marc, at hwn **mane** mic oc mine arfwinge thöm **in** til gothæ, thet raskeste hun kan." 1406. (Udv. D. Dipl. I. p. 304.)

mang, mangt, (mangen), adskilles hos H. Harpestr. temmelig almindeligt fra **manygh, manugh,** mange. Saaledes: "Oc ær nytælict til **mangt** annæt." Lægeb. I. 5. "At se i syfnæ **mangt** ær (ɔ: som) undærlyct ær." Steenb. 50. "Han faar sithæ wærk oc lungæsoth, oc **mang** andræ" (Sygdomme). H. Harpestr. I. 40. — **manygh,** mange. "Thær foræ fangær **manygh** at the muæ æi roræ therræ lymmæ." II. 6. (Nyere Haandskr. **manghe.**) "Rytæ thær **manygh** wintær (mange Vintre) hauær wæræt." II. 21. **manugh** daghæ. I. 14. "Tha skal man sankæ **manygh** samæn oc siuthæ them i watn." H. Harpestr. (I. 64. S. 84.) — **mangkyns**

(og **manigkyns**). [Af **Kyn**, **Kjøn**, Art, Slags, Slægt] mangeslags. "Myntæ hiælpær koddæ for **mangkyns** siukdom." H. Harpestreng. I. 24. 52. jvf. II. 8. (**manyghkyns** siucdom II. 19. **mannghkyns** I. 3.) "oc gömæ thæt til **mangkyns** tharf." I. 64. (S. 84.) **manighkyns** lyt. Steenb. 29.

mangeledes, adv. paa mange Maader; (mangelund.) "Saa **mangeledes** splittet oc adskylt vor tro." Taussen. 1539. (Postill. Sommerd. f. 55. b.) "**Mangeledis** och i mangehandhe madhæ." (1488.) Cod. R. 1586.

Mangerskab, n. s. Kiøbmandskab, Handel. "Ingen maa fare udi Herred eller Havne med **mangerskab** at kiöbe eller sælge." Christian IV. Norske L. Kiøbe B. 10. (Isl. *Mang*, Handel; *manga*, at drive Handel; gl. Sv. *många*. A. S. *mangian*. Moth har v. at **mange**, handle, sælge; om Kræmmere; Ordet har uden Tvivl ogsaa hos os været i Sproget, s. *Kiødmanger*.)

manglydet, adj. mangefarvet, spættet. "Lebard (Leoparden) hwilken **manglytædh** ær." (Cod. Reg. 1390.)

Mangtale, n. s. Ordrigbed, Snaksomhed. "Hans thyfiæ giöre fult for myn **mangtalæ**" (Dansk. Haandskr. Tidebg. 1497.)

Mantel, **Mattel**: I Malmø Skinderes Skraa af 1547 paalægges at en "Buntmager" (som vare forenede i eet Laug med Skinderne), skal til "Mestergierning" giøre "en godt **Rig mantell** (af Ryggskind?), en godt **buge-mantell** (af Bugskind?), och en godt suortt **smaaskinds mantell**. Skindere derimod: en godt offuerliffs skindkiortell, en godt fiirstöcket skindkiortel och itt godt par barkede finger handsker." "Tha ma han hænnæ (Horkonen) ut af garthæ skiutæ i særkæ enæ oc **mattæl**." Er. Siæll. L. II. 1. [Isl. *Möttull*.]

Maremind, Havfrue. "Det var den usle **Maremind**, han Hovedet afhug." K. V. Nyerups Udg. I. 125 jvf. 118. (**Mar** isl. Havet, hvoraf endnu **Marhalm**, **Marild**, **Marsvin**, **Martørv**, o. fl.)

Mareqvinde, n. s. Havfrue. "Der fandt de en **Mareqvinde**, sov under den grönne Lide." K. V. (Nyerups Udg. I. 125.)

Mareviv: Havfrue. "Han fandt der den **Mareviv**, Legte der paa hviden Sand." K. V. Nyerups Udg. I. 118.

Maribyrd, n. s. en gammel frivillig Afgift eller Offring, der indsamledes hos Sognets Bønder, paa en af Vor Frue-Dagene, og som vel i Almindelighed blev deelt imellem Sognepræsten, Degnen og de Fattige i Sognet. Saaledes efter Bisskop Esger i Aarhuus, hans Ordination for dette Stift. "**Maribyrdh**, que per Parochianos collecta dividatur in duas portiones, quarum prima cedat *plebano*, & secunda inter *pauperes* & *ministrum ecclesie* dividatur." (Scr. R. d. VI. 422.) Jvf. Smørbyrd.

Markefang, n. s. Eiendom i en Mark; Omfang, Indbegreb af af en Bymark. (Jvf. Fang, 2.) "Tolf Mend haffde vonditt, att Drommerup oc Drommerups **marckefang** haffde verritt ildt och kiertt" o. s. v. (Rettertingsdom. 1470. Rosenv. I. S. 9.)

Markemod, Marksmod: Markeskiel, Jordskiel, Grændseskiel imellem Agre og Marker. "Den halffue ottingh iorde pa schandrup march liggende, at nyde bruge oc beholle loglöst **till alle fiire marckemod** for huer manz aatale." Dipl. 1495. (D. Mag. (3.) I. 39. "Tilbinder jek mik oc mynæ Arffwinghæ at frii forde Fruæ Idde — forde Gardhe oc Gotz meth alle theris rætte Tillæggelse oc skyl, meth agher, Æng, Fægang, Fiskæwant, allæ firæ wegnæ til **Marksmod** (Marksmod) enckte vndentaghit for huar manz Tiltalæ" Dipl. 1452. (A. Reg.) "Agger oc eng, fischwand oc fægang som Closter haffuer hafft i brugelig heffd wlast oc wkierd — oc haffuer nu i hand oc heffd fiire wegne til **marcke mode.**" Tingsv. 1509. (Scr. R. d. VIII. p. 10.) [Jvf. Jydske L. I. 53. "Of en manz Scogh oc annen mans mark **mötæs**".] I et Skiødebr. af 1469 hedder det om en Gaard, at den skiødes "meth all syn tiillegelsæ enchthet vndhentaget **i alle** IV. **Marke.**"

Markeskiel: "Ther emod toge de breff oc tingsvidne Hworledis Drodning Margarithe oc nogre aff Danmarks Rigis rad hagde værit pa forne march oc **giord skiell mellom kirkens Jord** oc eyedom oc byens Jord oc friihed." (Kongebr. 10. Apr. 1517. Aarhuus Raadh. Arch.)

Markmand: den, som har Mark og Ager i en By, i Fællesskab med andre Bymænd, og i Forholdet til disse.

I et Tingbrev udstedt "pa Riber Raathhwfs for en siddendis Raath" til Hr. Johan Frellof, Ridder, angaaende en Eng i Farbrup Sogn, som var ham frataget og brugt imod hans Villie, bevidnes at han "for

os har efket ij. gamle Dandemen, aff the elfte fom for manigh aar haffthe booth innen Fardrupp foghen, oc haffuer weret markmen meth them (nemlig de øvrige Farbrups Mænd) mere en innen lx. wyntere"; hvilke Mænd da fremgik og vidnede angaaende den omtvistede Eng. (Dipl. 1471.)

Markneth: Marked. "The forde slot oc fæfte Scanör og Falfterbodhe meth **marknethen** oc the twa köpftæder Scanöræby oc Falfterhodheby." 1401. (Udv. D. Dipl. I. S. 140.)

Markran: Ran, som begaaes paa Marken (for Ex. ved ulovligen, og med den rette Grundeiers Uminde at slaae Hø i en Eng.) Ransnævninger "fuorre Anders i Hynning .... eth fult **marck rhann** offuer", fordi (hedder det i Overskriften) "dhi met wold bortranthe det Höe wdaff Slöerkier oc Slörkierflye." Tingsvidne af 1480. (Scrr R. Dan. VIII. p. 6.)

Mattel, see **Mantel.**

Medbygger, en. Den, som beboer et Sted tilligemed en Anden, eller med flere. "**Medbyggere** paa Jorden." (P. Tidemand.) "**Medbyggere**, nabo: *accola*." Chr. Pedersen. Vocabular. 1510.

medfældig, adj. bifaldende; som holder med, giver en Person eller Mening Bifald. "The ere nogre gode retfindige mend, ther faa ere begge Slag (Slags) **mettfældige**, att the paa inghen fiide giffue then gantfche handell magtt." P. Eliæ. (1530.) Imod Malmøbogen. Danske Skr. I. 346.

Medfærd, n. s. for: Adfærd, Handling, (hvad man færdes med.) "Ath tw gömer mek oc bewarer mek ... i alle mynæ gerninger oc **metfærdh**." Gl. D. Tidebg. (Cod. Reg. 1614.) "At wiliæ eenkanneleghe fynæs y allæ finæ **medfærdher**, y ord oc y gerningæ" &c. (Cod. reg. 1390. f. 162.)

medladende, adj. føielig (Sv. *medgörlig*.) "Jeg er **metladende**: indulgeo." Jon. Turonis Vocabular. 1579. f. R. 6.

Medlidelse, n. s. Lidelse, som deles med nogen; Deel i Andres Lidelse. "Her till haffue wy — vdti Jefu pyne oc **medlijdelffe**." P. Eliæ Bedebog. 1526.

Medlidning, n. s. Medlidenhed, Medynk. I et Brev af Christian I. angaaende 800 Mark, som Kongen var skyldig, beder Kongen "alle og hver især" af dem, Brevet er tilskrevet: "At I haffue **metlidhning** meth off, fwo lenge gudh will wij nw först aff

thenne reyse igen hiid til landet kommendes worde". (Dipl. af 1471. Orig. i Geh. Arch.)

Medlige, n. s. Lige (Ligemand.) "Jhesu Cristi Moder, vor mandoms **metlighæ** oc metskibedhe igenböderske." D. Tidebg. 1497. f. 132.

medskibe, v. a. (af **skibe**, isl. *skipa*, ordne, tilskikke), s. under Ordet **Medlige**.

medstaae, v. a. være til Fordeel, til Hielp. "Oc affeier jek alle bynder oc hielperedh, som mik kan **methstee** oc behælpe i modh hanum oc hans arwingh." (Dipl. fra Aalborg. 1478.) "Kongen loffuede at ... **medstaae** forneffnde Brödre vdi börlige Sager." Hvitfeldt. 4to. Contin. 1ste Part. p. 147.

medstandig: til Fordeel for nogen, som gives Medhold. "The mene paa begge sijder ath schrifften er them **medtstandig** och wildigh." P. Eliæ Svar til H. Mikkelsen 1527. fol. B. 4.

Medvillie, n. s. Samtykke, Bifald. "Effther Biscop Hermens aff Wyborgh raad oc Vilie, oc borgemesters oc raads i Aalborg **medwilliæ** oc fuldbord, Tha igien gaue mek the brödheræ oc Systeræ — then lille iorth with myn gardh." (Orig. Brev af 1455.)

meen, adj. for: menig (almindelig) f. Ex. "Gör tw then **mene** mand saa eenfoldig oc god som hand paa then tid war." P. Eliæ. (Svar t. Hans Mikk. 1527. f. N.)

Meenføre, n. s. Svaghed, Skrøbelighed. (Isl. *Mein*, Meen, og *Færi*.) "Uten (med mindre) hanum kumer sua **menföre** til, eller uwith" o. s. v. J. Lov. I. 7. Moths Ordb. har **Meenføre** i Bemærkelsen: "Uføre, et Sted i Marken, hvor Vand har samlet sig." (jvf. Vid. S. Ordb.)

Meenførsel, n. s. Vanførhed, legemlig Meen eller Brøst. "Uden hannem kommer **Meenförsel** til, enten met Alderdom, eller met wuid, eller hand fledförer sig." J. Lov. I. 7; i den nye danske Text. 1590. (Den plattydske fra 1593 har beholdt dette Ord. Den gamle Lovtext har blot **men**.)

Meenhed: Menighed, Almeenhed, Almue. "Ok fleræ Righens metn (*sic*.) ok **menhet** af alle Danmarks lande." Dronn. Margrethes Hyldingsbrev paa Lunde Landsthing 10. Aug. 1387.

"Om the ærindhæ, som I nu edt aar sidhen schreffue thenne **meenhedh** till her wdi wiborg." H. Taussen. (1529.)

meenlig, adj. og adv. almindelig, fælles. "Gwdh och gwdz oerdh ... haffwer ald tiidh **meenligh** werith en spodt och afwerii for thenne skiendige werden." H. Taussen. (Et kort Antswor. 1529.) "Saa sandis her nu en **meenlig** Sprock." Om den papistiske Messe. (1533.) D. Mag. II. S. 54. "Att thet scall heede hoff eder en christen frihet, ther alting haffwer **meenligt**." P. Eliæ. 1533. (Bisskopp. G. f. Ec. 3.)

meenligen: i Almindelighed, almindeligen. "En ynckelig oc stor skadelig bröst, som findes **menligen** y off alle." Taussens Post. 1539. Vinterd. f. 59. a.

meenløs, adj. uden Meen eller Feil; skyldfri, uskyldig. "Hans ögen see effter den **menlöse** haab (Hob) lige som en löffue gör i sin hwle." C. Pedersen. (Davids Ps. 1531. f. B. 8.)

Meenskab: Fællesskab, Forbindelse. "Biuder ocsaa Quindfolckene at de icke hafue met Mennisken **menskaff** och omgengelse." Hans Mogensson "de 12 Patriarkers Test." 1580. f. B. 1. "Met den societet oc **menskab**, hand haffde met begge parter." N. Hemmingsen. (Livsens Vei. 1570. f. 80)

Mees, n. s. egentlig: en Kurv. (Isl. *Meiss.*) Theth ær onth at komme Heyræ i **mees.** (P. Lolle. 1506. Nr. 51.) I Slesvig har det været brugt om et vist Maal, hvortil formodentlig en Kurv brugtes, og som var af forskiellig Størrelse. "For læst sild i tynnæ elder **mees** (tolnes) halv fæmt örtigh." Flensb. Stadsret 1284. §. 92. Ligeledes i Haderslevs Stadsret 1292. §. 5: For sexten **litle meess** silt tolff penning; for ti **diger meess** tolff penning (i Told.) "**Skindmese**," der nævnes i Toldrullen i Christian II. Ordinants 1522, §. 131, maa vel være det samme Ord, og her være brugt om et Slags Skind, der førtes i Kurve.

megel, adj. megen; stor; mangfoldig. "Thin **meglæ** myscund." (D. Tidebog. 1497. f. 31.)

Megelhed, n. s. Mængde, Mangfoldighed. "Vonhobende for mine synders **megelhedh**, jek kommer til tek, almæctigstæ!" (D. Tidebog. 1497. f. 24.)

Melkmund, n. s. qvindagtig Mand; (eller hvad man nu kalder Grønskolling?) Vedels Saxo p. 325. "Nogle offuergiffne

garstige Omslaadte oc **melckmunde.**" (Saxo har "turpes et *effeminati!*")

Melkefæ: Malkekøer. "At Affnö mæn kunne oc mwæ wæl frii theris **mælke fææ** oc annet smaa qwig:" (ↄ: have fri Græsning til samme.) 1496. (Scr. R. D. IV. 346.)

men, conj. (i forældet Brug.) Medens, saasom, efterdi. "**Men** wij leffue i aanden, Da lader off och vandre i aanden." C. Pedersens N. Test. Galat. VI. 1. "**Men** wij haffue nw tid, da lader off göre vell." Gal. VI. 10. ("Den stund wi haffue nu tid." 1550.)

mene, v. a. hindre, forbyde (formene.) "Sua at engi man ma thet **mene.**" J. Lov. I. 55. (jvf. II. 75.) "Taker allæ egher with reep — tha ma ei en man eth tua thet **menæ.**" J. Lov. I. 50. (46.) "Thenne steen . . . **menær** bouæth wærk." Steenb. 8. "Tha helær hun sma boldæ, oc **menær** them at sprethæs." H. Harpestr. II. 14. (Jvf. I. 33.) "Thennæ dryk **menær** at spy." I. 52. "Om man drykker hennæ, tha **menær** hun met qwinnæ at wære." (H. Harpest. I. 6. i Haandskriftet fra 15de Aarh.)

menig, adj. almeen, almindelig, fælles. "Jeg tror oc saa at alting er **menigt** i thette samfund oc christendom." P. Eliæ. Bedebog. 1526. "Gerighed er nw worden saa **menig.**" Jertegns Post. 1515. fol. 8. b. "Han giorde i Rom et **menigt** Budord." sst. fol. 15. "Danmarckis Rigis **menige** Indbyggere." Vedels Saxo 1575. p. 244. "Det **menige** Klerckeri." sst. S. 364. "Den **menige** Mand:" Almuen. sst. S. 480. "Krigsfolckit oc den **menige** mand." p. 481. "**Menigt** Maal:" vernacula lingua. C. Pedersen. Vocabular. 1510. — Menigt Folk: bruges i Bib. 1550 i Alm. hvor Luther har "Pøbel", f. Ex. det **menige** Folck blandt dem ("das Pöbelvolck." Luth.) 4. Moseb. 11, 4. ("hit **flörs Folck**". Taussen. *Vulgus promiscuum.* Vulg.) — **Menige** folck, og: den **menige** Almue. (Pøbel. Luth.) Es. 5, 13 og 14. Menig Qvinde, n. s. Qvinde, som er tilfals for alle; Skjøge. (Gl. D. Bib. 1. Moseb. 34, 31. 3. Moseb. 18, 18.) "The inginge **menigh qwynnæs** hws." Josv. 2, 1. "**Menigh** qwynnæ ællær skögby." 5. Moseb. 23, 12. "Han tænktæ hænnæ at ware en **menigh qwynnæ.**" 1. Moseb. 38. 15. (meretrix. V. en Hore. Taussen.) — **Menig qwynnæ-both:** Horehuus. "Thw

ſkalt ey offre **menigh qwynnæbothæns** lööu." (Merces *prostibuli.* Vulg.) Gl. D. Bib. 5. Moſeb. 23, 18. "Han ingik ... i **menæ qwynnæ** both." (lupanar. V.) 4. Moſeb. 25, 8.

Menighed, n. s. Borger-Samfund, Borgerſkab i en Kiøbſtad. Saaledes begynder et Dipl., udſtedt af Øvrigheden i Aalborg 1453: "Alle them nerwerende ſchrifſth ſe, höre eller vnderſtande, hielſe wi Burgmeſtere Radhmen och **menigheed** i alburgh ewindelig medh Gud." (Orig. paa Perg. bl. Aalborg Byes Breve.)

Mesſebog, n. s. "Noget korn ... ſom haffuer wæreth giffuet til kircke, Preſt oc deghn i Förſleff... for nogher tieniſthe mæſſer oc beghengelſe ſom ſcreffuit ſtaar i **meſſeboghen**" Dipl. af Roſkilde Biſkops Officialis. 1473.)

Mesſerede. Mesſeredſkab, hvad der hører til Mesſetieneſten, af Alterkar, Alterdug, Mesſehagel m. m. "Item giwer jæk wdhermere til thet for^de Helliganz cloſter (i Aalborg) oc til thet ſame Ste Knutz althers ornament, ſoſom ær **mesferedhe**, meſſebog. althertaffwle oc andher thingh ſom altherith giörs behoff." (Et jydſk Gavebrev af 1466.) Ny D. Mag. VI. 141. "Item j. ſkryn, ſom ligger en Kalk oc Diſk wti, oc eth **meſſerede** oc **meſſeböghe**r." (I et Inventarium fra Kokkedal i Jylland. 1492. D. Mag. V. 214.)

Meſtergierning, n. s. Meſterſtykke. "Tha ſkal hand giøre ſyn **meſter-gierning** for alle Gyldbrödrene, oc giffue thennom tha en Tönne öll." Aalborg Skomager-Gildes Skraa. 1509. (D. Mag. III. 231.)

Meſterkoſt: Gilde, naar en Haandværksmand bliver Meſter. "Huo ſom ſkredere eller offuerſkerer will worde i Malmö, hand ſcall göre brödrene en **meſterkoſt** meth ij tdr. danſt öll, ij fadt ſalt mad oc ij ferſke retter." (Malmøe Stadsbog.)

Meſterſkyrd: Skræddereś Meſterſtykke. "Oc ſkal han (ſom vil "vinde Skredere Lag oc Embede") ſkere ſin **meſtereſkyrd**, ſom er en fiirſteckiid Quindekiortell, en klockekaabe og itt par mandts hoſſer effter uld oc traad, ſom der tiil bör." (Malmø Skræddere Skraa. 1546.) Om Remmeſnideren, i dette Embedes Skraa, 1543 Art. 3 hedder det: at den Dag, "han **ſker** ſin **meſtergerning**" ſkal han lægge en Tønde Øl for Brødrene. o. ſ. v.

Metzmager, n. s. en Knivsmed. "Om nogher mand vil ſyæ, at ieg haffuer affhendhet megh eller nogher fwlmacht gijffuedh om thet fredlöffmol mellwm Peyther **metsmagher** ok megh." 1482. (Et Brev af Alex. Persſøn, Raadmand i Faaborg.)

Midaften, Midmorgen. "Then dagh (Lagdaghæn) ſkal thet wæræ fran **mithmorghæn**; oc æy ma han længær wæræ æn til **mithaftæn.** Worther nokær dom dömdær för **mithmorghæn**, tha ær han ſum han waræ æy dömdær." Er. Siæl. Lov. II. c. 48. **Midaften** anſætter Roſenv. (Anm. S. 360) til Kl. 6 om Efterm. **Midmorgen** ("halvgaaen Middag") pleier at være Kl. 10 Formiddag.

Middel, n. s. Midte. "Then helligbe trefollighedh i hwes **medell** tw hwilæs" (om Christus.) Danſk Bønneb. 1497. (Cod. Thott. 553.)

Middeltid: Mellemtid, mellemværende Tid. "Saa at han wdi den ſamme **middeltijd** med Lowen oc Propheterne paaminte dennom deres beſte." (1539.) Tauſens Poſt. Sommerd. 276 a.

Midſommersgield: d. ſ. ſom Midſommerspenge. "Item nær **midhſommers giæld** ſkal giældes, tha scal thet kungöres thre wgher tilforen." (Erik af Pomm. Privileg. for Malmø. 1415.) "Den Gaffue vdi Lunde by aff de 27 Marck denariorum nonorum, ſom vaare kallede **midſommersgield**, Confirmatzen kalder det **Sommergield**, ſom vaare Canickerne oc Capitlet forundte aff Arrilds tid." Hvitfeldts Biſpekrøn. 1604. f. Q. 3. Om denne Byſkat ſe Roeskilde Stadsret D. Mag. V. 337. 38.

Midſommersmand, n. s. forekommer i Thord Degns Art. §. 20. (Roſenv. Udg. af J. Lov S. 441) ſom Benævnelſe paa en Tyv, der havde tinget ſig fri fra Straf ved at betale Tregield (tre Gange det Stiaalnes Værdi.) "Trigild ær then bod, ther man tinger ſegh fra bunden med for tyfferi, oc kallis **mitſommerspænningæ.**"

Midtſtrøm, Midten af en Strøm, eller af et rindende Vand, eller af en Fiord, m. m. "Fiſkægardæ ma man ey göræ frammær æn til **midſtrömæ**, utan han hauir fangit gardfæſto annar wagh igen" (paa den anden Side af Vandet.) Skaanſke Lov. XII. 2. (Hadorph. S. 39.)

mige, v. a. lade Vandet, pisse. "Thæn thær bloth **mighær.**" Lægebogen. Cod. Magn. 187. f. 40. b. "Forthi at steen waxær i man oc han ma æy **mighæ.**" sst. f. 32. "Lat hanum **mighæ** i eet glar kar." sst. f. 33. (Ordet bruges i Lolland om Hopper).

milde, v. a. (**mildes,** v. pass.) formilde, giøre blidere, mere taalelig. "Da **mildeff** den modgong, han haffuer paa legemet." Jert. Postill. 138. b. "Smaa spede börn **mildeff** oc giffue dem til fredz." C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 20 b.)

mildtalende, adj. v. mild, venlig i sin Tale. "Hand skal weræ ... **milldtalindhe** modh hwer mand, och skal kundhæ spaghferdeligh omgoeff met the wfuldkombnæ." H. Taussen. 1529. (Et kort Andsvar &c. f. A. 4.)

Mimerdugg: kaldtes St. Hans Nats Dugg, der holdtes for skadelig. (Det hed ogsaa: Man skal holde sig af Røgen (ↄ: Duggen) St. Hans Nat.) "Der er falden **Mimerdugg** paa din Hør:" naar Hørren faaer smaa sorte Pletter. (P. Syv, Ordspr. II. 80.)

Minde: "Tha toghe wij thesse Schyldninge till ofs, oc grandschede oc owerwoghe them, somme i **Mynne,** oc somme i rette; oc toghe wij **mynnet** till hielpe, forthij ther wore noghre sager iblant, som Lawe hade wordet möghet sware i retten." Dipl. af 1460. "Wilde the lenger staa, tha schulle the thett haffue i (med) Fogedenns **minde.**" (Et Br. af K. Hans. 1492. Ny D. Mag. I. S. 30.)

minde, minne, v. a. kysse: **minnes,** v. d. at kysses. (Isl. *minnast.*) "Thær mæth skulæ the wæræ sattæ (forligte) ok læggæ hænder sammæn ok **minnæs.**" Er. Sicell. Lov. III. 27.

"Oc hun lagde Liin imellem,
Saa mindte hun Lindormen snilde." K. V. Nyerups Udg. I. 256.
"Hun minded ham for sin Mund saa röd." sst. I. 298. Jvf. I. 325.
"The mintes i then samme stund
well hundred sinde aff hierthens grund."

Flores og Blandzefl. 1509. 25. b.

Misbræk, n. s. Brøst, Feil. "Paa det wij schule icke siige wiisdoms **misbreck,** ther er ij alle maade fordommeligtt." P. Eliæ. (Imod Malmøbogen. 1530. Af Decretal. L. II. de officio Jud. c. 15.)

misfare, v. n. forkomme, fare ilde. "Lader jeg dem gonge bort, da **misffare** de paa vegn (Veien) aff hwnger." C. Pedersen. (Jert. Postill. 1515. f. 173. b.) Om utidig Fødsel. "Seger Hustruen seg at haffue wærit meth Barn, och det er forkommit eller **misfarith**." (Kiøbstedr. 1485. §. 57.)

Misførm, n. s. "**Misförm** theth ær at hæffnæ sin harm meth wtraktæ tekn." (Cod. Reg. 1390. f. 163. b.)

misgiøre, v. a. og n. giøre ilde, handle ilde eller slet med en Person eller Ting. "Nar nogher nagel illæ gör æller **misgör**." (Cod. Reg. 1390.) "Hinum ther **misgiorthe** withir annan." (Vith-erlagsret. Indledn.)

"Haffde ieg vist naaget, encten lit eller stort,
At haffue mig forfeet eller misgiort." (Reinike Vos. 1555. f. 187.)
"Haffuer min Herre eder naaget misgiort,
Det være sig enten lidet eller stort." (sst. 135 b.)

Mishagelighed, n. s. Mishag, Utilfredshed. "Man kand vel see, at hun haffuer en hiertelig **mishagelighed** til sit fremfarne leffnet." P. Tidemand. (Luthers Post. 1564. III. f. 66.)

mishandle, v. n. handle ilde, begaae Feil. "Huad haffuer ieg giort? Huad haffuer ieg **mishandlet!**" (Bib. 1550. 1. Sam. 20, 1.) ("Hvad er min Misgierning?" Nyere Overs.) "Wi haffue **mishandlet**." Jud. 7, 19. (Wir haben mißhandelt. Luth.)

Mishandler, en. n. s. Den som giør ondt, som handler ilde. "Hueff twedracktt som findis eblandt desse ny **mijsshandlere**, hwn er wdi store oc drabelige ting." P. Eliæ. (Danske Skrifter. 1855. I. S. 369.)

Miskund, n. s. "Maria, skynnendes som een morghenstiærnæ, bedh for oss, **myskunds** modher!" (Gl. D. Bønneb. Cod. R. 1614.)

Mislove, n. s. Mistro, Mistillid. "Lad oss icke ther om haffue tuiffuel eller nogen **misloffue**." P. Eliæ (Bedebog. 1526.) "Att de — kunde y hanss pinsels tyd haffue faldet y tuiffuel oc **misloffue** paa hans hellighed oc vskyldighed." Taussen. (Post. Vinterdeel. 1539. 159. a.) "Jeg tror stadige vdhen all **mysloffue**, at han er vndfangen aff then Helliandt." P. Eliæ. (En Bede-bog. 1526. E. 2.) "Forthij ther settis loffwe till thennom, oc **missloffue** til Gudt." (sst. f. B. 3.) "Wantro, **missloffue**, mysshob och myströst." (sst. B. 4.) "Icke haffue wij heller fordi nogen **misloffue**

til gud." P. Eliæ. (Kort Underviisn. til en chr. Forening. 1534. E. 2.) "Han giorde det gierne, at bestyrke **misloffue** oc Vantro med." P. Tidemand. (Postill. (1564.) Udg. 1577. 100. b.) "Mistro oc **misloffve**, at Dronning Margrete skulle villed tilegnet sig Gottorp." Hvitfeldt. (I. 632.)

mislægge, v. a. udlægge ilde, ansee ilde. "Sannend ær **mislagdh** aff mænniskæne fönær." (Cod. Reg. 1390.)

Missæmie, n. s. Splid, Uenighed. "**Missæmiæ**, thet ær then tidh naghet tales æller sigs, tha ær han genwærdugh ther amot." (Cod. Reg. 1390.) "Then som **missæmiæ** bær mællæn sinæ næstæ." (Cod. Reg. 1390. f. 90 b.)

Mistag, n. s. Feiltagelse. "At hans Budt ... skulle haffue thagit **Mistag** ved Aakier och tagit enn vildt (urigtig) Hest och icke hans eigenn." (Dom af 1558. Rosenvinge. II. 237.)

Miste, "at tage **Miste**": tage feil, gaae Slip af. "Sande Christne, som wille icke **tage miste** naar de lede effter denne." Tausſen. (Postill. 1539. Vinterd. f. 90.) "Kongen flog **miste** effter hannem, at kniffuen tog met odden i Veggen." Vedel. (Saxo. S. 92.)

miste, v. a. slaae, hugge, ramme feil. (Eng. to *miss*.) "Of man wil huggæ annen a hæst, oc **mistær** man oc huggær hæst." (J. Lov. III. 34.)

mistryg, adj. usikker, som ikke veed sig tryg. "Tw west well, ath Guds retferdige dom, och hans egen sckyldige oc **mistrygge** conscientze, foriagede hanwm, och ingen anden." (Om Christian II.) P. Eliæ. (Svar til Hans Michelsen. 1527. fol. J. 3. b.)

mistækkelig, adj. utækkelig; som ikke tækkes, som ei er til Behag. "Giff off ath lade alt thet tek ær **mystæckelicht**, oc ath goræ alt tek ær tæckælicht." (Gl. D. Tidebog. Cod. Reg. 1614.)

mistækkes, v. dep. mishage. "Tha **misthækkes** the swa myn fadher ij hymmerighe." (D. Postill. 14. Narh. Cod. R. 1390. f. 152.) "Theth ordh skal **misthækkes** hannem." (Cod. R. 1390. f. 128. a.) "Huat som tek **mystæckes** i mek, thet verdughes tw ath omskifftæ." (Dansk Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 37. b.) **Mystæckelse**, Mishag. sammest.

misvoxen, adj. v. forvoxen, ilde skabt. "Du haffuer tuende Tienere, den ene skön oc skickelig aff Personen ... den anden **misswexen**,

grim oc wanfeelig." P. P. Hie. (Liigpr. over Ol. Rosensparre. 1624.)

Misynk, n. s. et usædvanligt Ord fra det 16de Aarh. for: Medynk. "Han kand icke andet vdaff sin wsigelige Naade, miskundhed og **misönck**, han haffuer offuer oss." Iver Berthelsen. (Om Poenitentze. 1561.)

Mishund: en Mynde.

"Gennem onde Gerninger du ædel est,
Ligesom en Miöhund er en Hest." (Reinike Fofs. 1555. f. 192. a.)

"It lystigt fabel aff en gammel **miöhund** oc sin herre." (Rein. Fofs. 1555. f. 276. a.) (Originalen har "Jachthund.") "En karsk **Miöhund**, som ingen Hare kan vndslippe." (Reinike Fofs. 1555. f. 237. b.) "Synderlig skal ingen Bonde eller vordnede bruge nogen Jact, enten med Haregarn, med **miöhunde**" o. s. v. (Hollands Vilkaar. 1446. Hvitf. I. 840.)

Mod: Hu, Sind. (beradhet **mod.**) "Then rætichet loot hwn wp meth syn godhe wilghe oc beradhet **moot.**" (Dipl. 1401. Udv. D. Dipl. I. p. 128.)

Mod, n. s. Solgran. (Moths Ordb.) (Jvf. det isl. *mod*, Avner, Saaer.) "Da stimledis de saa tyckt omkring kircken, som **Mod** vdi it klart Solskin." Vedel. (Saxo. 1575. S. 444.)

Mod: Tidsskifte; Dag eller Stund da en vis Tidsrække er endt og en ny begynder (se Aasens norske Ordbog.) "I rede til Bryllup om Maaneds **Mod.**" (Leon. af Middelald. D. K. I. S. 123.) "Lige saa god beskeed ... som wi nu vide at giöre om dem, som haffue værit til for os, om hundrede Aars **mod.**" A. S. Vedel. (Ni Præd. over den 90. Psalme. 1593. f. H. 2.)

modgaae, v. a. et sieldent, bl. a. hos Vording forekommende Ord, der fortiente at fornyes i Brugen: (f. Ex. "at **modgaae** en Sigtelse, Beskyldning, et Angreb".) "För nogen skal af os **modgaa** sin Troskabs Eed." (Poet. Skr. I. 166.)

Modsiger, n. s. den, som modsiger en Anden (Opponent). "Wore oc hwer hanss **modsigere** saa weldig som Herodes." Tausfen. (Post. 1539. Vinterd. f. 86.)

modstandig, adj. stridende imod; modsat. "Morthen Luther haffuer en ny mening, som er thenne plat **modstandig.**" P. Eliæ. (Biskoppernes Giensv. 1533.) "Nar the synis i noger ting att

wære **modstandige**, tha tilskynde the alsommæst. P. Eliæ. (En chr. Fyrstes Underv. 1534. f. 53.)

Mon (Mun) n. s. forekommer i pl. **Munæ**. (Isl. *Munr*; pl. *Munir*.) **1.** En Ting overhovedet; noget. "Nokær thæn **mun**, thær man skal win hauæ til köps." (Er. Sicell. L. III. 54.) "Steen ællær reep ællær nokræ andræ slikæ **munæ**." (Gl. Sicell. L. II. 25.) "Ællær mæth andræ **munæ**." (Er. S. Lov. I. 42.) **2.** Midler, Løsøre. "Tha skal thæs döthæ arfuæ gangæ at half bo i allæ **munæ**." (Er. Sicell. L. I. 3.) (**Fæmunæ**: "houæth lot af **fæ munæ**": sst. I. 6: har samme Betydning.) **3.** Værd, Værdi. "Æy mer æn fæm pænnings **mun**." (Er. Sicell. L. II. 46.) "Fæm pænninggæ **mun**." (III. 35.) **4.** Maal. "Et Kongerige tilleggis 500 Aar, at voxe oc forfremme sig vdi; Somme naaer icke det **mon**, men för undergaaer eller fornedriges." Hvitfeldt. (Fort. til Bispekrøniken. Kbh. 1604. 4.) **5.** Fortrin, Fordeel. "Hvor Penge har **Monnet** for Ære og Tro." Kingo. (Psalm. Fengers Udg. 1827. S. 257.)

mone, v. a. giøre Forskiel, være af Vigtighed. "Meræ röræer oc **moner** helicth leffneth menneskes hiærthe, æn prydelighe thalæ." 1488. (Cod. Reg. 1586.)

Moone: "Nar thu beseer hans watn, er thet bleght, oc offuen en **moone** som rödh er, oc er han oben oc gwlsprynkledh." (Cod. sec. XV. Thott. 249. 8.)

Mordbrand, n. s. den egentlige og oprindelige Bemærkelse af dette Ord er ikke Ilds Paasættelse, hvorved Mennesker omkomme, eller for at tage dem af Dage; men hemmelig Brandstiftelse paa en andens Huus; ligesom det Isl. *myrða* baade bemærker at dølge, skiule, og at myrde. (Jvf. bl. a. det afgiørende Sted i Olaf Trygvesens Saga: "Lízt mèr þat ráð, at vèr **drepum** hann, oc **myrðum** hann síþan." Deraf ogsaa **Mordgiæld**, i Uplands L. Manh. B. c. 8 og 31 ɔ: Bod for begaaet Drab, som alle Herredsmænd maatte udrede, naar de ikke kunde udfinde Drabsmanden. I de ældste tydske Love, ligesom i Schwabenspiegel, 166 §. 12 bekræftes dette, da **Mord** og **Morder** forklares ved lønligt Drab, og den, som begaaer et saadant. I Overeensstemmelse hermed forklares **Morthbrand** Jydske L. III. [illegible], og Er. Sicell. Lov. II. 19. jvf. 15. I Christian V. D. Lov

VI. 19. 1 er derimod Begrebet om **Mordbrand** udvidet til al forsætlig Brandstiftelse) s. herom Kolb. Rosenvinge "om den oprindelige Bemærkelse af Ordene **Mord** og **Mordbrand**". (Nyt jur. Archiv. XVII. 1816. 2. S. 166—178 og Anm. til Er. Siæll. Lov. S. 353.)

mordgierrig, adj. grum, blodtørstig. "Hogen bleff saa **mordgerig**, at hand huercken sparede vnge eller gamle, Mand eller Quinde." Vedel. (Saxo. 1575. S. 150.)

Mordsti: "At ligge i **Mordsti** for Een", ligge i Baghold for at dræbe ham. 1625. Oct. 2. "Bleff Joen i Magleby (i Skaane) drebt, som laae i **mordsti** for min Fogit Anders Söffrensfen paa Houffdalle och schöd ham schielms vijs ihiell paa hans Kirckevej fra Kirken hellig 3 kongers dag." (Sigvard Grubbes Dagbog.)

moxen, adv. næsten, nær ved. "Hurelunde thèt mange fatige vsle och wansore mennifke ... lidde stoor nööd oc **moxen** forfores i gade oc stræde oc andersted for wanröcht." (Dipl. 1453. Aalborg Arch.)

Mude, en. Stikpenge. "Kongen gaff dem til en **mude** og venlig forligelse Væderen, med all sin Slæct." (Reinike Fos. ved H. Weigere. 1555. f. 135. a.) "Skal oc en Dommer fly Gerighed oc skenck, thi huor gaffuer oc **mude** haffue rom, der maa Low oc Ræt vndergaa." N. Hemmingsen. (Over B. Trolle. 1571.) "Thinæ höffdhingæ ære wtro, ok allæ ælskæ **mutæ** ok gaffwer." (Cod. R. 1390. f. 89.)

Mue, n. s. Evne, Formue. "Da ere de icke plictige ... at faste offuer deriff mact eller **mwe**." (Jert. Postill. 1515. f. 88. a.)

Mulestøder: "Item fick ieg oc p. (Peer) fyerböther **mwlestöder** iij marck till thærepenninge i gudz naffn till Thrwndhiem." (Dronn. Christines Udgiftsbog for A. 1500.) [See: Bruun, Viser fra Reform. T. S. 79.]

Mulle, n. s. en Ret af Brød eller Grød, søden op i Smør (Smørkrummer: *unctiusculum*. P. J. Colding. Etymol. lat. p. 1463.)

Mullig, Mullugh, Mulve: et Vandbækken, Vaskebækken; eller overhovedet et Fad, Bækken. (Isl. *Mundlaug.*) "Hwært ben (thær) i **mullugh** skiældær" (som klinger i Bækkenet.) (Er. Siæll. Lov. II. 39.) (Jvf. K. Ancher saml. Skr. II. 107—9.) "Han skal laghe wofen aff walmwer oc stödeth oc wrideth egenem eth clædhæ i en **mulwæ**." (Cod. sec. XV. Thott. 249. 8.)

Mumme: "Item nar nogle **mummes** oppaa for Jvmfrwg krencker eller horſag ... och mange kommer ther offuer till ſkam och ſkendſell, ſom vſkyldug er." (Udkaſt t. Anordn. om Kirkeſager fra Chriſtian II. Tid. D. Mag. VI. 360.)

Mummeſkands: "Jeg woger derpaa mit legome, liff, gods oc ære, ja ocſaa min ſiel ſetter ieg hen i en **mummeſkands**, aleneſte paa det at ieg kand faa noget, oc beſwige min neſte." P. Tidemand. (C. Hubrinus: Om Guds Vrede og Naade. 1543. f. 58. a.) "Icke heller ſkulle nogen mo (maa) bere **momſkands** eller andhen Dobell ſpill i Lagshus eller i gordhe." (Guds Legems Lag i Aalborg. 1548.)

Mundbid, en. Mundfuld, en Bid Mad. "Som en ſulten hwnd ſnarlighe ſluger en **Mwndbid** bröd." C. Pederſen. (Vor Froe Tider. 1514. f. 3. b.)

Mundeglam: høirøſtet Tale, Skrigen og Skielden.

"Du vogte dig vel for Mundeglam,
For drukken Mand, ſom vil giöre dig Skam."

(Kæmpev. Nyerups Udg. III. 193.)

Mundheld, et. Talebrug, Udſagn, Maade at tale paa. "Ligeſom Skylden ſkulde findes hos hannem, oc han ſkulde were wed et andet **mundheld** end tilforn." Tausſen. (Poſt. 1539. Vinterd. f. 27.) "Han haffuer hu oc **mundheld** lige ſom han wil ſtrax döe." (ſſt. fol. 134. b.) "Han hagde tuende Mand hidſteffnit for itt Vinde, de epther hans Ord oc **Mundheld** vundit haffuer." (1570. Roſenvinge g. Domme. III. S. 115.) "It **Mundheld** oc Bekiendelſe, ſom Anders Willsſön i Eelkier ſchulle for dennom hafft om itt Skouffbug." (1572. ſammeſt. S. 136.)

Mundhov, Mundhu: Tale, Talemaade, Udtryk; Mundheld. "At I rettelige met eth hierte och **mundhoff** bedre oc loffue gud." (Jertegns Poſt. 1515. f. 6. a.) "Han fick det gode **mwndhoff** aff de roſen ſom vor lagde vnder hanſſ hoffuit, hannem wviderligt" (ſammeſt. f. 28. b. Her bruges det om et Mundheld, eller en Talemaade, ſom Een brugte ſit Liv igiennem.) "Tha vpſtod then menighe Almove (paa Tinget) oc ſwaredhe alle met eet **mundhoff** ther till." (Tingsvidne fra Gudme Herred. 1462. D. Mag. IV. 238.) "Alle ſamdrecteligbe met et **mundhoff** oc een ſamled hand." (Dipl. 1440.) "For ſaadant dubbelt **mundhu**

bleff kong suend mistenckt hos kong knud." Bedel. (Saxo. S. 347. Her uovereensstemmende Udsagn af to Personer; *discors causæ redditio*. Saxo.)

Mundkæmpe: en som er stærk i Munden, som bruger mange unyttige Ord, og derfor ikke er at forlade sig paa. "En der tier qvar, er bedre end en Ordgydere oc **Mundkempe**" (Reinike Fos. 1555. f. 91. b.) "En Förste skal slet inted betro en lögnactig oc falsk **mundkempe**." (sst.)

Mundsprog: "Thette **mwndsprog** sagde Jesus thennom, men the icke forstuode huad the tingest ware huilke hand talit thennom." Hans Mikkelsen. (N. Test. Joh. Ev. 10.)

Murl: egentlig vel Knurren, Murren; C. Pedersen har i Vocabular. 1510: "**mwrl** eller bulder: *murmuratio*"; og "at **mwrle**, *murmurillare*." — Ligeledes: "sactmodigt **mwrl**, *susurrus*. At **mwrle**, *susurrare*." "Da iomfru Maria hörde dette bulder oc **mwrl**" (af mange Mennesker, som komme løbende af Staden.) (Jertegns Postill. 1515. f. 25. b.)

Murværn, n. s. muret Befæstning. "Forthy at thu haffdhe tröst ij thinæ **murwærnæ** — ok ij thit liggiænde fææ." (Cod. Reg. 1390. f. 68. b.)

Mygdom, n. s. Ydmyghed. "Hwat wel mænnæskæ nw göræ ... vthæn standæ moth höymoth oc bældæ mæth **mywgdom**." (Lucidarius. Brandt. p. 56.) "Signæt wære tw födhe jesu Christe for then **mywgdom** ther tw haffde." (Gl. D. Bønnebog. Cod. R. 1614.) "Thit aterhald aff all wlofflik rörilsæ, som thæktes ok skinæ ij mynæ asyn meth all **myugdom**." (D. Postill. 14 Aarh. Cod. Reg. 1390. 4. f. 46.) "The letæ æy æfter hannem meth **myugdom**." (f. 52.) "Hwilken sammensankær dygder wden **myugdom**, han ær swasom then man som mwld. wtbær i wædher." (sammest. f. 66. Dog forekommer her ogsaa **Ödmyukt**.)

mynde, v. a. (s. Ihres Glossar. II. 206, hvor han udleder det af **mund**, Forsvar, Beskiermelse.) Det forekommer paa endeel Steder i forskiellige Forbindelser Saaledes Er. Siæll. L. I. 12 om Faderen "ær han hauær barn mynt." "Att myndæ manz lot." (Sk. Lov. I. 23.) "Swa mykin lot sum han myndær æftær kunu sinæ." (Sk. L. III. 1.) — "at myndæ arf" i Gl. Siæll. Lov paa flere Steder (s. Er. I. 1. §. 11 "aruæ, mæth börn myndæ"). (I et nyt Haandskrift af Er. Siæll. Lov,

fra 1565, forklares denne Talemaade ved: "at affle barn och arffwe meth barn".) Jvf. Rosenvinges Udg. af denne Lov S. 337. I Er. Siæll. L. III. 9. hedder det, at Mand maa ei sælge sin Kones Jord, "forutæn (undtagen) han hauær hænnæ barn myndt."

Mynderik, n. s. En Færgemand. "**Mynderik,** som förer folck til Skibs, oc fran Skibs: *portitor.*" Henrik Faber. (Vocabular lat. 1563. p. 411.)

Mynster, Mønster, et. Tempel; Kirke. (monasterium) "Mannen som sat wdenfor gutz **mönster**... Andræ inginge ij **mönstrit** at bedhes oc thiggæ gutz nadhæ." (Cod. R. 1390. f. 16. b.)

myreskoldet, adj. (en Hudsygdom.) "Naar som legommit löber eller bliffuer fult aff Røde blener": *Formicatio.* H. Faber. (Vocabular. 1563. p. 76.)

Mæde, en. (Jvf. v. **meie**). Lee eller Segl til at skære Sæd. "Man skal ei kaste **mæde** i andens korn" (ikke befatte sig med Andres Sager eller Eiendom.) (Ordspr. hos Moth.)

mæde, v. a. maale. "Fordi schall huer mand enten være girrig till at altid veye oc **mæde**, eller oc paa en dag sette til forved bode lyche och vellfærd." P. Eliæ.

mæle, v. n. tale, sige. (Sum æk. hauær förræ **mælt,** Gl. Siæll. Lov. I. c. 3.) I Særdeleshed om Paatale, lovlig Paastand, Retsforbeholb. "Gör han æy antigh (eet af to) at han læggær sinæ börn i fælugh, ællær han **mælær** foræ ... innæn sæx ukæ rum." (G. Siæll. L. I. 1. 12.) "Tha **mæle** wii them i swo Made aldelis døde oc macteslöse." (Christ. II. Skraa for Guldsmede. 1515. D. Mag. III. 274.) Mæle Freden af: dømme fredløs. "Tha, effter saadan Delæ oc logligh Forfölling — **mæltes** Freden aff forne Her Powel Laxman." (Landstingsdom. 1503.)

Mæleværdsel (Malæværzlæ, Mælæværzlæ) n. s. Den Handling, at nogen tilbyder en Anden Jord til Salg, nemlig for en vis Priis ("mælær til staths with annær um jorthæköp".) Er. Siæll. Lov. III. 3. Benegter han Handlingen "tha ma han dyliæ **malæwærzlæ** mæth thrithiæ manz eth." (I andre Haandskrifter **mælæwærzlæ**.) I Haderslev Stadsret 1292 forekommer Ordet, og skrives **Malewersel,** som i den tydske Overs. kaldes Reukauf. (Jvf. Rosenvinges Udg. af Er. Siæll. L. S. 377.)

Mænland, n. s. Fastland, Hovedland. (Isl. *Meginland.*) "Kongernis börn pleyede ... at skiffte dennem Land oc Vand imellem, saa den ene regærede **mæn Landet**, de andre til Vands." Hvitf. (Krøn. 4to. I. 1603. S. 56.) "Den ene skulle regære **mæn Landet**, de andre skulle drage til Söes." (smst. S. 46.)

mærke, v. a. bemærke, betyde. C. Pedersen. (Vocabular. 1510.) *Quæstor.* "Thet **mercker** oc then, som döder vdedeske meniske."

Mætte: Mættelse, Mæthed. "Hun haffde fact hafft nock til en **Mætte.**" (Reinike Fos. 1555. f. 245. a.) "At han maatte en ret **Hönse-mætte** faa." (sammest. f. 67. b.) "Jeg vil eder nu giffue en Honning-**mætte**" (saameget I kan spise af Honning.) (smst. f. 33. b.)

Mø, n. s. en. Pige, Tienestepige. "Ligeruiss som fattighe tienere, drenge eller **möer**, der fortörned haffue deriss herrer eller fruer, se ydmygelige til dem." C. Pedersen. (Tidebog. Paris. 1514. D. 4.) "Det var den hellige **mö** Maria icke nogen föye sorg mit wdi sin glæde." Taussen. (Post. Vinterd. f. 95. b. Ligeledes f. 106 b.) I et danst Breviar fra 15. Aarh. (Cod. R. 1614) finder man i en Bøn: "Hel Maria, then hellige trefollighetz tiæneftæmö." "Lader noghen **mö** segh ligghe hoss metth henne eghen wille, emod hendis frenders raad." (Erik Glippings Stadsret 1269. D. Overs. §. 31.) I et Gavebrev til Dueholms Kloster skienker Johanne Andersdatter af Asdal, Hr. Niels Eriksens Efterleverske, til Klosteret to Gaarde i Vendsyssel og sin Andeel i en tredie "met sodan wilkor, at min **mö** Karin Mads dotter for hænnes tro tiænesthe oc pending jek hænne skyldig er" o. s. v. skal have vis Underholdning af Klostret. (1473.)

møde sig, v. r. trætte sig, besvære sig. "Al then nat **mödede** herren seg i gudelighe böner." (Nogre Bønner: 1509; hos Gotfr. Gehmen f. a. 2.) "Om thu **mödher** thik i ligemlikt æruedhe." (Cod. R. 1390. 4to. 83, a.) "Min siel, hwi est du saa bedröffuit, och gremmer och **möder** mig megit." C. Pedersen. (Davids Ps. 1531. f. F. 6.)

Mørkehuus: Fængsel, Fangehuus. "End er han fattig, tha skal han sættis i Stadsens **mörckehus.**" Kiøbenh. Stadsret ved Erik af Pomm. §. 60. 65. (Rosenvinge. S. 137.)

Mørkestue, n. s. Fængsel; forekommer sieldnere end **Mørkehuus.** "Ath jek maa komme til ewerdelige glæde aff thenne legemes **mörckefstwæ.**" (D. Tidebog. 1497. f. 140.) "Tholmodugh i dröffuelse, i thrang, i plaghe, i **mörckefstuffwe.**" (1488. Cod. Reg. 1586. f. 24.) "Æftær mangæ pinær, band, fult ok **mörkestofwæ.**" (Dansk Postill. 14de Aarh. Cod. Reg. 1390. 4to.)
mørkes, v. dep. blive mørk, formørkes, mørknes.) "Et sant lywff, som altid skinner oc aldrig kand **mörkes.**" C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 19.) "The ögben som liwsære ære æn solen **myrkedhes** i dödhen." (Cod. Reg. 1390. f. 147.)

N.

naadelig, adj. som kan benaades, tilgivelig, forsonlig. "Alle **naadelige** synder, oc alle dödelige synder." Jert. Postill. 1515. f. 42. b. "Den vrede er **naadelig,** som icke fuldkommiss oc heffniss." Chr. Pedersen. (Jert. Post. 1515. 171 b.) **Naadelig** synd. (sstds. Modsat: **dödelig** synd.)
Nagel i Øinene: stikkende Smerte i Øinene (som af en Spids eller Nagle?) eller smertende Udvæxt i Øiet. "Vand som er brent aff Negliken — fordriffuer den **Nagel** och den hud, som voxer i öget" — "Det hielper for den **Nagel** oc for de sting, mand haffuer i öget, ligesom en stunge hannem met en Nagle eller söm." C. Pedersen. (Om Urtevand. 1534. f. 13.)
nagsaar, adj. vanskelig at giøre til Maade, avindsyg, fortrædelig. "**nagsaar** Alderdom": *morosa senectus.* **nagsaar** udi Tale: *morologus.*" C. Pedersen. (Vocabular. 1510.) "Hun skal haffve grand act paa hans feder, lader oc lempe ... om hand er vredactig, hastig, heffngierrig, **nagsaar.**" N. Hemmingsen. (Om Ægteskab. Kbh. 1572. p. 186. jvf. 232.) "Men dette er det beste, at sligt it **nagsaart** Menniske haffuer selff störst skade aff sin Nidskhed." (Reinike Fos. 1555. f. 213. b.)

Nakkesnare: (Snare, der drages over Nakken, f. Ex. af en Fugl?) Forekommer hos P. J. Hegelund:

"Folck veffuis tilsammen i Nackesnare,
Bringe hinanden i Jammer oc fare." (Susanna. 1578. f. 30. b.)

Nakkewolk, n. s. "Gwlt Syndall tiil myn Frues **nachewolck**, fore VIII Skl. (Dronn. Christines Udgiftsbog. 1504.)

nalke sig, v. refl.; **nalkes**, v. d. (Sv. *nalkas*), nærme sig. "See mijn siæl ær siwgh. ok **nalkær** sigh til liffs læghen." (Gl. d. Tidebog. Cod. R. 1614.) "Tha wilde han **nalkes** sin pinæ stadh." (Gammeld. Postill. Cod. R. 1390. f. 133.)

Nandnest, Nannest, n. s. en Afgift (Fjederkræ og Æg) i den ældre og catholske Tid til Sognepræsten, første Gang ophævet ved Frederik I. Reces af 1527, hvor det hedder, at "den menige Mand" skal yde den lovlige, befalede Tiende, men dermed være "quit for Biskopsgave, Brudevielse, Kirkegang, Redsler, **Nandnest**, Jordefærd, Smörbyrd," m. m. (Jvf. Christian III. Reces af 1536, Rosenv. Rec. S. 165; Rosenvinge vil udlede Ordet af Isl. *nafnfesti*, Sv. *namnfäste*, egentlig Fadbergave, og forklare det om Offer ved Barnedaab. Anm. til Reces. S. 527.) (Nannestbol. Ar. Brntf. II. 34).

Nap: om et lille Barn.

"Saa tog hun det lidet Nap,
Og flog det mod den Sengeknap." (Kæmpev. Nyerups Udg. III. S. 183.)

Cf. **Nab**. Hallager. N. Glossar.

Narrehoved, Narrekappe, n. s. kaldtes tilforn (i det 17de Aarh.) et Slags Skrivpapir, hvis Vandmærke var et Narrehoved. (Moths Ordb.)

Natgang, n. s. Omvanken om Natten. "Om **Nathgang**": Overskrift, §. 51 i den d. Overs. af Erik Glippings Stadsr. "Hwo ganger om nattethiide ij bysens stredhe" o. s. v. (Rosenvinge. S. 496.)

Natsang: i de catholske Tider, den Gudstieneste, som holdtes i Kirker og Klostre om Aftenen, eller ved Nattetid. (Vigilier.) "Ther faare skwlle thee hwær hælij Affthen, nar thet clemther tiil **nathsang**, stande fore sancti iacobi altere" &c. (Dipl. 1512. s. Werlauff om Kiøbenh. Universitet. 1850. S. 84.) "With **nathsangs** thymæ." (1488. Cod. Reg. 4to. 1586. f. 80.) "Then

helgeſthe man var döth i **nathſangs** tymæ." (I den lat. Original: *hora completorii.*) (ſammeſt. f. 41.)

Natſeng, n. s. Moths Ordb. og V. S. O.

nattes, v. n. (Isl. *nátta*) blive Nat, mørknes; overnatte. "Tillad ath ieg maa ligge her i en wraa i nat vdoffuer, thii det **nattiff** faſt." (Jertegns Poſt. 1515. f. 182. a.) "Da ſkal hand giöre reede for ſeg, hui hand ſaa **natthls** herbergelös." (K. Hanſes Kiøbſtedsr. 1487. § 155.)

Natvord, n. s. den tidligere Form for **Nadver,** Aftensmad, Aftenmaal. (Isl. *Náttverdr.* Sv. *Natvard.*) "Han bijder eij for længhe, ſom bijdher efſther en god **Natword**" (P. Lolle. Udg. 1506. Nr. 472. Ch. Pederſens Udg. 1515 har allerede, "ſom fanger en god **Naduere.**)

Naverbor, n. s. En ældre danſk Benævnelſe paa Liigtorne. "Lijgtorn eller **naffuerbor** vnder foden: clavus." (Vocab. var. expos. 1576. f. 24.) Henrik Faber. (Vocabular. 1563): "**Nauerbor** i henderne oc vnder födderne: *clavus.*" (Jvf. Jon Tureſens Vocabular. 1579. F. 3.) (Colbing Etymol. lat.: clavus. p. 231 har Ligtorn).

navnkund, adj. navnkiendt, navnkundig. "Oc ey ſkonide hannom fordy han wor **naffnkund.**" Tauſſen. (Chriſti Paſſ. Hiſt. 1539. f. 14. b.)

Nederfald, n. s. Fordærvelſe, Undergang. "Onde, vtro, forherdige menniſke til **nederfald.**" (Jert. Poſtill. 1515. f. 37. b.)

nederfældig, adj. egentlig: fældet ved Vidner, det bruges færſkilt om den, ſom det brøſter paa Vidnesbyrd. F. Ex. om den, ſom lægger en Anden Tyvsſag til, eller andre uærlige Sager: "Worder han, ſom thet ſagt hauer, thermet **nederfældig,** tha ſcal han böde XL mark", o. ſ. v. (Privileg. for Roskilde 1472.) "Oc therfore ſommetide bliffue **nederfeldnge** giorde, oc thertiil met myſte Heder, Ære Gots oc Pendinge." (Fort. til Chriſt. II. verdsl. Lov. 1522.) (jvf. Rigens Rét og Dele. C. 23. 25. 26. og Roſenvinges Receſſer. Anm. S. 521.) "Oc ſkall then ſamme ocſaa werre **nederfelldig**" (ærelos.) (Chr. III. Rec. 1537. c. 5.) "Och fynne wii the delæ machtlöſe och hanom oc hans höringh, ſom forde mölle ſo lagſotth haffuer, **netherfellige** ath bliffue:" hvor Herredsfogeden og hans Høring dømmes at bøde deres

Faldsmaal "imod Bonden og Kongen, som Loven udviser." (Dom fra Viborg Landsting. 1471.) "At han — fore thæn frith — som forscreffuit star, at han brudæn ware, skyldigh ær oc **netherfældigh**." (Doc. 1409. Ny D. Mag. VI. 15.)

Nederkirke: den nedre (lavere) Deel af Kirken; Skibet; i Modsætning til Choret. "At den store Muur og Skilrum som staar imellom Choret oc **Nederkirken** (i Ribe Domkirke) maatte nedertagis." Et Br. af Frederik II. (jvf. Terpager: Ripæ Cimbr. p. 209.)

Nederklæde; Nederklæder. "Saa ynckelige nögen och bloth ath han ey hagde eth **nederklede**." (Jertegns Post. 115. a.) "Presten skal före seg wdi syn linkiortel. oc drage linede **nederklæder** paa sitt kiöd." Taussen. (3. Moseb. 6. Cap.)

nederlægge, (nedlægge) v. a. afskaffe, aflægge, ikke overholde. "Oc thenne vor Ordinancie och Schichelse thermet **nederleggis** och forkrenchis." (Christ. II. geistl. L. 1521. C. 141.) "Then Skick oc Ordning, som kaldis Gaardzretten ... skall paa nogen Tid were **nederlagt**, oc icke ved Magt holdit." (Indledn. til Frederik II. Gardsret. 1542.)

nedermere, adj. nedre (ɔ: mere nede, længere nede, jvf. **innermere**, **sidhermere**, **overmere**; ligesom **nærmere**.) "**nedhermere** weffwen, som wefffkeden gömengaar." (Gl. D. Bib. 3. Moseb. 13, 48; 14, 37.) "Thw skalt wordhe **nedhærmere**". (*eris inferior*. 5. Moseb. 28, 43.) "With then **nedhermere** Thebaydem" (*apud inferiorem Thebaidem.*) (1488. Cod. R. 1586. f. 80. a.) — (Claussens Snorre S. 58.)

Nedlag: i Stedet for det nyere Nederlag (med den ældre Form for Partikelen: neder). "De ere uddragen her af Riget, den ene Hob efter den anden, at hævne hin andens **Nedlag**." A. Vedel. (Sv. Tiuveskæg. Fort. c. 5.)

nedre, v. a. nedsætte, fornedre. Han som sik sælff **nedrethe**. (Cod. R. 4to. 1586. f. 9. b.) "Ey er gutz handh ok mackth formyndsketh eller **nedreth**." (sst. f. 29. a.)

Nedrighed, n. s. Lavhed, lav Stilling, Ringhed. "Paa det vy motte opkomme af wor **nedrighed**, da nedsteg han wdaff sin höyelse." Taussen. (Post. S. D. f. 55.)

nemme, v. a. impf. **nam,** lære. "Jeg **nam** at gange." (K. B. Nyerup. IV. 171.) "At **nemme** Bog": lære at læse; lære et Sprog. "Oc han **nam** ther fulkommeligh **bogh** paa gretzſkæ, latbinæ oc jödſkæ." (Cod. Reg. 1586. f. 101. b.)

nemſom, adj. let til at nemme. "Hand vaar vdi ſin natur fromhiertig oc ynckſom, ſkarpſindig oc **nemſom**, ydermere end Alder oc Aar tilſagde." A. Vedel. (Over Ingeborg Gyldenſtierne. 1592.)

Nepſtævne.

"Du ſkalt icke i Kircken ſpatzere

— — —

Icke paa Kirckegaardt at holde Nepſteffne,
Swære oc bande, at Jorden maa reffne."

(N. Bredals Børneſpeil. 1568. S. 6.)

Nidie, n. s. Slægtning, Slægt, Frænder. (Isl. *Niði.*) "Förſte ſal (af Børnerne) ſkal neſte **nidie** taka." (Lunds Stadsret. §. 58. Roſenv. p. 58.) (Ihre: Gloſſ. I. 248-249.)

nidkiær, adj. her ældre danſk Benævnelſe for Begrebet **ſkindſyg** (hvilket Ord ikke forekommer i Chr. Pederſens Vocabular. 1510.) "Tændes han (Ægtemanden) da op aff een **nidkiær** aand." Tauſſen. (1535. 4. Moſeb. C. 5.) Han bruger endog Subſt. **Nidkiærlighed,** ſom i ſig ſelv er et bedre, mere forſtaaeligt Ord, end **Skindſyge.** "Eller om en **nidkiær** aand optender nogen mand med een **nidkiærlighed** til ſyn huſtru." (4. Moſeb. C. 5.)

nidſk, adj. gierrig, pengeſyg. "Karige oc **nidſke** menniſke brende aff ſtor ſorg oc omhw, ſom de haffue, at de kunde ſancke oc ſkrabe mer til hobe." C. Pederſen. (Iert. Poſt. 1515. f. 3. b.)

Nidſkab, n. s. Nidſkhed, Gierrighed. "Karighed oc **nidſkaff.**" C. Pederſen. (Iert. Poſt. 1515. f. 3. b.) "Avind, **Nidſkaff** eller nogen anden dödelig ſynd." (ſſt. f. 197. b.)

nipper, adj. peen, ziirlig, oppudſet. (Isl. *nipr*; bruges i Norge, Hallagers Ordſaml. S. 82; og i Sønderjyll., i Følge Outzen. D. Dial. Lex. S. 378.)

"Hun, ſom nylig var ſaa nipper og ſaa kræſen,
Vil ſtaae her efterdags med Iſetap om Næſen."

Alb. Thura (Betænkn. og Indfald p. Vers. 1726.)

Nive, Nivi, n. s. Frænde, Slægtning. (Jvf. Isl. *Nefi*, *cognatus;* A. S. *Nefa*). "Hua, ſum wil kone take . . . ær thes engi til (Fader, Søn eller Broder), tha thiggæ af hin ther

næst er **niui.**" (J. Lov. I. 31.) "Æn swæriæ the hanum fra, at han ær æy hans næstæ **niuæ.**" (Er. Siæll. L. III. 31.)

Noes:

"Lad icke din Hustru til fligt it noeff,
Men skal det vere, da vær selff der hoff."

(Reinike Foss. 1555. f. 73. a.) [Smlgn.: Molbechs Glossar. til Riimkr. under Notz (?).]

Noes: (Harald dicit mulieri ambulanti:)

"Huort will y gaa min söde roeff,
Men y nu fare saa enne,
I ere saa soffuer y eders Noeff,
Ethers hender ere gannske huide och leene."

(Ludus de S. Canuto duce. Ms. sec. XVI.)

nogenhaands, adj. noget Slags. "Ingen Biscoper, Prelater, Cannicker (o. s. v.) schulle haffue eller bruge thennom i **nogenhonds** kiöbmandschab paa Landit." (Christ. II. geistl. Lov. 1521. c. 32. Rosenvinge. D. Recesser. p. 17.)

noget saa: er i ældre danskt et pleonastisk Udtryk, hvor vi nu allene bruge **noget**, eller: til en Deel. "At vere **noget saa** sort: *nigricare.*" C. Pedersen. (Vocab. 1510.) — **Noget saa** at pryde, *subornare.*

Nokkefrue, n. s. (Kof. Ancher. Jurid. Skr. II. 370.)

Nokker, n. p. i en usædvanlig Brug og Bemærkelse for: Knude eller Tot (i Haaret.) "Dit Hoveds favre Lokker, tilsammen klistrede v. störknet Blod i **Nokker.**" L. Thura. (Overs. af H. Hugo: Siælens gudel. Attraa o. s. v. udg. 1738. S. 161.) — [Smlgn. Molbech: Dansk Ordbog, under Nok.]

Nón, Noon, Noons-time: bemærkede oprindelig den Tid paa Dagen, svarende til Romernes hora *nona*, eller Klokken 3 om Eftermiddagen, da man under Pavedømmet i Klostrene femte Gang paa Dagen skulde holde Bøn eller Sang. Dengang benævnedes (efter Grams Angivelse) de 7 canoniske Tider, "horae canonicæ" (s. Tidebog) saaledes paa Danskt: **Ottesang, Prim, Terz-Sang, Sext, Noon, Aftensang** og **Natsang.** Disse svarede til de angelsaxiske Benævnelser. **Uht**-sang (s. **Ottesang**), **Prim**-sang, **Undern**-sang, **Middæg**-sang, **Nón**-sang, **Æfen**-sang og **Niht**-sang. — Dette oplyses bl. a. ved følgende (allerede af Gram omtalte) Sted af Cod. Reg. 1390. fol. 78 i Evangeliet om Arbeiderne i Viingaarden (Matth. 20.): "Han gik wt om

tærts time, ok fan nagræ ftandæ fafænge ..... Han wtgik om **fæxt** timæ ok **noons timæ**, ok giordhe fammeledh. Han wtgik ok om **afftæn fangx** timæ ok fan nagræ." o. f. v. (Om den forandrede Bemærkelse af **Noon** med Henfyn til Spifetiden, og om det jydfke **Fornoon** og **Efternoon**, f. Gram, i Vid. S. Skr. V. S. 141-144.) "Æn dræpæs man efter **noon** a thorsdag." (J. Lov. II. 8.) — P. Syv. (Kæmpev. 252.)

Nonstob: poculum meridianum. Kaldtes i Middelalderen en Drik Øl, af bedre Slags (gammelt Øl) fom Prioren i Kloftre var fkyldig at lade fkienke for Brødrene efter Middagsmaaltidet, paa visfe høie Helligdage. (Af **Non** og **Stop**, Stob, Bæger.) I nogle Optegnelfer (fra 14de Aarh.) vedkommende Dalby Klofter i Skaane, fom findes i et Evangeliarium, opregnes 8 faadanne Helligdage om Aaret: "in quibus oportet Dominum priorem Dalbyensem propinare Canonicis suis post comestionem potum specialem qui dicitur **nonstop** vulgariter." (Scr. Rec. Dan. VIII. 464.)

Nost, n. s. "Tha fcal thet fornempde Slot oc fæfte fornempde myn Herre Konung Erikx oc myn frwæs drotning Margretæs opnæ flot waræ til al theræ **noft** oc löft, fom wæl mughelict ær." (Dipl. 1406.)

num, conj. undtagen, med mindre, men. "Oc æy fkal tu annæt gifæ hanum at ædæ, **num** hederam, oc æy drickæ annæt **num** watn." (D. Lægeb. 14de Aarh. Cod. Magn. 187. f. 34.) "Ællær oc fornefndæ Bifcop Niels æy fyk Köbmanhafwen meth rætæ æfter landzloff, **nwm** han togh thet met wældæ." (En Dom af 1417. D. Mag. V. 291.)

nybrat, adj. "Da faar han en **nybrat** fnar frögd, oc glæder feg aff det fnimen ny oc bratfangne godtz." Tausfen. (Poft. 1539. S. D. f. 180.)

nybratten, adj. kiær efter, begierlig efter Nyt; fom elfker det Nye. "Oc, fom Folket er **ny bratten**, wore de wdlobne wdi hele haabe til hannom." Tausfen. (Poft. 1539. Vinterd. 27. b.)

Nybratenhed, n. s. Begierlighed efter Nyt, Nyhedslyft, Nyfigenhed. "Alene for en tijd fordriff oc wellöft, der de kunde y faadan **nybratenhed** haffue aff de ord oc gierninger ... huilke de tilforn icke hadde enthen feet eller hörd." Tausfen. (Poftill. 1539. Vinterd. f. 149. a.)

nyde ad (= af). "Hand seer den fattige Lazarum i den euige glæde .... oc kand icke **nyde** hannem saa meget **at**, som en Vandsdrobe." P. Tidemand. (Postill. 1564. II. 60.) "Gud kwndhæ thet ey **at nydhæ**." Hr. Michael. (Riimv. S. 49. 5.) "Ondt bör hannum thet **at nydhæ**." (82. 5.) "Hues den Siuge **nyder** disse hellige Leytzer **ont ad**." (har Ondt deraf.) Palladius. (Underviisn. om Besatte. 1547. D. Mag. III. 92.)

nykommen, adj. v. nylig ankommen, nys indkommen i. "Han skal icke weræ **nykommen** till troen; han skal icke weræ for sielffgoedh." H. Taussen. (Et kort Andsvar. 1529. f. A. 4.)

Nymære, n. s. ny og selsom Tidende, eller Begivenhed og Rygte derom. (s. Cod. Reg. 1586. A. 1488. f. 40. a.) (**Mære**, Rygte, og **Nymære** findes i Gl. Svensk, Holl. og Tydsk. Jvf. Gram, i Kbh. Selsk. Skr. V. 181. Ihre Gloss. I. 145. 264.) "Them tychtæ thet waræ **nymære**." (Hr. Michael. S. 9.) "Thet bleff **nymære**." (sst. S. 106.) "Han gav dem **Nymær** tilkiende." (K. B. Nyerups Udg. I. 37.) "Ingen store tidender er hos os, dog holde vi det for **nymære**, at Otte aff Værmeland drog op paa Skofuen." Claussen. (Snorre. 226.) "At see then **nymære**, ther gudh haffde giort meth henne." (1588. Cod. Reg. 1586. f. 136.) "I sine helghene giörende swa manghe owanelighe **nymære**" (faciens *prodigia* insueta.) (sst. f. 100. b.) "Der haffuer du da Guds ord paa tungen, oc snacker der om, ligesom det wore et **Nymere**." P. Tidemand. (E. Hubrinus: Om Guds Vrede. 1543. f. 102. a.) "Paffuen oc Cardinaler .... holde Historien for it **Nymære** oc en geckelig ting." P. Tidemand. (Luthers Post. 1564. II. f. 3.)

nyse op: staae sig, holde ud; eller have Fremgang, gjøre Lykke.
"Her **nysfer** ingen i Verden op
Alt for den stribede Jutte." (K. B. Nyerups Udg. I. 291.)
(Talemaaden i Jylland: "at **nyse op** med een", er uden Tvivl den samme, og har lignende Bemærkelse s. D. Dial. Lex. S. 383.)

næsse, v. a. straffe, revse. "At thu myscunder mek oc **næsser** mek myldelige." (Gl. D. Tidebog. Cod. Reg. 1614.) "For hwelken sagh han skal plicthes oc **nesses** meth penninge both." (Overs. af Roskilde Stadsret af Erik Glipping. §. 14. Rosenvinge. S. 181.) "Naar nogen **nesser** sit eget legeme met faste."

(Jertegns Post. 1515. f. 40. a..) "Kettheræ rydethe ſwa ſom löffwe, forthy at han **næffthe** them." (1488. Cod. R. 1586. 4. a.) "Han will ey lidhe at retthes eller **næffses**." (1488. Cod. R. 1586. p. 19. a.)

Næfft, n. s. Tugtelſe, legemlig Straf; Iretteſættelſe. "Forældræ ſkulle nymmæ ath lære theres börn meth **næffsth** oc ſlaff." (1488. Cod. reg. 1586. f. 86. b.)

Nægd (Sv. *negd* el. *nejd:* Nabolag, Egn). "Det förſte nogen ſmitſom Sygdom begynder inden- eller udenlands... udi **Negden** at tiltage." (Chriſt. IV. Reces. 1643. II. 4. 2.)

Nækt, n. s. Nøgenhed. "At allæ matte ſee hans ſkam ok **nækt**." (D. Poſtill. 14. Sec. Cod. Reg. 1390. 4to. f. 147. b.) (Isl. *nakt; nakinn*, nøgen.)

nække, v. a. blotte ſig. "Swa ſom drukken man **nækter** ſik wden blygd." (D. Poſtill. 14. Sec. Cod. Reg. 1390. 4to. f. 166. b.)

Nænde, Nænne, n. s. det nu forældede Subſtantiv til det brugelige v. n. at **nænne**, a se ipso impetrare. "At have **Nænde** til noget." (Isl. *nenna*, jvf. Goth. *nanþjan*, og Gl. T. nendjan, ganendjan, *audere*.) "Jeg til Huile oc godt haffuer ingen **Nende**." P. J. Hegelund. (Suſanna. 1578. f. 19. b.)

nærbaaren: nær beſlægtet. "Huſfrue criſtine oc Jens Petherſſon hennæs husbonde haffthe ſköt oc vplat pa wort Ræterthing i neſtwet Her jeip jenſſön og thorbern jenſſön brothre, forſcreffne huſfrwe criſtines **nærborne** frænder forne eghendoms jorthe." (Et Laaſebrev af 1472.)

næſtbaaren, adj. ſom er den nærmeſte i Byrd, ell. nærmeſt berettiget efter ſin Fødſel. "Thy... kwnne wii ej rætthere fynnæ ... wthen thæth wærdugæ herræ Kong Chriſtyærn er **næſtboren** till norgis rygæ, *med* wærdugæ förſte, koning Erik." (Dipl. af af 3 Jul. 1449.)

næſtbyrdig: nærmeſt i Byrd eller Slægt. "Helst for thi at the ere **nestbyrthughæ** til at arue hanum." (Et Orfeidebrev af 1449.)

Næſæthyrlæ, n. s. Næſebor. "Oc latær thæt i **næſæthyrlæ**." Henr. Harpeſtr. (I. 52.) "Giuthær man rutæ oos i **næſæ thyrlæ**." (I. 68.) [Smlgn. A. Sax. *þyrl*, foramen. *nose-þyrlas*, nares, hvoraf det Eng. *nostril*.]

Nættæ, n. s. (neutr.) Urin. "Allæ the wæghæ thær **nættæ** scal ut faræ" (Urinveiene.) Henr. Harpestr. (I. 23.) "Et Diurs **nættæ**." (Steenbogen. sammest. 37.) — "Om thu mat æy thit **nættæ** haldæ i thec." (Lægeb. Cod. Magn. 187. f. 32. b.) "Dric thit **nættæ** fastendæ." (sst. f. 29. b.) "flyter thæn dropæ ofæn warth ... a **nættæt**." (f. 50.) (**Nætte** i samme Betydning bruges i den Ditmarsiske Dialect. (Adelungs t. Wörterb.) N. Sax. **natt**, vaad.)

Nævepust, n. s. Stød eller Slag med knyttet Næve: ("colaphus digitis compressis & in pugnum coactis.") Colding. (Etymol. lat. p. 39.)

Nød: "i **Nød** og **Lyst** ɔ: i onde og gode Dage; et i gamle danske Breve undertiden forekommende Udtryk." — "Fornefnde Drotning Margrete, wor fullmechtige Fruwæ ogh ræet Husbundæ, hafue ogh beholde yfvær os ogh yfuær Righet i Suerige, i **Nöeth** ogh Lösth." (Dipl. af 1388.) Giøres **nød**: trænge til, behøve; giøre nødvendigt for. "Saa at them, som vretten oc owerwoldet skeet er, ey göres **nöth** at kære ther om framdeles." (Dipl. af 1439.)

nødagtig, adj., og **Nødagtighed** n. s. Fornødenhed, Nødvendighed (16de Aarh.) "Ruelse er veyen til Omuendelsen, oc en **nödactig** beredelse." (Om Mennesk. Udkaarelse t. Salighed; af J. Erikssen. 1572. f. 44.) "Mange aff Syndsens Seduane giöre sig en **Nödactighed** til at synde." (sst. f. 59.)

nødløs, adj. fri for Nød, eller for Uleilighed, Tab og Skade. "Oc tilbinde wii oss oc vor Arffvinge .... Biscopen oc hederlig Capitell i Roskilldt i alting **nödtlösse** oc skadelösse at holle for forne Sum guldt, Sölff oc pendinge." (Br. af K. Christian I. 1455. D. Mag. I. S. 352.)

nødfalden, adj. som er i Nød, nødlidende. "O herræ, reddh them vt aff thieres nödh, the ære faræ **nödfallen**." (Cod. Reg. 1613. 4.)

Nødhielper, n. s. "O tw tro **nödhielper**, ridder Scte iörgen, beware meg fra dödelige synder." (Gl. D. Bønnebog, Cod. Magn. 421. 12.)

nødstanden, adj. stedt i Nød, som lider Nød; lidende. "Hwer stædh tw seer mek **nödhstanden** til liif eller til siæl, tha hielp mek aff myn nödh." (Gl. D. Bønnebog. Cod. R. 1614.)

nødstedt, adj. stedt i Nød, nødlidende, nødtrængende. "Hwilken som **nödstadd** beder, then som hans bön forsmar, han scal tholæ nödh." (Cod. Reg. 1390.)

Nødtvang, n. s. uundgaaelig Tvang; tvingende Nødvendighed. "I det at slig **nödtuang**, huilcken icke kand vndgaaff, er forhaanden." (Rein. Foss. 1555. f. 139. b.)

Nødtægt, n. s. Voldtægt. Vm **nøth tæcht** (Overskriften til Er. Sicell. Lov. II. 20.) (Smlgn. "Warthær konæ **nöthug takæn,** ællær mö." sammest. — Overskriften i et sildigere Haandskr. er: Om **nödtagen** konæ eller möö.)

Nøglepige, Nøgleqvinde: qvindeligt Tyende, som er betroet Nøglerne i Huset (vor Tids Huusholderske eller Huusjomfru.) Saaledes ikke enhver "Terne eller Tienestepige", som Nyerup forklarer Ordet.

"Ilde haver jeg fæst min favre kynd,
Skulde jeg være Eders Nögleqvind."

(K. V. Nyerups Udg. II. S. 62.)

"Det vaar, at **Nöglepigen** skulde sette Stegen i Skaffuit." (Cl. Pors's Huusbog. Sg. 6. 1613.) Forklares i en Dom af 1585 (hvorved Laur. Skrams Foged dømmes som Tyv forbi han havde "efterlagt, lokket og beligget" en **Nøgleqvinde** paa Koldinghuus) ved "den som er betroed til at bere Hosbondens eller Hustruens Nøgler, enten til Mad, Øll, Klæder, Penndinge eller andet." (Rosenv. IV. 61. 63.)

Nøie (Nøghe) n. s. Tilfredshed, Fyldestgiørelse (Samtykke.) "Hafuer wor Frue Drotning Margretæ meth off, Biscop Pether oc Capitel i Roskilde, efter wor oc theres **Nöghe** oc wilghe een ganze oc fulkommen ænde gonget" .... "oc hafuer wor Frue ... **giort** wort **mynne** oc **nöghe** for Köghe, Ramsiöbærith" o. s. v. (Et Quittantsbrev af 1397.) "Hafuer min nadighe Fruæ ... i penninge, mynt och wecht — i myne **nöghe** giort swa at mik fullelik oc wel at nögher." (Dipl. 1400.)

nøie, v. n. giør fyldest, tilfredsstiller. "Ath Her Niels Ywerssön, Ridder, en beskeden man och welboren, os fult hauer giort af wart lææn — til thennæ dagh nw er, thet os **nögher.**" (Dipl. af Biskop Peder i Roskilde. 1397.)

nøie, adv. neppe, knap. "De wore **nöye** afgangne, för end mange falske apostle wognede op." H. Taussen. (Vinterpost. 1539. f. 178.) "Thet han **nöghe** kan henthe sin andhe." (D. Lægeb. XV. Aarh. Cod. Thott. 249. 8.)

O.

Oddertunge: (som det synes, et Slags Smykke eller Prydelse.) "Item giffuer ieg min kiære Suoger Iver Lunge en huid **Oddertunge** med en Guldkrone offuer — Item giffuer ieg min Suoger Folmer Rosenkrantz en graa-fort oc en graa **Oddertunge.**" (Fru Sidsel Brykke, Eskild Gioes, Testamente. 1571.)

Odelbonde, en. I Danmark: Selveierbonde, jordegen Bonde. (Jvf. **Adelbonde,** som oftere forekommer.) "Et Pergamentz-Breff, som gode Mendt med **Odelbönder** udgiffuet haffde Ao. 1476": nævnes i en Dom af 1587. (Rosenvinge. IV. S. 105.)

Oes, Oos: "*Cremor:* Velling oc alt andet, som saadet er som velling, vere sig **oeff** eller andet." Henr. Faber. (1563. p. 267.)

Offerkirke, n. s. kaldtes tilforn saadanne Kirker, hvor Almuen til visse Tider, men særdeles paa St. Hans Dag eller St. Hans Aften, offrede Penge enten efter Løfte, eller for at helbredes; og som oftest fandtes da i eller ved en saadan Kirke en "hellig Kilde" eller **Offerkilde,** i hvis Kumme eller Bækken man undertiden kastede Pengene. En saadan **Offerkirke** med en hellig Kilde, som endnu besøges, er Skanør Kirke i Skaane. (**Offerkirker** ere ligeledes Brestad i Smaaland, og Fiskebæk i Vester-Gøtland. Jhre de superstitionibus hodiernis ex gentilismo residuis. Upsal. 1750. 4. p. 28-29.)

Offring, n. s. "er et ret gammelt jydsk Ord, og siges gemeenlig i Jydland, naar nogen lader giøre Skudsmaal eller Forfald inden Thinge, og begierer Opsættelse i Sagen." (Ostersens Gloss. p. 585. Under Ordet **Forfald** siges: "at lade sværge sit For-

fald — det hedder paa somme Steder, at tage ved Gienmaal eller **Offring**: Men det Ord **Offring** findes ikke udi vore Love nævnt." p. 278.)

Old, en. En stor Udmark eller Fælled, som ligger til Græsning. "Det ligger til **Old**." (Moths Ordb. hvor Ordet siges at være almindelig jydsk.) "En **Oldt**, Ofverdrefft oc Fellit, som kallis Lossöre — och i mange Aar icke haffver veritt indthagett eller brugtt anderledis, end thill Fedrefft." — "Holbecks Borriger haffve indgierdt oc indtaget enn stor Hob af same gamle **Oldt**." (Dom af 1562. Rosenvinge gamle Domme. II. 316.)

Old, n. s. "Tenck paa hyne fordome dage; befinde aarene **old** effter **old**." Taussen. (5 Moseb. C. 32.)

Oldager: en Ager, som nogle Aar efter hverandre bærer Sæd, og siden lægges ud til Græsning i flere Aar. Ordet, som endnu bruges i Skaane (ogsaa blot **Olla**) forekommer i Malmøhuus Lehns Landebog 1569. p. 219. (Ligeledes p. 687: Byens **Tyr-Oldtt** ɔ: Tøire-Old, eller Hvilejord, hvor Qvæget tøires; i Skaane **tyras**.)

Oldarv, n. s. Arv efter Forfædre. "Fru Ellines Lösöre oc Jordegodz, baade **Oldarff**, oc epther Fader oc Moder." (En Dom af 1539. Rosenvinge. II. S. 105.)

Oldeleve: (af Isl. *leifar*, Levninger; s. **Leve** og **Efterleve**.) Arvegods, Odelsgods, Stamgods. "Dette Gods er kommen af min rette **Oldelefve**, og er saaledes min Eyendom." (Gram i Vid. S. Skr. V. S. 193, af et Brev af 1476.) — "Huilke forde gord och renthæ jek beplikther mek vppo minæ börnff och arffwingis vegnæ ey ighen atkallæ, och engthet hindher vppo atghöræ, eller nagher vppo myne vegne, mædhen ſtadigth ath bliffwe til ewigh tiidh til forde gutz thiænisthe, Och Herlogh ſcaffwe forde gordh i heyæ och forſwar at haffuæ, effterthi at han (Gaarden) kom wth aff hans **Oldeleffwe** til forde gutz tiænesthe." (I et-Brev af "Inghemer Grubbe aff nesby", om en Gaard i "Symendorp", som Jens Skave, som fordum boede i Simontorp, gav til Førsløv Kirke og Sognepræst. 1501.)

Olding: "Men han begeret at han ſkulle ſwerie ſin heffd til eyedom at the forde Gotz haffde wæret i hans ſlegth for eyedom,

oc ganget fraa **Ollingh** oc till **Ollingh** for en eyedoms arff oc ey for pant." (Et Laghævds-Brev fra Skaane. 1481.)

Oldingegang, n. s. Synsforretning, (Tog) i Markeskielssager, eller opkrævede Tingmænds Vidnesbyrd om Markeskiel, Græsgang og anden Rettighed i Mark og Skov; fordi de dertil udnævnte Vidner toges af Byens ældste Mænd. Saaledes forekommer i en Retterringsdom 1590: "Meer end xx. Aar epther **Oldinggangen** paa Marckeskiel giort er"; og paa et andet Sted: "Mere end 128 Aar effter **Oldingegangen**." Rosenv. (IV. 198-199.)

olie, v. a. besmøre, bestryge med Olie. "Tac thet oleum, ther wicht (viet) ær, til at **ollæ** siucht folch meth." (Lægeb. af 14. Aarh. Cod. Magn. 187. f. 7. b.)

olmes, dep. (om Veiret:) reise sig.

"Der de komme lidt fra Sund,
der olmedes Veir saa haardt og ondt."

(K. V. Nyerup. IV. 95. v. 84.)

(Maaske af **olm**, rasende, vild, ubændig; som endnu bruges i Jylland. s. D. Dial. L. p. 3 og 387. Isl. *ólmr.*)

Omboneth: "Och skal then samme persone — two lödige marc sylf sancte Laurenss kirke **oomboneth** giffwe." (Dipl. 1395. Udv. D. Dipl. I. p. 37.)

Ombud: 1. offentligt Hverv eller Ærende. "Thæckis ethers Nadhe .... at befale off thet samme **vmbudh** oc anname the samme penninge til ethers Nadhes behoff." Længere hen: "at ethers Nadhe scal .... wforsymeth bliue i thet **ærendhe**." (Et danskt Br. fra Bisskop og Capitel paa Orkenø og Hetland til Erik af Pomm. Bergen. 1426. Ny D. Mag. V. 123.) 2. Fuldmægtig; den, som handler og afgiør i en Andens Sted. "Döer nogen fra Arff oc Odel, da skal den (som) effter kommer, eller hans **Ombud**, icke maa tage videre, end Lowen tilsiger." (Christ. IV. Reces. 1643. III. 3. 1.)

Ombudsmand: "Men wordher thet böndher Golz ödhe, tha maa **Vmbodsman** ladhe dele pa alle the, som haffue Deel i." (Christ. I. Forordn. 1460. D. Mag. I. 319.)

ombyde, v. "Æn tho scal husbonden hanum **umbiuthæ** at delæ the dele." (mandabit.) (J. Lov. III. 67. Kof. Anchers Udg. S. 142.)

ombære, v. a. undvære, miste. "At I saa megen Eng ... utviser forn. Jacob Seefeld, huor then hannem beleyligst er at lade bierge, oc eder beleyligst at **ombære**." (K. Brev til N. Skram. 1588. D. Mag. VI. 181.)

ombrage med, v. n. bære over med, tilgive, taale. "Fordi ieg twiffler offte paa Guds barmhiertighed .... ieg troer icke at hand will **omdrage** med mine synder." P. Tidemand. (C. Hubrinus: Om Guds Vrede &c. 1543. f. 31. a.) "Wi see atter hær ... huor naadelige Christus haffuer **omdragit** saadan swaghet." P. P. Rosæfontanus. (A. Corvini Post. 1539. II. 6. b.) "Vdi saadant haffue Folck selff skyld, at de ere saa kielne, ville intet **omdrage**, som dem giör we." P. Tidemand. (V. Theodori Børne-Postill. 1555. I. f. 107.) "Haffuer nu Christus icke forskudt sine Apostle ... men haffuer **omdraget** met deris suaghed." (A. Corvini Postill. 1539. I. f. 45.) "Gud vilde icke spare sit eget Folck, oc **omdrage** saadan foractelse met dem." P. Tidemand. (Luth. Postill. 1564. II. 153.)

ombragelig, adj. forbragelig, taalelig. "Gud giffue ... ath der ware maadelig forsömmelsse oc skyld paa ferde, da vaare det och burde ath være i dem **omdrageligt**." P. Laurentsen. (Om Præste-Embedet. 1533. C. 3.)

Omflod: Skarn, Uhumskhed: Sordes. (Ikke oprindelig Dansk, men af T. **Unflath**, om hvis usikkre, formodentlig nedertydske Oprindelse s. Adelungs Wörterbuch og Brem. Wbch. I. 406: **flätsk.**) "Af huilken vdflöd mere raadne oc stinckende **Omflod**, end ret naturligt Blod." Vedel. (Saxo. 1575. S. 11.) (I Nucl. lat. 1744. p. 1406 forekommer **Omflat**, sordes; **omflætig**, inquinatus, immundus, obscoenus; **Omflættighed**, illuvies, spurcitia.) Man kan bemærke, at ligesom **Unflath** i T. ogsaa bruges om en i høi Grad skiden, ureenlig eller fordærvet Person (Adelung), saaledes har Vedels Saxo: "Denne arrige **Omflot**" (S. 183); og "Nogle garstige **Omflaadte** oc Melckmunde (turpes & effeminati.) (S. 325.)

omgaae, v. n. hos A. Vedel for: **1.** omgaaes, eller have at giøre med, befatte sig med. "Effterdi hand .... haffde en föye ting **omgaaet** der met tilforne" (med Vaaben.) (Saxo. S. 74.) "De som **omginge** met Spaadom oc Troldomskonst." (S. 9. 117.) —

2. gaae til Ende. "Mange komme förend sex dage vaare **omgaaen.**" (S. 530.)

omhuelig (omhugelig) adj. som ligger een i Hu og Sind, eller paa Hiertet. "Thet sagde han icke at (fordi) fattige mennisker war hannom sso **omhugelige.**" H. Michelsen. (Det N. T. 1524. Joh. Ev. c. 12.)

Omhygge: Omsorg, Omhu. "Tw befinder ath mange wdi thenne tid haffwe stort **omhygge** for rygte oc naffn." Paulus Eliæ. (Svar til Hans Mikkelsens kietterlige Brev &c. 1527. fol. B. 3.) "Omkring giffuen met sorg oc modgong oc **omhygge.**" — "Sorg oc **omhygge** kan icke igenföre det som tabt eller borte er." (Rein. Voss. 1555. f. 62. a.) "At haffue stor **omhygge** met verdslig Regemente." (Rein. Fos. 1555. f. 169. b.) "Han vidste at sligt (at blive rig) haffde **omhygge** met sig." (sst. 248. b.) "Sligt it Mennisce er sorg, **omhygge** oc dröffuelse nock paalagt." (sst. 85. b.) "Thw lader theg ath haffue eeth cristeligt **omhygge** for wor salighet h." P. Eliæ. (Svar t. Hans Michelsen. 1527. A. 2.) "Sorg, **omhygge** oc fare." (Rein. Foss. 1555. f. 278. a.)

Omhyggelse, n. s. "Sætter all ederss **omhyggelse** oc hob til den alder veldigste gud." C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 161. a.)

omhverve, v. a. omringe, indslutte. "Effter hand mandelige haffde veriet sig paa elleffte time, bleff hand **omhuerffuit** aff den suenske flode." N. Hemmingsen. (Ov. Otto Rud. 1571.)

omkomme, v. n. forgaae; (om livløse Ting.) "Hans Skibsflode **omkom** aff forfærdelig Storm." Vedel. (Saxo. S. 15.) "Ett Skib, som wii forleden Suensche Feyde af hannem haffue antaget, och .... som paa Reygsen (til Warbierg) er **omkommet.**" (Et Br. af Frederik II. 1584. Ny D. Mag. I. S. 106.)

omlade sig, v. r. give sig af med, befatte sig med, indlade sig paa. "Ey skulle Vi eller vore Mænd oss **omlade** eller bevare med deris Omdömme." Hvitf. (II. 849. fol.)

omlægge (en Hest) v. a. at skoe den af ny paa alle fire Hove (kringskoe Hesten.) Ligesom "**forlægge**" Hesten: at give den Forskoe. "En stor Frisse Hest **omlagt** 20 Skill. oc samme Hest **forlagt** 4 Skl. Item en stor Dansk Hest **omlagt** en mark, oc samme Hest **forlagt** 8 Huide, en Bonde hest **om lagt** otte Skl." (1524. Hert. Christierns Ordin. og Skik om Priser. D. Mag. V. 317.)

Omraſt, n. s. "Parabolet om den ruſe, der kaſtis wdi wandet oc drager bode fiſk oc **omraſk** til lands." Tausſen. (Poſt. Vinterd. 1539. 126. a.)

Omrøgt, n. s. Omſorg, Røgt. "Tha a han at giuæ brytiæn twa öræ for hans **umrökt.**" (K. Eriks Siæll. Lov. III. c. 58. Roſenvinges Udg. S. 308.)

Omſkifte: Forandring, Skifte, Omſkiftelſe. "Dette ſkal ſaa waare ewindelig foruden all forwàndling oc **omſkiffte.**" Tausſen. (Poſt. 1539. Sommerd. f. 123. b.)

omſkikke, v. a. give anden Skik eller Skikkelſe; ombanne. "Frelſeren — ſom ſkal **omſkicke** vore ringe Legemer." N. Hemmingſen. (Livſens Vei. 1570.)

Omſlag: n. s. "De ſige nu deris Mening frilige frem, oc bruge icke længer **omſlag.**" P. Tidemand. (Viti Theodori Børnepræd. 1555. 22. a.) "Forfarin wdi möghen ſkalckehandell oc falſke **omſlag.**" P. Eliæ. (Svar t. H. Mikkelſen. 1527. f. L. 2.) "Thet, ſom ſchall giöris mett konſtelige fwnd oc ſnedige **omſlag.**" Samme. (En chriſten Fyrſtes Underv. 1534. f. 43. a.) "Alle hans (Chriſti) **omſlag** ere ſaa krafftige oc ſaa ypperlige, ath the offuergaa alt thet, ſom nogen tiidt kandt ſckee." Samme. (Bedebog. 1526. f. H. 5.)

omſtaae, v. n. ſtaae omkring. "Alle the ſom ther **omſtode.**" (Cod. R. 1586. f. 80. b. qui astabant.)

omſtene, v. a. omſætte med Steen, ("mærke med Steen og Stabel".) "Han ſatte udi Rette, om forne Eng icke nu burde att komme till Reeb och rett maall.... eptherthi then icke er **omſtienit** eller ſermærckett." Længre nedenfor: "**omſtienit** eller ſtablit." (En Herredagsdom af 1551. Roſenvinge. I. S. 138.) "Thi VIII Sandemend y Lyherret beſtode paa tinge for fogden och herritzmend, adt thi **omſteente** ien tofft liggendis til Brewadt Kyrke — — och ſotte IV ſteen om hinne, ien ſteen y huer Hiörne." (Tingsvidne af 1550. S. R. Dan. VIII. 93. cf. p. 165.)

Omtale, "og Omſlag". Forandret Talemaade, Omſkrivning. "Jek will ſighe theth meth een **omthalæ** oc **omſlaff.**" (J Latinen: *circumloquar* illud quod optas.) (1488. Cod. Reg. 1586. f. 64. b.)

omtale, v. a. bringe fra noget, bringe paa anden Mening ved sin Tale. "Huilke lode seg besige oc **omtale** fraa den mening, de hadde om hannom." Taussen. (Post. Vinterd. 1539. f. 159. a.)

omvel, conj. skiøndt, endskiøndt; endogsaa. "Oc **omwæll** at thesse mæntz wilælsæ skal sywffnes." ("ac *etiam ut* horum error appareat.") (1488. Cod. R. 1586. 4to. 58. b.) "Alle forlade hannum, och **omvel** hans eghen fadher." (Nogre gudelige Bønner. Ghemen. 1509.) "**Omwæll** sywghe mwncke nythe kalth watn." (1488. Cod. R. 1586. 3. a.)

omvæve, v. a. omvinde, omsvøbe. "Han **omuöffuede** sit Suerd met it tynt Skind." Vedel. (Saxo. 1575. S. 120.) (Isl. *umvefia.*) (I Vid. S. Ordb. er det trykt **omwösser**, efter Feilen i Vadens Symb. p. 61.)

opbyde, v. a. tilbyde paa lovlig Maade at ville betale; (f. Ex. Penge for et med Gienkiøbsret solgt Gods.) Fru Anne, Niels Brahe's, der havde solgt noget Gods i Skaane "til et Vederkiøb inden tre Aar", til Jørgen Urne, klagede, at hun i rette Tid "haffde hafft en Prest ... Her Börge oc iij Mend for hans Hoffuidtgaardt, och **uppbödit** Sölff och Pendinge paa samme guodtz." Af Dommen (1550) sees, at Fru Anne kun ved bemeldte Mænd havde "**upbödit** Sölff oc pendinge for samme Guodtz (ɔ: tilbyde at ville betale) "oc ingen Pendinge hagde the met thennom." Heller ikke havde hun ladet Pengene "**uppblude** till Herritzting och Landzting" m. m. (Rosenvinges Udv. af Domme. I. 137.)

Opbyrd, Oppebyrd, Upbyrd: Oppebørsel, Indtægt. "1200 Rinske Gyllene och 700 Lubske Mark, som war forscreffne myn Dotters **Opbyrdh** af hennes rette Möderne gotz Wallöff." (Dipl. 1461. D. Mag. II. 39.) "Mange andre **Upbyrder**". (ib. S. 43. f. ogsaa S. 45.) "Vaare det saa, at noget Kronens Gods haffde icke saa lenge udstandet, att dess **Oppebyrd** icke fyldist giorde for Hoffvetstolen" — "Er oc **Oppebyrden** meere end Hoffvetsummen." (Hvitf. II. S. 877. 1458.) "For allæ **Opbörden**, som han ther opboreth hawer, eller han matthe opbære ther af." (D. Lovstykker t. Thord Degns Art. Rosenv. J. Lov. S. 493.)

opdele, v. a. "Om de have tre Aars Hævd paa deres Bygge, da maa man dem ei **opdele**." (D. Lov. V. 10. 54.)

opduge: komme frem; komme op imod[?]. "Naar I eders Vished red (ret) ville bruge, Da kan ingen for eder opduge." (Reinike Fos. 1555. p. 280. a.) (Plattydsk Orig. "So ys hijr nemant baven juw vorhöget.")

opdyge (for): komme op imod; maale sig med[?]. "Der kan ingen mennifkes wyſſdom **opdyge** for hannom oc for den aand, ſom Gud hadde giffuit hannem." Tausſen. (Poſt. 1539. Vinterd. f. 48. b.)

opeſke, v. a. opfordre (til Overgivelſe). "Först, att the **wpeſke** aff forſkreffne Knudt Pederſön Nyköbings Slott og Slotzlogen, mett allt ther tilhörer." (Br. af Gr. Chriſtoffer. 1534. ſ. D. Mag. III. p. 75.)

Opfarelſe: "Vor Herres **Opfarelſe**" ɔ: Chriſti Himmelfarts Dag. "Aar 1492 Thenn Othenns-Dag vor herris **vpfarelſe** afften." (Dipl. af K. Hans. 1492. Ny D. Mag. I. S. 30.)

opfeire, v. a. prydе, forſkiønne. "Salue, tw væderlegſſ bwæ (Regnbue) fager-**opfæyreth**, clarlige ſkynnende om afftenmoll." (D. Breviarium. 1497. f. 93.)

opfærde, v. a. iſtandſætte, forbedre. "Hand lod det (Skibet) ſtercke oc **opfærde** met ny Bord, baade vden oc inden." Vedel. (Saxo. S. 383.)

opgiøre, v. a. tilrede, oprede. En **opgiort** (opredet, med Sengklæder forſynet) Seng. "En **vpgiorth** fængh meth thii (thu?) par laggen til hwer:" (nævnes i et Brev, Midten af 16. Aarh., fra Priorisſen i Maribo, bl. flere Ting til to Kloſterſøſtres Udſlyening.) "En **opgiordt** ſeng meth ij Dönner, Hoffuidt-Döne, Lagenne och ſengekleder ſſom ther tillhörer." (Byvedtægt i Aarhuus. 1548. Hübertz Actſtykker. I. 141.)

opholde, v. a. **1.** faſtholde, gribe og fængſle. "Ællær han dræpær man i thæn by, ær konung ær i, oc warthær ſua **vphalden** withær ſin gerning." (Den ſaakaldte Vordingborgſke Fordn. 1282; men ſenere danſk Sprogform; omtr. fra 1350. Aarsber. fra G. Arch. II. S. 3. — J. Lov. II. 64. (om den, der har ſat Borgen, og vil undflye.) II. 74.) — **2.** yde, udrede, præſtere. "Præſtæ, ther renlic wilæ liuæ, ſculæ af et bo engi landwærn **uphaldæ**." (J. Lov. III. 10.) "Ættæbot uppe at halde." (J. Lov. II. 2. ſ. III. 3.) Lanbo .... **haldæ up** lething oc land-

værn. (J. Lov. III. 11. Jvf. Stedet i Sk. Lov. XVII. 1. "**halde uppi** alli innu." s. Ordet **Inne.**) — **Opholdsmand** (**Uphaldsman**), n. s. den, som er pligtig at udrede, betale, især Bøder. (laugh **uphaldsmen.** J. Lov. II. 22.)

Ophov (**Uphof**), n. s. forekommer et Sted i J. Lov, hvor det er meent at være det s. s. **Hovdemøde.** Det hedder (J. Lov. I. 52): at mellem Tofte og Fortæ, mellem Tofte og Agerland, "melle scogh oc akerland oc deld imelle toft oc alle **uphof** oc kunungs hær strætæ" skulle tolv Eiere i Byen vidne med deres Ed (om det rette Skiel), (jfr. **Hovdeskiel**, og Ar. Berntsen. III. S. 451.) Denne Forklaring kan være meget tvivlsom, og Rosenvinge, Anm. t. J. L., har en forskjellig. — "Guth skapædhe aff **ophoff.**" (Cod. Reg. 1390. f. 71.) (Smlgn. isl. *upphaf.*)

oplade, v. a. afstaae, overgive. "Da vilde hand heller **oplade** hannem Riget." A. Vedel. (Saxo. 75.) — **oplade** sig for een, aabne sit Hierte, udtale sig. "Magnus skammedis ved at **oplade sig** for Hertug Henrick." (sammest. S. 491.)

Oplæg: Anslag (oplagt Raad.) "Saa aldeles feylede hannom den hanss wise **opleg** oc mening, att han wilde skilie menniskene wed Gud." Taussen. (Post. 1539. Sommerd. 45. b.)

oplæse, v. a. oplukke (s. **læse.**) "At han wille om natthen ther effther **vplæsæ** kirkedörren." (*reserare.*) (Cod. Reg. 1586. f. 83. a.)

opnye, v. a. fornye, giøre ny. "Nw ladh **opnyeff** myn hw oc myth hierthæ." (Gl. D. Bønnebog. Cod. R. 1614.)

opnyse, v. n. (s. **nyse op.**) "Saadanne wiislinge, huilke saa lenge haffue lest oc hörd Evangelium, att ingen kan **opnyse** for deres wanwittige wijsdom." H. Taussen. (Post. 1539. Sommerd. fol. 36. b.)

opnytte, v. a. forbruge, opbruge. "Som han i alle synæ dage haffde **opnödt** syn tymæ (Tid) i myn pynes amynnelsæ." (Gl. D. Tidebog. Cod. Reg. 1614.)

opqvege: oplive. **Opqvegelse** (s. **qveg, qvik.**) "O tw födeste södme som alle ting **opqueger** .... O tw liffs **opquegelse** oc adtrolig föde." (D. Bønnebog fra Beg. af 16. Aarh. Cod. Reg. 1615. 4to.) "Tw födestæ sötmæ, som allæ tingh **opqwegher**!"

(D. Tidebog. 1497. f. 72. b.) — "O tw liigiffuende **opqwegelſe.**" (ſammeſt.) "Att **vppqwegæ** ſandh wiisdom." (1488. Cod. Reg. 1586. 4to. f. 2. a.)

opqvegne, v. a. oplive, vederqvæge. "Han ber (bær) oc **opquegner** oſſ, ligeſom nogen god hiurde giör wed ſine beenbrödne lam." Tausſen. (Poſt. 1539. Sommerd. 131. a.)

opſlaae, v. a. for: ophæve, opſige, gjøre ugyldig. "Og han derfore ved ſaadanne liſtige Paafund fik Aarſag at **opſlaa** hvis Tale ſom han havde begyndt paa Egteſkabs vegne." A. S. Vedel. (Sv. Tveſkiæg. S. 83.)

Opſlag, n. s. fredelig Underhandling eller Stilſtand. "Da .... begyndte gode Mend at legge ſig derimellem, ſaa det kom til **Opſlag,** oc bleſſ ſaa dagtinget" o. ſ. v. Hvitf. (2. Part. 4to. Chronol. p. 70.) "Ther met ſkall ſtande oc waare **opſlagh** oc en criſteliige fredh theſſe iij Riige oc deſſ indbyggere emellom." (Dipl. 1518. D. Mag. 3. II. S. 240.)

opſtaae: henſtaae, udſættes. "Oc baad (bad) Her knut Truedſön at then ſagh motthe **oppſtaa** til this at Jörren Daa war kommen i landit." (Dipl. 1478.) — "Derfaare bleſſ omſier beſluttet, at med kaarit ſkulde **opſtaae** it Aar omkring til Sancte Hans Dag igienkom." Hvitf. (II. 1398.)

Opſtød, n. s. Opſtand, indvortes Urolighed og Ufred. "Oc göre thet nw, medhen wii her ere, heldir en wii ſkulde hwert Aar her efftir ſwodan **Vpſtödh** affwerghe oc wedhergöre meth ſwodan ſwarlige oc ſkathelige Reyſer." (Brev fra Chriſtian I. til Hr. Erik Nielſen. 1464. 20. Mai.) "Bynder göre **Opſtöd** mod deris Konger." (Jertegns Poſt. 1515. fol. 7 b.) "Tyckes oſſ toch radelicht være, at thet kwnne komme vdj dagh oc ſtwnder emellom them, oc ey tilſtæddes, at nogher yttermere **vpſtöd** met ſlagh och vwillie ſkee ſkulle." (Br. af Dronn. Dorothea. 24. Aug. 1493.) "Thet Twſindt 40. Marck, ſom han opboritt haffuer aff Nagſkouffs Borgere for thet **Opſtödt** the giorde mett the Landtzknechte." (Dipl. 1527. P. Oxes Levnet af Ryge. S. 27.)

opſvælge, v. a. opſluge. "Quiſten gaff jæk elden til at **opſuælge.**" (Cod. R. 1390. 14. Aarh.)

Opsæt (Upsæth), n. s. Hensigt, Forsæt. "Wær forthy lywdugh, oc spör ey meræ effther myn **vppsath.**" (1488. Cod. R. 1586. f. 119.) "Da fulde de paa it andet daarligt **opset,** at de vilde forfölge dem." (Wiisd. B. c. 19. Bib. 1550.) "Saaledis lægge de Wgudelige deris Raad oc **Opsæt** offuer met huer andre." A. Vedel. (den 90. Psalme. 1593. f. F. 4.) "Huor wil det da nu ryme sig, at de bruge denne Text, at stadfeste menniskligt **opsæt** met?" P. P. Rosæfontan. (Corvini Postill. 1539. II. f. 20.) "Med ret **Opset,** sind oc villge, vden all Aarsage oc Ret." Herm. Weigere. (Rein. Voss. 126. a.) "Paa det vi kunde — giffue Gud aarsage til at betencke off, oc giffue lycke oc salighed til vort **opsæt,** at det kand haffue god fremgong." P. Tidemand. (Luthers Post. 1564. II. f. 154.)

optinge: I Helsingør vare d. 19de Mai 1658 alle Bagere opkaldte paa Raadstuen for Borgemestere, Byfoged og Raadmænd, og fandtes stor Brøst ved deres Brød baade i Vægt og Godhed. De lovede inden lukte Døre Bedring, "og **optingede** til Kongen och Byen for deres Bröde." (Histor. Tidsskr. V. S. 119.)

opvolme, v. n. koge op; fig. bruse op, komme i heftig Bevægelse; jvf. **Volm.** "Lige saa mon Hiertet **opuolme** oc syde." P. J. Hegelund. (Susanna. 1578. f. 10.)

opvænne, v. a. bringe i Vane med, tilvænne. "Fire Brödre ... som vaare **opuande** aff Barndom ved Krig." Vedel. (Saxo. 179.)

Ordbodemaal: i Lovsproget: en Sag, der ei kan afgiøres ved Bøder. (Jvf. Rosenvinges Udv. af Domme. I. S. 204, hvor Ordet skrives **Aarbodmal.**)

ordgran, adj. (af adj. **gran,** n. **grant,** grandt, nøiagtig, tydelig. Sv. *grann*, jvf. Ihre Gloss. I. 716, 17.) Nøie efter Ordene; ordrigtig, ordret. Denne Bemærkelse synes anvendelig i følgende Sted: "Wy tilbinde oss oc wore arfwynge at frij oc hemblæ oc **ordhgrant** at göre for^de^ wor herre oc frue ... alt thettæ forscrefne foræ hwor mans tiltalen." (1406. Skiøde paa Gods i Flesku m Herred. Udv. D. Dipl. p. 252.) "Framdelis binder iægh mægh tiil ogh miinæ arwingæ thæn for^dæ^ hær Abram ogh hans arwingæ thæn for^dæ^ gardh at frii og **ordh grant** at göræ foræ hwars manz tiil taal ogh hinder." (Dipl. 1400. Udv. D. Dipl. I. S. 101. Ligeledes 1401. sammest. S. 142.)

"Ther fore bynder jac mic oc mynæ arwingæ til, at frii oc hemblæ oc **ordhgrant** at göræ fornempdæ myn frwæ — then fornempdæ gardh for hwers mants til talæ." (Dipl. 1406. sammest. S. 234.)

ordløs: "Ath nogher wilde dierffues til at göre amod thette löfte, oc göre the Dondemæn **ordlös** som loweth haue." (Dipl. 1440.)

oreie (oreghe, oræghæ) sig, v. refl. gjøre sig fattig, angive sig selv som den der intet eier (af den privative Partikel **or.**) "Of man **oræghær** sik": (Overskrift til J. Lov. 11. 71.) Partic. **oreght,** (sammest. og II. 24), hvor Loven har fundet fornødent fuldstændig at forklare Udtrykket: "Then ær **oreght,** ther ei hauer siælf hus oc iorth, oc æi ræthær lething oc landwærn."

Orfeide (Aarfeide): Fred efter Feide. "Haue the fulmacht at hænde bood oc feyring oc göre oc lowe **orfeythe** oc stathig Sone æffter hans döth." (Et Orfeidebrev af 1449.) "Huor paa hand haffuer eskidt och begierit, att ieg wille giffue hanom **Orfeide** och tryg Foruaring vnder mit och erlig Mændz breff och segill." — "Desligest haffuer ieg loffuit och tilsagt.... forne Erich Munch och alle hans Samfrænder, Slect och Kiön, föde och vföde, baade paa Fæderne och Möderne siide en fuld, fast **Orfeide** och euig fred och sickerhed." (Af et Orfeidebrev af 1570. D. Mag. III. 367.) Jvf. et andet saadant Br. af 1601: efter en sildigere Copi, hvori det hedder: "Og efterdi Albert Skeel nu haver giort os Knæfald og Afbedelse, efter den Skik, Vane og Viis, som her udi Riget iblandt Adelen og Ridderskabet brugetigt er .... da have vi nu derimod paa forde Niels Juuls (den ihjelslagnes) efterladende Hustrue, hendes Börne og Arvingers Vegne .... for os og vores Slægt og Byrd .... opreist for neffnt Albret Skeel, og giort hannem, og nu med dette vort obne Brev giöre hannem og hans Börn, Slegt og Byrd ... en trög, veragtige, uigienkallendes og urygelige Sone og **Aarfelde.**" (D. Mag. III. 319. Jfr. det hos Hvitfeld trykte Orfeidebrev af 1405.) Et af de ældste Diplomer, hvor Ordet forekommer, er et Orfeidebrev af 1345, i Geh. Arch., hvori bevidnes "in placito Harzhæræth", at en vis Johannes Barnson har modtaget fuld Bod (plenam emendam) af Brevviseren Peder Paulson, for et Drab begaaet paa Joh. Barnsons Søn Nico-

laus Høøk, hvorfor Faderen lover ham "plenam securitatem, que **Orfæythe** dicitur." (I et Orfeidebrev af 1447 staaer Ordzfeigd.)

orloge, orloges: føre Krig, feide, krige. "Naar de skulde krige og **aarloge** met deris Fiender." Vedel. (Saxo. 1575. S. 262.) "Hand som i sin Vngdom saa tilige begynte at **aarlogis.**" Vedel. (Saxo. 1575. S. 244.) "Efsterdi Kong Knud **aarlogedis** oc feidede mere til Söes end til Lands." Vedel. (Saxo. 227.)

Orlovsbrev, et. Brev, hvorved En gives Orlov, eller Afsked af hans Tieneste.

"Enten I vil have Orlovsbrev,
Og miste eders Tieneste giev." (K. V. Nyerups Udg. II. 288.)

Ormegrøft, n. s. Gravning efter Orme til Maading ved Fiskeri; eller Grøft (Fordybning), hvor saadanne Orme graves. "Oc satte Ofue Lunge udi alle Rette, om Sognemend burde att were nogit pligtig for samme **Ormegröft,** som de udi Vandet grauffuer." — Længere hen: "Kgl. Matt. Ombodzmand skulle haffue paa anckett samme Mand slig **Ormegröfft** icke udi Vandett at skulle motte bruge." (Viborg Landstingsdom 1585: at man kan have Ret til at grave efter Orme paa den Deel af Stranden, som overskylles af Bølgerne. Rosenvinge. IV. 69.)

orsag, adj. uskyldig, uden Skyld. "Ok er jæk alle the saker **orsage**" (uskyldig i alle de Ting.) (Br. af Abs. Pedersen til K. Erik af Pomm. 1441.)

orsage, v. a. **Orsag,** n. s. undskylde, Undskyldning. "Oc de begynte alle, den ene effter den anden, att **orsage** seg." — "Jeg beder deg, giör myn **orsage.**" Taussen. (Postill. Sommerd. 110. b. af Luc. 14. 1539.)

orves, v. dep. nøies, være tilfreds med. "Wilde huær man **orues** at sit eghet. (Fort. t. J. Lov.) "Æn of the wile ei at **orues.**" (J. Lov. I. 15. (jvf. II. 114.)

orvid (ell. **orvide**), adj. vanvittig, afsindig. (Et endnu i 16de Aarh. forekommende, men usædvanligt Ord, der svarer til Isl. *örviti.*) "Mange Andre *(civiliter mortui)* som ere Fredlosse, **Oruide,** Fanger och andre slige, som dog kommer til Arffue." (Dom. 1590. Rosenv. IV. 212.) "Æn barn ok **orwitæ** mughæ æy gruth giuæ." Er. Siell. L. II. 11. "Endog hun war suag

paa thenn Thidt, dog skulle icke kunde beuisis hinde ath haffue wærit **orwide.**" (1594. Rosenvinges Gl. Domme. IV. S. 418.)

Oræbref (Overbrev.) "Enghagæ po Ladby **orædreff.**" (Liber Nestved. Scr. R. D. IV. 352. 1436.) Ladby **orædreff.** (1488. 1493. ib. p. 352. 358. 360.) "Agher oc eng, skow ok marck, wot ok tiwrt, fegang, **oredreff,** inthet wndertagit." (1491. Scr. R. D. VI. 197.) "The Hager som Olef Ipsen brugær po Skouclosters **orædreff.**" (ib. IV. 381.) "Faxingefang oc Twrebölle **oræ** ære Closters frii Enmercke." (S. R. D. IV. 353; cf. Velschow. Comm. de instit. militar. Danor. I. p. 133.)

Ovenfaldsskade, n. s. (see **Overfaldsskade**), pludselig, uventet Skade og Uheld. "Naar man forwarer sig selff fra anden **offuenfaldz** skade, da bliffuer han oc vel frii." C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. fol. 48.) "I huad som heldst **offuenfaldsskade** som kand offverkomme Ectefolck" N. Hemmingsen. (Om Ægteskab. 1572. p. 271.)

overbradt, adj. meget hastigt, i Øieblikket, uden al Forhaling. "Vide I noget om Moder min, I sige det **overbradt.**" (Nyerups Udg. af D. Viser. IV. S. 4.) "Baade skiöt og **overbrat**". (S. 9.)

overbødig, adj. villig. "Vdi alt andet vaare de **offuerbödige** til at atlyde och samtycke." Colding. (Kirkehist. 1614. II. C. 14.) "Han haffuer, siden samme Laugdags-Breffue udgangen ere, werit **offuerbödig** att wille rette for sig." (Dombrev. 1590. Rosenvinge. IV. 240.)

overdaadig, adj. overmodig, forvoven; (forskielligt fra den silbigere, nu brugelige Bemærkelse: ødsel.) [N. Sax. *auerdadig.* Sv. *öfverdådig.*] "Jeg förft saa **offuerdadig** waar, och inghen rætzlæ i hiærtæ baar." (Riimkr. 1495. 3818.) **ouerdadig,** driftig, *animosus, arrogans.* C. Pedersen. (Vocabular. 1510.) "Onde oc **offuerdadige** mennifke, som leffue effter legemenff begerelse." Chr. Pedersen. (Tidebg. 1514. F. 4.) "Han wor meget **offuerdaadig** paa den tiid, men han bleff siden ydmyg oc hellig." (Jertegns Postill. 1515. f. 117. a.) "Det er bedre vndertiden at tie sin egen ære, end met **offuerdaadige** ord (sermonis *petulantia* S.) den vdraabe." Vedel. (Saxo. 1575. S. 70.)

Overdaadighed: Overmod, Raadhed. "Lyckens fremgang er offte en Moder til Hoffmod (insolentia *S.*) oc ingen större Aarsage er

til **offuerdaadighed** (superbia *S.*), end megen metgang oc lyck-saligbed." Vedel. (Saxo. 1575. S. 52.) "Huo som spilder Öl paa sin Laugbroder eller Söster i **Offuerdaadighed** eller Vrede." (Skraa for St. Sørens Gilde i Ribe. Ny D. Mag. II. S. 258.)

overdygge, v. a. overøse. "Huad haffuer det giorts behoff, at **offuerdygge** mig met skendsord." Vedel. (Saxo. S. 371.)

Overfaldsskade (see **Ovenfaldsskade**): uventet Skade, Ulykke, som overkommer een. "Naar saadan **offverfalds-skaade** offverkommer Ectefolck." — "Vi læse vel om Job, at hannem offverkom stor **offverfaldsskade.**" N. Hemmingsen. (Om Ægteskab. 1572. 273. 274.)

Overflaadighed: ældre Form for: Overflødighed. "Jeg kiender vel de Danskis **offuerflaadighed**:" ("novi Danorum *luxum.*") Vedel. (Saxo. 1575. S. 28.)

overfuus, adj. alt for hastig, iilsindet, hidsig.

"Vær ingen Tyran, eller offuerfus,
Met dine Tiunde vdi dit Hus." (R. Hansen Neravius. 1575.)

overgive, v. a. 1. opgive, forlade. "En Mand skall **offuergiffue** baade fader oc moder." C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. 134.) "**offuergiffue** Synden." (sst. f. 136 b.) 2. opkaste, spye. "Thet mennifske som mawen er kold, och ther **offuergiffuer** syn madh oc kasther op syn drick." (Lægebog XV. Aarh. Cod. Thott. 249. 8. fol. b.)

overgiven, adj. ryggesløs. "**Offuergiffne** och vmilde mend, som sla og drage oc træde vnder föder deriff fattige hustruer." (Jertegns Post. 1515. f. 34.) "Onde, **offuergiffne** oc forherdede mennifske." (sammest. 146 b.)

overgiøre: giøre alt for meget, saaledes at man giør Uret og Ondt: hvoraf partic. **overgiort.** "Det er formeget, al mand vil icke tro Guds ord; men far mand lenger frem oc foracter det .... det er **offuergiort** oc alt formeget." P. Tidemand. (Luth. Post. 1564. II. f. 65. b.)

Overhæng, n. s. Senge-Omhæng. "**Offuerhæng** eller Himmel offuer Sengen, *velum.*" (Vocabular. var. Expos. 1579. p. 72.)

Overlevning, en. hvad som endnu er tilbage, det levnede; Levning. "Den modstand, de haffue wdaff den syndelige nature, aff den gamle mennifskes **offuerleffning.**" Tausen. (Sommerpost. f. 220.)

overliggende, adj. v. overmægtig, som overgaaer en Anden i Styrke og Vaabenmagt. "Der kong Harald formerckte aff sit Folckis banghed, at Fienderne vaare dem **offuerliggendis.**" Vedel. (Saxo. S. 168.)

Overløb: Overflødighed, hvad som haves tilovers. "De gaffue alle Gud offer aff det som dem vor til **offuerlöff;** Men hwn gaff alt det hwn hagde til sin neringh." Chr. Pedersen. (N. Test. 1529. Luc. 21.) "Thy han fynder **till offwerlaps** i thik theth han maa födhes aff." (*abundanter* in te inveniet.) (1488. Cod. Reg. 1586. f. 38. a.) "Da bleff der alligewell saa meget **till overlöbff** af samme bröd och fiske." C. Pedersen. (Jert. Postill. 1515. f. 81. b.)

Overløb, n. s. Skibsdæk. "Hans Folck vaar altsammen kröbbet i skiul vnder **offuerlöbet,** saa nær som til en mand." A. Vedel. (Saxo. 451.)

overløbe, v. n. overskyde, blive tilovers. "Gack borth oc ædh then deell, som **offverlöpp** af aseneth." (1488. Cod. R. 1586. f. 104. a.) "Saa saffnede de tolff kurfue fulle op aff det som **offuerlöff** aff de fem byg bröd." P. P. Rosæfontanus. (Corvini Postill. 1539. I. 63.)

overmaade, adv. alt for meget, for stærkt. "At hand skulde ikke hoffmode sig **offuermaade** aff Lykkens Medgang." Vedel. (Saxo. 1575. S. 24.)

overpukke, v. a. overskiende, oversuse. "Giör hwad deg löster, dog saa at du bedriffuer intet ont, oc **offuerpucker** ingen." P. Tidemand. (Jes. Syr. 1541. c. 32.) "Han **overpuckede** dem med den Kamp, han böd sig till." (Reinike Fos. 1555. 192 b.) "Naar de store Halse formercke, at de de fromme oc enfoldige have **overpucket** oc forbluffet." (sst. f. 195.)

oversidde, v. a. (f. Ex. et Stifte) foretage sig, afgiøre i et Møde, e. d. "Tha haffuer han **offuersiddet** och dellt iafnet ock skiffth forneffnde gotz." (Erik Ottesen Rosenkrantz andet Stiftebrev. 22. Sept. 1499. Et tidligere Stiftebr. af 1492 begynder: "Item om Midfast thiide, tha **sad** jek Erik Ottesen **offuer** i Mariager," o. s. v.)

Overskat, n. s. En usædvanlig Skat eller Tillægsafgift, som for et enkelt Aar, eller nogle visse Aar, blev udskrevet af Kiøb-

stæderne foruden den sædvanlige Byskat (hvilken i Almindelighed var større end **Overskatten.**) Niels Clementsßen, Høvedsmand paa Kallø, qvitterer for "twohwndrit mark penninghe, paa Aarss byes vegne, som er theres **owerskat** i thette aar." (1507. Hyberts Actstykker. 1845. S. 95.) K. Christian II. qvitterer selv ligeledes for "tw hundret Mk. Danske fore then theres **owerskatt**, som the aff theres by giffuit skulde at Sti. mortens Dag nest forleden." (1516. 6. April. sammest. S. 113.) "Burgemester oc radt vti Ringstedt haffue nu wæret til regenskab met myn herre om hwes rytlherthæringe som the i theres by holdet oc hafft haffue .... oc feck for forne thæringe quitantz paa en theris **owerskatt** som the giffuit skulde vdi thet aar mdx." (Christ. II. Registr. 1513. Suhms Saml. II. 1. S. 107.) "Borgemester raad och menighedt i skelskör .... haffue ladet antwordet myn herre jc march byskat och jc march **offuerskat** aff theris by." (sammest. 1515. II. 1. S. 128.)

overslaae, v. a. overveie, overlægge. "Dernest forordnede hand nogle aff Rigens Förster ... til at **offuerslaa** huad best vdi sagen kunde besluttis oc forordnis." Colding. (Kirkehist. 1614. II. C. 14.)

Overspil: Overtrædelse af det Rette, Udskeielse.

"Greffuingen sagde: Frende feer til,
Oc vocter eder nu faar Overspil." (Reinike Foss. 1555. f. 69. a.)

overrette: fornrette, giøre Uret imod. "Och ey **owærrætte** mænnen, pa bolæ boor, beskatte ællær noghær wlogelegh thöngæ paleggæ, ythærmere æn som the aff æreldom hær tiil giörth haffuæ." (Brev fra Ringsted Kloster. 1472.)

overstærk, adj. for stærk, overmægtig. "Den tid Juderne fornumme at Erick wor thennom **offuersterck**, oc der stod inngen raadt till at Magnus kunde komme derfra med Liffuet." A. S. Vedel.

Overtraad: Overtrædelse. "Tenck icke paa myn wngdoms synder oc myn **offuertradt.**" Fr. Wormordsen. (Dav. Psalt. 1528. Ps. 24.)

overviis, adj. forekommer hos Arrebo i Bemærkelsen: visere end alle Andre, høiviis. "Haf Tak du Skaber kiere, Du **ofvervise** Gud!" (Hexaem. S. 109.) Efter den nærværende Sprogbrug vilde man snarere forbinde samme Begreb med dette Ord, som med **overklog** ɔ: klogere end Andre i sine egne Tanker, hvilket allerede forekommer 1535. (s. min d. Ordb. 2. Udg.)

overvoxen: større af Vært. "Klag icke derpaa, at ieg er dig **offuernoxen**, og af kempe flect." Vedel. (Saxo. S. 10.)

overvældig: som har Overmagt, overmægtig. "Byg paa Christum, som paa denne werdens saliggörere, saa skulle icke end och helffuedes porte bliffue dig **offuerweldige.**" P. Parvus. (Ant. Corvini Postill. 1539. fol. 12 b.)

ovre, v. a. (være øvrig;) gjøre Fyldest, være nok eller tilstrækkelig. "Æn **owræs** hins iord æi til ful betaling, tha bundin oc kuningen delæ hintz iord imællum thæn (thæm) oc thær mæt lathæ thæn noyæ." (Erik Slippings Haandfæstn. Nyborg. 29. Jul. 1282. Dansk Overs. omtr. fra 1400. s. Aarsberetn. fra G. Arch. II. S. 8.)

P.

paafinde, v. a. i Stedet for finde. "The som **paafynnæ** thik, the **paafynnæ** liffueth." (Cod. Reg. 1390. 4to. f. 38.)

paagielde: gaae ud paa; vedrøre, vedkomme. "De Holster drog igien at (ad) Kiil, oc berette Hertugen huad samme möde **paagialt.**" Hvitf. (II. S. 1243.)

Paaløb. "Och samme hendis Gaardz eigendom haffuer fri **Paalöb** paa Stranden, oc beklager hun, att mange emodt hendis wilge thennom vnderstaa at bruge fiskerij for forne hendis gaardtz grundt." (Br. af Frederik II. 22. Dec. 1566. "Hendis **frilhedt och forstrand**": nævnes sammest.)

paamane: paaminde, formane. "Oc **paamaneth** them at the skulle bliffwe i theth heligh leffnet." (1488. Cod. Reg. 1586. 4to.)

paastyrte, v. n. paakomme hastigen, overfalde. "Oc om noket orloff **pastyrter.**" (Dipl. af Dronn. Margrethe. 1396.)

paatee: paasige, beskylde for noget. "Om Nogenn **paateede** en uberögtete Egteperson slig Gierningh." (Dom af 1595. Rosenv. IV. S. 438; jvf. S. 114.) — **Paateelse,** n. s. "Da bör denne hindes **Paateelse** ... icke at komme ham till Hinder eller Skade." (Dom af 1595. sammest.)

"En ærlig Quinde haffde de paateed
En Horesag fast wed deris Eed." Hegelund. (Susanna. 1578. 57. a.)

Paltzrock (Paltzkiortel): Benævnelse i det 16de Aarhundrede paa et Slags Ridekiortel (formodentlig uden Ærmer), som Adelsherrer brugte. "**Paltzkiortel:** kiortel uden erme: *Exomis.*" Henr. Faber [Smith]. (libellus voc. latin. 1563. p. 95.) "Och att I sielff for ethers egen Person lade giöre ether en fortt Fluels **Paltzrock**, om I then icke tiilforne haffue, att riide vdi." (Christ. III. Brev t. Mogens Gyldenstierne, om hans og hans Svendes Klædedragt til Frøken Elisabeths Bryllup i Kiel. 1543. D. Mag. V. S. 3.) I andre Breve af samme Konge til Adelige, med Forskrifter for Udrustning og Dragt til Hoffester, nævnes ved samme Leilighed, som ovenfor: "Att I wille lade giöre ether en Flögells Ride Kiortel" o. s. v. (1538. sammest. S. 6. Ligeledes 1540. sammest. S. 7.) I et andet Brev til Mogens Gyldenstierne af 1548 hedder det, at hans egen og hans Drengs "Kiortel" skal være af "sort Flöyell".

Pantelehn: alminbelig Benævnelse paa det Slags Lehn, der forundtes Adelsmænd, som havde laant Kongerne Penge. "For Laanet blev der da tilstaaet dem Sikkerhed i eet eller flere Lehn, saaledes at de, og i Tilfældet deres Enker og Arvinger, forestode Lehnet, og (i Renters Sted) nøde dets Indtægter, enten uden eller mod Afgift ("paa Regnskab") indtil Kongen indløste Pantet"; (s. P. V. Jacobsen om kongelige Ratholb, Borgeleier, m. m. Histor. Tidsskr. II. S. 8.)

pantfaae, v. a. give en Anden til Pant; pantsætte. "Om thend Dom bör at komme hannom eller hans Höstrue till hinder eller schade, eptherdi theris Godtz er **pantfaaet** forne Casper uden theris Minde eller vidtschab. (1590. Rosenv. Gl. Domme. IV. 218.)

Pare:

... "Ingen turde Kongen svare,
Foruden Vidrik Verlandsön, han giorde deraf en Pare."

(K. V. Nyerups Udg. I. S. 74 og Glossar.)

(I følgende Strophe gjentages: "Han giorde deraf en Gammen.")

Pebersvend, n. s. En meget fuldstændig Forklaring over Ordets Bemærkelse og Brug forekommer i Christian II. saak. Geistlige Lov. 1521. Cap. 33: "Ingen Kirckens Prelater, Abbeder, Prestmendt (o. s. v.) schulle hereffter holde nogenn **Pebersuenne** eller ugiffte Karle, eller ubosette, under thennom y Forsuar, som gaa iblant Bönderne fran een By til en anden, och ey vill sige nogen Bonde Tieneste, uden for Uge- og Daglön, eller for

Kornfedt." o. s. v. (Rosenvinges Recesser. p. 17.) "Och æy hældher holde **peberswenæ** paa nogher mantz gotz æller i anners mantz læn wthen meth jorddrotthenns mynnæ." (Privilegier for Kiøbstæderne af K. Hans. 1502.) "Ingen skal tage anden manz thiener ind ...... og ei heller holdhe **Pebersvenne** paa nogen manz gods, eller i nogens læn, udhen met jorddrottens villie." (Christ. I. Forordn. for Skaane. 1481. Langebek over Christian I. S. 51.)

Peld, Pell, Pield: et i Middelalderen i flere Sprog forekommende Ord, af noget uvis Oprindelse. Det forklares i Almindelighed ved: et Slags dyrebart og farvet Silketøi eller Purpur; (f. Ex. hos Ziemann "Mittelhochd. Wörterb." eine Art starken, schweren Seidenstoffes. A. Sax. Pell, Pæll; og adj. pellen, pællen, *purpureus*. Ettmüller, A. Sax. Wörterb. 1851. p. 271.) [Den gammeltydske Form er Phellol, Phellei, Phelloba, m. m. (Graff Sprachsch. III. 332.) Nogle ville, ikke uden al Grund, udlede det af **Pallium**, da **Pell** ogsaa bruges om Brudesløret, som under en Deel af Vielsen bredtes over Brudeparret; ogsaa "pannus ipse sericus, aut pretiosioris materiæ," som man dertil benyttede. (Dufresne Gloss. Jvf. Ihre. Gloss. II. 331: To deme bedde zal nenerleye dyrer sidenwant to, mer van enem **pellene**, oder van eneme sindale. Lex Gothl. Germ. p. 73.) Schlyter vil forklare **Pell** ved "ett Slags fiint Lärft". (Visby Stadsl. og Søret. 1854. Gloss. p. 510.) I Gotlandsloven c. 65: Bladragning ier all af takin, oc **pell** (ɔ: al Dragning med blaat [Klæde] er aflagt, og **Pell**) forstaaer Schlyter det om Slør ved Vielsen.]

"E-For offuen daa brede hun fielcke,
For neden brede hun peld".
(K. V. — S. Grundtvigs Udg. II. Nr. 53. S. 149.)

"Jeg bredde offuer dennom **pæll**." (Sammest. S. 150.) "Den yngste bredte hende **Peld** under Fod." (K. V. Nyerups Udg. II. 209.) I Runehaandskr. af Sk. Lov findes: "Drömde mik en dröm i nat um silki ok erlik **pel**." (N. M. Petersen: Litterat.-Hist. I. 89.) — "To Hertuger bredte hende **Peld** for Been." (K. V. Nyerups Udg. III. 378.) "Klippe, sye og skære **Pield**, det kan ei alle giöre faa." (sammest. III. 295.) Silke**pield**. (sammest. S. 368.)

"Svöb du dig udi Silke skiön, og klæd du dig udi **Pield.**" (sammest. S. 264.) "Han hengde en (et) gammelt **pield**, som et hestetecke ... for iomfru maria." (Jert. Postill. 1515. f. 24. b.) "Lader jeg eder en skiorte skiere, Och sömmer hende vell med **Pell.**" (Af en Folkevise, optegnet i Skaane 1624. Suhms Saml. I. 1. S. 110.)

Pennings-Huus, n. s. Maaskee: et Huus, hvoraf svares 1 Penning i Leie, eller hvoraf Jordskylden overhovedet er sat i Penge. "Oc ther tha fore Egendom indförde ... Her Henrich Meyenstrop ... vthij eth **penings huff** meth seth gartzrwm oc hawærwm." o. s. v. (Dipl. 1493. Orig. i Geh. Arch.)

Perlekiortel: Kiortel (for Qvindfolk) besat med Perler. — I Frederik I. Forordning om Adelens Levemaade, af 1528, forbydes: at ingen af Adelen efter den Dag maa "köffwe eller giffwe sin Höffru eller Börn Blianth, Gyldenstöcke eller **Perle-Kiortel;**" ligesom at der herefter ikke til adelige Qvinder eller Jomfruer maa gives andre **Perlesmykker**, Bøiler, Krandse, **Perlehuer** m. m. Hvor overflødig Brugen af ægte Perler var i det 16de og 17de Aarh. sees ogsaa af Sophia Brahes Brev (23. Aug. 1602) hvor der omtales "**Perlehandsker**, som havde kostet hundrede Daler." (D. Mag. III. 47.)

Perlelad, et. Forklares i Jon. Turesens Vocabular. Hafn. 1579, ved *frontale;* altsaa: Pandesmykke, besat med Perler. "Tre lange **Perlelaed** paa Blankelaed besatt" forekommer i Registraturen over Jomfru Johanne Oxes Efterladenskab (død 1589.) Sammesteds ogsaa et andet, jeg veed ikke om herfra forskjelligt Ord: **Perlleg**, ell. **Perlleget:** "Et lidet **Perlleget** med Guld besatt. Et andet **Perlleg** med hendes **Larker** (?) udi, oc 24 amelerede Stöfter." — "Ey heller skulle de vdredis med Guld, **Perlelad**, Vdslaget Haar eller anden Pract oc Smycke." (Christ. IV. Reces. 1643. II. 8. 3.)

Pibeleg: Fløitespil, eller Brug af et lignende musicalsk Instrument ("valske **Pibeleg**") f. Ex. og vel især til Dands:

"Höre thu liden Kirstin, huij giöris dine Kinder saa bleg?
Huad heller da fattis dig guldt eller sölf, eller walske pibeleg?"
(Visen Nr. 36. Ms. Reg. 4to. 2396.)

Piberbænk: Forhøining eller Pulpitur til Spillemændene i en Banquet-Sal eller Dandsesal. "Christopher Thrometter haffde veret i Clammeri med Spillemendene ope paa **piberbenchen**, och der han da kam neder igien, kam der nogle herremend vdlöbendis" o. s. v. (Et Vidneforhør i en Drabssag, paa Malmø Raadhuus, den 26. Aug. 1629.)

Pine: Straf. "At wurdhe een lijghe deel wt aff hans gotz som ther i byen liggher, bade for howeth saghen, oc for hans hoffmodz **pinæ**." (Erik af Pomm. Privil. for Malmø. 1415. Orig. i Malmø Stadsarch.)

pine, v. a. at straffe. (Dette sidste Ord vil man neppe eller sielden finde selv i det 14de og 15de Aarhundrede.) "Forthy skulle wii rædhes gud meræ, naar som han tholl længe ontskapp, æn naar som han **pijner** snarth." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 10. b.) "Slig low scall en konge sette, ther icke alsom eniste **pijner** synd; men ocsaa wnderwiiser huore synd scall flyss." P. Eliæ. (1534.)

Pinestok: Pinebænk. "Ingen bedre **Pinestock** findis, end slig Affuind oc hadskhed." (Reinike Fos. 1555. f. 213. b.)

Pintel: *membrum virile, penis.* "Om thu wilt at thijn quinnæ tachær æy annen man, Tac barbe iouis Os. oc smör thin **pintel** thær meth, oc lig thaghær (strax) meth thijn quinnæ. oc thær æfthær mæthæn thu leuær tha ma hun æy annen man nytæ." (Lægeb. Cod. Magn. 187. 54.)

pladdre, v. n. "Men disse Ordgydere **pladdre**, at hand bör at lære noget böyere oc kosteligere." Rosæfontan. (Corvini Post. 1539. II. f. 24. b.)

Plads, n. s. Plage. "Som lenge haffue .... lid stor **plads** aff det syndige kiöd." Taussen. (Post, 1539. Vinterd. f. 17. b.) "Jeg haffuer hannem giort **pladz** oc nöd." (Reinike F. 1555. f. 68. a.)

pladse, v. a. plage, besvære. "De beskatte oc **pladse** deris fattige Vndersaate mod Gudz befaling." (Reinike Fos. 1555. f. 119. b.)

Plane: en Slette. "The liddhe hennæ till een stor oc wiidh **planæ**." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 151. a.)

Platmester (formodentlig: Plattenslager.) Sverdfeiere og **Platmestere**: forekommer i Biskop Gerners Fundats for Bergen(?).

pligtig, adj. skyldig, gieldskyldig. "Att ieg haffuer annamed ett hundred Jochomsſdaller, ſom han var mijn ſalliigh hoſſbond **pligtiligh**." (Et Brev af 1553.)

Plovbrød, n. s. En Afgift til Landsbypræſter (i det 16de Aarhundrede.) "Hr. Niels i Fielderop clager, at vdi Greffuens Feide **Plogbröd**, Hamp- oc Hör Thiende oc en Snes Eg aff huer Gaard hans Formand oc hannem forkortet." (1588. Biſk. Jac. Madſens Viſitatsbog. Odenſe. 1853. S. 19.)

Plovkorn, n. s. En vis Afgift, ſom Bønderne fordum maatte yde til deres Sognepræſter, hvilket ſkeete ved Chriſt. III. Reces af 1536; (jvf. Roſenvinges Udg. S. 165), hvor den nævnes med "**Biſpegaſſue**, Hoffre, **Smörbyrd**, Nandeſt, **Plonkorn** og andre Afgiſter."

pluſtre, plyſtre, v. a. plyndre. "Der ſkal da folge ... at wi ſkulle forfolge de ſluctige, ſlagne, offueruundne Fiender, **plyſtre** oc aldelis fordempe dem." P. Tidemand. (Luthers Poſtill. 1564. III. ſ. 13.) "De trengde ſig ind der Vecterne foſſue, ſloge Folcket ihiel, oc **pluſtrede** Staden den gantske nat." Vedel. (Saxo. 1575. S. 24; jvf. S. 203.) "Vdi kong Chriſtens tid begyndte de Tydſke ved Bröggen at antaſte Borgerne i Bergen oc dennem **pluſtrid** oc beröffvit." Hvitfeldt. (II. 1255.)

Poløxe:

"Oc komme ſaa vredelige paa voſſ der,
Met P o l ö x e r, Baſpiud, Staſſlynger oc Suerd."

(Reinike Foſs. 1555. ſ. 243. b.)

Portkone, n. s. en Skiøge. (Isl. *portkona*. A. Sax. *portcwen*. Jvf. Acta lit. Upsal. 1732. p. 80. Ihres Gloſſar. II.)

Portſøſter, n. s. Portnerſke i et Nonnekloſter. (*hostiaria*.) (1488. Cod. Reg. 1586. f. 79. b.)

Poſepilt; Tiggerpilt, Tiggerdreng, ſom gaaer om med Tiggerpoſen. "Sammeledis mange **Poſepilte**, ſom icke gaa til Schole — Att the ingen tröglere eller **Poſepilte** giffue theris Almyſſe." (Chriſt. III. Brev "om Trøglere." 1548.)

Prank, Prang, n. s. "For thy ſom the, ſom byggiæ I then ſame by, haue ofte hinder oc **prank** at holde there thywe, oc kune æy forfölgæ rætten meth them." (Erik af Pomm. Privil. f. Malmø. 1415. Orig. i Malmø Stadsarch.; jfr. Roſen-

vinges nyere Afskr.: "Vmaghæ — binder och prang." (Danske Gaardsr. S. 89.)

prige, prege, v. a. stikke (prikke.) "Som lilier prighe nu icke hwer andhræ, men prighett aff tornenæ." H. Taussen. (Et kort Antswor &c. 1529. f. F. 4.) "Naar Amors bidsig Piil ham priger." Arrebo. (Hexaem. S. 227.) "Solen — da med Heden priger." (S. 66.) "Den Lyst, der preger dem til flugt i Sands og Sind." L. Thura. (Overs. af H. Hugo. 1700. udg. 1738. S. 220.) "Jeg hörer, att the meer beswigis aff wildfarelse, end the pregis aff ondschaff." P. Eliæ. (En kort Undervüsn. til en christel. Forening. 1534.)

prille, v. n. kræse for, tilfredsstille den Kræsnes Smag. (Rostgaards Ordbog.) "Hun veed paa ny Maneer for lækker Tand at prille." L. Thura. (Poet. Sager. 1721. S. 327.)

Prillemad, n. s. udsøgt, lekker Mad for den Kræsne. "Kaal, Erter — er for dem som Prillemad." L. Thura. (Poet. Skr. S. 233.)

"Jeg skulde kræfed op med Kiöd og Flesk og Erter,
Og faa til Prillemad med Sukkerbröd og Tærter."
A. Thura. (Betænkninger p. Vers. 1726.)

"Prillemad oc klinger(?) Kost." P. Eliæ.

Primsignelse, n. s. "Spaakoner, Signersker, Traaldkoner oc andre, met deris Primsignelse, Maalelse, Scriffter at sy vdi Lær eller Permen oc henge om Halsen" o. s. v. N. Hansen Nerav. (Udv. Sententser og Trøstesprog. Kbh. 1581.)

Procefs: høitidelig Omgang, Procession. "Item skulle wij giöre hwer Mandagh tiil ewig tiid procefs, oc effter processen mytt vti Kirken sywnghe ett antiphonam jomfrw Marie tiil loff." (Dipl. 1513. Vid. S. Skr. VI. 47.)

Prædikebog: (formodentlig: en Postill.) Per Henrichson, perpetuus vicarius i Vor Frue Kirke i Kiøbenh. giør vitterligt: "at jek bekendes mek at haffwe köpth en predickebogh aff hederlighe men perpetuis vicariis i forneffnde wor frwæ kirke i köpmenhaffn" (med saadant Forord og Vilkaar, at efter hans Død skal denne Prædikebog komme tilbage til perpetuorum vicariorum Capitel ved Frue Kirke. Dipl. af A. 1480.)

Prædikefader: Præst, Prædikant. "Saa att forne borgemester oc Radt mwe her effther selff vdtuellie ock forskicke thennem en Sogneherre ock **predickefader** hwem thennem teckes." (Et Br. af Henrik Hanssen, Præst, Sogneherre i Malmø, at han har "opladt og resigneret Borgemester og Raad i Malmø sin Kirke og Leen, Scte Pether." St. Mich. Dag. 1539 af Orig. i Malmø Arch.)

Præstedeie. "Oc **Prestedeyen** bar mange liuff ind." (Rein. Foss. 1555. f. 55. b.) (See Deie.)

Præstegifte, n. s. Præsters Giftermaal. "Thette stöcke lerdom om **prestegiifftæ** schall wiidelige nog beschedis." P. Eliæ. (Bisskopp. Giensv. 1533. f. e e. 3.) "Den som önsker och begær, att **prestegiifte** kand bliffue lowlig for skröbelige prester oc klercke." P. Eliæ. (1534.) "Ther som **prestegiiffte** bleffue samtyckt aff kirckins prelater for een lowlig handel." P. Eliæ. (Undervijsn. t. en christ. Forening. 1534. H. 1.)

Præstehøvding: ypperste Præst. "I **præstæhöffdhingens** hws." (D. Postill. af 14. Aarh. Cod. R. 1390. 4. f. 146.)

Præstestavn: Præstegaard, Præstekald. "Alle Præste sönner oc Degne sönner, som ægte födde ere, eller herefter Egte födde vorder paa **Præsteſtavn** eller Degnestavn." (Et Br. af K. Christian III. 1550. D. Mag. V. 253.)

præstgive, v. a. vie til Ægtefolk, efter Kirkeskik og ved en Præst. "Her Niels Portzs sognepreſt till Örwm kirke waar hendes retthe echte hosbunde och (hun var) **prestegiffwen** viidt hannom, som rette echte folck böör at giöre." (Tegnelser over alle Lande. 1535. D. Mag. 3. Række. IV. 191.) — partic. **præstgiven,** adj. v. viet eller trolovet af en Præst (eller, som det ogsaa kaldes: "givet sammen af Præsten".) "Hun mente therfor epther Logenn at vere hans Adelkone, oc hun vor loglig **prest-giffuen** vidh hannom uti Dannemendz Neruerelſe." (Retterting dom 1538. Rosenvinge. II. 81. "oc the vor saa logliig **giffuen sammen.**")

præstlærd, adj. oplært til geistlig Stand; Theolog. "Greffuingen vaar **præstlærd** oc viiſſ." (Reinike Foss. 1555. f. 69. a.).

prøve, v. a. bevise, vidne, bevidne. "Nw kunne wi **pröwe** mællom gwth oc wart samwet, at wj hawe engen æghedom i forde

jordh, oc han ænnw myndre." (Vidnebrev fra Froste H. i Skaane. 15. Aarh.) "Vil beggi **pröffuæ** noget meth instrument." (Bisk. Knud om geistl. Rettergang. 15. Aarh. Ny d. Mag. IV. 202.) "Instrument ær ien skrifft, ther giort ær ath **pröuæ** nogen tingh meth." (Ib. S. 201.)

prøvelig, adj. beviislig; rimelig (probabilis). "Annen vonæ ær **pröffuælig**" (en anden Formodning, Mistanke, er beviislig.) (Bisk. Knud om geistl. Retterg. Ny D. Mag. VI. 197.)

Prøvelse, n. s. Beviis. "Medh vinnæ ma oc vordhe **pröffuelsæ,** oc (then) **pröffuillsæ** dugher meest." (Bisskop Knud om Retterg. Ny D. Mag. VI. 198.)

Puge, en. "Naar der kommer nogen **puge** eller ond aand for dig, eller om dw hörer hannem om natten." C. Pedersen. (Om Troen og Kiærlighed. 1531.)

Pukhans, n. s. en stolt, overmodig, hovmodig Person. "Naar de store oc veldige **Puckhanse** komme til Ordz, oc deris tale bliffuer hört." (Rein. Fos. 1555. f. 192. b.)

Pungemager: nævnes i Indgangen til Malmø Stads "Remme-snider-Skraa" af 1542: "**Pungemager** oc **taskemager** lag och Embede". Disse Haandværksmænd havde den Tid i Forening deres eget Laug i Malmø, forskielligt fra "Remmesnidernes", ↄ: Sadelmagernes.

Pust, n. s. Slag, Bank, Nævehug; (deraf **Kindpust.** Isl. *pústr*; ældre Sv. *pust.*) "Huo der vil haffue den siste dryck, han skall haffue den förste **pust.**" Nic. Palladius. (Om Drukkenskab. 1559. f. B. 6.)

pynte (til): udruste, forsyne, lave til. "Lige som en stridsmand **pynter** seg y adskillige maade **til,** med adskillige waaben till att werrie seg med." Taussen. (Postill. 1539. Vinterd. f. 281. a.) "Ther lad thw meg for sörge: höre ickwn tw myn bwd, Saa kan ieg vell **pynthe** thett." Luther. (Om Ægteskab, fordanskeet. 1530.) (Smlgn. ældre Svensk: "Foräldrar kunna icke så sätta barnen till **pyntes.**" — "till at tämja Judarna och sättia them **til pyntes.**" Laur. Petri Postill.)

Pæl: "inden fire **Pæle**" (i Huus, i Nogens Stavn eller Bopæl.) "Tingsvittne aff Musse Herritzting .... att then fortte Hest, Matz Hvas same Dag haffde inden Thinnge, vor thenn som stodt

i Nystedt **inden hans Fynboes IV Pelle.**" (Herredagsdom af 1561. Rosenv. Gl. Domme. IV. 308. 350.)

Pøsning, n. s. ophidset Sind og Hu, svulmende Lidenskab. "**Pösning** æller ophæffuelse y sit hiærtæ, nar thankane (Tankerne) **oppöse** hwghen till hæmdh." (Postill. af 13de Aarh. f. 163.)

Q.

Qvad (Quath), n. s. Knop, Øie ell. Ranke paa et Viintræ: gemma. "Noppe æller **qwathe.**" (Gl. D. Bib. 1 Moseb. 40, 10).

Qvade, n. s. Harpix, Gummi af Træer. "Rökæls tæmpræth mæth ædikæ oc **qwathæ.**" — "**Quathæ** aff Kirsæbær." Henr. Harpestr. (Lægeb. I. 75.) — "**Qwadhæ** flytende aff alt trææ." (Gl. D. Bib. 2 Moseb. 30, 34. Glosse.) "**Quade,** som rinder aff Enebertræ." Chr. Pedersen. (Lægeb. f. 64.) "Oc blænde meth sodhen æggeblome oc arabs **quadhe** oc komen." (Lægebog af 15. Aarh. Cod. Thott. 710. 4.) "**Quathæ** aff Kirsæbær." (Cod. Magn. 187. 8. 14. Aarh.) "Tha scal han arle vm morghen ædhæ söt **kirsæquathe** oc kirsebær." (Lægebog. 15. Sec. Cod. Thott. 710. 4.)

Qvaldrik, n. s. Edderdrik, giftig eller dødelig Drik. "Thæt dugher for hwærkyns **Kwaldryk.**" H. Harpestr. (Lægeb. II. 36.) (A. Sax. *cwal*, *cwalu*, Drab, Nederlag. *cwalstow*, Drabssted.)

qvarstaae (qværstaae), v. n. staae stille, blive staaende. "Thæssæ liifs timæ ær eet framlop til döden, ij hwilke ængen thols at **qwarstaae** ællær senære ga." (Cod. Reg. 1390. f. 134. a.)

qveg, qvik, adj. levende, i Live; (**uqvik,** livløs).

"I sige, jeg tiener i Kongens Gaard,
Og er baade karsk og q v e g." (K. V. Nyerup. II. 225.)

"Saa som ett **quegt** barn y moders liff pleyer att röre seg effter den siette maanet." Taussen. (Vinterpost. 1539. f. 84.) "Deraf blive Luen **qveg.**" (K. V. Nyerup. III. 218.) "Alt wort gootz, rörende och vrorænde, friit och pantsætt, **qwikt** oc **vqwikt,** swo wæl j fæ, swo som j bohawæ." (Skiødebr. af Fikke Kerkthorp

og Radyke Kerkthorp, "Sambröthræ och aff wapn". 1410. D. Mag. V. 41.)

qvegne, v. a. og n. **1.** qvæge, vederqvæge, oplive. "Hun **quegner** dennom saa fast der med som med föden." (Om Hønen og dens Kyllinger.) Taussen. (Post. 1539. Vinterd. 54. a.) **2.** oplives, qvæges. "Han spiser oss med sitt hellige ord dagligen, att wy **qwegne**, oc worde io sterckere oc sterckere." (sammest. 55.) "Att wy **qwegne**, oc worde jo sterckere oc sterckere." Taussen. (Post. Vinterd. f. 55.)

qvem: beqvem, skikket. "Item weel jach beholde i mitt lif frii makt at presentere een **qwæm** persone ther klærk ær til thet samme altare." (Dipl. 1395.)

qvemme, v. n. passe sig, sømme. "Om iek sigher the thingh, som ey **qwæmmer**" (quæ non *decent.*) (1488. Cod. Reg. 1586. f. 42. b.) "Thi theth **qwæmer** ether swa som gutz hemelighe thienere." (1488. Cod. Reg. 1586.)

qvemmelig: skikket, dygtig, i Stand til noget. "Som dog beuiseligt vor mett mange, thett forne Niels Bunde sagde seg uti slig Maade ("i Ægteskabs Stat og Handel") at vere en för oc **quemelig** Mand, oc hagde y slig maade nogh thitt oc offthe handlitt mett forne Karin." (Dom paa Kongens Retterting. 1537. Rosenvinge. II. S. 50.)

qvese: stryge, glatte. "Hendes Haar det skinner som spundet Guld, er **qveset** op udi Tinde." (Af en gammel Vise, anført af Moth.)

Qvid, n. s. Bug, Underliv. (Ogsaa: Fosterleie: vulva.) "Jak wtgik naghen aff myn modhers **quidh**." (Cod. Reg. 4to. 1390.) "At mættæ dödhelighe kötzsins **qwidh** meth iordzlik brödh." (D. Postill. 14. Aarh. Cod. R. 1390. 4. f. 87.)

Qvidklipping: Uld som klippes under Bugen paa Faar. (lana sub ventre.) "Gaardkone scal haffue **Qwittklipping** oc icke Bowuld." P. Lolle. (Christ. Pedersens Udg. 1515. I Ghemens Udg. 1506: "Wld vnder Bugh"; jvf. Nyerups Udg. S. 35.)

Qvigsænk: "Naar hyrden gonger i Mose, **quigsenck** oc dyende, da forfaris hanss hiord snarlige." Chr. Pedersen. (Jertegns Post. 1515. 166. a.)

Qvindefæste, n. s. Handlingen at fæste en Qvinde; Trolovelse; Giftermaal. "Man maatte da paa det sidste stille dem tilfreds med ord, oc sige dem, at der vaar intet omrört eller talet om saadan dobbelt **Quindefeste.**" Pouch. (Problemata eller Fragstykker. 1611. f. F. 6.)

qvindefør: som kan have legemlig Omgang med Qvindfolk; dygtig til Samleie. "*Cyllo:* som icke er **quindeför** — som er vduelig til at haffue ligomlig Samquem met quindfolk." Henrik Faber. (p. 55. 57.)

Qvindetægt, n. s. den Misgierning at tage en Qvinde med Vold; Voldtægt. "Vm quinnæ tækthæ." (J. Lov. II. 16.)

Qvindfænge: Giftermaal; (egentlig om Trolovelsen.) "Thet ær ret um **quinfenge.** hwilkin man ther wil feste sik kona ellir mö til hösfru." (Lunds Stadsret. §. 27.)

qvindsk, adj. qvindelig, qvindagtig. "Nar som the haffue **qwindske** oc blöde sind." Paul. Eliæ. (Er. Roterod. En christen Fyrste &c. 1534. f. 25. a.) "**qwindske** mend." (f. 28. a.)

Qvonst, n. s. hakket Kiødmad, som bruges til Fyld. "**Quonst** at göre fyllelse med, *fartura.*" C. Pedersen. (Vocabular. 1510.)

Qvæder, n. s. en Sanger. P. Eliæ bruger begge Ord tillige: "**Qvædere** oc sangere." (Kort Underv. til en christ. Forening. 1534. f. H. 1.)

Quædie, Quæthiæ: Hilsen. "Iæk annæ pethers doter — — sender them **quæthiæ** ewinnelekhæ met war herræ allæ ther thette bref fee ællær höræ." (Dipl. 1412. Roeskilde.) "Ther thu seer thom, tha sigh them myne **quædie.**" (En gammeldansk Legendesaml. fra Slutn. af XV. Aarh. Stockholms Bibl.)

Quædskab: Sang, Syngen. "Wed then ny **quædskaff** formerckis rob oc skraal wære foröget, men ingen gudelighedt være formeret." P. Eliæ. (1530.) "Skickelig oc gudelig sang oc **qwedschaff.**" P. Eliæ. (Kort Underv. til en christel. Foren. 1534.) "Dantzen, springen, **quedskaff** oc anden löffactighed." (Jertegns Postill. 1515. f. 138. a.)

qvænes, v. dep. (qvindes) tage Hustru, tage sig en Qvinde (sml. mandes). "**Quænæs** lanzman til by, eldær lanzquinnæ giftæs til by." (Flensb. d. Stadr. §. 11.) "Um fön vil **quænæs** fran

fathær." (K. Eriks Siæll. Lov. I. 7.) "Huræ man scal **qwænes**." (Overskr. til J. Lov. I. 33.) — (See Moth under **qvennæs**.)

qvær, adj. 1. stille, ubevægelig. "Oc begynthe at **standhe qwær**." (1488. Ms. Reg. 1586. 4to. 108. a.) "Ey loeth hwn aff at see wp oc halth sit hoffweth **qwærth**." (sammest.) 2. **urørt**, tilbage, blivende paa Stedet (saaledes som endnu det sv. *qvar*) "Lat thet gulæ wære **quært** i æggæskalen." (Danst Lægeb. fra 14. Aarh. Cod. Magn. 187. 8. f. 37.) "At theth wære **quært** i huthæn the sma pinnæ af dunæt." (sammest. f. 35. b.)

Qværstad, n. s. indvortes Ro, Tryghed, Stilstand. "Slig Uhörsomhed oc forræderi at nederlegge oc afstille, (oc) landet Igien Til rolighed oc **qverstad** at omvende." (Danst Dombrev paa Island. 1551. Krag og Stephan. Christ. III. Hist. Suppl. S. 105.) "At stande i **Qværstade**", et Rets-Udtryk: blive i Bero, ikke videre blive paatalt. "Och Sagen tha er opthagen aff Koning Christian then Förste, att stande udi **Querstade** for alskönns Paatalle, emodt Gierning, thrette och deelle." (Dom af 1590. Rosenvinge. IV. 198.) "Vi mælde i **qwerstedh** at stande then dele oc trætte, som ether oc hanom emellom war." (Kongebr. af 1465.) "Men skall altingeste stande uti **Querstatt** indtil saa lenge forne gode Mendh kommer ther offuer." (Dom af 1539. Rosenvinge. II. S. 107. Ligeledes. 1552. sst. I. S. 172.) Komme i **Qværstad**, lyses i Fred (om Skov hvori ei maa hugges.) "Tha skall same fellidtz schouff nu strax liusſis oc komme vdi **querstad**." (Forening om en Skovredning i Loll. 29. Apr. 1581.) "Matz Biörnsen haffuer stait her y dag sitt fierde ting och liusſt allt Rörbecks skouff — — y **querrstadt** epther recessens liudelse." (Tingsvidne. 8. Jun. 1581.)

qværsætte (et Skib): landsætte det, lægge det op i eller ved en Havn. "Der **quærsætte** hand sine skib, oc lod opkaste en stor Vold omkring dennem."

qværtaus (qwertaw), adj. ganske taus og stille. "S. Paulus will, at qwinner schule icke tale i kirker, men wære **qwertause**." P. Eliæ. (Kort Underviisn. 1534. H. 4.) "Wær **qwertaw** for herrin, oc ladt hanwm mett teg betemme." Fr. Wormordsen. (Dav. Ps. 1528.) ("Vær stille for Herren, og tag vare paa hannem." Bib. 1550.)

qvæves (imperf. **quafdes**): qvæles. "Kornet som fiæl mællæn thornæ **quafdhes** aff them." (Dansk Post. 14. Aarh. Cod. Reg. 1390. f. 87.)

R.

raade, v. n. 1. (**raade med**): raadføre sig, spørge sig til Raads. "Hun **raadde** (raadede) meth en gammel kierling" — "hun **raadde** derom met pawen." C. Pedersen. (Jert. Postill. 1515. f. 101. b.) "Det var stolten Ellensborg, og **raadte** hun med sin Terne." (K. B. Nyerups Udg. III. S. 316.) 2. faae Magt med, holde Styr paa. "Og ingen Mand kunde hannem **raade.**" (K. B. Nyerups Udg. I. S. 55.) "Den Drage ville vi vel **raade.**" (sammest. I. S. 146.) 3. forklare, udtolke. "Drömmen kan jeg fuld vel **raade**, Jeg haver dertil Forstand." (sammest. I. S. 124.)

Raadgiver (Radgheuere): "Rigets Raadgivere", ɔ: Rigsraader, Medlemmer af Raadet. "At tha rikesens **radgheuere** oc mæn en annen ueliæ, oc takæ then thöm gudh gyuer til nadhe." (Calmarske Forbundsbrev. 1397.) I et Norsk Dipl. af 1388 (Dronn. Margrethes Hyldingsbrev) forekommer ligeledes: "Rikissens i Noreghe **Raadgefaare.**" C. P. Paludan Müller. (Obss. crit. de foedere Calmar. p. 106.)

raadklog, adj. klog i at give Raad, raadsnild. "En wijs oc forstandig, en **raadklog** oc sterck aand." Taussen. (Post. 1539. Sommerd. 148. a. af Jes. C. 11.)

Raadslag: Handlingen at raadslaae; overlagt Beslutning. "Alle wore **raadslag**, anslag, forsæt, gerninger til at lade eller göre bliffue forgiæffuis." P. P. Rosæfontanus. (Ant. Corvini Postill. 1539. II. 49.)

Raadsqvinde, en. Formodentlig: en Huusholderske; et Fruentimmer, som har Tilsyn og R a a d i g h e d i Huset, uden at være Husbondens Ægteqvinde. (Maaskee kun brugeligt i Norge.) "En Quinde ved Naffn Kirstinn Olsdatter, huilken var Sal. M. Amunds **Raadsqvinde** paa Gramm. — — — Kirstin Olsdatter,

hvilken samme M. Amundt thog thill sinn Nöglepige, oc ther hun haffde værit nogenstund y hans thieneste, besoff hand hinde, oc ther forne M. Amundt bleff kallit thill en Sognepræst paa Gram, bleff forne Kirstin Olsdatter ther hans **Raadsqvinde** i mange Aar, och afflit 7 Börn medt hannum." (Tingsvidne fra Hadelands Fogd. 1593. 10 dec.)

raale, v. n. raabe og skrige meget høit (vræle). "The tyrcher, paa mwren ware, **raaleth** oc skraleth mod the cristen." (Tyrkens Tog til Rhodis. Ghemen. ud. Aar.)

Raas. "The giordhe eth **raas** till hannem, och fördhe hannom y qwynne klædher." (1488. Cod. R. 1586.)

Rage (rakæ), en. n. s. (Isl. *raki*.) Vædske, Fugtighed, Spyt. "Tac salt oc læg hwær dagh undær thijn tungæ, oc lat thæt smæltæ oc swælg **rakæn**." (Lægeb. Cod. Magn. 187.)

ragget, adj. "**Raggit** klede, saa som ry eller annit saadant: *gausape*." (Vocab. var. expos. 1575. f. 51.)

Ragle, n. s. formodentlig samme Ord som "Rakle".

"Til Hielmetække henge ned i ragle
Orme oc Øgle, spættede oc spragle."

P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 6.)

Rakke: Hund. "Op da voxer den unge **Rakke**, med hvasse Tænder i Munde." (K. V. Nyerups Udg. I. S. 76.) "Jeg legte med **Rakke** og Mynde." (sammest. S. 246.)

Rakke, en. En gammel (endnu i Norge brugelig) Benævnelse paa den Indretning paa smaa Fartøier, bestaaende af "et krumt Stykke Træ, i Enderne og i Midten forsynet med Toug og Liner, hvormed Raaen holdes eller bindes fast til Masten." (Jvf. Strøms Beskr. over Søndmør. I. S. 408.) "**Racke**, som holder Raaen ved Masten, eller Draff: *aquina*." Henrik Faber. (Vocabular. 1563. p. 408.) "**Racke** eller Hummer [jvf. Hambore]: *carchesium*." P. J. Colding. (Etymol. lat. 1622. p. 176, hvor dette Ord forklares ved: "*suprema mali pars, sive foramen per quod in summo malo funes trajiciuntur; sive pars summa, a qua veli latera diffunduntur.*" ("Det öffuerste aff Masten, som draffuet gaaer igiennem **Racken**: *carchesium*." Henr. Faber. l. c. p. 408.)

Ram, n. s. at noget rammes, træffes. Uegentlig om det, som møder, træffer Nogen til Skade og Fortræd. "De Danske löbe icke **ram** foruden." A. Vedel. (Saxo. 329.) "Han tenckte at löbe dennem it **ram** vdaff:" (ved Behændighed undgaae deres Efterstræbelser.) (sst. S. 387.)

Ramme (Rammer): Kløer paa Rovdyr.

"Alt met hendis **Ramme** tog hun til ham,
At Michel det i hans Skind fornam."

H. Weigere. (Rein. Fos. 1555. fol. 52. b. Om Ulvinden.)

"Mig tyktes, at den anden (Biørn) Han havde mig spendt med **Rammer**." (K. V. Nyerups Udg. III. 248.)

Ran, n. s. I Jydske Lov II. 40 nævnes de forskjellige Slags Ran: **Haandran**, **Boran** (Ran af en Andens Bohave), **Hiordran**, "thær summæ kallæ **markran**." (s. bl. a. **Haandran**.)

ransage og **Ransagen**: Randsagning, Huusundersøgelse. I J. Lov. II. 97: "**Ransakæn** yuær al by." — "En manz garth, eth twa særlic, ma man æi **ransakæ**." (Om den her ved Loven tilladte Handling, at giennemsøge alle Bymænds Huse efter Tyvekoster, som Ingen vil vedgaae at have hos sig.) — Ordet udledes af Ran, Isl. *rann*, Huus, Huuslænge; og man vil derfor, som i ældre Tid, skrive det r a n s a g e. Den platt. Overs. (fra XIV. Aarh.) har ogsaa h u s s o k i n g e; endskjøndt den lat. Oversætter har beholdt det danske Ord.

Ransnævning: Nævninger, der skulde sværge om Ransager. "Abbet Claws aff Lugum Closter haffde til krafuit **ransneffning** ... at göre touf offuer Anders i Hynning oc hans medbyggere." — "Huilke (Tingmændene) vdginge, oc ... wonne ... att thi haffde dett lydeligh hörd innen IV. stocke at **Rhannsneffningh** haffde suoret Anders i Hynning ... ett fult markrann offuer." (Tingsvidne af 1480. Scr. R. D. VIII. p. 6.) "Om samme **Ransneffninge** haffue giort thieris Thoug och Eedt saa rett som thet sig burde." (Dom af 1573. Rosenv. III. 219.)

ransvoren, adj. v. tiltalt for Ran, og kiendt skyldig heri ved Vidners Ed (som er "**Ran** oversvoren"). "Forne tuinde Karlle haffde staaled och vaare **ransveren**." (Dom af 1557. Rosenvinge. I. 250.) "The ere nogen Tidt siden forleden **ransverne** for nogen Skatt, the skulle haffue staait tilbage medt." (Dom af 1573. Rosenv. III. 219.)

raſkelig, adv. haſtig, pludſelig. "Jek vill hans liif forlænghe, om han æn ſkulde döö **raſkelighe.**" (Gl. D. Bønnebog. Cod. R. 1614.)

Reb: "At komme til **Reb** og **Raft**" ɔ: komme til Rebning; blive rebdragen Jord. 'M. Brockenhuuſſ bör at nyde forne Jordt oc Eygendom .... indtil ſaa lenge forne Marck kommer til **Reb** oc **Rafft.**" (Dom af 1543. Roſenv. I. 76.)

Rebdræt, n. s. Rebdragning, ell. Lod i en Mark, ſom efter Rebning tilkom en Gaard. "Præſtegaarden ſkall haffue ſinn fulde **Rebdrett** offuer all Nörmark." (Doc. af 1605.)

Reblag, n. s. Hvad der er giort ſom Reb, Rebſlager-Arbeide. (ſ. D. Riimkrøn. V. 4741: "Den Snor, ſom **leggis** af ſtrenge tree." V. 4745: "Jeg **lade** en ſnor, meth allæ ſterck.") "Inghen Byman i Malmo ma hafwæ Baſtgerningh, faae ok ey **replagh**, vden the ſom i Æmbedet ære." (Dipl. 1412. Ny D. Mag. V. 122.)

Rebsſteen: Skielſteen, ſom er ſat ved en Rebsforretning. "De ſagde ved deris höieſte Eed, dennem at kunne mindes, ſamme Steen altid at vere holden for en **Reebsſteen** oc Skielſteen." (Tingbrev fra Musſe Herredsting. 25. Febr. 1636.) "Desligeſte henwiſte hand os paa den anden **Reebsſteen** .... oc ſtod ſamme Steen wed en Eeg huor paa fantis Cronen." (ſammeſt.)

Rebvinder, n. s. Rebſlager. "War nathige Frwgæ Drotning Margrete at hawæ wnth waræ Bymen eet Embith, ſom er **Repwindere** Æmbith ewindelike at nydæ ok brwgæ." (Br. af Borgemeſter og Raad i Malmø 1412. Ny D. Mag. V. S. 122.)

rede, v. a. lave, tillave. "Der til behöffuer han hwſtrwe oc pige, ſom kunde brygge, bage oc **rede** hans mad." C. Pederſen. (Om Troen og Kiærlighed. 1531.)

redeløs, adj. ſom ikke har giort Rede for ſig, ikke har ſkriftet før ſin Død. "Derſom nogen Mand eller Qvinde döer **redelös**, for Præſtens Forſömmelſes Skyld." (1539. Paus: Saml. af Norſke Love. II. 295.)

Redeſmaaſvend. "Lass **Redeſmaaſuend**, ſom Herr Johan Oxe lod fange, ſkal fri lös komme." (Vilkaar om Kiøbenhavns Overgivelſe. 1523. Hvitf. Frederik I. Hiſtorie. 4to. S. 50.)

Redſelsgaard: en Bondegaard, ſom ſvarer Skyld og Landgilde (R e d ſ e l), og ſom det ſynes en heel eller fuld Gaard (i Nørre-

jyll.) og her modſat **Boel.** "Niels Marqvardſen ... havde oplatt, unnt och giiffvit forne Axell Juell .... fyrſt ſinn Hoffvitgaardt Medelgaardt .... mett all ſinn Egendom, ſaa och fem fulde **Redſelsgaarde** och Gods uti Skierbeck Bye .., ſameledis ix Boll ther ſameſteds, ſaa och Skierbeck Mölle." (Dom af 1561. Roſenvinge. II. 301.)

Redſkud, n. s. Navn paa en Afgift. "Wii giffue them met alt there gootz fri oc undentagne af ... **Retſkywd,** Innæ, Stwd, ledingh, met alle andre ſtykke, ſom wor ræth tilhörer." (Kongebr. 1445. Esrom Kloſter.) — (Jfr. Koſ. Ancher. Lovhiſt. I. p. 601.)

Reenlevnet: kydſkt Levnet, Afholdenhed (det Modſatte af Skiør=levnet.) "Thy at then **reenleffneth** ær faſæng ſom möſter (miſter) myſkundh." (1488. Cod. Reg. 1586. 18. b.) "Theligbe ære eneſthe mwncke i kledeboneth oc naffn, oc there **renleffneth** ær faſængth." (1488. ſammeſt. f. 19.)

reenlivelig, adj. kydſk. "Af the **renliuælekhæ** frugher ther inne ærræ lukte i ſanctæ cloſter i roſkildæ." (Dipl. 1412.)

reenlivet, adj. reen og kydſk i Levnet; ſom afholder ſig fra Qvindekiønnet; (iſær om geiſtlige Perſoner.) "Vor herriſſ apoſtle och nogre andre **renliffuede** perſoner." C. Pederſen. (Jertegns Poſt. 1515. f. 145. b.) "Den **reenliffuede** hellige mand ſancte hanſſ." C. Pederſen. (Jert. Poſt. 1515. f. 10.) "Af vor ſynderlig gunſt og nadhe, ſaa oc for **reenlivethe** ſyſtre, ſom indgivne ere i then Helghe ands hus i aaleborgh theres beſte oc beſtand." (Br. af Chriſtian I. 1457. Efter Afſkr.)

Reensbroder: Nabo i Mark og Ager, den, hvis Ager ſtøder umiddelbar til en Andens Jord, i Forholdet til denne. (ſ. **Boelsbroder.**) "Och mente hanum thérfor burde (tilkom) ſinn Udleg aff hanum, ſom er hanns **Rensbroder** paa beggi Siider." (En Dom af 1566. Roſenvinge. III. S. 31.) "Findis nogenſteds Trette emellom **Rensbrödre** eller Bolsbrödre." (Chriſt. III. Reces. 1558. C. 14.) "En Nabo kan vel med ſine **Rensbrödre** hafve lige megen Jord oc Eyendom." Ar. Berntſen. (I. S. 107.)

Regnſkabsſlot: kongeligt Slot og Lehn, ſom var givet Nogen paa Regnſkab, eller "Genant". "Ther tiil er inngen Raad offuer thee ſom holle Borgeleyghe her wdi Landet, end at thee for-

scbriffues till **H. M. Regnskaffs-Slotte.**" (1531. Ny D. Mag. VI. S. 133.)

Regnskuur, n. s. Regniling. "Then jordh som oftæ drikker **rægnskwr** ther nedherfalder oppa hænnæ." (Cod. reg. 1390. f. 91. b.)

Reisningsbrev, n. s. Et ellers ikke bekiendt Udtryk om et Document, hvorved Sandemænd opkræves. "Epther fliig Tuilactighett, som forsagtt, tha scall giffues **Reyssningsbreff** paa Sandemendtt." (Dom af 1538. Rosenvinge. II. 83. jvf. Anm. 3.)

Rendehest: en til Ringrenden og Tournering skikket og oplært Hest. "Och achte wii till same Höytiidt att lade holle Rennen Stickent och Tornerent .... Og ther som I kunde bekomme en godt **Renneheft**, att I then och tage mett ether." (1543. Br. fra Christ. III. til Mogens Gyldenstierne.) (Ved lignende Leilighed nævnes ogsaa (1548) "**Rennebanen**" i Kolding, "**Rennetög** (Rendetøi) oc **Steeketög**" m. m. Alt efter optagne tydske Udtryk. D. Mag. V. S. 3. 8. 9.)

Rendelægger, n. s. Vandmester, som forstaaer at lægge Rende. (Br. af K. Frederik III. angaaende Antagelse af en anden **Rendelægger** ved Cronborg. 20. Dec. 1651.)

Rentebod, en. Bod til at leie ud; Leie-Bod. "Finder hand en vraa i Hufit, da giör hand en **Rentebod** der aff, at hun kand bære pendinge hiem." P. Tidemand. (Luth. Post. 1564. II. f. 95.)

Rentekiøb, n. s. "Af denne grund ere opkomne de skadelige oc forderffuelige Rentependinge, **Renteköb** oc Aager." (Reinike Fos. 1555. f. 229. b.)

Rentemesse, n. s. Messe, som læses eller synges for Betaling. "För end **rentemesser** ere stigtede, tha haffdhe Christendommen iw saa mange messer som siden." P. Eliæ. (En kort Underviisn. &c. 1534. f. F. 3.)

retgiøre, v. a. tilsvare, udrede paa lovlig Maade. "The skulle udlegge och **retgiöre** hannom Hoffuitgield och Faldzmaal." (Dom af 1573. Rosenv. III.)

retlede, v. a. forbedre, rette; (lede paa ret Vei). "De vilde dennom retteligen bekiende oc **rettlede**, oc igien gange Hs. Kong. Maytt. til haande." Hvitfeldt. (4to. Frederik I. S. 301.)

retraadig, adj. (som raader ret, raader til eens Bedste.) "Ok the skullæ loffwæ abbatissen ok confessor tro oc **rætraadighæ** ath

wæræ i allæ closters ærendhæ." (Maribo Kiøbstedret. 1488. Ny D. Mag. VI. 227.)

rætte, v. n. staae til Rette, møde for Retten med den, som Een har Sag med. "Kumbær han æi för æn a thæn sæxtænde dagh, tha scal han **rættæ** withær hin, ær a hanum kærær .... Vm han **rættær** æi tha, tha giue konung annæt bref, oc biuthe hanum at **rættæ** i ti daghæ." ("göræ bondanum ræt": bruges sst. i lignende Betydning.) (Vordingborgske Forordn. 19. Marts 1282. Den danske Text omtr. fra 1350. Aarsberetn. fra G. Archiv. II. S. 4.)

Rætter, n. s. Dommer, (Justitiarius, Cantsler. XV. Aarh.) "Welbyrdigh man Keld Nielsen aff Harelsborgh, wor oc rygens Canceler oc **Rætter**." (Dipl. af Christian I. 1463.) "Tha hauæ wy befalet Her Jens Andersen til idhers höuitzman oc **rætteræ** pa Koningens veghnæ i Fywn." (Dipl. af Dronn. Margrethe. 1396.) "Jech Pæther Falster **Rætære** i Danmark"; og: "Pæther Falster **Rætære** til saghær i Danmark." (To Breve af 1419. D. Mag. V. 294. 296. [Jvf. S. 301: "Pether Falster, som nw nyleghe dödhe oc Canceler war." 1421.] Klevenfeldt har tilføiet sin Afskrift den Forklaring: "den, som administrerer Retten; s. dub. id. quod Cantsler.")

Rætterdom, n. s. Dom, som fældes ved en Ret; lovlig Dom. "Jak kræffwær **rætterdom** aff them wden jæff." (Gl. Dansk Post. Cod. R. 1390. f. 143.)

Retterting: Dette Ord findes i 16de Aarhundrede brugt (i det mindste i Helsingør) i en fra den sædvanlige afvigende, egen Bemærkelse, om en Retsforsamling, der holdtes af Øvrighed og Borgere, ved og i Anledning af Henrettelser, og som det synes paa Retterstedet, eller paa Pladsen omkring dette, hvor da først et Slags Retshandling blev holdt, det i Sagen foregaaede oplæst, Dommen affagt, eller gientaget og oplæst, undertiden ogsaa Forbøn giort for den Domfældte, m. m. (D. 4de Nov. 1563 tiltalte Byfogden i Helsingør de Borgere, som ikke havde mødt betimeligen paa "**Rettertinget**, med deres Værge", den 25de Oct. s. A. da en Sørøver blev henrettet m. m.;) jvf. Histor. Tidsskr. V. S. 127. 128. (At endskiøndt Hensigten med **Rettertinget** kun var Livsstraffens Execution, ved enkelte An-

ledninger der ogsaa andet blev foretaget, navnlig Bekiendtgiørelser og Advarsler om Straffe: s. S. 129. Om Benævnelsen **Byting** for **Retterting** i denne Bemærkelse, eller Rettersted, jvf. S. 130. 31.)

Reve, n. s. Rift, Sprække. "En **Reffue** var der vid den venstre Side . . . den samme **Reffue** vaar liden." (Rein. Fos. 1555. f. 22 b.) Deraf: **Steenreve**.

"I det samme saa ieg min Fader gaa
Aff en Steenreffue hoff en Skou." (sst. 99. a.)

("Uth einer *Steinritze*." Platt. Orig.)

Ridderkok: var i 16de Aarh. Benævnelse paa en af Kokkene i Kongens "Stegers", hvis Bestilling formodentlig har været at lave Maden til adelige Herrer og Riddere, som indbødes at spise med Kongen. 1580 afskaffede Frederik II. "en Hob unyttige Kokke og Kokkedrenge", og Personalet i Kongens Kiøkken bestemtes til en Kiøgemester, 4 Mundkokke, 2 Mestersvende og 5 Kokkedrenge. De øvrige Kokke, samt Stegevendere og Dørvogter, bleve aftakkede. "Thisse iiij schulle werre forpligtt att koge for Hs. Mag[tz], for Drothningen, for thend wnge herre och Fröicken, Saa och att schulle forestande thend bestilling, **Ridder Kocken** haffde." (Siæll. Tegnelser. Ny D. Mag. VI. 154.)

Ride, Ridesot: Koldfeber[?]. (Isl. *ridu-sótt*.) "Um hun ær utæn **rithæ**." (D. Lægeb. 14. Aarh. Cod. Magn. 187. f. 54. b. Sammesteds forekommer: v. n. **rithæ**, have Feberen: "**rithær** hun, tha tac theth meth warmt watn.") "Thaghes mat forræ æn lækædom tha maa ræthes at han fangher **rydhæsot**." (Lægeb. af XV. Aarh. Cod. Thott. 710. 4.)

Ridmaaned, October (efter Grimm). "Det vaar en hedensk brug oc skik, at mand met brendende liuss löb omkring i alle Stæder oc landzbyer den förste dag i **Ridmaanet**." Tidemand. (Postill. 1577. [1564.] 1. Part. fol. 86. b.)

rig, adj. i Bemærkelsen: mægtig, formaaaende. "Forthi at sannend scal e wæræ **riker** en logh, oc kærær." (mægtigere og kiærere.) (J. Lov. II. 7.)

Ringvielse: Trolovelse, som skeete ved Procuration eller Fuldmagt paa Fæstemandens Side. "Og da bleff hans (Kong Haagens) Daatter troloffvet ved **Ringvielse**, per verba de præsenti, med

hendis vilge, ved Hertug Magnus; oc Fröickenet lagde sin Haand derpaa i Bisp Peders Haand." (gav ham Haanden til Bekræftelse paa sit Løfte.) Hvitfeldt. (I. S. 346.)

rodhuggen (Skov) partic. om Træer, som fældes i en Skov ved Roden, og modsættes "Vindefelder." "Huis som oppeberis for **rodthuggen** Skouff, ville vii os .... sielff til beste forbeholdet have." (Brev af Christian IV. D. Mag. VI. 203.)

Ro, n. s. Behag, Lystfølelse, Fornøielse. "Dersom en Hyrde hafver stor **Roe** af at see Yngelen af hans egen Hiord." B. Thott. (Seneca. 1658. III. 69.)

roe sig, v: refl. at more, fornøie sig, forlystes ved. "Ødselhed **roer sig** ved sin egen Vellyst; men Vreden forlyster sig ved andris Onde." B. Thott. (Seneca. II. 74.)

"Jeg vil roe mig under den tycke Skygge,
Jeg veed jeg kan her sidde med Trygge."
Hegelund. (Susanna. 1578. f. 13. a.)

rolig, adj. forekommer i ældre Dansk i den svenske Bemærkelse: lystig, behagelig, morende. "Ligesom det er **roligere** for en kunstner at male, end at hafve malet." B. Thott. (Seneca. 1658. II. 15.) "Boglige konster, som ere **rolige** oc teckelige." (sammest. II. 78.)

rorfast, adj. (Skib) styrefast; som har sit Ror i Behold, eller har det i saadan Stand, at det kan styre. "K. Magnus skulde egnis oc beholde alle de Øer, Vesten for Skotland, som han kunde komme (til) med **rorfast** skib." P. Claussen. (Snorre. p. 395.) (I den isl. Text: *stjórnfast, stafnfast.* Magn. Barfods S. c. XI.)

Rosengaard, tilforn: Blomsterhave; ligesom **Abildgaard**, Frugthave; **Humlegaard**, Humlehave; **Urtegaard**, Kiøkkenhave. "Dog lede wy fast efter **rosengaarden** att were wdi, oc wilde gierne haffue ett paradys her paa iorden at boo wdi." Taussen. (Post. 1539. Vinterd. 96. b.)

Rud: Ryddejord, et oprydder, ved Rydning til Agerjord indtaget Stykke Land. (I de gl. sv. Love *ruþa*, og *ryþsl.* Upplands L. Viþærbo B. 20. 6. 24; s. Schlyters Gloss. p. 393.) Jvf. Ar. Berntsen. II. 450, hvor der nævnes **Rud** i Lolland, det samme som Lykke, Vænge eller Indtægt ɔ: "et indelukt Stykke Jord, som er en Mands eget, og han til sin egen Brug allene

haver at indhegne." Det er imidlertid af Ordets Oprindelse og Slægtskab med det svenske, tydeligt nok, at det bemærker: en rydbet Jord, en rydbet Indtægt. Saaledes forekommer det i lollandske Documenter.

Rud: Rust. "Icke ath du skalt samle dig liggende fæ tilhaabe, som **rud** oc möl fortære." P. P. Rosæfontanus. (A. Corvini Postill. 1539. I. 75.)

rue, v. a. fortryde, angre; (hvoraf **Ruelse**.) "Thy lath tik nw anghre oc **rwe** swa manghe syndher, som thu haffwer giort." (1488. Cod. reg. 1586. f. 89. b.) "Dine Synder skal du angre og **rue**." Nyerups Udg. af D. Viser. IV. S. 13.)

rue (et Liig) v. a. "Naar de hendö, oc siden naar de skulle beklædes oc **rues**, oc met andre Ceremonier beskickes til deris Leyrested." A. S. Vedel. (Over Ingeb. Gyldenstierne. 1592. f. B. 3.)

Ruer. "Tu **Ruer** for Hender, med Perler oc Guld. Tu Par **Ruer** for Hender, det ene paa Sölflay" forekommer i Registraturen over Jomfru Johanne Oxes Efterladenskab. 1589. (I Vidsk. Selsk. Ordb. hedder det: **Ru** ... [5]) Rynke, Fold. At sætte Noget i **Ruer**. Han ligger paa **Ru** ɔ: ligger Liig og er klædt. (Moth). — Smlgn. N. M. Petersen: Litterat. Hist. IV. S. 432.)

Rumel. "Hwes mawæ som forwendher er, han skal taghe en **rumel** og stinghe ther i finghers langht bloer wdi oc leghe then **rumel** eth handhebredth foroffuen nafflen pa mawen; oc sticke swo eldh j bloerne, oc stilpe ther en lidhen gryde offuer: theth draffwer mawen om i geen wdi syn rætthe stædh." (Lægeb. XV. Aarh. Cod. Thott. 249. 8vo.)

Rumlepotte: et Redskab, dannet som en huul Kugle, af Træ, med Aabninger, og som kan bringes til at snurre omkring paa en Fod, liig en Top, hvorved en huul, rumlende Lyd frembringes. Denne endnu forekommende Børneleg har givet Anledning til at man fordum ved Juletid brugte at gaae omkring i Husene og formodentlig ved dermed at more Folks Børn tog Anledning til Tiggeri. — I en Raadstueplacat, opslaaet i Kiøbenhavn paa Gadehiørner og Torve Jule-Aften 1668, forbydes: "at Ingen maa gaae med **Romlepotten**, ikke heller med Julebukken, eller med nogen usømmelig haanlig Spil." (Nyerup: Kbhvns Beskr. 138.)

rune, v. n. føre hemmelig Snak og Sladder; bagvaske. (Egentlig, som det svenske *runa*, at tale sagte: *mussitare*, *submissa voce loqui*. Ihre Gloss. II. 472. Smlgn. Angels. *rúnian*. T. *raunen*.) "At **rwnæ** mællæn wener til at göræ missæmiæ mællæn them." (Gammeld. Postill. Cod. Reg. 1390. f. 163. a.)

Runemaal:

"Hun kan alt med Henderne giöre, som lære bör en Quinde,
Hun kan Bog og Runemaal, och röde guld kand hun spinde."
(Visen: "Der boer en Jarl udi Engelland" i Dorthe Thotts Visebog.) (Nyerup. III. 296.)

"Hver det Ord hun taler, falder alt som **Runemaal.**" (sammest.)

rute, v. n. (Maaskee for: **ryde**:) skraale, raabe og skrige høit. "Lige som hijne dranckere **rute** oc buldre med raab oc skraal." Taussen. (Post. 1539. Sommerd. 272. b.)

Ry, n. s. Teppe, Sengedækken. "Fordy wæffue the scriffter till sammen, liigerwiiff som **ryer** oc sengklede wdaff attskillig farffue, forwden sind oc skiell." P. Eliæ. (Imod Malmøbogen. 1530. D. Skr. I. 349.)

ryde (rinte): brøle. "Kettheræ **rydethe** swa som löffwe." (1488. Cod. R. 1586. 4. a.) "Dyæffwelen gangher omkringh oc **rydher** som een löffwe." (1488. ibid. 7. a.) "**Riwtende** Leon." — "Thut oc **riwten** ij haffwet." (Cod. R. 1390.)

Rygkræft. "Och schulle same ethers Suenne före **Rög krefft** och Schytte harnesche mett Rör eller Knebelspiudt." (Christian III. Brev til Mogens Gyldenstierne. 1543. D. Mag. V. S. 3.) (See **Kræft.**)

rygte om, v. n. bekymre sig om, befatte sig med, ville vide Besked om. "Hun **ryctede** icke for meget **om** sin Naboes Bedrifft, men tog vel vare paa det, som hende kom selv ved." A. Bedel. (Over Ingeb. Gyldenstierne. 1592.)

rylle, v. a. mane, paaminde. (*exagitare verbis*. Colding. Dict. Herlov.) Formodentlig et Provindsord, ligesom: **Ryllemester,** en Maner, Plager, Paaminder. (sammest.)

Rylte, n. s. et Knippe, Bundt. (Moth.) "En **Rylte** Hö" var, efter Arnt Berntsen, "et lidet Læs, som gemeenlig ages til Torvs." (Danm. og Norg. fr. Herligheb. II. 296.)

ryme: brøle, skraale. "Then stijllær illæ sijn mwndh, som illæ **rymer.**" (P. Lolle. 1506. Nyerups Udg. Nr. 510.) (Isl. *rymja.*)

Rys, n. s. "Et stort **Rys** kommer mig for fra Rendebanen." B. Thott. (Seneca. III. 185. Ep. 80.) "Om vi lefve midt udi de Steder, hvor der er meest **Rys.**" (sammest. III. 266. Ep. 94.) "Der höris et stoert **Rys** allevegne formedelst den svare Færd der er med at berede sig." (sammest. III. 35.)

Rythæ, see **Ride.**

Ryting, en. Efter Smedegildets Skraa i Odense 1496 var Sværdfeier-Embedets Mestergierning: "eeth suerd oc en **ryting** at feyge oc uell ferdig göre, som det sig bör." (Fynske Actstykker. I. S. 43. **Ryting** formodentlig en Mellemting af Kaarde og Dolk. Udgiveren henviser til Isl. *rytningr* [*rytingr*], det samme som *saxknifr.* (Fornmanna Sög. IV. 173. Kongespeilet. 4to. S. 406.)

rædes, v. a. frygtes, være Gjenstand for Rædsel. "Een tyran vil **rædis,** men een konge will elschis." P. Eliæ. (En chr. Fyrstes Underv. 1534. f. 24. a.) "Gud hand **rædis** aff inghen wden af thennom som onde ere." (sammest. f. 18. b.)

Rædegrime: Maske, Forklædning. "Som haffue fört dem i **Rædegrime** eller anden diefflebam." (Jertegns Post. 1515. 21. a.)

Ræge. "Saa skalt du nw betencke, att disse vduendige stycker vdij döbelsen ere alsomringist, som att blæse y ögene, göre mange korss, salt vdij munden, **ræge** oc skarn paa örerne oc næsse." (En Haandbog om det evangel. Messe-Embede. Malmø. 1535.)

Række (Recke), n. s. Garn, som Jægere tilforn brugte at opsætte paa Marken; Jægergarn, Fangegarn. "**Recke** eller garn, *cassis.*" Chr. Pedersen. (Vocab. 1510.)

Rævorm: Ringorm. (Sv. *reform.* Ihre Gloss. II. 414.) "Fore Kladha oc **ræfform** scal man taka Salt oc kopærrök." (Fragm. af Henr. Harpestrengs Lægeb. Ny D. Mag. I. 60.)

rødden, adj. "Jeg er **rödden**, *marceo*, *emarceo.* **Rödenhed,** *marcor.* — jeg **rödner,** *marcesco.*" Jon. Turonis. (Vocabular. 1579. f. R. 7.) (Derimod har han: **raadner,** *putreo;* **raaden** giör, *putrefacio;* og **rödmer,** *rubeo.*)

røde, v. n. afsætte Raad eller Røde (Materie), buldne. "Bulle eller saar, som **röder** induortis": *suppuratum*, *suppuratio.* Henr. Faber. (Lib. vocum. lat.)

Røde, Rødde: eddret, fordærvet Vædske i Saar eller Bylder. (Materie, Voer.) "Gaar der megen **röde** eller vaar af Saarit." C. Pedersen. (Om Urtevand. 1534. f. 75.) "**Rödde** eller *suppuratum*, *suppuratio*. (Henr. Faber.)

Rødelse (s. Røde). "Leghomet war beelth oc vskadh aff **rödhels**" (nec *corruptione* aliqua violatum.) (1488. Ms. Reg. 1586. 4to.)

Røf, pl. **Røuæ:** Hul, Aabning (nu alene om anus). "Thæt thær barthæ sko ællær hosær hauæ æt **röf** a." Henr. Harpestr. (I. 22.) "Tha stingær man **röf** a them." (I. 64.) "Suetæ **röuæ**": Svedehuller. (I. 20.) "Löpær bloth af winstræ **næsæ röf.**" (Stykket af H. Harpestr. om Aareladning. D. Mag. III. 2. Det nyere Haandskrift af XV. Aarh. har: "aff wynstræ **næsæ boræ.**") (Isl. *rauf*, hvoraf *raufa*, at giennembore. Jvf. Sv. *röf*, Ihre Glossar.)

Røg, n. s. Tusmørke.[?] "Sildig om den Aften, **Rögen** den faldt paa." (I en Folkevise. A. Vedels Tragica. S. 112.) "**Røgen** falder paa", det begynder at mørknes; siges endnu i Jylland.

Rømningsbrev, n. s. Dombrev, hvorved Nogen dømtes fredløs og paalagdes at rømme Landet. "Huilkit the her for os beuiste medt et **Römningsbreff** fran Rigens Cantzeller, udgiffuet 1562." o. s. v. (Herredagsdom af 1574.) (Brevet "lød ubi sin Mening", at en Borger i Assens skulde inden 6 Uger efterat dette Brev var læst "udlægge og retgiøre ved Assens Byting Hovedstol og Faldsmaal" eller og efter de 6 Uger rømme som andre fredløse Mænd. Da han imidlertid "hverken vilde møde og rette for sig til Byting, Landsting eller for Rigens Cantsler", blev han 1562 "af 8 Domsmænd dømt fra sin Hals, og at staae den Ret, en fredløs Mand bør at staae". Han blev dog "for Guds og Dannemænds Bøns Skyld benaadet paa sit Liv", imod et "aabent, beseiglet og underskrevet Brev", at han "vilde lade sig finde som en god, tro og lydig Medborger." m. m. Rosenvinge. III. 235-37.) "Therephter uti Rette lagde H. Rosenkrands fiire Vore och rigens lagdagsbreffue och ett Rigens **Römningsbreff**, under datum 1555, lydendes, att handt paa finn Fredt vor forfuldt", &c. (Dom af 1558. Rosenv. II. 250.)

Rømningsgods, n. s. Det Gods, som en Rømningsmand (en Bonde, der rømmer fra sin Gaard, eller en fredløs Landflygtig) efterlader. "Det seer man paa **Römningsgods**, naar en Mand römmer fra Huff oc hiem, da tager Herskab hans Hoffuitlod

eller halff bozlod op." P. Palladius. (Om Drukkenskab. 1559. f. B. 7.)

Røn, n. s. Prøve, Forsøg.
"Lader them oc nyde mijn bön
Oc fange ther aff god rön." (Flores og Blandzefl. 1509. 37. a.)
"Han var ond til **Rön**." (ond at friste, at prøve, komme i Lav med.) (D. Folkev. Nyerups Udg. III. S. 310.)

rønne, røne, v. a. prøve. (Isl. *reyna.* Sv. *röna.*) "Saa vel skal jeg dem **rönne**. (D. Folkev. Nyerup. III. S. 100.) "Thet sculle I forsand af meg **rönne**." (Flores og Blandzefl. 1509. f. 28. a.) "Om I throo een **röenth** mann" (*homini experto.*) (1488. Cod. Reg. 1586.)

Rønnelse, Rønelse, en Erfaring, Prøve. "Theth haffwer iek fornummit i mangfoldughe **rönelsæ**." (1488. Cod. R. 1586. f. 15. b.) "Thu forklarethe tik med mangfoldhe thegnelsæ oc klaræ **rönelsæ**." (sammest. f. 34. b.)

Rørbyld. "Pestilencia oc **rörbyld** thwingdæ swa swarligh falket i senis." (1488. Cod. Reg. 1586. 146. a.)

Rørkær, n. s. Kær, hvor Rør voxe, Rørmose. "Swa som gniisthe i **rörkær**": (*arundinetum.*) (1488. Cod. R. 1586. f. 39.)

Røste: "Solen gaaer til **Røste**". "Aften, jeg kom did tilforne, Solen gik till **Röste** blodige röd; Maanen ful blodige röd gick op." (1599. 1. April. Bisk. Jac. Madsens Visitatsbog. Overs. 1853. S. 193).

S.

Saad, Sod, et. (Isl. *soð.* Sv. *såd.*) 1. I Alm. den Vædske, hvori noget er kogt eller afkogt. "Hun (Malurten) dughær for clathæ, of man thwar sic i hænnæ **footh**." H. Harpestr. (I. 3. S. 43.) "Siuthær man moræ i mielk, oc ... dricker thæt **foth**." (sst. S. 80.) 2. Suppe som spises (Kjødsuppe). "*Jus*, **Saad**; *jusculum*, **saad** giort med vrter oc egg." C. Pedersen. (Vocab. 1510.) "Det skal smage af noget, sagde Konen, hun kom Avner paa sit **Saad**." P. Syv. "Gierrig Kone koger aldrig godt **Saad**." Samme. (II. 102.)

ſaar, adj. ſaar; ſom har Saar. "Blændær man hænnæ mæth ædikæ, tha hiælpær hun **faræ** fötær thær froſt gangær i." H. Harpeſtreng. (Lægebog II. 30.) "Latær man hunugh with hænnæ, tha renſær hun oc **faræ** boldæ." (Smſtds. II. 33.) "Of han ær innæn hunugh blændæth tha ær han goth with **faræ** öghn." (Smſtds. Steenb. 28.)

ſaargiøre, v. a. ſaare. "**Saargiort** löber jek til tek, ſom æſt een læge." (Danſk Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. 4to.) "Gwdz Sön wor **ſaargiørd** for wor ondſkaff ſkyld, Oc pinder ſwarlighe for wore ſynder ſkyld." Chriſt. Pederſen. (Tidebog. Paris. 1514. aa. 7.) "Oc i ſliig enn Oprör tha bleff hand ſlagett oc **ſaargiort.**" (Dom af 1540. Roſenv. II. 127.) "Hand vijſte ſin Arm, ſom vaar ilde **ſaargiort.**" Vedel. (Saxo. 1575. S. 443.) "Deris Herre, ſom bleff hart **ſaargiort.**" (Sſtds. S. 70.)

Saarlig, adj., **Saarlighed,** n. s. "Hwo ſom **ſarligh** ær, han taghe olye oc blyhwith" o. ſ. v. "For **ſarlighed** i anledet, tagh hawremel ſiwdhet i eticke" o. ſ. v. (Lægebog af 15. Aarh. Cod. Thott. 249. 8.)

Saarøge (Sarøk, Sarøki): Byld, Fiſtel eller lignende udvorteſ Skade. "Fulæ **ſaröky** i manz Mun." H. Harpeſtr. (I. 66. Jvf. I. 74.) "**ſaröky** i houæth." (II. 34.) "Fotæ **ſaröki.**" (II. 49.) "Oc theth löſær thin quid uden **Saröghæ.**" (Cod. Magn. 187. f. 42. Lægeb. fra 14. Aarh.)

ſaat, adj. forligt; enig, ſamdrægtig (isl. *sáttr*). "Jck radher ether — athi (at I) ſkulle være **ſaathe** oc haffwe fridh." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 6. b. — hortor vos .... vt *pacificati*, nunc pacem habeatis..) "Göræ konæ **ſat** with ſin bondæ." H. Harpeſtreng. (Steenb. 39.) "Han wilde æy göræ them **ſattæ,** ther vſattæ varæ." (Cod. reg. 1390. f. 117.)

Saat, n. s. Baghold (isl. *sát* ell. *sátr*). "Tha ware the hannum meghet vgynſtughe oc lawe i holdh eller ſatthe **ſaath** for hannum." (1488. Cod. reg. 1586. fol. 102 b.)

Sag, en. Grund til Beſkyldning, Brøde (incriminatio). "Da gaffue de hannem mange **Sager.**" — "Der Pilatus kwnde ingen **ſag** finde mod hannem, ſom han kwnde döme hannem till döde ſaare." (Jert. Poſt. 1515. f. 113. a. b.)

Sage paa; op **ſage:** føre Sag om, klage paa, paatale for Retten. "Tha kænnis jæc meth thette ſame breff, at jæc oc mynæ er-

wingæ ..... ther aldrig vppa tala æller uppa **sake** wil." (Dipl. 1406. Udv. D. Dipl. I. Nr. 169.) "Oc scal om alt thettæ forscrifne, eller noket ther aff — — aldre meer öppes eller **up saghes** eller om tales her ester i nokræ modæ." (Dipl. 1397. Udv. D. Dipl. I. p. 72.)

Sagemark, n. s. En Mark, beregnet til en vis Værdi, saaledes som den skulde udredes i Bøder. "1477 begynte Tønde Rostocks Øl her udi Riget förft at gielde atten skillinge; tilforn galt den ickun en **Sagemarck**, er ti skillinge." Hvitfeldt. (II. S. 955. Smlgn. Fr. II. Forordn. 26 Novbr. 1578. D. Mag. IV. 192.)

Sagle, v. n." Gör börn mykæt at **saklæ**." H. Harpestreng. (Steenb. 46).

Sagnsmand: den, som har sagt, fortalt noget. "Kongen vilde vide hans **Sagnsmand**." Hvitfeldt. (T. II. p. 1048.)

sagtsindig, adj. sagtmodig, rolig. "Kongen skal sin Tieners væsen med it **sactsindigt** oc vel betenkt Sind betracte oc dömme." (Reinike Foss. 1555. f. 134. b.) "Straffe din Ven for sin syndelig gerning, dog met Bön oc **sactsindige** ord." (Rein. Foss. 1555. f. 69.)

saalde, saald, v. a. imp. og part. af: sælge. "For thet rör, the tek i hænder **salde**, ladh aldrigh myn siæl bliffue **sald** i diæffuelsens vold." (Gl. Dsk. Bønnebog. Cod. reg. 4. 1614.)

salig, adj. lykkelig, sæl. "Megett **saligt** dömmer ieg thett at wære for menigheden, att kongers gifftermaale bleffue i landhen hoss thenom." P. Eliae. (Er. Roterod: En christen Fyrstes Underv. 1534. f. 91 a. "Menighedtz **salighed** oc ære." fol. 93 a.)

Salse, n. s. Lage, skarp Dyppelse til Steg og anden Mad. (Ital. *Salsa*, hvoraf det fr. *sauce*. Jvf. *Salse* i Adelungs W.-Buch — et Ord, som endnu bruges i overtydske Mundarter.) "Thenne salsæ ær goth til steet alnæ oc næghær öghen." Henrik Harpestreng. (Kogebogen 12.) "Thæssæ **salsæ** kallær man In der iæght." (Sstds. 10.) "Thæt ær hærræ **salsæ**." (Sstds. 6.)

Salshuus, et. Hovedbygning, Vaaningshuus. I et Gavebrev paa en Gaard i Holstebro til Hell. Aands Kloster i Aalborg, 1510, opregnes Gaardens "hwse oc jordh, som er **salshwss**, thet wester mwret Herberigh, ladehwss, fæhwss, abbelgord oc kalgard." (Jvf. D. Dial. Lex.).

Salferken: "Tog Margrethe noget af Gröden i et **Salfercken** og bar ind til Ammen, at hun skulde give Barnet at æde." (Docum. af 1634.)

Salter, n. s. "En **Salther** med Guldstene. En Desmer **Salther.** En Guld **Salther** med Konning Christians Contrafay. 3 **Salther** oc ½ **Salther**" forekomme alt i Registraturen over Jomfru Johanne Oxes Efterladenskab. (1589.)

Saltkiedel: kaldtes de Saltkogerier af Havsalt, som fra gammel Tid fandtes paa Læssø, og udgiorde fast Eiendom, der jævnlig vare lobdeelte imellem flere Eiere, f. Ex. "Oluff Pethersøns æfterlewer ... solde oc affhænde til Dwholm closter i Morsæ een fiærdingh aff een **saltkedel** met all sin behöring och redæ, huilken som po Leffö liggher po rönnen." (Dipl. 1426.) Esbern Høgh skienker til Dueholms Kloster "een ottinghe i een **saltæ kedell** östen paa Landbod paa læssö for myn siæls bestandelse," med Vilkaar at hans Søn Oluf skulde have Leie af den i to Aar. (Dipl. 1426.) — Lylde Henrik skienker 1447 til samme Kloster "een fiærdingh **saltekedel,** liggendis pa longe rön i Læffö hoos foghedens boodh."

Saltvælder, en. Saltkoger, Saltsyder. "Han gaff sig i Tieniste met (hos) Kong Fridleff for en **Saltueldere.**" Vedel. (Saxo. 1575. p. 114.)

Sambindelse, n. s. ulovlig Forening, Sammenrottelse. "Ænghen skal eller moo giöre **sambindelse** mood nogher man." (Roskilde Privilegier. 1441. § 4.) "Item forbiuthe vi nogher man — at göre **sambindelffe** mod forne burghemester oc Radh." (Chrf. Bai. Privil. f. Randers. 1441.)

Sambinding: Sammenrottelse, Mytteri. "Item schall eller maa engen göre **sambinding** omodh wore burgemestere oc radhmen vnder sin hovitlod." (Christoffer af Baierns Privil. for Aarhuus. 1441.)

Samborger, n. s. Medborger i samme By. "Ey maa och heller nogher borger emod syn **samborgher** giffwe syn rett eller tiilhall fraa sigh." (K. Waldemars Privil. for Lund. 1361. § 5. Rosenv. Stadsr. S. 65. — I Sammes Privil. for Malmø 1360 Dansk Overs. § 4 hedder det: **Metbymand.** Rosenv. Udg. S. 73.)

Sambrødre. "Wi Fikke Kerkthorp och Rådyke Kerkthorp **sambröthræ** och aff wapn." (Dipl. 1410. D. Mag. V. 41.) Uden Tvivl: Heelbrødre. (Sambaarne Brødre. Clausens Snorre Sturl. p. 586.) Ligesom: Samkuld, Børn af samme Forældre, Heelsøskende; modsat Særkuld. Samsøskende, Heelsøskende. (Moths Ordb. Kos. Ancher. Jurid. Skr. II. S. 389.)

samburd, adj. "Aff mange lærde oc gode mendtz **samburde** raad oc wiise tycke." P. Eliae. (Imod Malmøbogen 1530. Danske Skrifter. I. S. 405.) "Mett **samburde** raad oc een baand." (Sstds. S. 351.)

Sambyrd: 1. Slægtskab, Frændskab. *Consanguinitas.* "Om hand gaff en fremmet Konge det som han tilstædde sin Slect for **Sambyrd** skyld." Vedel. (Saxo. 1575. S. 211.) 2. Samtykke, Bekræftelse.

"Saa megit som ieg end haffuer hörd,
Dertil giffuer ieg oc min Sambörd."
P. Jensen Hegelund. (Susanna. 1578. 29 a.)

sambyrde: bekræfte, samtykke.

"Ieg kand icke offuer alt sambörde
Den Snack, ieg nu af Arradan hörde."
P. J. Hegelund. (Susanna. 1578. f. 38.)

"Sambyrde I oc det?" (Sstds. f. 55. a.)

"Menige Rigens raad — ther paa then menige mands wegne haffde hannwm hyllid och **sambyrdet** for Danmarcks Rigis konge oc forstander." Paulus Eliæ (Svar til Hans Mikkelsens kætterlige Brev &c. 1527. fol. K. 4.)

sambære sig, v. reflex. forene sig, være eller blive enige. (Jvf. Sambyrd, sambyrdig.) "Ligesom de, der haffue **sambaaret** seg til att were Gud emod." Tausſen. (Vinterpost. 1539. f. 128 b.) "Ja haffde wi för saa **sambaarit** woff." (Rein. Fos. 1555. f. 138.) "**Sambær** deg gierne med det snariste med dyn modstandere, det stund du end æst paa wæyen med hannom." H. Taussen. (Postil. Sommerd. 165 a. Matth. 5.) "Dersaare **sambære** oc bebinde deris hierter sig met kierlighed oc venlig vilie." P. Tidemand. (B. Theodori Børnepostil, 1555. I. f. 71.)

Samdrægt, Samdragt, n. s. Enighed. "Met en ræt **Samdrecht** alle thrygge Rikenæ": forekommer i det orig. Udkast til den Calmarske Forening 1397; ligesom her ogsaa findes **Endrecht** ("met Samtycke och **Endrecht** allæ thrygge Rikenæ") og det Modsatte: **Twedrecht.** (Ny d. Mag. III. S. 65.) "Thu giffwær allæ kristænæ konunger oc höffdingær fredh oc **samdrækt.**" (Gl. D. Breviarium. Cod. Reg. 4to. 1613.) "At wy alle meth en **Samdract** oc godh willie hawe nu opladet oc solt" &c. (Dipl. 1476.)

Samfund, for Lag, Gilde, forekommer oftere i Ribe-Smede-embedes Skraa, af 15. Juni 1450; f. Ex. "Inghen skal bydhe nogher til gest i there **samfundh** vden meth Oldermen oc skaffers minne."

Samføielse, n. s. "Ladh inthet emellom være vor inbyrdes **samfögelses** glæde oc tystæ." (Dansk Tidebog. 1497. Cod. Thott. 553. f. 57.)

Samgang: 1. Møde, Sammenkomst, Forsamling af Flere: *congressus.* C. Pedersen. (Vocabularium. 1510.) — 2. Forbindelse, Forening, Samfund (Samleie). "All vkyskheth forbiudis, vndentagen naturlig **samgang** y egthesckaff." P. Eliæ. (Bedebog. 1526. f. E. 4.) — 3. Handlingen at gaae sammen med; men figurl. Samtale, Ordstrid. "En hord oc skarp **Samgang,** hwilken Jesus hadde hafft med Jöderne." Taussen. (Post. 1539, Vinterd. f. 195. b.)

Samholdenhed, n. s. Enighed, Overeensstemmelse, Sammenhold. "For den Eendrechtigheds skyld, oc for den **samholdenhed,** der er hos dennom wdi lærdomen." Tausſen. (Post. 1539. f. 112.) "**Samholdenhed** oc eensindighed y aandelige oc werdslige sager." Taussen. (Post. Vinterd. f. 11 a.)

samholdig (samhaldughe), adj. enig, deelagtig med nogen. "The skulæ waræ swa kompænæ (Staldbrødre) y pinen, som the waræ **samhaldughe** y synden." (Cod. Reg. 1390. f. 143 b.)

Samkiøb, Samkiøber: forekomme begge i Chr. II. Ordinants 1522, § 48: "Fremmede Kremere eller **Samkiöber**[e] schulle ey hereffter stande ude paa Gaden met theris Kram" o. s. v. — "och schulle the ey selge theris ware, Urther, Lerith .... uti Lodth, Quinthyn, Allnetall eller adfkylt; meden wedt hele Pundt, och hele Stöcker, och y **Samkiöb.**" Rosenv. (Recess. S. 523)

findet Ordene uforstaaelige, og mener, at de mueligen kunde være forvanskede. Det synes tydeligt, at „i Samkiøb“ bemærker partiviis, "en gros"; i Modsætning til „afskilt“ (en detail, i Smaadele). Samkiøber kunde da vel ogsaa bemærke: den, som handler med sammenkiøbte Varer i store Quantiteter, eller handler en gros. (Moth og Rostgaard have to forskiellige Forklaringer af Ordet; den Førstes: en Medkiøber, Handelsfælle, synes ogsaa antagelig.) (Isf. Vid. S. Ordb. VI. 83.) "Item schal ingen **Samklöber**, som hidt kommer och ydelig her ligger, selle i stöcker eller wijd Alen, y lodt eller quintyn, och ey Monsters, Offenbryggers, Lybeks, eller noget anditt lærit wiidt boltther, men wiidt hundritt och wijdt halffhundrith (Alen?) och wiidt reff och hele stöcker, uden hues the maa giöre om frij höstmarkit." (Malmøe Kræmmere Skraa. 1547.) Anderledes synes det brugt i: "Oc scule the (Bønderne) æncte **Samköp** göre eller holde inwortes meth thöm fiælffwæ, wtæn i rætte köpstæthæ som Silhwan ær." (Dipl. af 1440. Jahns Unionshist. S. 512.)

Samkomme, n. s. Sankning (Fuge). "Formedelst Leder oc **Samkomme**." (Bibel 1550. Luther: Gelencke.)

Samlover: Den, som med En eller flere Andre gaaer i Løfte og Borgen for Nogen. "Oluf Woll i Torpe mett sine **Samlouffuere**, som loffuit och borgett for Rasmus Hettlandt." (Dom af 1561. Længere hen i samme Dom kaldes de Medlovere. Rosenvinge. Udv. Domme. I. S. 287. 288.)

Samlyd: "*Symphonia*, **Samliud**, der liuder vel sammen." (Vocab. var. expos. 1575. f. 35.

Samlæg: Samling, Forening; det som er sammenlagt. "Han er mange gamble Ketteris **samlegg** oc skiödning." P. Eliæ. (Biskop. Gjensvar. 1533.)

Samlæg, n. s. Opspind, Opdigtelse (hvad der lægges sammen). "Det er mesten Parten lögn oc **samlegge**, som de optencke." (Jertegns Post. 1515. f. 63. a.)

Samløfte: Borgen, Forløfte, som Flere have indgaaet og tilsagt. "Tolf Mendt udi ett **Samlöffte** loffuit (lovede) och sagde godt for Rasmus Hettlandt — att the skulle före hanum till Landstingett." (1561. Rosenvinge. I. S. 287.) (See: Samlover.)

sammeled, adv. ligesaa, ligeledes.
"Och fyden ther effther for fiöborig,
och fik theth samme leede." (Riimkr. 4556.)
"Begerede att miine motte haffwe fred,
ieg wilde gierne giöre thennem sammeled." (Riimkr. K. Hans. 106.)

sammelund, adv. paa samme Maade, ligeledes.
"Af blymern oc i flættæfee sammelund". (Riimkr. 3201.)
"Af anderofen oc deffamelund." (Riimkr. 3204.)
"Tha ær thæt oc the **samæ lund.**" (Sicell. Lov. I. 43. s. Rosenv. Udg. S. 346.)

sammerlig (**sammerleghe**, **samlig**), adv. hos hinanden (uden Hinder, fredeligt). "**sammerleghe** liggher ædhen madh." (Alt kommer i een Mave.) P. Lolle. (1506. Nr. 17.) "Solthe (Enige, Venner) mwæ **sammerlighe** boo." (sammest. Nr. 831.) (Jvf. N. M. Petersen. D. og Sv. Sprogs Hist. II. 277.)

samne: sanke, samle. "For thette forscreffnæ loffuede oc bebreuede ..... meth een **samneth** hand." (1401. Udv. D. Dipl. I. Nr. 89.)

Samned: Samling (Krigsfolks Møde? Hærfærd?) "Elder (han ær) i kunungz fysel æth farboth" (som er den rette Læsemaade.) (J. Lov. I. 50.) Her har den g. latinske Overs. "*vel in neyocio regis, vel in samnæth, quod dicitur farboth.*" (s. Rosenv. Udg. S. 100.) "Dræper man annen i lethiog æthæ **samnæth.**" (J. L. III. 22. Lat. "*in expedicione vel concursu, quod dicitur samnæth.*")

Samningh: Forening, Forbindelse. "Om nogen binder sigh tilsamen meth annen oc gör party oc **samningh** modh noger annen i sælschap." (Gildeskraa af 15. Aarh. Ny D. Mag. VI. 58.)

Samqvem, n. s. fælles Bedste og Bekvemmelighed (?). "Ok the ofs thet (Embedet) til glæthe ok **samqwæmd** vnt ok gywit hawæ." (Skræder-Embedets Vedtægt i Malmø. 1432. — Ligesaa i Bagernes Vedtægt s. A.)

Samqvæmd, n. s. Sammenkomst, Samqvem, Selskab. "Budhöls **samquæmd**" (Giæstebud). "Ølfyllæ **Samquæmd**" (Drikkegilde). (Gl. d. Postil. XV. sec. fol. 49 a.)

Samraad: Overlæg, overlagt Raad imellem Flere. "Begge Hr. Eske Bildis Fogeder giorde en **Samraad**, at Tord Rod skulde giffve Christoffer Trundzen Leyde til en Samtale." Hvitfeldt. (II. S. 1471.)

samraade, v. n. blive enige om, enes om. "Item haffuer alle Suenne **samraath** (samraadet) at huer sckal möde tiil tönne innen klocken sex." (Gildeskraa. 15. Sec. Ny D. Mag. VI. S. 60.)

Samsæde, n. s. selskabeligt Samqvem (Sammensidden). "Han haffde först fört sig med hannom i Trette, der de vare till **Samsede** att skulle dricke en kandd Øll udi en Dannemandz Huuss." (Landstingsdom 1559. Rosenv. I. 270.) "Om nogen theris Gyldebroder ..... indlöber y Laugs-Hus igien, som the sidde i theris **Samsede**." (Aalborg Skomagergildes Skraa. 1509. D. Mag. III. 233.) "En formaning, besynderlige til Bönderfolck, om it erligt **samsæde** i Gilde oc Gestebud." P. Palladius. (Drukkenskabs Afslysning. 1559.)

"De lidde mig icke i deris Samsæde,
Vden ieg saa kunde mig tit forklæde."
P. Jensen Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 10 a.)

Samsæt, n. s. Enighed, Pagt, Forening. "Iob sigher: jak giorde **samsæt** meth myne siæls öghen." (Cod. Reg. 1390. f. 87. b.) "Ath een gudeligh **samsæth** maa inbyrdes opvæckes mellom oss oc vore wuenner." (Tideb. 1497. f. 175.) "Iæk skal sættæ myn **samsæt** meth thic." (Gl. D. Bibeloverf. 1 Moseb. 6. 18.) "skikkæ myn **samsæth** meth eder." (sstds. 9. 9.) "Herren giordhe **samsæth** meth abram." (sstds. 15. 18.) "The inginghe **samsæth**." (sstds. 21. 32.) "**Samsættens** ord" (de ti Bud). (2. Moseb. 34. 29.) "**Samsættæs** Ark" (Pagtens Ark). (Ny d. Mag. IV. 328.) Deraf: **Samsættæsmænd**: som ere i Forbund med Andre; Medforbundne. *foederati*. (sstds. Josv. 10. 1.) Deraf ogsaa: **Usamsath**. "Ath allæ vore dröffuelse oc **wsamsath** matte fraa oss vændes." (Tidebog. 1497. Cod. Thott. 4to. 553. f. 172.)

Samsættes, v. dep. forenes, indgaae Forbund. "Æn i theth moghe wj **samsættæs** ællær forligæs: *foederari*. (Gl. d. Bibeloverf. 1. Moseb. 34, 15.

samsættig (adj. af **Samsæt**): enig, overeensstemmende, eenstemmig. "Meth then alz wærthughestæ förstinne dronning Margaretæ henne rath, oc met allæ there gothe **samsættughæ** williæ." (Dipl. 1412.) **samsættelig**. (Er. Glippings Stadsr. § 2.)

Samtiener: Medtiener. "Thæn swæn, som war een skalk, han nekthethe syn **samthienere** myskund." (1488. Cod. Reg. 1586.)

Samvid, n. s. Samvittighed, Vidende, Overbeviisning. (Sv. *Samvete.*) "Æftær wort bestæ **samwyd** oc Landzloff." (1417. D. Mag. V. 291.) "Theres eget **Samwith** skall kære paa them." (1488. Cod. Reg. 4to. Nr. 1586. f. 35.) "Met skielffwindæ **samwidh** gar jæch fram." (Gl. Dansk Tidebog. Cod. Reg. 1613. 4to.) "Thenn gode tro och loffue, hand till os sette, ... wille wii fuldtgiöre effter wort rettæ **Samwydh** och Fornwmst." (Dipl. 1477. D. Mag. II. S. 19.) "The forde bothe meth een berodh hwg oc god wiliæ, meth theræ fullæ welmakt oc fullæ **samwijdh** gawæ oc skiöttæ fra them oc allæ theræ arfwingæ Theræ gardh, hws oc jordh, &c." (Et Skiøde. 1451. Liber Esromensis.) "Meth wort swllæ **samwidh** oc fwllæ welmakth." (I et andet Skiøde af s. A.) — Hos Taussen bruges S a m v i t t i g h e d paa en lignende Maade: "Oc giöre off en frij tryg oc vtuiffuelachtig **samwittighed** her paa, at wy timelig oc ewindelig skulde fare wel." (Postil. Sommerd. f. 327.)

Samvielse, n. s. Ægtefolks Vielse. I Lunds Stifts Landebog 1569 forekommer bl. Præsternes Indkomster: "**Samvielse-Pendinge**", eller "Bruduielse-Pendinge", *sponsalia.* (s. Falkmans "Upplysningar" o. s. v. I. 142.)

Samværelse, n. s. Selskab, Samqvem med Andre. "Som spitælske wdelykkes fran mænniskæ **samuærælsæ**." (Cod. Reg. 1390. f. 17.)

Sandbarn, eller **Sandebarn**, synes at have været Benævnelsen paa et falsk eller understukket Barn. I en Registrant over Breve paa Valløe 1561, i det kongel. Archiv, staaer et Sted i Randen: "Paa et S a n d b a r n", og ligeledes: "Paa et S a n d e-b a r n". Derhos læses i Registranten selv: "I same eske findes nogle breffue lywdendes at Frow Hylle Her Oluff Stiigsöns efterleuerske tiil Krapperop i Skone, som war Her Biöern Olsöens datther, s a g d e s e g a t t w e r e m e t b a r n, siiden Her Oluf Stiigsen war död, oc h u r l e d i s h w n k i ö b t e h i n d e r s b r ö g g e r s H ö s t r w t i i l a t t h w n w i i l d e g i f f u e s e g s i t t b a r n, hwiilket hwn oc giorde."

Sandbasser: "Folk, som boe ved Strandkanten, eller paa Smaaøer." (Moths Ordbog).

sandbrue, v. a. "Sandhed **sanddruer** oc forklarer seg wel sielff hoss de andre med tijden." Taussen. (Post. Sommerd. f. 94 b. 1539.)

sande, v. a. bevise, bevidne. "Matte han thet **sanna** meth twigge withirlaghamanna witne." (Vitherlagsret. Rosenv. p. 4.)

Sandeløb: Hos P. Lolle (1506), Nyerups Udg. Nr. 1182: "Siællen seer man **Sandelöb** aff glar og Rageknif aff Træ." Nyerup forklarer det urigtigen (Glossar. S. 403) ved Ølkar, fordi dette Ord er sat i Stedet, i Udg. af 1515; i Stedet for: Kurv til at bære eller giemme Sand i; Sandkurv. Løb er et gammelt danſk Ord for Kurv, flettet af Vidier, Bast, Halm m. m., som endnu bruges i Jylland. (D. Dial. Lex. S. 344. Jvf. Vid. S. Ordb.) Deraf ogsaa: Saaeløb (som Sædemanden bruger), Grynløb m. fl. Isl. *laupr.*

Sandh, n. s. Sandhed.

"The neffndhe meg ther aff hylletandh
och ickæ for anneth, paa myn sandh." (Riimkr. 1674.)
"Siden ieg kom tha i righeth ind,
som meg wel burde i sande." (Riimkr. 4470.)

sandsige, v. a. sande, bekræfte Sandheden af det en Anden siger. "Hworledes Iesus nu selff **sandsiger** og stadfester Engelens ord." Taussen. (Postil. 1539. Vinterd. 50 b.)

Sandtold, n. s. En Afgift (i Jylland) til Kongen, der uden Tvivl betaltes af de Lehnsmænd eller Herremænd, som nød Deel i Kronens Forstrandsret. "Item skall oc Hans Nathe igen haffue alt Strandvrag oc **sandtold**, hvor de fallende wordhe vpaa Kronens grwnde." (Rigsraadets Bevilling f. Christian I. d. 4de Nov. 1468.) "Wii hafwe befaleth thenne Breffuiser Peter Hord, wor kere naduge Herris scriffuer, at anname aff ether then **Sandtol**, som I thette aar giffwe skulle aff Vlborg herret ..... ati antworde hanom forscreffne **Sandtol**, oc skicker hanom ther wogne til in til Koldinge." (Brev fra Dron. Dorothea til Hr. Niels Erikſen "Aduocato nostro in Wlborgherret". 1474.) "Och schall hand sielffuer beholde alld oldengialdt, og göre Kongl. maj. aarligenn gode rede och regenscab for alldt **sandtolld** och vrag, ther falder." (Et Lehnsbrev paa Vesterherred i Jylland. 1529.) (Jvf. et Brev af Christian I. til Hr. Niels Erikſen. 15. Marts 1461. Suhm. Ny Saml. III. 4. p. 343.)

Sangmester: Syngemester, Syngelærer. "Arnoldus de Fine, Vor **Sangmester**, som wdi lang thid haffuer werit wdj wor thienst, fik Breff paa det första Canickedömme, som vaccerer och ledigt bliffuer." (K. Frederik II. Brev. af 28. Mart. 1583. Siæll. Tegn.)

Sanningh, n. s. Sandhed. (Sv. *sanning*.)
"Jeg theth for sanninghen syæ will,
Bisp Absolon halp ther sast till." (Riimkr. 3940.)

Sardug, n. s. var den ældre danske Benævnelse paa et Slags vævet Tøi, halvt af Linned og halvt af Bomuld, der især i Augsburg og Ulm blev forfærdiget i Mængde. (Efter Rosenvinge: det tydske **Barchent**.) I Christian III. Reces 1540, C. 14, sættes Prisen paa en Alen Ulmer **Sardug** til 6 Skilling, Augsburger **Sardug** til 5 Skilling.

saarge, v. a. "Sanneligha righedomene ære thornanæ, thy at the **sarghæ** hwgen meth sin thænkelsæ stingh." (Dsk. Post. Ms. af XIV. sec. f. 89 a.) "Han **sarghæde** mynæ lænder." (Sammest. f. 150 b.)

savne (**saffne**), v. a. samle, sanke. "**Saffne** korn i lader eller hwss." (Jertegns Postill. 1515. f. 188.) "Phariseerne **saffnedis** en tiid omkring vor herre." (Sammest. 192. b.) "Som en höne, der **saffner** sine kyllinghe vnder sine vinge." (Jertegns Post. 1515. f. 2 b.) "Der som slig Köbmandskaff skeer oc brugis aff ond begerlighed att bliffue Rig, at **saffne** Gudz oc Pendinge." (Reinike Fos. 1555. f. 230 b.) "Aar Mcdlx. nono then mandagh næst efther nyaarsdag wore wii **saffnedhe** paa eth mode som wij tilforne wore tilbethne" o. s. v. (Dipl. 1469.) "**Saunæ** theth watn i een æggæ skal." (D. Lægebog. 14de Aarh. Cod. Magn. 187. 8.) "Da vil iegh sige till höstmendene, **saffner** klinten til hobe oc binder hannem i knippe." (Jertegns Post. 1515. 68 b.) "**Saffner** hwedit ind i min lade." Petr. Parvus. (A. Corvini Post. 1539. I. 46. af Matth. 13.) "Kongen lod **saffne** alle de han kende, de Viseste oc beste i alt hans Land." (Reinike Fos. 1555. f. 27.) "Mangen rig mand, som .... **saffner** Guld, Sölff oc store Skatte." (Reinike Fos. 1555. f. 104.) "De **saffne** fast gotz, oc vide icke til huem." C. Pe-

dersen. (Dav. Ps. 1531. f. F. 3.) "De **sasfnis** lönlige tilsammen." (smstds. fol. H. 2.)

Secret. "Tha hawe wi wort **Secret** ladet hængia for thette breff. for thy at wy ey nw wort **Incigle** nær off hafde." (Et Br. af Dronn. Margrethe. 1393.)

Seiersmand, n. s. Seiervinder, Seierherre. "Han regnerer een **seyerffman** i leffwendhe mænz landh." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 46 b.)

Seierstund, n. s. Klokketime. "Een **Seygherftundh** ther efftber." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. fol. 97 a. — Intervallo facto unius horæ.)

seilboen, adj. seilklar, seilfærdig. (Isl. *búinn*, beredt.) "Ær han (Giæsten) **figlælboen**, tha ma han annæn dagh istæth (strax) .... thæn logh (Ed) giuæ." (Flensborgs Stadsret. 1284. § 97. Rosenv. S. 422.)

Seiling, n. s. Seilads. "Fyre dags **segling.**" (Riimkr. 2377.) "Kendæ weyen oc **seglinghen.**" (Sammest. 2376.)

Seilsteen: i ældre Danst: Magnet, Magnetsteen. "Magnes. **fighælften** — hun drægbær iern til fyk, oc for thy mughæ thyt æi fkyp komæ thær iærn hauæ." H. Harpestr. (II. 31. **Syhælfteen.** II. 23.) Saaledes ogsaa i ældre Engelsk *sail-stones* (nu *load-stones*, i Skibssproget.) Ordene "*sailstone*" eller "adamante" og "failing needles and dial" (Compas), forekommer allerede i Documenter under Edward III. A. 1338 og 1345 (s. Blätter f. liter. Unterh. 1848. Nr. 86 p. 344.)

selsynt, adj. usædvanligt, sieldent. "See, her fkaltu formercke noget **fielfiunt.**" Taussen. (Post. Vinterd. 1539. f. 43 a.)

Selvføding: en Person, som føder, underholder sig selv. "Sammeledis fculle alle Peberfuenne oc ledige tiennifte Karle komme up paa Raadhuffit oc fuerge Borgemefter oc raad .... tesligess alle piger fom ere **felffödinger** fkulle giffue thennem y tiennifte eller oc forwifes aff byen." (Malmø Stadsbog. 1549.)

selvgod, adj. god i sin egen Mening (s. selvhellig). "Saadane fom y deris egen mening ere faa **fielffgode.**" Taussen. (Postill. Sommerd. 144 b.) "Saadane **fielffgode** menifke ere gierne almindelig faa till finde." (sst. p. 144.) "Hand fkal icke vere for **fielffgodh**" Taussen. (Kort Antsvar. 1529. fol. A. 4.) "Falfkæ meeninghæ och **fielffgodhæ** tyckæ." (sst. B. 2.)

Selvhave, n. s. Selveie; det, at man selv har Eiendom, eller eier det, man behøver. "**Selffhaffue** er io altid saaledis bedre, end at man skal gaa at Kiler Gade met Hatten i Haanden, oc biude der vd Ti eller Tolff af Hundret." A. Bedel. (Over Cl. Glambeck. 1591.)

elvhellig, adj. hellig i sine egne Tanker, i egen Indbildning. "De howmodige **sielfhellige** skulle ydmyge seg, oc lade det store Helligheds mod falde." H. Taussen. (Postil. 1539. Vinterd. f. 35 b.) "Hine **sielffhellige** Pharifeer." (sst. 103 a.)

Selvhellighed: Hellighed i egne Tanker, i egen Indbildning. "Hwilke echteskaffs forachtere der skulde y framtiden opstaae, oc aff stor opblæst **sielffhellighed** oc aandelighed, ja aandlöffhed, giöre ett forbud paa samme echteskaff." Taussen. (Post. 1539. Vinterd. 104 a.)

Selvsvold: Selvraadighed, Egenraadighed. "Icke vanarte seg heller skröbelige folckis feeder til for meget **selvffvold.**" P. Eliæ. (En kort Underviisning &c. 1534. f. D. Jvf. f. E. 3 b.) (Sv. *Sjelfsvåld.*)

selvvillende: selvvillig, frivillig. "Sæle ære the som andelighe ok **sælfwillænde** ære fatike." (Dansk Post. af XV. sec. f. 46 b.)

selvvillig, adj. som vil følge sin egen Villie; egenraadig. "Denne vor Sön er **selffwillig** oc wlydig, oc vil icke liude vor röst." J. Erikson. (N. Hemmingsons Undervisn. om Menn. Udkaarelse, 1592.)

Semsmager, en. (Smlgn. Sv. *sämsk, sämska.*) Den som bereder hvidt Skind, "semsk Skind", Semslæder, Handskeskind. (T. *Weißgerber.*) En saadan Haandværksmand i Odense nævnes i en Dom af 1557. (Rosenvinge. II. 170.)

Semstlæder, n. s. "Ingen skal göre Handsker aff barchijd leder, ey af **semstleder** eller aff andet leder, uthen rimmesnider, pungemager oc taskemager, for thi at thet er deris Embede." (Malmø Remmesnider Skraa. 1542. — Skinderne maatte kun gjøre Handsker "som haaret sijder paa".)

sende, sendes, v. n. kives. (Isl. *senna.*) "Han kiffuer, tretter, bander, **sender** och taler ilde til andre." C. Pedersen. (Om Troen og Kiærlighed. 1531. f. F. 5.) "Wii skulle rolige oc spagferdelige leffue met vor ieffn cristen och icke kiffue trette

dele Bandiff eller **sendiff** met nogen." Chr. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 39 b. — Brandt. I. S. 125.)

Sender, n. s. pl. Trætter, Kjævlerier. (Isl. *senna*, pl. *sennur.*) "Man skall icke helder forswarе de ord och taler — met bander. **sender,** bulder, mact eller velde." C. Pedersen. (Om Troen og Kiærlighed. 1531.)

Sendefærd, n. s. Budskabsfærd, Budskabsreise (Legation). "Det er got om du haffuer seet dig vel fore; thi du skalt fare denne **Sendefærd.**" Claussen. (Snorre. 205.)

Sendingebrev: Sendebrev; Document. "Eptherdi vitterligt er giort medt Tingsvidtner, saa och medt for[te] Frue Anis thvende **Sendingebreffue,** som hun medt egen Haand underskreffuet haffuer." (Dom af 1574. Rosenvinge. III. S. 229.)

senes,, v. dep. forhales, drages ud i Længden ("lentes"). "Att deres straff **senes** her, lentes oc will icke gaa for seg." Taussen. (Christi Pass. Hist. 1539. f. 39. b.)

Sengedeie: "Een dag kom till sanctam Katarinam een mæktugh prelathes **sænghedeye.**" (1488. Cod. Reg. 1586. f. 127 b.)

sengelig, adj. "The schulde wære theris hustrwer wbewaarede ... oc icke wære mett thenom wdi **sengeligt** samfund." P. Eliæ. (Imod Malmø-Bogen. 1530. Danske Skrifter. I. p. 415.)

Sengemaal, n. s. Tid at gaae til Sengs; Sengetid. "Det led fast mod Aften, og fast mod **Sengemaal.**" (K. L. Nyerups Udg. IV. S. 255.)

Sengesæk: En Sæk til at føre Sengklæder i; eller en Matrads. 1635, Febr. 4. "Gaff jeg for 3 Huder, som Sadelmageren skall bruge tiil en **sengsseck** 10½ Rdlr." (Kong Christian IV. Skrivcal. 1635.)

Sengerov: "kaldtes Bøder i gamle Dage, som en Manddraber maatte give til den Dræbtes Hustru, og var otte Rigsdaler." (Moths Ordb.)

Seyclere. "Skowæns dall haffdhe monghe lyms ællær clægs ællær **seycleres** kelde." (Gl. D. Bibeloverf. Gen. 14. 10. Puteos bituminis.)

sider, adv. I de nordiske (saavelsom i de gamle germaniske) Sprog, egentlig en comparativ Form af sid (hvis forskiellige Bemærkelser Ihre sammenfatter under Begrebet af Frastand, Underordning,

ringere Grad og d. "distantia a principio.") **1.** Med Hensyn til Tid: **silde.** A. Sach. *sîþ*, Goth. *seiþu*. Saaledes Isl. *síð* ok snemma, silde og tidlig; *síð* um aptan o. s. v.. Smlgn. *síðir* (subst. pl.) i det endnu brugelige **omsider** (Isl. umsíðir) ɔ: endeligen, seent i Tiden; ligesom **tilsidst** (i ældre Svensk: *siderst*). **2.** Med Hensyn baade til Tid og Sted: efter (sildigere). Deraf have vi endnu den superlative Form: sidst (ultimus; og Adv. ultimo. Han kom sidst). I ældre Sv. *siderst*. A. S. *sîdost*. — I ældre Dansk har man heraf i comparativ Form: **sidhermere, seiermere,** senere, sildigere i Tiden; (ligesom nærmere, nærmest.) "Worthær ok thing fat .... thær man fættær um mith morghæn. ællær **fithær mer**". (Er. Siæll. L. II. 48. Smlgn. II. 74). Superl. **siderst.** "Tha scal han **at fithærftæ** (i det seneste) hanum budh fa, forinnen tw døgn." (Er. Siæll. L. III. 62.) **3.** I comparativ Form **sider,** mindre. Denne i danske Sprogkilder sieldne Form, er i ældre Svensk ikke saa sielden. (Jvf. Ihre Glossar. II. 532.) I Jydske L. forekommer: **thy fither** (aldrig **thi fithær**), desminbre (ikke desminbre). „Tha botæ hans frænder aldrig **thififthær** twa fal thær ættæbot hetær". (J. Lov 3. 23 (18). "*nichillominus* foluant cognati".) "Aldræ **thæs fithær,** ikke desminbre. (Er. Siæll. L. II. 55. Jvf. Rosenvinges Udg. Anmærkn. S. 367). Endvidere: **end fider.** "Den kalder jeg icke vjs, fom lader fig regere aff nogen Ting, **end fider** aff Vellyften." B. Thott. (Seneca. II. 149.)

Sige, v. n. & a. synke, løbe af helde eller skienke varsomt, ud af en Flaske eller et andet Kar. "Oc latæ fithæn fighæ af alt thæt watnæ thær i ær." (Gammeld. Kogeb. Nr. 25. Hist. Tidskr. V. 543.)

"Mied, Win, oc deris liige,
Skalt tu fachtelige wdi Glaffet fiige." N. Bredal (Børnespeil. 1568. S. 6.)

Sigelse, n. s. Sagn, Udsagn, Beretning. "Eendeles af thromæntz **fighelfæ**". (*relatione testium veridicorum*. 1488. Cod. R. 1586 f. 73.)

Signe, (af) sie eller sige af, løbe af. "Oc hængæ (Posen) vp a en naglæ til thæffæ watnæ ær alt **af siknæt**". (Gammeld. Kogeb. Hist. Tidsskr. V. 540.)

sigte: "Oc schall forfølges med Gaards retten ligesom han war bortrømt i Borgen, oc will suennene i Gaarden icke **flekte** och dømme paa hannem, som dem bør, da schall de haffue forgiort deres haffve". (En Dom af K. Hans, meddeelt efter en nyere Copiebog [hvor Dommen har det falske Aarstal 1515, uden at dette er bemærket] i Ny d. Mag. III. S. 70.)

Sildeleie, n. s. Sted, eller Fiskerleie, hvor Sildefiskeri drives. I Holbeks Stadsret (fornyet 1549) Art. 34 indeholdes: at Kongen har undt Borgerne "den synderlige Frihed", at de skulle være toldfrie hvor som de komme i Danmark med Kramgods eller Kiøbmandskab — "forwden y Høstmarcket paa Skanør oc Falsterbodhe oc Dragør, oc paa Andre **fyllælege** i Danmark." (Ny D. Mag. I. S. 94.)

silkesyet, adj. udsyet (broderet) med Silke. I et Inventarium fra Herregaarden Kokkedal i Jylland, 1492, findes blandt Sengklæder og Linned m. m. "Item ij. **silckisyeth** Hanklede oc viij. andre Handkledhe, ij. **silki-syeth** Puder, oc ij. blaa Dammas Puder." (D. Mag. V. 214.)

Silkevæv: forekommer i gamle Viser (om Redskab til at væve Silketøj.)

"Det var ingen Vugge giæv,
Det var min liggende Silkevæv." (K. V. Nyerups Udg. IV. 229.)

Silverknegt, n. s. (Ved Hoffet i det 16de Aarh.) Formodentlig en underordnet Betjent ved Sølvkammeret. I et Br. fra Frederik II. til Christoffer Walkendorff, af 16de Sept. 1582, paalægges ham at skaffe Kongen 2½ Skippund Vox til Lys, og deraf strax forsende til Frederiksborg ½ Skippund; "oc thet andit holde tilstede indtill wor **Silffuerknecht** kommer thiid oc henter thet". (Ny D. Mag. I. S. 82).

Sind: Gang, (hvoraf endnu: **nogensinde, ingensinde.**) "Det sidste **Sind**", sidste Gang. "Thett syste **Synd,** wy skylldes att, thaa loffuet hand myg saa, Wy skulle suld snarlig findis ygien." (I en Vise fra Midten af 16de Aarh.)

Sind, n. s. 1. Sands; Sandsning; Sjæl; Tænkemaade; pl. **Sinde.** "Thin myldhed befaller jek mek siælff, all myn acht, alle myne **synne**". (Dansk Breviar. 1497.) "Ath jek maa ther ingangæ met allæ myne fæm **synnæ** oc (myn) astwndelse."

(ib. fol. 7.) "Den ſom miſter ſine **ſind**, eller bliffuer hierngalen." C. Pederſen. (Om Urtevand. 1534.) "Hun myſthæ tha bode liff oc **ſindh**..' (Riimkr. 1218.) "Theth kunne ey gaae wdaff myn **Sind**." (Sammeſt. 4471.) "Paa ſcrifften .... gaff hwn oc **ſyndh**." (Sammeſt. 754. ɔ: læſte den med Eftertanke, grandſkede den.) — **2.** Henſigt, Mening. "Han lod op eth windw i thet **ſind**, At Solen mathe ſkin ther ind." (Flores og Blantzeflor. 1509.) — **3.** Klogſkab, Raad (consilium), Anſlag, Liſt. "Meth macth oc **ſyndh**." (Riimkr. 1682. 4304. 4443.) "Tha fandh ieg paa ſo klocth et **ſyndh**." (Sammeſt. 925.) "Meth gode **ſynnæ**" (Raad, Paafund). (Sammeſt. 3862.) "Fingæ wij got **ſindh**." (Sammeſt. 2698.) "The fynghæ them foræ ſo vnth et **ſyndh**." (Sammeſt. 1879.) "Hwath **ſyndh** (Raad) ther tijl ſkullæ fyndes." (Sammeſt. 2096.) "Gode raad oc ſnille **ſind**." (Sammeſt. 4835. jvf. 2767. 3631. 3544.) "Miſte raad oc **ſind**." (Sammeſt. 4920.) "Meth danſkæ herris ſamtycke oc **ſynd**" (Raad. Sammeſt. 4979.) Denne i Riimkr. ſaa ofte forekommende Brug af Ordet er ellers ikke meget almindelig. I et Document af 1525 findes: "Ville the tha tencke andhre veye och **ſynd** (Raad) tiil penninge." (Ny d. Mag. V. S. 50.) Ligeledes i et andet af 1534: "Mett huatt lempe oc **ſyndh**, wij nogerledes ther tiill bruge kunde." (Sammeſt. S. 141.) — Af **Sinde** (ſom ikke veed af ſig ſelv.) At komme til **Sinde** (komme til ſig ſelv igien.) "The bleffwe ſwa ſom **aff ſindhe**." (*velut amentes.*) "Ther the komme till them ſælffwe oc **till ſindhæ** ighen." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 74 a.)

ſingle, v. a. "Gull oc ſilke ſom ſærken ſkal ſinghles met." (Gl. danſk Bønnebog. Cod. reg. 1614.)

Sinke, n. s. En Skolediſcipel. (Ved Biſpeviſitation i Middelfart 1588 klagedes over, at Borgemeſteren Henrik Bang ikke allene havde "fæſtet" Weilby Sogn til ſin Søn Hans Bang, af Abſalon Giøe paa Dalum, men ogſaa Degneſtolen, "og at han maa holde en Sincke der till aff Scholen." — Biſkoppen tilføier: "Den Sincke, der ſiunger, duer inthet." Biſk. Jac. Madſens Viſitatsbog. Odenſe 1853. S. 366.)

Sinſprænge (af: *sinæ*, *synæ*, nervus). "Thæt ær got for **ſinſprængæ**." H. Harpeſtreng. (Lægebog II. 3.)

fyglig (fiuglig), adj. frugtsommelig. "Atter igien bleff hun **fiuglig** oc födde en Sön." (Bibel 1550. 1 Moseb. 29. 34. *gravida.* Luth.: schwanger.)

Sygned, (fiuknæth) n. s. Sygdom. "Oc thæt löfær blæfdæ innulnæ oc **fiuknæth** i maghæ." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 80.)

fyvel, fivæl, (**fyuæl**): rund, trind: teres, rotundus. "Annæn Holyrt hauær **fiwæl** rot." Henrik Harpestreng. (I. 10.) "Thæn **fiuæl**", den runde. "I **fiwæl** lotæ": i runde Stykker. (II. 55.) (Isl. *sívalr.* Smlgn. Angelf. *syneuealt*. jvf. *sunwelba*, teres: en gammel-tydsk Glosse. Endnu i Schwaben: *sinwell*, rund. Jvf. Ihre Gl. II. 535 og om Ordets Oprindelse Schmid, schwab. Wörterb. 1831. S. 495.) Et Ord, som allerede tidligt hos os er fortrængt af det nyere trind, der tilsidst ogsaa maatte vige for rund, som hverken det Isl., Angelf. eller ældre Danske kiender. Jvf. **trind.**

Siælebog, n. s. Bog, hvori man i den catholske Tid i Klostre og Capitler indførte de Velgiøreres Navne og Dødsdage, for hvilke man paa disse Dage holdt de stiftede Siælemesser. (Liber mortuorum.) Prædikebrødrene i St. Nicolai Kloster i Aars indskrive Peder Michelsen i deres **Siælebog.** (Hoffmanns Fundation. IV. 760.)

Siælebæger, n. s. Skaal som tømtes til Minde om den Afdøde ved hans Gravøl; Mindebæger. "Siguald Iarl drack fin Faders **Siælebægere** eller Minde" (ved det "rige og kostelige Arveøl", som Kong Svend giorde efter sin Fader Harald.) P. Claussen. (Snorre St. S. 132.)

Siæledag: Benævnelse paa **Alle Siæles Dag** (dies omnium animarum) ɔ: den 2den November. "Then Löffuerdag næst effther **Sielledag.**" (Herredagskiendelse 1468. Rosenv. Udv. d. Domme. I. S. 4.)

Siælegave: "Dog att huer offrer och giffuer flig **fielegaffue,** som gudt fkiuder hannem vdi fyndne." ("Contract og Forligelse om Tienden og andre Artikler", i Følge Herredagen i Odense. 1525. Cancell. Reg.) Denne Benævnelse vedblev ogsaa efter Reformationen om Gaver, som enten efter Bestemmelse af den Afdøde, eller hans Efterlevende, skienkedes til Kirken eller Præsten. Ved Roeskilde Landemode 1566 fastsattes, at "**Siælegave,** given til Kirken eller Præsten, Oxe, Stud, Ko eller Hest og Andet,

skal ikke pompøst følge Liget til Kirkegaarden" (s. Paludans Uddrag af Actis synodal. Roeskild. Mag. f. Lidende 4. H. S. 29.)

Siælegift, n. s. Gaver i levende Live, eller ved Testamente, til derfor at lade Siælemesser læse. (Siælegave.) "Ia, det som mere vaar, da opbaris den Arff, och anden **Slælegifft** til, icke vden mange deris skade." (Colbings K. Hist. Ll. 2. 1614.)

Siælehelse, n. s. Siæls Salighed. "Mek til **slælehelsæ** innen myn yderstæ tymæ." (Gl. D. Tidebog. Cod. R. 1614.)

Siæleringning, n. s. i den catholske Tid: Klokkernes Ringen for en Afdød, umiddelbart efter hans Dødsfald. (Man maa antage, at den endnu fulgte Skik, at begynde Ringning for en afdød Konge paa hans Dødsdag, og fortsætte den indtil Begravelsen, har sin Oprindelse herfra.)

Siæleskud, n. s. Siælegave. "Swo gangher theres offer och **syælæsckud** bort." Hr. Michael. (Jfr. Mariæ Rosenkr. 1496. f. M. 3.)

Siæletarv, n. s. Siælebod, Siælens Frelse (af Skærsild). "Alt then Siælægaffwe som ..... hwn gaff til Esroms Closter meth myn williæ oc fulbyrdh, gud till loff oc helgen, for wor **siælætarff** skyldh." (Dipl. af 1485.) "At ieg .... haffwer vnth oc tilladhet, at alt then siælægaffwe, som .... myn kiære Hwsfrwe .... hwn gaff til Esroms Closter .... for wor **Siæletarff** skild." (Et Br. af Johan Oxe. 1480.) "Undhertaghet thet gotz som er giffuet for hennes leghrested at styfte en enigh messæ meth, oc xx löde marck **Siellætharw**." (Et Landstingsvidne fra Skaane. 1477.)

Siæletörft (Siælethorfft), n. s. **1.** Siælemesse. "Hwilken skall haffue grandgiffueligh tilsyn .... at forne Gudz thiænestæ oc **Siælethorfft** worder swo holden som fore ær rört." (Dipl. 1473.) — **2.** Siæletrang (med Hensyn til Gaver for Siælemesse og til gudeligt Brug.) (?) "Saa at ofs wel met nöghis i alle mode, oc ythermere **Siæletörfft** oc ewig lön ther aff, som ofs hobes at fonge." (Et Skiødebrev. 1490.)

Siæpel, Seppel, n. s. Krands (gl. Thdsk schapel.) "Of man hauær **slæpæl** i sit houæth af violæ." H. Harpestreng. (Lægeb. l. 75.) "Haffuer du prydet dit hoffuit meth **seppel** binnicke kranz bonit eller hat." (Jertegns Postill. f. 87.)

Skaade, Skode, v. a. Skue, betragte, see grant og nøie. "I skullæ ey **skodhe** wældughe mæntz ænlethe." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 11. b.) "Thu will **skode** mek uslæ synderske." (Danst Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. 4to.) (Imperf. **Skuddhe** i Gl. d. Bibeloversf. Num. 14. 34.)

Skaadelse, n. s. Beskuelse; Betragtning. "Ath jeg matte ewerdelige glædes i thit födestæ anleds **skodelse**." (Danst Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 57 b.) "Ther skal han taghe swodan **skodelse** aff." (Sammest. f. 63.) "At tw matte fanghe ath see thin herræ i andelig **skodelse**." (Sammest. f. 64.)

Skaaden, n. s. Beskuelse. "Vil thu mænniskæ kommæ til guthelighe **skodhæn** ok hans eenkannelichet." (Danst Postil. Mf. af XIV. sec. f. 165. b.)

Skaadh. "Endh bleff ieg atther syden saa **skaadh**." (Riimkr. 2027. jvf. Molbechs Udg. S. 103 Anm.)

Skaae sig, v. recipr. handle, bære sig ad, opføre sig. "Hworledes Gud wil nu **skaa seg** med alle desse sine indbödne geste." Taussen. (Postill. 1539. fol. 278 a.) "Han siger dennom. hvorledes de skulle **skaa** seg y deres omgiengelse med andre Christne." (Sammest. S. D. f. 136.) "Da lærer wor Herre oc mester off her med desse ord, hworledes wy skulle **skaae** oc haffue off hoff saadane." (Sammest. Vinterd. f. 126.)

Skabned, n. s. Skabning, Skikkelse. (jvf. *Mørkned,Værkned*.) "Thin wæne **skapneth** ær forwænd oc forpijnt." (D. Tidebog. 1497. f. 49.) "San gudh oc san man vndær brötzens **skapnet**." (Sammest. f. 5.) "Guddommens clarhedz **skapnet**, intryckt i eth clæde." (Danst Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. 4.) "Deglig **skaffnid**." (Jert. Post. 1515. f. 105. a.) "Forware syn **skaffned** oc deglighetb." (Sammest. f. 133. b.)

Skadefang, n. s. det, at En tager Skade, lider Skade ved noget. "Oc kwnnæ i ther ingen **skadefongh** foo paa, thet mit sind kan giffwe mek" (saa vidt jeg kan fatte eller indsee?) (Et Brev af Henrik Aagesøn til H. Krummedige. 1514.) Om Qvæg giør Skade i anden Mands Gaard, "tha skal bondin calla sine granna til oc lada them se then skatha, huru mikin han ær" osv. — "oc sithin kalla a honum for sin **skathafang**." (Lunds Stadsret. §. 61.)

Skademand, n. s. den, som har giort en Anden Skade. "Wyl tha **fcathæmand** wæræ thet bekent, tha fcal hand bætheræ fwo myghet fom fchathæn reghnæs for." (Riber Stadsr. af Erik Glipping. dansk Oversf. §. 41. [61].)

Skadepenge, n. s. Penge, som En tilkiendes, eller paastaaer sig tilkiendt, som Godtgiørelse for paaført Tab, o. desl. "Huadt Renthe-pendinge och huadt **Skade-pendinge** hannom ftodt tilbage aff falig N. Billdis Gielldbreff." (Dom 1593.) (Creditor havde paastaaet at erholde sit Tilgodehavende, Capital og Rente, "med Skade, Kost og Tæring, som han derpaa haver anvendt." Rosenv. IV. 365.)

Skaffer: kaldtes i de gamle Gilder den Embedsmand, der forestod Udredningen ved Lagdrik, Adeldrik, eller almindelige Sammenkomster og Giestebud, og iøvrigt hvad der hørte til Lauget, med Hensyn til Drik og Bevertning, samt førte Regnskab over Gildets Indtægt og Udgift. (Jfr. **Gierdemand**.)

Skafferdom: Skafferens, Gildeskafferens Embede. "Tha giorde bode (baade, begge) fkaffere goth redelict regenfkab for theres **Skafferdom** i Gutz legoms lagh" (i Aalborg. 1523.) Ligeledes: 1590 den 23. Juni giorde Jens Hansen Bartsker Regnskab "for hans **Schafferdom**, han i dette forgangen aar haffuer forestoed."

skage, v. a. ryste, støde. (Isl. og Sv. *skaka.*)

"Nogeth fwerdh wor ey faa tröfth,
han fkagæde ey fönder ath förftæ röfth." (Riimkr. 860.)

"Der fad han en liden Stund, han **fkagede** med fin Vinge." (K. V. Nyerups Udg. II. S. 192.) Endnu Tullin bruger dette Ord: "Kan Storm endog til Lands et modigt Hierte **fkage**?" (Priisdigt om Søfarten. Rahbeks Udg. af Tullins Digte. S. 36.)

skagre, v. a. rokke, ryste, bevæge frem og tilbage. (Isl. *skakra.*) "Du fkalt icke med Hoffuedet rifte eller **fkagre**." Niels Bredal. (Børnespeil. 1568. 4to. S. 17.)

Skakhoser, Skakkehoser, n. s. pl. "Ieg fkær Ridehæller oc **Skackehoser**." P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 37. b.) ("skære Skakhoser" findes som gammel Talemaade for: drive Spot med, giøre Nar af (f. Ex. Pigen af sine Beilere, og maaskee allene om dette Tilfælde; ligesom "at give en Hornskee", hvad man nu kalder give en Kurv.)

"Her er en Iomffrue paa vort land,
hun er fig faa bedel vand."
"Sig felff veed hun at römme oc rofe,
fine Beele fkær hun faa mange Skackhofe."
(Visen om Liimgriis. A. Vedels Visebog. I. fol. 156.)
(V. 6 i samme Vise hedder:
"Det bleff hende felff til vndt oc vee
At hun gaff vd faa mangen hornfkee.")

Skaktavl, n. s. Skakspil (baade om Spillet selv og om Brikkerne dertil). "Item en jernbondhen kiisthe meth Breffue oc ij **Skafftaffle** wti." (I et Inventarium fra Kokkedal i Jylland. 1492. D. M. V. 214.)

Skald, n. s. Forekommer sielden hos Ældre om Lyden af Horn eller Jagthorn. "Ret fom et Krumhorns **Skald** og Lyd af Sækkepibe." Arrebo. (Hexaem. 257.)

Skalk, n. s. En slet, nedrig, lastefuld Person, Ridding. "Arrige **Skalcke**." (Bibel 1550. 1 Sam. 2, 12; Syr. 11, 34. 12, 3. Luth.: Bube. — 1 Sam. 20, 30. Luth.: Bösewicht.)

Skalkefund, et, n. s. Snedigt Paafund; skadeligt, ondt Anslag.
"Han mente det icke af hiertens grund,
Men tenckte faft paa it Skalckefund." (Reinike Fos. 1555. 46 b.)

Skalkestykke, n. s. List, Rænke. "De ere tredfke. oc haffue teckte **Skalckeftycke**." (Bibel 1550. Ps. 64, 7. Luth.: "Sie sind verschlagen und haben geschwinde Ränke.") "De haffue befluttet it **fkalckeftycke** mod mig." (Bibel 1550. Ps. 49, 9. Luth.: ein Bubenstück.)

Skalkesøn, n. s. "En **Skalkeföffn** vaar falden dem paa." P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 26. a.)

Skalkhed, n. s. "Thi de ville beuife **Skalckhed** mod mig." (Bibel 1550. Ps. 55, 4. Luth.: Tücke; Resen: Ondskab.)

skamfærde, v. a. handle ilde med (maaskee den rette og oprindelige Form i Stedet for: **skamfere**; om Forholdet er som mellem forfære og forfærde er tvivlsomt; forfære findes f. Ex. hos Tidemand: Huberinus. 53. b. og Hegelund: Calumnia. 28. b.) Det forekommer saaledes i N. Hansen Ravns "Udvalgte Sentenzer og Trøstesprog." Kbh. 1581. 8. "Da gielder deres Snack ickun der paa, at man kan fortale oc **fkamfære** fin

næste." P. Tidemand. (E. Huberinus: Om Guds Vrede og Naade. 1543. f. 47. b.)

"Huſe oc Kircker bleſſue optende,
Mange ſkamſærede, mange opbrende."
P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. 26. a.)

ſkamholden, adj. v. Et Ord, ſom forekommer i Er. Siæll. L. II. 67, og maaſkee kun paa dette ene Sted, hvor Talen er om, naar Nogen hidſer ſin Hund paa en anden Mand, og Hunden bider denne ihiel: "tha bötæ thær fullæ man bötær foræ; ok tho æræ hans frænder **ſkam haldnæ** af." Roſenvinge vil forklare **ſkamholden** ved: holden for Skade, fri for Skade, ſagesløs; fordi **Skam** (Isl. *skömm*) ogſaa betyder Skade. (Anm. S. 372.)

Skarnpuds, n. s. "The haffwe draffweth och fölæth then ighennem fwlæ och ſkidnæ **ſkarnpwdsæ**." H. Tauſſen. (Et kort Anſvar. 1529. f. F. 4.)

ſkarve, v. a. føie Stykker til eller i noget, øge. "Man ſkal øge der det ſlap, og **ſkarve** der det braſt." (Ordſpr. hos Moth.) "Bedre er for vid Kiortel, end **ſkarvet**." (P. Syv. I. 413.) "Att thet kand **ſkarffuis** mett tuckt oc god lerdom, ſom menigheden er frataget, i thet hand (Fyrſten) ſcall icke wdkaares." P. Eliæ. (Overſ. af Er. Rot. 1534. f. 2.) "Tha ſchulde wii deſſ myndre beſchemmis wdi ſamme hans bröſt, att hwn met gode wilkaar kand offte **ſkarffuis**." P. Eliæ. (En kort Undervüsn. t. chriſtl. Foren. 1534. A. 4.) (Sv. *skarfva*, ſom ogſaa bemærker at ſkære itu, hvoraf *skärf*, Skierv. — Det kan bemærkes, at Ordet ſynes at gienfindes i Celtiſke Sprogarter; ſ. Ex. *scarfa*, "joindre des pieces de bois, & autres corps solides, en sorte qu'une partie de l'un couvre une partie de l'autre; enjamber." Le Pelloutier Dict. Breton. p. 780.)

ſkatte, v. a. tage i Skat. "Them (Klæderne) **ſckattedhæ** ieg af then fattughæ bondhæ." Hr. Michael. (Riimværker. Ved Molbech. S. 180. 1.) "At **ſckattæ** then fattughæ." (Sammeſt. 182. 2.)

Skellert, Skiellert: et Slags Silketøi. "Og ſkal thin egen och thin Drengs kiortell were vti then ſame farffue, enten aff Flöuel eller bremede met Flöuell, och ermene igienom draget met

buitt, rött och brunt **Skellert.**" (Br. af Christian III. t. Peder Bilde. 1548. D. Mag. V. 9.)

Skever, Skyver, Skæver, n. s. (sing.) et gammelt, endnu i Almuesproget forekommende Ord (jvf. mit d. Dialect-Lex. S. 496), som bemærker en vis indvortes Sygdom eller Forhærdelse, hvorom forekommer i Moths Ordbog: "**Skæver,** en haard Hævelse i Levren eller Milten. Schirrus." "Ath the bliffue skullæ sywgæ, aff **Skyfuer** i theres bwgæ." (D. Riimkrøn. v. 2240.) — **Skewerdug,** forekommer i Lægebogen. (Cod. Thott. no. 190.) "Thet hielper for **skewer** bode i liffwet oc i ben." (ibid.) — "Schirrus, **Skeffuerkage,** oc er det köd, som afflis i Menniskens liff af leffuerens oc miltens offuerflödige veske." Henr. Faber. (Libellus vocum lat. 1563. p. 67.) **Skeverbyld:** "Siuge i Siderne, aff somme **skeffuerbyld** kaldet. Pleurites." Henr. Faber. (Lib. voc. Latin. 1563.) — **Skæver,** Angroet: "herved forstaaer Almuen, naar Underlivet er haardt og spændt, Barnet har slet Udseende, og tager af paa det Øvrige af Livet, undtagen paa Underkroppen. (Mangors Landapothek. 3 Opl. 1803. S. 509.) — Ordet synes iøvrigt ogsaa at have været brugt om udvortes Tilfælde i Lemmerne; f. Ex. om Benene, med Hensyn til Gangen: "Krömmel icke som du haffde **Skeffrebeen** oc Galde." Niels Bredal. (Børnespeil. 1568. S. 22.) Derved forstaaes dog maaskee ikke andet end et brudt (skevret) Been; og ved Galde eller Galle menes formodentlig en Knude eller Udvæxt paa Benet (s. min D. Ordbog), hvoraf ogsaa Galæble og Steengalle hos Hesten.

Skevl, n. s. Et Ord, der har været brugt som en Benævnelse i ond Betydning; omtrent vel som **Skarn.** "Saa tiener jeg min Affgud der med, den slemme **Skeffl.**" P. Tidemand. (Huberinus. Om Guds Vrede og Naade, fordansket 1543. f. 26. b.) "Hwad will Gud da giöre, naar som hand kommer offuer de slemme **skeffle,** meg oc mine lige." (ib. f. 14. b.)

skevr, adj. skiør, let at bryde: *fragilis.* Gram. (Nucl. lat. — *friabilis,* skiør, sammest.)

skevre, skævre, v. a. knuse, slaae, støde i Stykker: *contundere.* (Moths Ordb.) "Men en quinde kaste eth stöcke af en mölle paa Abi Melechs hoffuet, oc **skeffvrede** hans hierne pande." P.

Tidemand. (Dommernes B. 1539. cap. 9.) — bryde, brække: *frangere.* (Colding. Etymol. lat.) "En **skeffret** Arm" (brækket Arm).

skibe, (skipe, skybe) v. a. lave, indrette, giøre skikket; skaffe, tillægge, tildele, yde. (Isl. *skipa.*) "Om quinnæ drykker thet watn ther othyrt er foten innen, tha **skybes** hun tel then famæ dag at hun ma meth barn wordæ." (Lægeb. 15. Aarh. Cod. Th. 710.) "Tha scal man j thet righet ..... there nöthorst foresee oc bæring, oc **scipe** at landit oc almughen ey forderuet worther." (Calmarske Forbundsbrev. 1397.) "Wære henne ther i behielpeligh at **scipe** henne ræt ouer them som thet göre." (Sammest.) "Iak **skipær** edher swa som myn fadher **skipedhe** mech rige." (Cod. Reg. 67. b.) "At fornempdæ myn Herræ eller frwe, bothe eller annen theræ, aff fornempde Horfsnæs hwart aar jac **scipæ** scal tw hundreth Lubischæmark." (Dipl. 1406.) "Först, at ther nw genist scal bygges eet Altare i .... Sancti Knwts Domkirke oc wighes Sancte Knwt konung til, oc eet Sancte Knwts belete vppa at **scibæ.**" (Dipl. 1408. D. Mag. III. 186.) "Af værdhens Ophoff so **skibet** oc aff the gamlæ so forespoeth." (Gammeld. Tidebog. 1497. fol. 92.) Deraf: **vanskibe.** "Thet hymmelske brödh, som styrker allæ **vanskibedhe** hiærter." (Sammest. f. 96.)

Skibels, Skibelse: bruges i 15. og 16. Aarh. uden Tvivl i samme Bemærkelse, som det i J. Lov forekommende **Skipæn** (ɔ: Skibrede, navigium; jfr. Velschow de institutis militar. Dan. 1831. p. 59. 60. 102.) I et Dipl. 1442 oversættes udtrykkelig "**Koningsskibelse**" ved navigium regium. (S. R. D. VI. 518.) Det ældre Lisberg Herred i Jylland har været deelt i to slige Districter: "**Koningskipelse**" og "**Bispskipelse.**" (I Dipl. 1420 og 1438 nævnes "Liisbierg Herrit, i **Konings Skipelse;**" og 1477: "Liisbergh kyrcke oc Sogen i Liisbergherrit, **Bispskibelse.**" S. R. D. VI. p. 504. 508. 510.) I en Fortegnelse over Indkomster af Lehnene under Frederik I. nævnes "**Bispskibels**" i Støvring Herred. (Ny D. Mag. VI. 319.)

Skibherred (i Nordfriesland). "Udi de samme 6 Dage forsamlede sig de 7 **Skibherrider** paa Burmands vey, paa deris rette Tingsted." Hvitfeldt. (I. 232.) "Dermed band huer **Skibherret** sit Banner ved Stangen." (Sammest.)

Skibmand, n. s. Sømand, Baadsmand, Matros (s. Ny d. Mag. II. S. 260.) "Kaster **Skipman** annen uthen Bort met sin villie." (Haderslevs Stadsret. 1292. §. 33.) I Gl. D. Bibeloversf. forekommer "**Skipmæn**" (1 Kong. 9, 27. Vulg. *viri nautici.*) "Skeer det at nogen **Skibmand**, der til S. Söffrens laug er." (s. Skraaen for "Skibmandslauget" i Ribe. Ny D. Mag. II. S. 257.) Deraf: **Skibmandslaug** (St. Sørens Gilde i Ribe) og **Skibmandsret**, Skraaen for dette Gilde. (Ny D. Mag. II. S. 257.) **Skibmandsskab**, Søfart, Skibsfart. "Huo som nærer oc bierger sig met **Skibmandtzskab**, andten med Fiskeri eller anderlunde." (Smstds. S. 260.)

Skibsleding, n. s. Udrustning til Søes; egentlig det samme som **Leding**, og et nyere Ord. "Naar Konningen biuder **skibsledingh** udh, da giffues III. mark penninge aff huer haffne, om det löss (løses?) oc ey udgioris." (Lovst. til Tord. D. Art. Rosenv. J. L. p. 492.)

Skiel, n. s. 1. Forskiel, Adskilling. "Skrifften giör stort **Skiel** paa att haffue rigdom, oc att tiæne eller dyrcke rigdom." Taussen. (Post. 1539. Sommerd. 230. b.) — 2. Forstand, Fornuft. "Ther som han ma nytiæ sin **skæl** til sin tharf ok hiælp." (Cod. Reg. 1390. f. 100. b.) "Drukkenskap, som **skælet** fortager." (sammest. f. 101. b.) "Ther bortkastes thæres **Skels** nythelsæ, oc the ære giorthe som vskellighe fææ." (1488. Cod. reg. 1586.) — 3. at **skyde Skiel**, skyde Nogens **Skiel** (paa Tinget) ɔ: kræve Skudsmaal eller Vidnesbyrd af den paa Tinget samlede Menighed om Vedkommendes Levnet og Opførsel og opfordre enhver Tilstedeværende at erklære sig om dennes Rygte. (Om denne gamle Skik, der endnu forekommer i det 16de Aarh., s. Jacobsen om det danske Kiøbstadvæsen. Hist. Tidsskr. V. S. 109. 110. Ordet **Skudsmaal** har deraf sin Oprindelse.) Et ældre Exempel er følgende: "Ok **skiödt** forne Hr. Iohan forde Berittis **skell**, hurelundh hun haffte leffuit sit liff bathe mō oc quinne i Slauelse ok her i Köghe, ok Forelderne for henne. Til huilkit menighæ almuæ tillswarethe, ok alt radhet meth, ath hvn hadde leffuit sit liff som en dandekone" o. s. v. (Af et Tingsvidne fra Kiøge Raadhuusting 1476; i Anledning af "nogle Ord, som Laurents Knudsen udi Vor

Frues Compeni i Køge havde talet paa Fru Beritte, Knud Bertilsøns Efterleverske," og paa Hr. Joh. Oxe.) I et Sognevidne af Olaf Jepsøn, Sognepræst i "Helløf-Magle" om "beskeden Mattis Olafssen", som paa Sognestævne skiød sine Forældres, sit eget og sin Kones **Skiel**, Vor Frue Dag nativit. 1475, hedder det at 12 Dannemænd vidnede, at "hans Father oc Mother oc hand selff oc börn haffue leffuet i Hellöf Sogn nat oc dagh, i mörkæ oc lyffæ som menlös folk, saa at hiit mattæ the vel **skythe therres skel**." (Jvf. det Sv. *Skäl*, 3. 4 hos Ihre, Glossar. III. 569, i Bemærkelserne: *probatio* og *testimonium legale.*) At føre godt **Skiel**. "Erfaahrer Hoffmeistrinden Nogen aff dennom, som Börnen til opuarting forordnid er .... Nogiid andid end som det, gaatt **skeel** före kan, forehaffuer." (Christ. IV. egenh. Brev 31. Juli 1631.)

skielde, v. n. lyde, klinge. (Isl. *skella*, tinnire. Sv. *skälla*.) "Tha ware ieg som en **skieldinde** malm oc en klingende Cymble." P. Eliæ. (Bisköppernes Giensvar. 1553.) "En daare leer saa at det **skelder** hoygt." Tidemand. (Jesus Sir. 1541. c. 21.) "En Daare leer, at det **skelder** höit." (Bib. 1550. Syr. c. 21.) Imperf. **skiald** ell. **skald**. "Hwert Slag de floge paa dem, det **skald** i hennis hierte." (Jertegns Post. 1515. f. 38. a.) "Huorsom it Vær susede — eller at Genliud **skald** aff de hule Bierge." (Bib. 1550. Viisd. B. c. XVII.)

skiellig, adj. dumdristig, fremfusende, vild. (Isl. *skeleggr*. jvf. ogsaa det Holl. *schellig*, gal, ustyrlig.) (?) "Nu haver jeg vundet min Hest igien, oc bundet den **skiellige** Svend." (K. B. Nyerups Udg. I. S. 12.) (Jvf. Ihres Glossar. II. S. 569 om Brugen af *skiälig* paa et dunkelt Sted i den yngre Vestg. Lov, Utg. B. Art. 29; Schlyters Udg. p. 222, og Glossar. p. 491, hvor han fremhæver det Usandsynlige i Ihres Forklaring ved: furiosus.)

skielne (paa), v. n. undersøge, afgiøre ved Undersøgelse og Kiendelse. "Superintendenterne schulle (ther som thee ere) vdtlegge och predicke thendt hellige scriifft, **skelne** paa aandelig sagher, thee werdzlige forskicke tiill öffuerigheden." (Udkast til den danske Kirkeordinants, henved 1537, udg. af H. Knudsen, S. 61.)

Deraf **Skielning.** "Effther thendt öffuerste Superintendenters **skelluing.**" (sammest.)

Skielned, n. s. Uenighed, Tvist. "**Skiælnæthæ** mællæ börn oc fathær." (Gl. Siæll. Lov. Thorsens Udg. S. 4.)

Skielsmand, n. s. Den som dømmer eller afsiger en **Kiendelse,** som afgiør hvad Ret og Skiel er imellem to Parter. "Tha will iegh nu staa i redthæ meth ether for huer **Skielssmand** som redt naturligt skiel haffwer i segh wforkrenkt." H. Taussen. (Et kort Antsvar. 1529.)

Skieltræ: et Træ i Skoven, der ved dets Beskaffenhed var **udseet** og tiente til Grændsemærke eller Skovskiel. "Frem at becken til en eg, som star grimer ock kors paa, som Kallös mendt och Rörbecks mendt paa bode sider haffthe hollit for et gamelt **Skelltræ.**" (Et Tingsvidne om Oldingegang i Lolland. 1581.)

skielwiis, adj. "Pa Rinds hæriths thingh skikindes for os ok andre goothæ mend tha neer waræ **Skelwiis mænd,** swm ær Pæther Somer, Thomas Thrwelsön" o. s. v. (Udv. d. Dipl. I. p. 79.)

Skiendstale, n. s. skammelig, fornærmende Tale, hvori man udskielder og bruger "Skiendsord". "Spott oc **skiendztale** er eder sterkiste bewiisning." P. Eliæ. (Biskopp. Giensvar. f. Hb. 1.)

Skieppeskyld, n. s. **1.** En vis Afgift, eller Deel af Indfæstningen, som en ny Fæster havde at svare. "P. Powelssen berette at hand til Salling Herritzthing haffuer werit offuerbödig och wille gierne giöre och giffue **Skeppeskyldt** och hues hannom eiges och böer at giöre." (Dom af 1584.) — **2.** Efter Recess. af 1539. C. II. ogsaa om den Afgift, en Selveierbonde, der beholdt Arvegaarden, skulde svare sine Medarvinger.

skierde (skerthe) forekommer i nyere Overs. af J. L. I. 55. "Eller nogen Mands særdelis Kiøb, det mand veed ey hvem **skierte** skal." Ligeledes I. 46: "Hun redes ey ved By, forbi at hun **skerter** all By." (quia diminuat de tota villa.) Men Ordet er overført af den gamle Text: "Noker mans enki köp, ther men witæ ei huem **skerthe** skal." (Rosenvinges Udg. S. 108. 109: "de qua nescitur cui *noceat.*" "Des me nicht en weyth offte yd weme **schade.**" I den lat. og platt. Overs.) subst. **Skierth,** som forekommer J. L. I. 49, er i sildigere Haandskr. ombyttet

med **Skade**. **Skierde** er saaledes beslægtet med Isl. *skerða*, *skarða*, forminddske, giøre Skaar i.

Skiermbrækker, n. s. I det 15de Aarhundrede Navn paa et Slags Voldskyt; "som nærmest var bestemt imod Beleirernes Skierme eller Skandsekurve." (Forekommer i et Inventarium fra Agershuus. 1487. D. Mag. 3. Række. II. S. 14.)

skierme, v. n. stride. "Som de nu legge der wind paa .... att de mue winde, som löbe weddelob, eller fichte oc **skierme**." Taussen. (Post. 1539. Vinterd. 138. b.)

Skiermekonst, n. s. Fegtekonst. "Lige som thoo der fichte om liffuet, oc den ene bruger nogen trerskhed eller **skermekonst**, oc der med forrasker den anden." Taussen. (Post. Sommerd. 1539. 187. b.)

Skiermer, n. s. en Fegter. "Som den **Skiermere** der slaar meste (slaaer miste) att sin modfichtere." Taussen. (Post. Vinterd. 138. b.)

Skifte, n. s. **Gaae paa Skifte**, bytte, giøre Bytte. "Han willæ paa **skiffthæ** gaa." (Riimkr. 929.)

Skifteklæder, pl. Klæder, som haves til at skifte med andre.

"I Byer oc Steder
Ligge alt til rede mine Skiftekleder."
(P. I. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 10.)

skikke, v. a. beskikke, indsætte, udnævne, indrette. "Then som **skycket** ær i kongelig macth." (Riimkr. 3439. jfr. 3460.) "**skikke** wed en bedre Sæt." (Riimkr. 164.) "Jeg **skickede** them wndher danmarks wold." (Riimkr. 4114.) "Then (Lov og Ret) **skickede** ieg igen weth macth." (Riimkr. 3482.) "Hother pleiede tilforn at sidde paa it höyt Bierg oc **skickede** der sine Vndersaate Low oc Ræt." Vedel. (Saxo. S. LXVI.) "Cardinalen böd oc **skickede** ocsaa aff Apostolisk myndighed." Vedel. (Saxo. S. CCCXXVII.)

skikkelig, adj. duelig, dygtig. (Sv. *skicklig.*) "Efterdi hand saa, at hans sön vaar en **skickelig** mand." (Bibel. 1550. 1 Macc. 13, 54. Luth. "ein tüchtiger man.")

Skikkelse, n. s. 1. Skabning. "Vis mig din **skickelse** — din **skickelse** er lystelig". (Bibel. 1550. Sal. Høis. 2, 14. Ps. 6. Luth. "deine Gestalt".) 2. Anordning, Vedtægt. "Holder fordi mine **Skickelser**." (Bibel. 1550. 3. Moseb. 18, 30. Luth. "meine Satzung".)

"Disse ere de **Skickelser**, som Herren befol mellem Mand oc Quinde." (sammest. 4 Mosebog. 30, 17.) I K. Valdemars Privileg. for Lund 1361 siges at Hovedsmanden i Skaane, med Raadet i Lund o. fl. engang om Aaret skal om Brød, Øl og alle andre Stykker "skikke og sætte efter Skjellighed, hvorledes de skulle kiøbes og sælges" m. m. "Hwilcken som then skickelse ey hollder, och ther emod brydher ... bödhe iij öre." o. s. v. (Jvf. Rosenvinges d. Stadsretter S. 65.)

Skikkemester, n. s. "Öffuerste, Höffuitzmænd oc **Skickemestere**." (Bibel. 1550. 1. Macc. 3, 55. Luth. Weibel ɔ: Feldwebel, Sergeant.)

skilagtig, adj. uenig, i Strid med en Anden. "Worder Kyff mellem to och wordæ (the) **schelactig** opa gadæ." (D. Overs. af Riberet. §. 11.)

Skilklæde (Skilleklæde) n. s. Forhæng. "Oc see tempelns **skilclede** er reffnet i tuo diele." H. Mikkelsen. (N. Test. Marc. C. 27.)

skille, skilie. 1. v. n. være uenig om noget, af forskjellig Mening. "Ok **skil** (ther) um hwat the æræ bældær samsüzkæn, ællær æy." (Er. Sicell. L. I. 21. **Skil** a, at ei er alt kumet efter" ɔ: tvivles der om. J. Lov. I. 15. Jvf. Skaanske L. I. 4. 27. "**Skille** Sandemænd **ad**, da skal det stande, som de fleeste giorde." Christ. V. D. Lov. I. 16. 15.) 2. v. a. dømme imellem; afgiøre en Trætte (skille om). "Tha scul sannendmen um (hænnæ döth) ei **scillæ**." (J. Lov. II. 19.)

Skilling: Tvist, Stridighed. "Oc mange andre **Skillinger**, som them imellom wore." (En Herredagsdom 1458.)

Skilned (**Skiælneth**) n. s. 1. afvigende Mening; Uvished, Tvivl. "Worther **skilneth** a huath lenger liuer, mother eth barn." (J. Lov. I. 1. Jvf. I. 13.) 2. Skilsmisse, Adskillelse. "Ængæn sac skal man af bygd stæfnæ, num for bionæ **skiælnæth**." (Sicell. Kirkelov.) (Isl. *skilnaðr*; Sv. *skillnad*.)

Skilsmaal, n. s. 1. I ældre Dansk, for: Skilsmisse (og fortiener vel at optages, da det ogsaa kan bruges for Adskillelse.) "Maanen skal giöre **Skilffmaal** paa Maanedene." (Bib. 1550. Syr. 43.) Deraf: **Skilsmaalsbrev**. "Huor er eders moders **Skilsmaalffbreff**, met huilcket ieg forloed hende?" (Bib. 1550. Es. 50. 1. — **Skilsmisbref.** 1646. 4.) — 2. Afsagt Kiendelse. "Han hagde fuldtburdtt then Dom oc **Skiilsmaal**, som Mesther Andhers Friis ten-

nom emellom giortt hagde.” (1540. Rosenv. Udv. af Domme. II. 120.)

Skimmel: (skimbl). ”Öghæn thær orm gar i bran (i Braaen, Brynet) ællær **skimbl** er upa waxet.” (D. Lægeb. 14 Aarh. Cod. Magn. 187. f. 12.) — Ligeledes: **skimlugh**, adj. ”For the öghæn thær **skimlugh** æræ eller blothfullæ.” (sammest. f. 12.)

skinbar, adj. aabenbar, synlig, øiensynlig. ”Haffde de mig fundit paa **skinbar** Daad.” (Rein. Foss. 1555. f. 152. a.) Jvf. det endnu brugelige skinbarlig.

Skinder: den som bereder (beder) Skind og Læder; en dansk Benævnelse, som maaskee er kommen op i Slutningen af 16de eller Beg. af 17de Aarhundrede, da Colding (Etymolog. lat. 1622) oversætter baade Coriarius og Alutarius ved **Skinder.** Chr. Pedersen i sit Vocabular. 1510 har derimod: *Coriarius*, ”som gör leer til”; og *Allutarius*, ”bunmagere”: *Alluta*, ”aluneth skind”. At man i det 16de Aarh. ikke kiendte Ordet Garver, sees endnu af H. Smiths Vocabular. 1563 p. 181: *Coriarius*, ”som giör lær til”; p. 176: *Alutarius*, ”som bereder huit læer.” (s. **giøre til.**)

Skindstak, n. s. kort Skindkiole eller Skindtrøie. ”Du est hans Bracker varm’, hans **Skindstack,** snevre tröje.” Arrebo. (Hexaem. 238.)

skinfager, adj. udvortes skiøn; skiøn at see til. (?) ”Thy at skörliffnæth styris mæst ij righæ mænniskæ ok **skinfagræ.**” (Cod. Reg. 4to. 1390.)

Skioldside: den mandlige Side eller Linie i Slægten; (ellers ogsaa Sværdside, i Modsætning til Spindeside.) ”Tha skall forne gaard och godtz tilfalde thenn af the van Barby, som tha nest er af eldste arffuinge paa **skioldsidenn.**” (Stamhuusbrev af Christian III. for H. van Barby. 1557; hvor Ordet oftere forekommer. Ny D. Mag. VI. 163.) ”Och kiendis the thenom ingen Rettighed att haffve till Lillöe Hoffvittgaardt . . . . epther therris kierre Moderbroders Dödt och Affgang; men skall verre och bliffve paa **Skioldsiden** hoes Brödrebörnene, foruden ald Skiifft.”

Skioldsvend: ”Udger Danske hiolth wyth en Skow meth M. (1000) **Skiolswenne** oc smodrenge.” (Gammeld. Krønike om Carl Magnus og hans Kæmper. Haandskr. af A. 1480. s. Hist. Tidsskr. IV. S. 161.)

Skiortelad: n. s. "Item Tönnes Perleſtycker VIII Marck for Gerningen for thet **Skiorte-Lad** till Tyge Bradis Skiortte." (En Udſtyrs-Fortegnelſe, omtr. fra Aar 1500. D. Mag. IV. 316.)

Skirrit: "Thu ſkalt taghe **Skirrit** ſwo ſtort ſom eth dwffue ægh, theth ſkal halluſth bortſywdhe meth watn j en lyden grydhe; tha ladh ther til ij ſkedher ſwlle aff honnigh," &c. (Lægebog. xv. Sec. Cod. Thott. 249. 8. p. 3. — Pag. 5 ſkrives ſamme Ord **Sköreth**.)

Skive: et Bord. (Ligeſom endnu i Jylland. D. Dial. Lex.) "Og gik heden til en lille **Skive**, der ſtod et Bækken, ſom han toede ſig af." (Document i Mads Ravns Sag. 1634).

Skivetække: Bordtæppe, Bordbug. "Huilke der baade ſköde oc ſtunge hannem ihiel ved Bordit ſom hand ſad, der hand tog **Skiffveteckit** op, at tecke ſig med." Hvitfeldt. (I. S. 1471.)

Skiøde, n. s. Agt, Opmærkſomhed; det, at ſkiøde eller ſkjøtte noget. "Oc adwaare oſſ, att wy oc med ſynderlig orwaagenhed oc aluorlighed ſkulde **giffue** her **ſkiöde paa**, og legge ſaadant paa hiærte." Tauſſen. (Poſt. Sommerd. f. 296. b.)

ſkiøde, v. n. og a. ændſe, agte paa, lægge Mærke til (ſkiøtte). "Han **ſköder** icke, at huer mand gör ſpaat eller ſpe aff hannem." (Jert. Poſt. 1515. f. 96. b.) "Den quinde, ſom nu ingen **ſköder**". (ſſt. 98.) — "Meræ haffwe the **ſköth** falſke riighedom, æn tik." (1488. Cod. R. f. 34. "*plus divitiis, quam tibi insistentes.*") "Deres gierninger haffue wy inthet at **ſkiöde** till efterfylling." Tauſſen. (Poſt. 1539. Vinterd. f. 62 b.) "Hwo der ellers hadde öyne at ſee med, oc ſind at **ſkiöde** med." Tauſſen. (Smſtds. f. 68. a.) "Att de ſkulde inthet **ſkiöde**, hwad Gud worde nu giörendes med Sodomiterne." (ſſt. f. 63. a.) (Hos Nyere, f. E. Holberg, **ſkiøtte:** "hun Forhaanelſe ei **ſkiøtter**, naar det til hendes Gavn og onde Forſæt nytter.")

Skiøde, n. s. "At holde paa Skiøde". "Een goth Quinne Kathrine, Knut Rickelſſöns Efſterleue .... huilken met vpa **Sköte** hiolt, oc fuldworthethe, at:" o. ſ. v. (1421. D. Mag. V. p. 303.) (Hendes "rette, lovlige, udkaarede Værge" ſkiødede og antvordede noget hende tilhørende Gods til Hr. Erik Nielsſøn, paa Kong Eriks Vegne; Enken var tilſtede paa Riberhuus, og "holdt med paa Skiødet.")

skiøde, v. n. "**At skiøde med Tørv og Jord**": en forbum brugelig Formular, som undertiden anvendtes ved Skiødeforretninger. "Vppa wort Retterthing i Kiöbendhavn i Radhstuwen — war schikket welbyrdig Quinnæ Frw Johanna af Asdale, och hennes twå sönnær, som ære Michel Duwe och Offe Nielssön, hiolde pa hennes arm, som Lowen wtwis, oc **scötte** mæth Törff och jordh, som thet segh bör, folde och affhænde wælboren man Her Æggert Frille Ridder i Wberke och Höwetzman vppaa Kiöbendhaffn, all then arff, Æyendom och rættighet som henne war tilfallen i Fiwn .... til ewinnelich æyæ." (Et Brev af Christian I. 1453.)

Skiødetønde: Øl, som blev drukket, efterat Skiødningen af en Eiendom lovligen var fuldbyrdet og forkyndt paa Tinget (hvilket undertiden udtrykkelig meldes i Skiødebrevet). "Oc wor forne sködde stadfest meld offuer alle tinge bencke, oc **sköddetunne** paa drucken, Oc uti alle made medfaret oc lagbodet till tinge som thet sig burde." (Dipl. fra Helsingør. 1507. Thorkelin. Dipl. A. Magn. I. 324.)

Skiødsomhed, en. Opmærksomhed, Agtpaagivenhed. "Her med eskes da den acht och **skiödsomhed**, der skal were wdi off wed saadan en Euangelisk predicken." Taussen. (1539. Sommerpostill. f. 113.)

skiødesløs, adj. "Sandt er det, at hand foer meget **skiöttislös** oc uforsiunligen." P. Claussen. (S. 374). I Bibeloversættelsen 1550 oversættes allevegne hermed Luthers: "ruchlos". "De **sködeslöse** foracte Visdom." (Ordspr. 1, 7. Die ruchlosen. Nyere Overs. have: Daarerne. Jvf. Ordspr. 12, 2. Viisd. 1, 3. 5. Syr. 6, 21.) "**Sködelöse** Folck" (Bibel. 1550. Viisd. 2, 1. Luther: rohe Leute.) Luther bruger vel ogsaa snarest ruchlos i den ældre, mildere Betydning af sorgløs, efterladen, skiødesløs. (S. Teller. I. 144.) Maaskee dog ikke allevegne (jvf. Adelungs t. Ordbog).

skjør, **skør**, adj. ureen, ukydsk, vellystig. [Dette Ord lader sig vel neppe henføre til Begrebet og Bemærkelsen af skiør, *fragilis*.] "**skör** begherelse", i Lat. *concupiscentia* (i Haandskr. fra 1488. Cod. R.) "**Sköre** ok wquæmelighe ord." (Cod. Reg. 1390. f. 133. b.) "**sköræ** qwinner." (ib. f. 134. b.) "**skör** lust." (ib. f. 87. b.) "**skör** ok kaat dotter." (ib. f. 107. b.)

8

skiørde, skyrde, v. a. Egentlig: søndre, sønderskære, sønderrive, skade, krænke ved at formindske, o. d. (Isf. Isl. *skerða*, Gl. Sv. *skarda*, *skerda*. "At somi hans var skærdr": at hans Ære var krænket. Westg. Lov. Bard. B. I. 1. — Skyrd læsio, ruptura. Ihre. Smlgn. A. Sax. *Sceard*; et Brudstykke, afskaaret Stykke; fragmen.) "Emod hues wchristelige twyst oc twedrackt, som haffuer nw i wor tiid **skiördet** then menige Christen kirckis eendrectige samfwnd." (Titelen paa P. Eliæ Skrift om christelig Forening, &c. Roskilde. 1534.) "At en christen Eendrectiched huercken aldelis **skiördis** oc splittis." P. Eliæ. (En kort Underviisn. til en christel. Forening. 1534.)

Skiørl, Skørl, n. s. Opløb, Opstand: *tumultus*. (Sv. *skörl*.) "At de ere — — — tilfaldne Kong: May: vor kieriste naadige Herre til tieniste, stille sidendis huor nogen **Skiörll** paa ferde kommer, der paa tager deris breff oc besegling." (E. B. Gust. Trolles Brev til Prior Eskild. 1530. Hvitfeldt: K. Frederik I. Hist. 1597. 4to. p. 247.) "Siden hans Naade paa Veyen vaar kommen, kom nogen Tvedract, **Skiörl** oc Perlamente imellem Her Sten oc en hans Naades Foget." Hvitfeldt. (II. 1037.)

Skiørlever, n. s. den, som lever ukydsk, som er hengiven til Wellyst. "Vrene **Skiörleffuere** oc Horkarle." P. Eliæ. (En kort Underviisn. &c. 1534. fol. H. 2.) "Then prest som er een **Skiörleffuere** eller een horkarl." (sst. f. H. 3.) "Ath alle Bisper som ere **skörleffuere** eller hord-Karle (Hoerkarle) skulle settis aff deris embede." P. Laurentsen. (Om Præste-Embede. 1533. 4. K. 2.) "Huorlunde kand den met fruct straffe Horerie, som sielff er en Horkarl eller **skiörleffuer.**" Iver Bertelsen. (Formaning til Poenitentse. 1561.) (Ved af Feiltagelse, eller i Følge Trykfeil, at læse n for u er i sildigere Tid opkommet det misforstaaede, i Formen paafaldende og urigtige **Skiørlevner,** som allerede findes i Bib. 1550. 5. Moseb. 23, 17. 1 Cor. 5. og fl. St.)

Skiørlevnet, n. s. ukydsk Levnet. "**Skörliffnædz** mennisker." (Cod. R. 1390.) "Det er Guds willie att y were hellige, oc holde eder fraa **skiörleffnet.**" Tausen. (Postill. Vinterd. f. 176.)

skiørlig, adj. og adv. ukydsk. "At leve **skörlighe.**" (Cod. R. 1390.) "The leffuede **skörlighe.**" (smstds. f. 69. a.)

Skiørlyst: Vellyst, ukydsk Begierlighed. "Han upwæckthe qwynner till **skörlöfht.**" (1488. Cod. Reg. 1586. fol. 70. b.) "Thu nödher quinner till **skörlysth.**" (smstds. fol. 71. b. Den lat. Original har: *libidinosa voluptas.*) "**Skörlösthes** tændelsæ": Vellysts Optændelser. (smstds. f. 3. b.)

skiørsk, skørsk, adj. forekommer i en egen, ellers ukiendt Bemærkelse for: snedig, vel dreven i noget, i Chr. Pedersens Vocabalarium, 1510: "*pragmaticus*, som **sklörsk** er i Logen (Loven)".

Skjørskhed, n. s. (s. ovenfor adj. skiørsk). "**Skörskhed** eller Treskhed, *pragma.*" Chr. Pedersen. (Vocab. 1510.)

Skjørskhed, n. s. (s. adj. skiør, ukydsk) ukydsk Begierlighed, Vellyst, Ukydskhed. "Han raader oss her fraa to laster, det förste er **sklörskhed** oc en lööff kiödelig wellöst oc begierlighed." Taussen. (Post. Vinterd. f. 177. — I det N. T. Text, som her sigtes til, 1 Thessal. C. 4 findes: Skiörleffnet.)

skiøt, adv. snart. "Jeg kan **sckiöt** inghen kænnæ." Hr. Michael. (Riimv. ved Molb. 170. 1.) "Leder hanum hæden **sckiöt** och brat." (smstds. 83. 3.)

skode, see **skaade.**

Skodkorn, see **Skudkorn.**

skoggre: "Saa lo han **skogrendiss.**" (Jert. Postill. 1515. f. 202. a.)

Skollehul, n. s. Hul, som med nedad løbende Skraaning var anbragt i Muren paa gamle Taarne eller Herregaarde, for at øse kogende Vand ned paa stormende Fiender. (Mundtlig opgivet mig 1814, som et i Jylland hørt og meddelt Ord.)

skorpne, v. n. indskrumpe, eller: overtrækkes med Skorpe (?) "Hans legom war **skorpneth** oc wanskapeth." (1488. Cod. Reg. 1586.)

Skorsteen, n. s. "Kongen sad i Vinterhuset faar **Skorstenen.**" (Bibel. 1550. Jer. 36, 22. Luth.: Vor dem Camin.) "Paa arnen i **Skorstenen.**" (Smstds. V. 23. Luth.: Auf den Caminherde.)

Skovehiemmel: Adkomst til at lade skove eller hugge Træer og Ved paa en Grund. (Af) "hwem thi haffuer haffdt **schowehiemmel** y Drowidt, mossekiær och andre kiærre, som thi haffuer y hugget til thenne tiid." (Dipl. 1490. nyere Afskr. Scr. D. VIII. 35.)

Skovgiemmer: en (endnu brugelig) skaansk Benævnelse paa en Skovfoged eller Skovløber. (Sv. *Skogswaktare.*) "Fra Böringe

Prestegaard er vdlagt til **skoufgemmirne** .... all fælskouffs engen." (Malmøhuus Lehns Landebog. 1569. S. 869.)

Skovhygge: Skovhug, Skovhugst. "Man seer her oppe öxer blyncke, som the ther ere y **skowhygge.**" Fr. Wormordsſ. (Dav. Ps. 1528. Ps. 73. Luther: 74. V. 5. "Wie man in einen wald hauet.")

Skovsal, n. s. (i Folkeviserne:) synes at bemærke et i Skovens Dyb skiult Opholdssted, eller en Jordkielder i Skoven. "De bröde ned den **Skovsal**, oc giorde deraf et Grind." (K. B. Nyerups Udg. IV. S. 54.)

"Kongen lader en Skovsal giöre
Saa dybt alt neder i Jord."
(Visen om Kong Gisrels Datter. Nyerup. IV. 47.)

Skovvogn: kaldtes et Slags Landgilde, som bestod i at afgive Vogn og Heste til at kjøre Ved fra Skoven (Skovægt). Saaledes i en Retterting-Dom af 1551: "Vor Sködebreff, som Vy haffuer giort Oluff Munck paa Tuiss Closter .... thet lyder paa forne Gaarde baade paa **Skovvogne** oc andre Redsell." — "The sade hannom offuerhörig bode met **Skoffvogen**, Skyrdt och anden tilbörlig Tienste." (Rosenvinge. I. S. 155. — Cf. Ar. Berntsen. II. 85. 252.)

Skraapræst, n. s. en uegentlig (maaskee i Skiemt opkommen) Benævnelse paa den Embedsmand i de gamle Gilder, som ellers kaldtes "Skriveren", og hvis Bestilling bl. a. var at oplæse Skraaen, eller Gildets Vedtægter, hvilket skulde skee hvergang Gildebrødrene samledes efter Vedtægt eller Varsel fra Oldermanden. (s. Terpager. Ripæ Cimbr. p. 425.)

skrade, v. n. blive hæs, skratte; om Stemmen. "Aanden bliffuer stacket, og Röſten **skrader**": (om Drankeren.) P. Palladius. (Om Drukkenskab. 1559.)

Skrag, en. pl. **Skrage.** "Lægter, som slaaes op paa en Muur, at Viindruer kan have noget at fæste sig ved, og løbe høit op." (espalier.) (Moths Ordb. — Jvf. det T. Schragen.)

skrede, skræde, v. a. skrælle. "Bitzeren hannom bör betymeligen Dagx at skere brödisker (s. **Brøddisk**) och **skrede** bröd till Koningen." (Hofanordn. fra Christ. II. Tid. D. Mag. 3. Række. I. 160.

Der nævnes i Slutningen S. 163: "bade (baade) semler och skære-bröd". Smlg. P. Lolle. 1508. fol. g. 3.)

Skrede, n. s. Skrælling. "Tag **Skrederne** af Röde Eble." Chr. Pedersen. (Lægebog. 1533. f. 51. Smlg. Skrade hos P. Lolle. 1508. f. 6.)

skreglig, adj. (skræglig?). "Den tredie er sperlemmet, **skreglig** oc vng." P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 4.)

skregne: Dette Ord forekommer i Visen om Villemand og hans Mø (Harpens Kraft. Nyerups Udg. Nr. LIII. I. D. S. 326.) i Haandskriftet af danske Viser. Nr. 91. 4to. D. Selsk. Saml. (Jvf. S. Grundtvigs Prøve paa en ny Udg. af Danmarks gamle Folkeviser. S. 13. — Samme: Danm. gl. Folkev. II. S. 66.)

V. 9. "Der di kom paa bliide bro,
der skregnede iomfruens ganger skou.
10. Ther skregnede iomfruens ganger söm,
oc iomfruen wd for striden ström."

[I en silbigere Form af Visen (Nr. 17 i Christence Juuls Visebog) findes: "Der skrinked stolt Ingerlilles Ganger sko", i to andre silbigere: "Der lösnede Jomfruens Gangers Guldskoe"; og: "Da snubled hendes Ganger paa fire Guldskoe".] **Skregne**, maaskee for **skredne**, er formodentlig det islandske *skriðna*, vakle, glide [? Smlgn. dog isl. *skrika*, vakle, glide.] — I øvrigt er Læsningen af Ordet i det eneste Haandskrift, hvor det forekommer, egentlig mere efter Conjectur, end efter første Aasyn. Enhver vil snarere strax læse **skwgnede**, hvilket ligesaa ukiendte Udtryk her ikke kan give nogen Mening.

skreppe, v. n.

"Det samme och samme I offte reppe,
oc met store ord vijtlöftige skreppe."

P. J. Hegelund. (Susanna. 1578. f. 40.)

skrifte, v. a. (**skrifte** sin Synd, at **skrifte** en Person.) **Skrifte**, n. s. (at gaae til **Skrifte**, at tage **Skrifte**, at staae aabenbar **Skrifte**, m. m., hvoraf **Skriftefader**, **Skriftemaal**, **Skriftestol**, o. s. v.) De ældste Steder, hvor Ordet hos os forekommer, ere Skaanske Kirkeret "Um man gör lönlika synd, oc takær thærfore **scrift** för æn han wardær sæctader, oc hauir han thær til Prest witni. (Hadorph. p. 47. — Thorsen. p. 87.) og J. Lov. III. 37. "Æn worthær han **scriftæth** oc fangær formælæ, tha bauæ han kirkigarth of

han dör. — Det danske Ords klare Oprindelse, med den fra England her indførte Christendom, af det Angelsaxiske Sprog (*scrifan*; *scrift*; *scriftspræce*, confessio; *scrifte*, censura, og poenitentiarius; *scrift-bóc* allerede henved 690, m. fl.; i sildigere Engelsk *shrive*, f. Ex. hos Chaucer) har Gram fuldstændigt beviist i en af sine lærdeste etymologiske Afhandlinger (Kiøb. Selsk. Skr. II. 85—114; jvf. Ihre Gloss. II. 627. 28) og videre udviklet Overeensstemmelsen imellem den angelsaxiske Ordfamilie og de celtiske Sprogarter, hvilke han, med Hensyn til disse Ord, nærmest henfører til den latinske Kilde. Det kan bl. a. bemærkes, at derimod Ulfilas har *meljan*, *gameljan* (male) for scribere.

Skriftetønde: Ved Roeskilde Landemode A. 1564 blev anordnet, at, "den **Skrifftetönde** skal aflægges. De have havt den Vane, somme Sted paa Landsbygden, at Præsten far omkring i Dimmeluge til hver By, og skrifter mesten alt Folket; og naar de ere aflöste i nogen By, saa lægge de en Tönde Öl paa Stolen, og skrifte siden hverandre indbyrdes." (P. Paludans Uddrag af Actis synodal. Roskild. Mag. for Lidende. 4de H. S. 26.)

skrikke, v. n. "Der ligger lempelig mact paa, at werden **skricker** oc skriger oc skriger, oc siger at deg skeer rett." P. Tidemand. (Huberinus. 1543. fol. 103. b.) "Rosmer **skrikkede** og sprang omkring." (K. V. Nyerups Udg. I. 226.)

Skrivergiæsteri: Giæsteri af Kronens Bønder for Lehnets Skriver (Forvalter) naar han indkrævede Landgilde og Efterstand. "Om **Scriffuergjesterij** wille wij at her effter holdes skal, at nar scriffueren wddrager i Lænit, oc klarer bogen .... da skal hand icke were wden fielffanden" o. s. v. (Brev af Frederik II. 1579. Fyenske Actstykker. II. S. 180.)

Skroged: n. s. "Ed, som man sværr paa Skrømt." (P. Syvs Ordsprog. II. S. 58.)

Skrogiis, n. s. "Oc varlige, som paa **Skrogiis** gaae." Hegelund. (Calumnia. f. 49. b.)

Skrud:

"Saa löfted' de over hende Himmel skiön,
Og bare saa over hende Skrud."
(Axel og Valborgs Vise. Nyerup. III. 279.)

Guldskrud: "Nu saae jeg aldrig saa bleg en Brud,
Der færdes saa langt foruden Guldskrud."
(K. V. Nyerups Udg. III. 332.)

Skryd, n. s. En Lyd, som den Snorkendes. "**Skryd**, som görss i sofsne, *runchus*. — at **skryde**, *runchissare*." C. Pedersen. (Vocabular. 1510.) Man seer ogsaa heraf, at snorke er et nyere Ord, der i Beg. af 16. Aarh. ikke kiendtes.

Skræn og **Skrænelse**, n. s. stærk Lyd eller Klang. "Lwdhæns lydh ællær **Skræn**." (Gl. d. Bibeloverf. 2 Sam. 15. 10. *clangor* buccinae.) "**Skrænelsæs** dagh." (smdsts. Macc. 28. 2. dies *clangoris*. Basuneklangs Dag i nyere Overs.) "Lywdæns **skrænælsæ**." (sstds. 2 Sam. 6. 15.) — [*Skræn* og *at skræna* haves ogsaa i Gammelsv. Ihre Gloss.)

skræppe, v. n. "Blant hwilcke den synis wiisist som meest kandt robe, **skreppe** oc spotte." P. Eliæ. (Svar t. Hans Mich. f. H. 2. b.)

Skræpper, n. s. "Aff **skreppere** oc daarir, piibere oc leegere, swdere oc skredere." P. Eliæ. (Svar t. Hans Mich. f. H. 2. b.)

Skrømt, n. s. (hvad der siges eller giøres uden at mene det oprigtigt, ikke for Alvor; Forstillelse, Skuffelse.) Deraf: **skrømtelig**, adj. forstilt, falsk, uoprigtig. "Wor gansche kirckæ er icke alsomenisthæ **sckrömtelig**, men ett sandt **scrömpt**." P. Eliæ. (Bisskopp. Giensvar. 1533.)

Skrømter, n. s. den, som er usand, falsk i sin Tale; en Hykler. "Thet ware tha got at I ögenscalke och **skrömpteræ** wdtoge först een bielkæ af edert eget öge." P. Eliæ. (Bisskopp. Giensv. 1533. fol. dd. jvf. fol. d. 4.)

skrønne, **skrynne**: om Hesten, naar den giver en vis, sagtere vrinskende Lyd fra sig. "Jomfruen stod paa Tinge, der hörte hun Blak lille **skrynne**." (K. V. Nyerups Udg. I. S. 323. — "Der hörde hun Blak-lyld **skrynny**." Grundtv. Udg. 2. S. 200. Vers 47.)

Skub og **Skiel**: At "skyde sit Skub og Skiel" ɔ: kræve offentligt Vidnesbyrd af Øvrighed eller til Tinge om sin Opførsel og Handlemaade. "Aar MDXXXVIII Fredagen fore Medfaste söndag, for off och menige Almuge som tha tilstede ware (paa Odense Byting) war skicket Erlig Mand Her Prier Chresten Pouelsen till Sancti Knutz kloster, och giorde Spörsmaal till off och menige Almuge och **sklödt sitt Skodt och skiel** paa sine och sine Capitels brödhris wegne." o. s. v. (D. Mag. II. 71.)

skudde, v. a. ryste. "De **skuddede** deris hoffuit, oc saage po mig." Chr. Pedersen. (Davids Ps. 1531. f. O. 2.)

Skudgaard: Benævnelse paa et Slags geistligt Jordegods (i Skaane). "Homines archiepiscopi, qui in bonis, quæ dicebantur **Skudgaarde**, habitabant, a foro seculari emancipantur." (Latinsk Dipl. af Erik Menved. Reg. diplomat. I. Nr. 1592; s. Hvitfeldt. I. p. 319—21.) "Och ath saadane bondher, som saadane prestegardhæ besidhæ i thee byær, som wore **skudgardhæ** æræ, oc wore oc (wore) efftherkommeris natleyæ faldhæ vdi stigtet, skullæ æy hafwæ tynghæ met thee andre wore oc fædhens böndher, som liggæ i lææmet till saadan **skudgardh** offteræ æn wor eyghen natleyæ oc giæstningh faldhæ ther i byæn." (Erkebiskop Birgers Forordning om de Bønders Skyldighed, som besidde Præsternes Annexgaarde. 1504. Orig. i Geh. Arch.)

Skudkorn (skodkorn). Det bestemte Maal af Korn som "skydes til Gildet" d. e. bidrages af enhver Gildebroder til at brygge Gildeøllet. "Huilken mand som thager sin nabois **skodkorn** thill gildis öll, hand skall haffue en dansk skilling med huer skepe bygh til homble penge." (Østrup By-Lov. 1598. §. 133; jvf. §. 131. 145. Hist. Tidsskr. I. S. 463. 65.)

Skudport, en. Dette Ord (der ellers kunde sættes i Stedet for det til Søes brugelige Kanonport) har tilforn bemærket: en Port til at skydes eller hisses i Veiret, en Faldport (s. Moths Forklaring i V. S. Ordb. og jvf. Histor. Tidsskr. V. S. 590). "**Skudport** eller vindebro: *catarrachta;* er oc stibort" (Stigbord.) Henrik Faber. (Vocabular. 1563.)

Skudsjern, n. s. Et Slags Jernbyrd, som bestod i at den Sigtede maatte bære det gloende Jern 9 Skridt, og da først kaste det fra sig, om han ei vilde fældes, eller dømmes skyldig. "Bær man **skutsiærn**, tha skal han stighæ ny fiæthæ lang för æn han **skiudhær iærnæ**." (Sk. Lov. IX. 25; jvf. V. 35, 38. VIII. 9. og fl.)

Skudsmaal: n. s. Indskydelse til en høiere Domstol; Appellation. "Jeg vil intet **Skudsmaal** tage oppaa." P. J. Hegelund. (Susanna. 1578. f. 44 a. jvf. f. 43. b.)

Skudsteen, n. s. Steen, hvormed kastes i Længden eller til Maals. — "Stondum seg forlöste og vederquege Med **Skud-**

steen, Bold, Trild eller top." N. Bredal. (Børnespeil. 1568. 4to. S. 14.)

Skuv (Skuff, skoff): Løier, Spot, Svig, Bedrageri. "Sligt bliffuer da icke kaldet **Skuff**, men en subtilig Handel oc skickelighed." (Reinike Fos. 1555. f. 228. b.) "At iek skall ey ræghnes at kasthe snaræ paa nogher till at göræ leegh oc **skuff** aff mik." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 53.) "Nyther her een lithen stwnd gammen oc **skuff**." (sst. f. 15.) "Aff thesse ordh giordhe the andhre röffwere **Skuff** oc daaræ." (sst. f. 74. b. — fit his verbis ceteris latronibus *irrisio*.) "Da er al Skemt oc **skuff** wde met dem som ligge faar döden." P. Tidemand. (Postill. 1564. Udg. 1577. 114. b.)

"Vij kallædhen iull, then ryther tijl loff,
wi brugæde ther i bode löst oc skoff." (Riimkr. 968.)

skulke, v. n. ligge i Skiul, være skiult. "Dauid **skwlkær** hoos os." (Gl. D. Bibeloversf. 1 Sam. 23. 19.) "The **skulke** i aghrene." (smsts. II. Reg. 7. 12. Jud. 9. 32. — *latitant*.)

skulme, v. n. (som det synes beslægtet med **skule**) undsee sig, blues. "Den, som giör sine gierninger wdi Gud ... den **skulmer** icke eller blöynes wed at lade sine gierninger til siune." Taussen. (Sommerpost. 1539. f. 94.)

skungre, v. n. bæve, rystes (uden Tvivl ogsaa med Begreb om at det skeer lydeligt). "Gud lod Jorden **skungre** vnder dennom, oc med det tegen beiaede han deres bön." H. Taussen. (1539. Post. Sommerd. 59. a.)

Skurd, n. s. af **skære**; Handlingen at skære (jvf. **skiørde**, **Skyrd**.) "**Haarskurth**", Tonsur hos Præster og Munke. (Lucidarius. Ved Brandt. S. 5.)

skure, v. a. (Isl. *skora*, bestemme, afgiøre.) Ordet forekommer i vort gamle Lovsprog i den særegne Bemærkelse: at tilkiende, tildømme Kronen Jordegods; og særdeles saadant, hvoraf i 3 Aar Leding ikke var svaret. Talemaaden "at **skure** udi Fald" (ↄ: dømme at være forbrudt) forekommer flere Gange i en Landstingsdom fra Viborg 1590. Ligeledes sammest. "Skursneffn i Haldherritt, haffde **skurit** then lille Bundegaard i Vester Alling *fraa* rette Sielffeiere Bunde-Arffvinger och *till* ... Eschie Brock

til Estrup." (Han havde faaet Kronens Herlighed over Gaarden.) (Rosenvinge. IV. 233.) "Vor skicket for oss paa vortt Rettherting oss elskl. Erich Baner til Assdall .... og hagde udi Rette steffnit Lauerts Block y Koustrup och hans Mettarffuinge, for att the besiide forne Kousterup Gaardt och Gods under en Lege (ɔ: Læqd) och sige thennom therpaa att haffe Kongebreff och thermett holler seg och sin Mettarffuinger fry for Egtt och anden Rettighet, thennom burde mett Rette att giöre oss och Kronen theraff, som hand mentte att the holle thennom till mett Urette och berette, at nogitt aff same Gods er **skurith** uti Faldt oc giffuer huercken Stud eller Leding" o. s. v. (Dom af 1552. Rosvinge. I. 187; jvf. II. Fortale XXI.) "Thi have Vii nu .... giort og samtykt, at hvilken Jordt eyer Bundne, som saa overhörig sidder met nogen sin aarlig Bundne Redtzell .... tha mue the, som Vore och Cronens Leen udi Vere have, lade **skure** Falldt udi theres Gods." (Fr. I. Forordning af 1526. D. Mag. IV. 256.)

Skursnævninger, Skursnævn, ogsaa **Skursmænd**: n. s. pl. et Slags Nævninger, der skulde give Kiendelse i Sager og Tvist om Landgilde, Jordskat og Besiddelsen af Kronens eller andre Bøndergaarde, og desl. (s. ovens. Landstingsdom 1590. Rosenvinge: gl. Domme. IV. 233.) "Effterdi da mett klar Regifter aff Jordebogen bevisis, Leding, Landgille, Vinterschat och andet mere at vere Esche Brock forholden aff same Gaard, och Gaarden stander öde och forfalden, Æckt och Arbeyd tilbagestander, och **Schurssneffninger** ere louglig opkreffuede, viste hand icke andet, end hannem burde ju Fylling paa **Schurssneffninger**, paa hans Hussbundis Vegne hannem Lougen fuld at giöre." (smdsts. S. 234.) Efter Ostersens, ogsaa ved denne Dom bekræftede Forklaring: to Mænd blandt Havnebrødre (eller bl. Sognets Bønder), der skulde paakiende Tvist om Leding; saaledes ogsaa, naar denne Afgift ikke var udredet af en Gaard i 3 Aar (s. ovenfor). Jvf. J. Lov. III. 12. om Tvist imellem "Styresmand og Udgierdsmænd": "Tha sculæ **Scoresmen** oc (æth, eller) Skipnefningæ witæ meth theræ eth, hwat hin scal utgöræ, thær sækthet ær." (s. Rosenvinges Udg. S. 513.) Smlgn.: **Skyrebroder**.

Skuttelvasker, n. s. en Betient, som ved Kongens Hof sørgede for at holde Fade og Kar rene. "Hanum (Køgemesteren) bör at haffuæ pasiun, ath faddenæ holles reynæ aff **skuttelwaskeren.**" (Hofanordn. fra Christ. II. Tid. D. Mag. 3. R. I. S. 150.) (Isl. *skutill*, A. Sax. *scuttel*, et Fad. Holl. *schotel*, T. Schüssel. Deraf *skutilsvein*: Bordsvend, clapiler. Ordet er ikke blot nordisk og germanisk, da Romerne havde *scutula*; hvoraf Ital. *scodella* m. fl.)

Skyde til: bidrage sin Deel til med flere (hvoraf Tilskud). "At **skyde til Gryde**" give Bidrag til et Gilde eller Maaltid.

"Ved fligt fkulle Gefterne fig fnarefte fryde,
Naar huer maa fkyde fit til Gryde."

P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 11. a.)

Skyndæ wppa, grændse til: *contiguum esse.* ..."eller i nogre the Agræ eller Ængæ, fom wppa thettæ forfcrifnæ **fkyndæ** oc ther vmkring liggæ." (Dipl. 1406.)

skyld: et Participium, eller verbalt Adjectiv, der forekommer i Bemærkelsen: beslægtet. (Isl. *skyldr.*)

"Du give os af din Juletönde,
Du eft vor fkylde Frænde." (Udv. d. Viser. Nyerups Udg. II. 227.)

skylde, v. a. anklage, beskylde. "Om han er **fkyldet** oc beklaget for naagen Ting." (Reinike F. 1555. f. 28. b.) "Hwi **fkyldhe** I off tha faa wdhen aldt fkiell?" H. Taussen. (Et kort Antsvar. 1529. f. G. 1.)

Skylding, Skyldning, n. s. Klage, Klagemaal. **Skyldingher**, pl. forekommer i et Dipl. af 1464. Ligeledes: **Skyldning**. "The wilde wære i rette fore off om alle theres **fchyldninger**, fom the tilfammen hade." (Dipl. 1460.) "Thette wor then förfte **fchyldning**, fom Hr. Otte Nielffen hade till Lawe Brok." (Dipl. 1460.) "Ock begierede at withe ock böre hwat fagher ock **fkyldninger** wor nadige Herre koning baffwer til ether".... "Atj wille giöre off vppaa hans Nathes weghnæ ære oc Rætt for alle Sager oc **fkyldinger.**" (Dipl. 1473.)

Skyldfar (?). "Oc ligger til badæ theffe garde XII örtis fkepper jorde met **fkyldfar.**" (1434. Scr. R. D. IV. p. 397.)

Skyndelskud, Skynderskud: Ord som forekomme i Coldings Diction. etymol. p. 421. "*collaticia*, qualis est sodalium aut contuber-

nalium, ubi suas quisque adferunt epulas: **Skyndelskuds** Maaltid, **Skynderskud.**"

Skyr: oplagt Melk, hvoraf Vallen er udpresset. (Isl. *skyr.*) Heraf det svenske: Skiørmelk, Skiørost (jvf. D. Dial. Lex. S. 401.) Om Mandelmelk, som skiørnes over Gløder med Viin eller Eddike, hedder det i den gammeld. Kogeb. "Thæt ær gooth **Skyr** thær thæt warther kalt." (Hist. T. V. S. 541.)

Skyrd, n. s. Høst. (Sv. *skörd.*) "Sædh ok **skyrdh**". (Gl. d. Bibeloversf. Gen. 8. 22.) "I **skyrdhæns** tidh." (smstds. 2 Sam. 22. 13.) "**Skyrdhefolk, Skyrdhemæn.**" (smstds. Ruth 2. 4. & 2. 5.)

Skyrebroder: i ældre danske Byskraaer eller Landsbyvedtægter (f. Ex. Rønninge (i Fyen) Gildeskraa for St. Sørens Gilde) en Benævnelse paa en Embedsmand i Bylauget eller Gildet, næst efter Aldermanden. (§. 45.) "Item, Huillcken mandt, som de thillegger **Skyrebroders** Len (Bestilling) det aar, ock icke vill vere, da giffue i Tönde öll thill vide." (Bendz om Rønninge og Rolfsted Sogne. S. 108.) I Østrup Byskraa (Fyen) 1598, §. 6—14, er det uden Tvivl samme Embedsmænd, som der nævnes Stolsbroder, og hvis Bestilling angives §. 7—12 fornemmelig at være det, at han skal "vare Naboerne til Stevne, naar Aldermanden hannem det beder" (tilsige dem), og have "Bysens Kiep" i sin Varetægt, og i samme indskære Bøderne, som enhver Mand i Byen, der havde brudt noget imod Vedtægterne, var bleven skyldig. (A. Sax. *scyrian*, skære, dele; hvoraf *scyre*, E. *shire*, ɔ: Syssel, Grevskab i England; *scyr-man*, Foged, Forstander i en By.) Efter en af Professor Dr. Paulsen i Kiel meddeelt Oplysning, har Staden Sønderborg paa Als et Skipperlaug, i hvis "Neue Artikel" af 12te Marts 1783, forekommer følgende: "Es sollen in der Schiffergesellschaft der Stadt Sonderburg allezeit ein Ältermann u. ein Scheuermann seyn. — — Des Scheuersmanns Amt besteht darin, in Seesachen mit dem Ältermann und 4 der ältesten und erfahrensten Schiffer einen Spruch zu thun ... und so oft das Gelage zusammenkommt, gute Aufsicht zu haben, damit im Gelage Ordnung und Einigkeit sey." Det er tydeligt nok, at Ordet Scheuermann her er blevet dannet af Scyrman, Jydske Lovs Scoresman, og har omtrent samme Betydning som Skyrebroder eller Stolsbroder (Smlgn. **Skursnævninger, Skursmænd.**)

Skyrhoppe (Skiørhoppe(?)): Skiøge, liderlig Qvinde. "Nu bliffue slige gantske erlige actet vdi Verden, som deris erlige Dannequinde met vnge **skyrhopper** spare." (Reinike Fos. 1555. f. 53. a. — "myth jungen Schandt-Metzen sparen.")

Skyrtta, n. s. Skiorte. "Linnæt vnderkiortel ællær **skyrtta**." (Gl. d. Bibeloverf. Lev. 8. 7. — *subucula linea.*)

Skysel, n. s. Noget, som man skyer, af Frygt eller Afsky. "Jeg er mine Kyndige en **Skysel**." (Bibel. 1550. Ps. 31, 12. — Luther: Eine Scheu meine Verwandten.)

skytte, v. a. for: beskytte, beskierme. "Kong Sverris Folck kunde intet andet giöre, end lifue oc **skytte** sig under Skioldene i det förste anfald." Claussen. (Snorre. S. 523.)

Skyttebanner: det Banner, som førtes ved Bueskytternes Hob i en Hær, som drog i Marken. Hr. Oluf Geed i Skaane var under Christian I. af Kongen anklaget for: "at han haffde swiglige oc wærlige flyt fra Hans Nathe aff marcken meth hans **skyttebannere**." Han vilde benegte dette og foregav: "sigh at haffue drabeth meth finnen fore Spiffen aff Hoffuit bannereth, oc bleff fwo meth **skyttebanneret** paa waldstadhen till thes hoffuithbanneret war affdraghet." Da blev udmeldt af Landstinget i Lund "alle de gode Mænd (Adelsmænd) og fattige Svende, som paa Marken havde været med i Slaget, at sige Sanden derom." Disse vidnede, "at han ikke drog i Spidsen af Hovedbanneret", men: "at howit banneret war fiist paa waldstedhen ighen (tilbage), oc at **Skyttebanneret** war langt fore howithbanneret i fluckthen." Ved Landstinget dømtes Hr. Oluf Geed, som var rømt fra sine Forlovere og ikke mødte paa Thinget, til at have sit Gods forbrudt til Kongen. (1570. Nyf. D. Mag. I. S. 267. 68; ligesom ogsaa S. 264. 65.)

Skyttel, n. s. "Et Bræt, hvorpaa Drenge klinke med **Skytteler**; Klinkebræt." (Langebek.)

Skyttevold (Skyttvold?): Skandse, Batterie. "Saa rykte de fort, og indtog Skandserne eller **Skytte-Voldene**, henved en times tiid förend Capiteinerne komme til dennem." (1645. Beretning fra Almuen. Bornholm. D. Mag. V. 48.)

ſkæmme, v. a. bagtale, ſige ondt om: *exprobrare.* "Hwilke (mæn) ſom I fortaledhe ællær forſmælighe **ſkæmdhe.**" (Gl. D. Bib. Domm. 8. 15.) **ſkæmmes**, ſkamme ſig. "At theres hwgh ſkal blyæs ællær **ſkæmmes.**" (ſmſtds. Lev. 26. 41. *erubescere.*)

ſkænde, v. a. beſkæmme, forderve. "Guth utual thæſſæ werldenæ wanmaktughæ mæn at han ſkulæ **ſkændæ** ſtarka mæn." (Dſk. Poſtil. Ms. fra xiv ell. xv sec. fol. 137. a.) "Landæt ær **ſkændt** ællær forgiffwen aff ondhæ ſedær." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 6. 11, 12. *corrupta est.*) "Forthy hans fadhær haffde **ſkændh** hannem." (Gl. D. Bibeloverſ. 1 Sam. 20. 34. — *confudisset.* **Skænzll** ok forſmædhelſe: *confusio.* ſmſtds. 20. 30.)

ſkær, adj. klar, reen. "Then ther bloth lather ſkal hawæ **ſkæræ** ögnæ." (Lægebog af xv. Sec. Cod. Thott. 710. 4.) "**Skerth** hwit wyn." (ſammeſt.) [**Uſkær**, ureen. "Han haffuer oc indledt Grekerne i templen, och giort denne hellige ſted **vſkær.**" Chriſt. Pederſen. (N. Teſt. 1529. Ap. Giern. C. 21.)]

Skærbækken, et. "Et **Skierbechen** aff Messing wog 6. Bismermark, Nok et ſtort Koffuerbechen weyer 12. Biſmermarck." (Chriſten Poulſens Teſtam. 1574 (ſidſte Prior i St. Knuds Kloſter i Odenſe.) D. Mag. II. S. 82.)

Skærdug, Skirdug, n. s. forældet Benævnelſe paa et Slags meget fiint, halv gjennemſigtigt Tøi (Flor, Linon, Nettelduг.) "Om hand hafde ſeet det **Skierdug**, ſom nu veſvis, hvoraf giöris Klæder, med hvilcke mand ey kand ſkiule ſig." B. Thott. (Seneca. III. 236.)

ſkære ſig, v. r. renſe ſig. "Om nogher vorder beructet och ikkæ ſelt meth vithnæ, han ſkal **ſkæræ ſigh** meth xii mænts eed." (St. Knuds Gildeſkraa Art. 29.)

Skæresild, n. s. "Alle myne venners ſiæle ſom j **ſkæreseldh** ære." (Danſk Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 84.) "**Skæreseldz** pynæ." (ſmſtds. f. 85.)

Skæv, n. s. "De ſom vd rede oc pryde deriſſ dötther oc ſende dem i dantz De ligneſſ ved den ſom ſmör i (ɔ: en) **ſkæff** at hun diſſ ſnarerre brende ſkali." Chr. Pederſen. (Jertegns Poſt. 1515. fol. 54. a. — Brandt. I. S. 169. — Guilhelmus Doctor ſiger: Qui filias suas ornant vt eas ad choreas mittant quasi *festucam* vngunt vt eo melius ardeat.)

Skøg: "Ett stort Flöyels **Skög** med Guld oc Perler omkring oc paasatt": forekommer i en Registratur over Jomfru Johanne Oxe's Efterladenskab (død 1589).

skøle, v. a. "Da borttager han alle hans voben — och röffuer och **sköler** alt hanss gotz oc bytter det" (gjør det til Bytte.) (Jertegns Post. 1515. f. 94. b. af Lucas. C. 11.)

Skøling, Skølning (Skølningsbrev), n. s. "Han gaff **sköling** offuer alle deris Gods oc Bohaff som vaare vndrömde fra hannem." Vedel. (Saxo. 317.) "I lige maade satte Keyseren Churförsten och Landgreffuen i Rigens Act, det er gaff **Skölning** offuer deris Liff oc gods som fredlös." — "Disse Förster lode och et Skrifft vdgaa mod det **Skölningsbreff,** Keyseren haffde giffuet offuer dem." P. Jensen Colding. (Kirkehist. 1614. Uuu.)

Slabskiæg: "For the **slabskeg** ther mange nw haffue, oc kwnne fordi icke faare höffwischelige dricke öll aff een knabestob, end siige aff een kalck Jesu Christi werdige blod". P. Eliæ (imod Malmøbogen. 1530. D. Skrifter. I. 379.)

Slade, var den gamle Benævnelse paa den enkelte Ager eller Agerdeel, som tilhørte, eller ved ny Rebning tildeeltes enhver Bymand i hver særskilt Aas, Bymark, Agerskifte eller Afdeling af en Byes Sædejord; ("en Part Agerland, eller en temmelig Deel Agre aff en Bye-Mark, som ligge tilsammen, lige jefnsides op til hinanden, streckende dem en Raas udad." Ar. Berntsen. 3. Bog. S. 450.) Hvorledes de enkelte **Slader** i hver Aas bør at rebes, ved at drage lige Linier imellem de Mærker, som ved Afpæling ere satte for hver Mands Lod ved Ager-Enderne, "hvilken Maade at atskille oc jefne med, kaldis, at skyis aff": s. sammest. S. 460. 61; hvor ogsaa i Randen findes: "Hvorledis hver **Slade** afdeelis oc skyis aff." Jvf. ogsaa Regist. til 3die Bog. (Saaledes er **Stade** og **Stader** S. 451 en Trykfeil.) Ordet er endnu brugeligt paa Falster. (Dansk Dial. L. S. 508.) I Nord-England bruges det i en analog Betydning. (Jvf. Brocket: Glossary of North-Country words. Newcastle. 1825. p. 194.) "Slade, a breadth of greensward between plowland or woods &c." (Percy: Relics of anc. Poetry-Glossary.)

Slagbrand, en. n. s. "Det som kastes i Veien for een til at falde over"; (Anstødssteen.) Moth. (Isl. *slagbrandr.*) "Jeg tenker vel at derssom her icke hafde ligget saadan **Slagbrande** i veyen, som nu er optagne." A. S. Vedel. (Fort. til d. danske Krønike. Suhms Saml. I. 2. S. 153.)

slagne. 1. v. n. blive slap, hængende, vissen. "*Flaceo*, at **slagne**; *flacesco*, begynde at **slagne**." C. Pedersen. (Vocabular. 1510.) "Knæene **flagne**, alle Lenderne beffue." (Nahum. 2, 11. Nyere Oversf. vakle. — Die Knie schlottern.) "Naar en stinger et lidet hwll paa en blære meth en naall, saa **flagner** hun strax." — "Strax helsot stinger lith paa hannem saa **flagner** han oc dör bort." (Jertegns Post. f. 63. a.) — 2. v. a. blødgiøre, slappe. "Drick som **flagner** mennifke legomme oc the saar som ære swulne." (Lægebog 15. Aarh. Cod. Thott. 249.)

Slagtømme: (give een **Slagtømmen** ɔ: fri Raadighed.) "Han wilde icke helder giffue andre sine Christne **Slagthömen**, at lade dennom raade seg fielff, oc giöre hwad hwer löster." Taussen. (Post. 1539. Sommerd. 166. b.)

Slappekarl, n. s. en Løsgænger; en fattig Person uden Tilhold og fast Hiem. "En **slappekarl**, som inngen Hussbunde eller Thienist eller visse Broefiell haffuer hafft mere enstedtz end andenn": nævnes i en Dom, 1585. (Rosenv. IV. S. 54. En anden Afskrift har: "Lösgangere og **slap Karl**.")

slebret, adj. glat, slibrig. "Som en **slebret** vey i mörcke, paa huilcken de glide oc falde." (Jer. 23. 12. wie ein glatter weg.)

sledske, v. n. i Bemærkelsen liste, snige sig omkring. "Dieffuelen **sledsker** omkring som en brölende Leue." — "Vlffuen **sledsker** omkring busk oc anden." P. Tidemand. (Luth. Post. 1564. II. 70.) "Skalckhed oc bedrageri, met huilket de **sledske** effter at bedrage oss." (Eph. 4, 14. — Luther: damit sie uns erschleichen zu verführen.)

slege, v. n. smigre, sledske, tale med en sledsk Tunge, tale een efter Munden. "De der kand **slege**, oc met deris falske ydmyghed stiele Herrernis Hierter." Pouch. (Problemata, eller nyttige Fragstykker og Ordspr. f. H. 3.) "Dieffuelsens Apostle, som **slegede** seg ind saa som lysens engle." Taussen. (Postil. 1539. Sommerd.)

fleg, adj. "Thet mennifke fom mawen er kold, och ther offuer giffuer fyn madh, oc kasther op fyn drick, then er hans legomme **fleght.**" (Lægebog. Cod. Thott. 249. 8. p. 6.)

Slegevin (Slegfred) *pellex, blanda.* (Anført som et gammelt danſk Ord af J. Olaffen, i hans haandſkr. Supplem. til Ihres Glosſar.)

Slemhed, n. s. Laſt, Ondſkab, ond Tilbøielighed og Vane. "Effterdi famme Sueren oc **Slemhed** i Synderlighed aff letferdige Folck brugis." (Chriſt. IV. Reces. 1643. I. 1. 31.) "Thrændæ ftoræ **Slemhets** teghen formercthæ ieg." (D. Riimkrøn. v. 629.) "Endog at faadan **Slemhed** bedreffuis af dennem." Vedel. (Fort. til Saxo. A. 4.)

flemme, v. a. "S. Paulus figer, at Gud giffver alle ting at nyde. Icke at wi fkulle **flemme** det bort, oc icke det kunde nyde i lyft eller nöd." (N. Mich. Aalborgs Poſtill. 1624. p. 569.)

Slemmer, n. s. Forøder, Ødeland. "Dette fkulle hine **Slemmere** oc Skyllebalfe betencke." (ſmſtds.) "Oc er en **Slemmere** oc Dranckere" (ein Schlemmer und Trunkenbold. L.) "een frotzere oc **flemere.**" (Tausſen.)

flet, med flette, adv. med ſlette, aldeles. "Saa kom der en, helfot hedh han, han tog meg bort **meth flethtæ.**" (Riimkr. 1386; jvf. 4724. 4900. 5016.) "Tha knud hin hordæ wor aff ganghæn **flæt.**" (ſmſtds. 3302.)

Slid, Slide, n. s. Sværdſkede. (Isl. *sliðr*, *slíðr* el. *slíðrir*, vagina. Sv. *slida*, jvf. **Slire.** Vid. S. Ordb.) "Jak widrogh mit fwærdh aff fin **flidh.**" (Cod. Reg. 1390. f. 154. b.)

"Hand droff fit fwerd uth aff fin flide,
och wille tha ey lenger bide."
(Ivan Løveridder i D. Danſk. 15. Aarh. Brandt. Lb. 129.)

flindig, adj. træbſk, liſtig. "At hand fkulde locke oc offuertale Skaanningerne met **flindig** fmiger". Vedel. (Saxo. 309.) I Jylland: **flindet.** (D. Dial. Lex. 513.)

Slotslov: Befaling over et af Rigets Slotte, i Forening med Forpligtelſen, at forſvare det for Slottets Herre: præfectura arcis, cuius fidei arx commissa est. "Och fkall hand eller hanff effterkommere icke haffue eller holde forneffnde flott i nogre

flotslog." (Dipl. 1518. Suhms Saml. II. 1. H. S. 171.) "De haffde hört Hr. Iffver fige, hand haffde endnu famme Slot udi en **Slotslow** aff Kongen oc Danmarckis Raad." Hvitfeldt. (1469. II. S. 935.) Ordet bruges desuden, paa forskjellige Maader: saavel om den edelige Forpligtelse, en Slotsbefalingsmand havde givet sin Herre, at holde Slottet "til hans Haand", eller ikke uden yderste Nød at overgive det til nogen Fjende; som om Slottet selv, der saaledes var betroet Nogen til Lehn og Forsvar. Saaledes f. Ex. "Oc fidder han endnu inde med twende vore **Slotslower**, fom er Sölffvitzborg oc Visborg udi Gotland." (Br. af 1467. Hvitf. II. S. 911.)

sluder, sludert, adj. (om Talen) usikker, utydelig, stammende. "Mynæ hændhær the fckælffuæ, **flubert** ær myt maal" (om Olbingen). Hr. Michael. (S. 168.) [Jvf. flubbe, flubbre, af Moths Ordb. Vid. S. Ordb. VI. 521. N. Sax. *slubbern*, *sluren*, *sluddern*, være skiødesløs i sin Gierning; *slurig*, *sludrig*, skiødesløs. m. fl.]

Slug, en. n. s. Slughals. "Saa haffde han æt, den lede **Slug.**" H. Weigere. (Rein. Fos. 1555. f. 66. a.)

slyn (eller **slynd**), adj. synes at bemærke: brat, steil. "Ofwer **flynnæste** ftene." (Gl. D. Bibeloverf. 1 Sam. 24. 3. Super *abruptissimas* petras.)

slyndæth, adj. kantet (sidet). (*Slind*, latus: Side. Ihre). "The fkwldhe göræ them firæ **flyndethe.**" (Gl. d. Bibeloverf. 1 Reg. 5. 18. *quadrarent eos.*) **sexflyndet:** *hexagonum.* Chr. Pedersen.

Slæbedrik (?), n. s. Drik efter Maaltidet.

"Naar Maaltiid er fked, oc Du eft met,
Skalttu deg icke til flebedrick fett'."

N. Bredal. (Børnespeil. 1568. S. 14.)

slæger: slebsk, søbtalende. "Der mödte hende Mettelille med **flæger** Tale." (K. V. Nyerups Udg. III. 384. (Jvf. det jydske **sleg,** adj. og n. s. D. Dial. Lex. S. 511; og v. n. at **slege,** S. 512. Sv. *sleker.* Ihre Gloss. II. 658.)

Slæger, n. s. "Slaændhe meth hammær ællær **flægher.**" (Gl. d. Bibeloverf. Gen. 4. 22. *malleus.*)

Slør, n. s. Pøbel, Bærmen af Folket, Skarnsfolk. (Sv. *Slödder*, jvf. Isl. *slor*, Ureenlighed, f. Ex. af Fiske-Indvolde, o. d., *slorugr*, ureenlig. Holl. *sloorig.*) "Hvor Gieftebud holdes, der

sankes **Slör.**" P. Syv. (Ordspr. 144.) "**Slör** och wild almow." Taussen. (Jesu Chr. Passion. f. 37.) "Den Elste datter kunde du inted lyde huoss dig udi Kammerid, Mænsf hun motte uerre ude huos piigerne och anden **Slöer.**" (Christ. IV. Br. af 27. Decbr. 1630.)

flsre: drive, vanke om. "Mand lader Börn **flöre** aarkelöse omkring." P. Tidemand. (1555. V. Theodori Børnepræd. Lub. 1569. 4to. 64. a.)

Smaadreng, n. s. Det hørte, som bekiendt, til Middelalderens Skik, at Adelsmænds Sønner fra en ung Alder (10—12 Aar) begyndte deres Tieneste som Smaadreng, eller Page, ved Fyrstens ell. en fornem Herres Hof. Saaledes i Habors og Signes Vise, hos Kong Sivard:

"Det meldte da den liden Smaadreng,
Var klædt i Kiortel röd." (K. V. Nyerup. III. S. 17; jvf. S. 80, hvor Smaadrengen ogsaa kaldes Hofdreng.) "Der effter bleff salige Hr. Byrge Trolle forskicket aff sine fromme Forældre .... til salige Kong Frederik, som den tid vaar Hertug vdi Holsten, oc tiente hannem en tid lang for en **Smaadreng.**" N. Hemmingsen. (Over B. Trolle. 1571. Derpaa nævnes, at han siden tiente Kongen for "en Hoffinder".)

Smaahed: bruger Fr. Wormordsen i sin Overs. af Dav. Psalmer (1528) for: Skam, Forhaanelse, Forsmædelse. "Thu giör off wore naboers **smaahedt.**" (Ps. 43. [44. v. 14.] "Til Skendzel for vore Naboer." Bib. 1550.) "Jeg er bleffuen myne fiender oc naboor en **Smaahedt.**" (Ps. 30. — Forsmedelse. Bib. 1550.) "The maa klædis wdi misagt oc **smaahedt.**" (Ps. 34. [35.] "Met skam oc skendsel." 1550.) "Thu weest myn **Smaahedt**, haanhedt oc misagt." (Ps. 68. [69. v. 20.] "Du weissest meine smach, schande und scham." Luther. "Min Forsmædelse, Skam og Skiendsel." D. Bib. 1550.) "Met **smaahedt** oc mysagt maa the beteckis, som wele meg ontt." (Ps. 70. [71. v. 13.] "Mit schand und hohn." Luther.)

Smaaredsel: (hvad der ydes, udredes af Smaating, eller Sager af mindre betydende Værdi; i sildigere Tider kun om Bøndernes Afgifter eller Ydelser af Smaakreature, Æg, Ost, o. s. v. til Præsten, eller Herskabet.) 1629. Dec. 13. "Gaff jeg till Niien-

borstell for öll och mad, och anden **Smaaredtzell** 12 Dlr." (Christian IV. Skrivcalender.)

Smaasvend, n. s. (Isl. *smásveinn.*) En af de ringere (mindre) Tienere i Kongens Gaard, eller i Adelens Gaarde. (Jvf. Gamle Gaardsr. §. 6 hvor de nævnes "Knabe eller Skytte, Hirdsdreng" (som vel er den rigtige Læsemaade) og tilsidst "Ær han **Smosuend**, worde budströgen." Det sidste, (flere Haandskrifter have Smadreng) kunde vel antyde, at her menes en ikke fuldvoxen Tiener; ligesom i Frederik II. Gaardsret Art. 14 skielnes imellem werhaftig (vaabenfør) og Smaasuend. I K. Hanses Kiøbstedsret, 1484, §. 37, nævnes ved Bryllupper som opvartende: "Kiögemestere, Kiellersuende och smaasuende." (Jvf. Rosenv. Stadsr. Anmærkn. S. 586.) 'Per Jenson a wapn" sælger en Gaard paa Bredgaden i Lund til "beskeden swen Nielss Twsson **sadbur-smaswen.**" (Dipl. af 1472.) I Almindelighed for: Dreng. "At **smasuennen** jhesus skulde omskæræs æffter judhænæ logh." (Cod. R. 1390. f. 31. a.)

smaavorde, v. a. ringeagte, nedsætte (s. vurde, vorde.) "Alle Quindes-Personer at forhaane oc **smaauorde.**" (Hasenmüllers Jesuit. Hist. ved N. Mich. Aalborg. 1607. f. L. 6.)

smelte, v. a. fordøie. (Sv. *smälta;* deraf: *matsmältning*, Fordøielse.) "Krankhet at mand icke kand **smelthe** maden." (1488. Vocab. varior. expos. Hafn. 1576. f. 26.) "Thæt **smæltær** maat (Mad) i maghæ." H. Harpestr. (I. 24.) "Af hænnæ dryk (Mynte) **smæltær** mat i maghæ." (sstds. I. 52.) "Thæt gör mat at **smæltæ** storlyk." (sstds. II. 3.)

smide, smyde (smitæ, smytæ), smøre (**smide** bruges i denne Bemærkelse endnu i den jydske Dialect; jvf. smitta 1. Ihres Gloss.) "**Smitær** man hænnæ a spinæ." H. Harpestr. (Dsk. Lægeb. II. 15. [6]). "**Smytær** mö hænnæ oos osnæ sinæ spinæ." (sstds.) "**Smytæ** a öghn." (sstds. II. 5, jvf. II. 24.)

Smide, n. s. pl. **Smider,** Smykke (især kostbart) af Guld eller andet Metal; egentlig: det, som er smedet, Smedeværk. "**Armsmide,** *armilla.*" (Voc. varior. expos. 1576. f. 31.)

"Hans **smider** ware giorde wel til prisæ,
thet alle mesteræ kunnæ bewisæ" (Flores og Blantzeflor. 1509.)

smittig (smittugh), plettet. "**Smittugh** huuth." H. Harpestreng. (Dansk Lægeb. II. 15; Steenb. 16. *maculosa.*)

Smitta, n. s. Pletter i Huden. "En **smittæ** i anlæt thær betær læntigo." H. Harpestreng. (Dansk Lægeb. I. 33, jvf. II. 55.) "Swartæ **smittæ**" (smstds. I. 36.) "Warthær altee frö stampæt mæth ædik oc oli, tha dughær thæ(t) for lethæ **smittæ.**" (smstds. I. 9. *maculae*, jvf. I. 21. 22. 23.)

Smolt: smeltet Ister, Svinefedt. "Oc latæ thæt bakæ i **smolt,** ællær i smör." (Gammeld. Kogeb. 15. 16. Hist. Tidsskr. V. 543. 544.) "Ladh thet i een leergrydhe och ladh thet weldhe sammen met réenth **smwlth.**" (D. Lægeb. xv. Aarh. Cod. Thott. 249. 8vo.) "Erther sodne met flesk, oc weybredhe oc percilie sodhne met **smolth.**" (smstds.) "Tha gör thin handh fedh meth **smolt.**" (smstds.) "Swo ath en bradpanne staar vndher hendhe (Gaasen) at taghe **smoltet** i." (smstds. p. 21.)

Smugensæt, n. s. hemmelig Skienk, hvormed man underkiøber een, Bestikkelse. "Tha kand thu thenne rettere oc dommere icke swyge, icke fly fra hanum, icke ræde hanwm, icke heller krencke hanwm med **smwgensætt.**" P. Eliæ. (Overs. af Erasm. Rot. 1534. 41. a.) "Att the waare hendelöse, thett mercker att the schulle icke tage **smwgensætt** for lande rett." (smstds. 45. b.) "Thu scalt icke lade teg forkrencke mett gaffuer oc **smwgensæt.**" (smstds. 15. a.) "Huor lenge vill I dømm' wræt, Oc acte paa Personer, Ja stirre stet paa **Smugensæt,** Den Mægtige I forskoner." Arreboe. (82. Davids Ps.) "Gud vil icke skempte eller tage venskaff oc **smwensæt** aff nogen." P. Laurentsen. (Om Præste-emb. 1533. f. D. 4.)

Smæbrev, n. s. (Smædebrev). "Skendscrifft, Spotverff oc **Smæbreffue.**" P. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 32. a.)

smælig (smædelig), adj. "Thine ören som hörde the lastelige ordh oc **smælighe.**" (Gl. D. Bønnebog. Cod. Reg. 1614.)

Smørbyrd: en Afgift til Geistligheden i den catholske Tid. Saaledes hedder det i D. Rigsraads Indgivende til Kongen 1527, om Almuen, at den skulde give Bisper og Sognepræster Tiende af Korn og Qvæg som af Arilds Tid: "oc werre ther mett qwitt for biscopsgaffue, brwdewielsse, kierkegang (nemlig Offer ved disse Tilfælde), Retzel, Nattnest (Nannest), **Smörbyrwdt,** jordeferdtt, oc andre sliig beswörringe och tynghe." (Ny D. Mag. V. 300. jvf. Fred. I. Odense Reces af 1527. Rosenvinges

Udg. S. 138.) "Der met skal Almuen være quit for Biscops gaffue, Bruduielse, Kirckegang, Nadnest, Jordeferd, **Smörbyrd** oc andre slig Tönge." (Fred. I. Brev Tirsd. efter Assumpt. Mai 1527. Hvitf. K. Frederik I. Hist. 4to. 1597. p. 153.) ("Reditus in butyro." Proces om samme. Regesta. 1487. 4. Jul. Lygum Kloster.)

smøre, v. a. 1. i Haandskr. fra 14—15. Aarh., ligesom endnu, i Bemærkelsen: at kiøbe med Gaver, bestikke. "Höffdhingene dömæ swa som the wordhæ **smordhæ** meth gaffwer." (Cod. Reg. 1390. f. 89.) — 2. salve. "At I foragtelige kalde off **smwrdhe** oc ragede." P. Eliæ. (Bisskopp. Giensvar. 1533. fol. Cc. 2.)

Smøre, Smørie, n. s. Smørelse, Salving. "Vdwortis **smöriæ** betegner ther indwortis **smöriæ** som sielen giffwis." P. Eliæ. (Bisskopp. Giensv. 1533. fol. Cc. 2.)

smørig (smörugh) adj. feed, fedtet. "Stamper man sinupsfrö mæth nokæt thær **smörught** ær." H. Harpestr. (D. Lægeb. I. 71.)

Smørmad, en. Mad, som er lavet med Smør; fed Mad. ("At give Smiger for **Smørmad**", s. min d. Ordsprogsaml. S. 245. 251.) "**Smörmad,** *panis butyratum.*" (Smørrebrød.) (Vocab. var. Expos. 1576. f. 47.)

Smørslag, n. s. Et Slags Tillavning af Mandler: Mandelsmør (butirum de amygdalis). "Oc take sithæn thæt ut oc gör af **smörslag.**"

snage, v. n. "Ideligh gik han om closterth oc **snagethe.** (1488. Cod. R. 1586. f. 82.)

snakke, v. n. "Tha laa hwn oc **snackede** met syne iomfruer oc hoffsyndder." (Dsk. Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 84. b.)

snap, adj. hurtig, behændig. (Sv. *snabb.*) "Til synd wel **snap.**" (Riimkr. 4197.)

Snaphane: "Icke sckall bönder eller borgere, kremmere eller baadzmend, ryttere eller **snaphaner** komme thet til gangs igien." P. Eliæ. (Svar t. H. Mich. f. H. 2. b.)

Snarsindighed, n. s. Hastighed i Sindet; Snarhed til at forandre Hu og Sind. "At alle menniske skulle tage sin förste befaling oc kald waare, oc icke enthen aff nogen kiedsommelighed eller löff **snarsindighed** offuergiffue det." Tausen. (1539. Post. Sommerd. f. 162. b.)

snartroende, adj. v. som er let og hastig til at troe; (det modsatte af vantro.) "Mennesker — som letfærdige oc **snartroende** ere." P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 33. b.)

snave: at snuble. "Hest som gerne **snawer**: *suffossus*. Chr. Pedersen. (Vocabular. 1510.) "At **snaffve**, *titubare*. (smstds.) "Myne föder haffde gantscke nær **snaffuett**, myne fodspoor haffde fwll nær sckredhelt." Fr. Wormordsf. (Dav. Ps. Ps. 72. — Luther. Ps. 73. V. 2: "Ich aber hatte schier gestrauchelt mit meinen Füssen.")

Sned, et, n. s. Rænke, listigt Paafund. "De komme dem met **sned** oc listighed Omsier i stor wlyckfalighed." (Dav. Lyndsay v. J. Madsen. 1591. 136. a.) "Han kunde det **Sned** forstaae." (Grønl. Chron.)

Sneglehvælvning, en. "**Sneegell-hwelning** eller fedle(?), *Testudo*." C. Pedersen. (Vocabul. 1510.)

snibbe, v. a. "Jeg **snibber** oc offuersuser dem meget hordere, end de meg." Tidemand. (Overs. af C. Huberinus. 1543. f. 41. b.)

snibbedru, adj. "Han er icke stolt, ey hoffmodig, ey streng, ey vforstandig, ey **snibbedru**, men ydmyg, weolig, godwillig." P. Tidemand. (C. Huberinus om Guds Vrede og Naade. 1543. 77. b.)

Snidser, Snitser, n. s. (maaskee sing.: **Snids**), formodentlig (hvor Ordet forekommer i Ribe Skibsmandslaugs Vedtægter 1478) et Slags Dolk, Kniv eller andet Værge. "Huo som berer Vaaben eller Verge paa sig, Öxe, Korde, **Snidtser**, eller ander Vaaben." (Ny D. Mag. II. 261.) I Moths Ordbog forklares **Snidser** ved: en liden krum Havekniv.

Snig (paa en Pung eller Taske.) "Paa Pungemager Embedit scall hand skere ith dobelt par handsker oc berede dem met guld oc sölff som der thil hörer, oc skal hand göre en god legende taske met iij opstande **snige** paa den ene side aff heellt leder, oc paa den anden side tho opstande **snige** oc aff heelt leder; oc en god quinde pung mett sex **snige** mett fieder oc guld som der tiil hörer." (Malmø Remmesnider Skraa. 1542.)

Snilde: List; listigt Paafund, Snildhed, Klogskab. "Den Nattergal stod og tænkte sig om, Agted ikke paa Ridderens **Snilde**."

(K. B. Nyerups Udg. I. 253.) "Gudh fader værne mek meth sith vold, Gutz fön meth syn snillæ." (Dansk Breviarium. 1497. Cod. Thott. 553. 4.) "For syn (hendes) viisdom oc snillæ voldæ han hennë (Abigael) til een drotning." (Cod. Thott. 553.) "Giff mek wiifdom oc snyllæ til tek oc thin kæristæ fön." (Gammeld. Bønnebog. Cod. R. 1614.)

snimen, for **snimen,** adv. nylig, for nyligen. "Endog **for snimen** atter giort er en forhandling, som skulde være mere nassnkundig." Hvitfeldt. (I. S. 287.) "Lige saadant ett iertegen hadde Christus **snimen** giord tilforn." Taussen. (1539. Post. Sommerd. 174. a.) "De ocsaa **for snimen** vaare Basker Suene, ere nu store Doctores." (Reinike Foss. 1555. f. 225. a.) Ogsaa den superl. Form **snymist** forekommer. "Eet annet ödhe landbosæde .... j huilket Pæther Mattesfön **snymist** til foren bothe." (Dipl. fra Omer-Syssel i Jyll. 1408. Udv. D. Dipl. I. 345.)

snoe: "at **snoe** Vox, eller Voxlys", er et i ældre Skrifter og Viser forekommende Udtryk, der synes mere passende til Bægerne, end til Støbningen. Saaledes 1504: "viij Alb. fore smaa boghliwff ware **snoede.**" (Dronn. Christines Regnsk. Nord. Tidskr. I. S. 564.)

"De hentede ind de Voxlys,
De vare med Æren snoede." (K. B. Nyerups Udg. IV. S. 51.)

"It. raffinus fransfsmand foer hand **snoede** xxxii mark wox tyll söndagen Inuocauit: ij mark iv Sk." (Malmø Kirke- og Hospitals-Regnsk. 1538. Orig. i Malmø Archiv.) I en gammel Ridderdvise: "Der var et Bryllup i Skaane i Aar", o. s. v. hedder det:

"Slig en anden Voxkierte blev aldrig i Sverrige snoet,
Alt som han, Junker Herr Otto, lod före imod sin Brud."

snyg, adj. net, peen. (Har været brugeligt tilforn i Dansk, ligesom endnu i det Svenske.) "Saa **snyg** oc nydelig som it Lam." P. Jensen Hegelund. (Susanna. 1578. 34. a.) "Hun — flog ud sit Haar, oc giorde sig **snyg.**" (sstds. 34. b.)

snære: for det nyere og nu almindelige: **besnære.** "Ondhe mæn skwlle nw vpstande oc **snære** enfaldughe mennefkæs sielæ." (1488. Cod. Reg. 1586. 4. f. 30. b.)

snød, adj. "Thet er en boweth buldh som then **snödhe** materia opræker i howeth." (Lægeb. 15. Aarh. Cod. Thott. 249. 8.) ... "Æn wore oc noger fuo **snödhæ** aff sigh, at han wilde heme-

lige bort fare." (Gildesskraa. XV. Aarh. Ny D. Mag. VI. 54.) "Drwkkenskap ok andre **snödhæ** synder." (Cod. R. 1390. f. 93.)

Snødhed, n. s. Ondskab, fordærvet Sind og Tænkemaade. (*nequitia.*) "Een man vppthænd i **snödhet.** (1488. Cod. Reg. 1586. f. 70. b. — *nequitiae* spiritu inflammatus.) "Hwii han haffde giorth swa storth skalkerii oc **snödhet.**" (smstds. f. 69. b. — cur tantas *nequitias* perpetrasset.)

Sognerede: Afgift til Præsten, Sognerente. "Hurelunde nogle hans Sognemend hannom ofuerbörige vore, och wille iche giffue hanom deris rette **Sognereede** som dennom burde." (Afskr. af et Br. af Erkebisk. Børge i Lund. 1500.)

Sognestævne (Møde af hele Sognets Bønder) adskilles i 16de Aarh. fra Gadestævne. I P. Palladii Tractat til Provsterne (1553) befales: "**Sognesteffne** skal offte besögis som it Raadhus eller Capitel-Hus, saa vel som Gade-Steffne." (D. Mag. III. S. 60.)

Sol: (næst **Solen**: fiærst **Solen**) om Markers Beliggenhed. "Swo som ær the three Dele i Howidgorthin — ok (the to dele) the ligghe **næst Solen**; ok thæn thredie del jæk fik aff Andres Nielssön i Asdale — ok ligher **fiærst Solen.**" (Et Skiødebrev af 1403. Udv. D. Dipl. I. 111.)

solde sig, v. r. forene sig, sammenrotte sig. "De glædde dem offuer min Skade oc **soldede** sig tilsammen." (Bibel. 1550. — Luther: Sie aber freuen sich — und rotten sich. Ps. 35. 15.)

Solerøst, Solryst: Solens Nedgang og Tiden, da det lider mod samme, Solsæt. "Tree dagæ for **soleröstk.**" (Christian I. Privil. f. Colding. 1452. §. 33. Rosenvinge d. Stadsr. S. 271. 306.) "Om Aftenen wdi **Saolröstlag.**" Conr. Heresbach. (Om Bondeværk. 1601.) "Fogden med to Mænd skal besöge hans Huus tre samfælde Dage for **Soelryst.**" (D. Overs. af Viborgs Privil. 1440. §. 28.) Saaledes ogsaa figurlig: "Da er det hart ad i Solröst (mod Enden) med ett Menniske." (Skonnings hed. Philos. 1636. S. 824.) Ordet høres endnu i Jylland. (D. Dial. Lex. S. 533.)

solbierges, v. dep. om Solen naar den gaaer ned. "Tha togh theth till at **soolbærghes.**" (1488. Cod. Reg. 1586. f. 74. a. — jam *occasu solis.*)

Solbrynde, n. s. Solens Brand, Solhede. "All kiödelig tröst er plat forgiefſs, oc forſuinder ſom dug for heed **ſolbrynde**." Tausſen. (1539. Poſtill. Sommerd.)

Sold, n. s. Leietropper (Soldnere). "Tha leyde ieg meg ey mere **ſold**." (Riimkr. 3706.)

Soldner: Udtrykket "**Dobbelt Soldner**" forekommer i det 16de Aarhundredes Taxeringer, eller Mynſtrings-Ruller over vaabenføre Borgere i Kiøbſtæderne, og over de Vaaben, hvormed de vare i Stand til at møde. Det ſees at være brugt om ſaadanne "ſom havde eller ſkulde have Harniſk, Spies og Degen tilſammen; eller, ſom det af et Regiſter for Halmſtad ſynes, Harniſk med Spyd og Hellebard, Degen og Slagſværd. Det væſentlige ved en **dobbelt Soldner** var altſaa viſt nok, at han var forſynet med Harniſk i egentlig Forſtand, tilligemed et eller to andre Vaaben." P. V. Jacobſen. (Nyt Hiſt. Tidsſkr. I. 218.)

Solgang, n. s. Solens Nedgang. "Möder ey den, Stefning tager, inden förſte Dags **Solgang**." (Chriſt. IV. Rigens Ret og Dele. 1621. §. 26.)

Some, n. s. Ærbarhed, Anſtændighed. (Isl. *sómi*. Saaledes Gl. Sv.: *soma*, *somma*. Ihres Gloſſar. II. 699.) "Sagdhæ eua met twcht och **ſomæ**." Hr. Michael. (Riimværker. 143. 3.)

Sommerloft, n. s. "Paa ſit **Sommærloſſt**." (Gl. Danſk Bibeloverſ. 2 Sam. 11, 2. *solarium*. Nyere Overſ.: "Paa Taget.")

Sommeroſt, n. s. "Paaſkemad och **Sommerost**" nævnes blandt Sognepræſternes Indkomſter i Lunds Stifts Landebog. 1569. "**Sommeroſt** er en Oſt og en Kage Brød af hver Gaard." Falkman. ("Upplysningar" o. ſ. v. S. 143.) Ogſaa til "Degnens" eller Klokkerens Indkomſt hørte jævnligen i Skaane baade Helgenſkyld, Paaſkemad og Sommeroſt, Høitidsmad paa de tre ſtore Feſte, Maalsmad, een Gang om Aaret, m. m. (ſmſtds. S. 145.) Jvf. **Paaſkemad**.

ſomt, adv. deels, for en Deel. "**Sompth** forthy henne burdhe at höre meſſæ, oc **ſompth** forthy at hwn war enæ i hwſæ meth ſynæ börn." (1488. Ms. Reg. 1586. 4. f. 151. a.)

Sone: Forlig, Fredsforbrag. "Den **Sone**, ſom Greffue Johan haffuer giort imellem os oc Greffue Geert." Hvitfeldt. (I. 448.) "Med denne **Sone** ſkulle bliffue löſt alle de Fanger, ſom icke

haffuer tinget." (smstds.) "Att ieg ... haffuer nu werit her vdi Kiöbnehaffn offuer en wenlig sætt **Seene** och endelig Forligelse-maal med Erich Munch." (Orfeidebrev af 1570. D. Mag. III. 366.) "Thenne forskreffne Orfeide, **Seenæ** och Forening." (sst. S. 367.) "At jæc hawer lowet oc weffet thennæ brefförer oc hans arwingæ oc allæ hans Frænder een full stædigh **Sone** oc een felich frijd." (Et Orfeide-Brev. 1421.) "Fordi befanhis, at dennem vaar giort en **Sone** imellem." Hvitfeldt. (I. 501.) "Derfor skulle Greffuerne trenge paa den **Sone** hos Kongen." (smstds.)

soppe: v. n. "Da saa han huor en fattig stackarl gick oc **soppede** i en skyden vey." (Jertegns Postill. 1515. 185. b.)

sorggiven, adj. sorgfuld, betaget af Sorg. (Moths D. Ordb.) Deraf: **Sorggivenhed.** "Hues Sind stedze staar oc henger til timeligt Godz, hannem fölger paa det siste inted andet end en hiertelig **sorggiffuenhed.**" (Reinike Foss. 1555. f. 248.)

sorgsyg, adj. syg af Sorg, hiertesyg. "Den ynckelige effterladne Frues vaade öyen, blege kinder, **sorgsiuge** Liff oc wsigelige Hiertens bedröffuelse." (Hans Mogensens Liigpr. ov. Jac. Hvitfeldt. 1585. fol. R. 6.)

sovne: falde i Søvn. Deraf det gamle Riim, i P. Syvs Ordsprog: II. 53.

"Drik dit Øl för det dovner,
Tag din Kiæreste i Favn för hun sovner."

"Gick hwn ind i Sancte Staffenss Cappel, for hans altere at bede sine böner, oc **soffnede** der." (Jertegns Post. 1515. f. 29. a.) "Vor herre wor **soffned** i skybet." (smstds. f. 65. a.)

Spadseren: "**Spacerens** ællær wandrens rwm." (Gl. d. Bibel-overs. 1 Reg. 7. 2. *deambulacra.*)

spag, adj. fredelig, rolig, stille; *pacificus, quietus.* Jvf. Spægt. "Rettæ men oc **spake** oc saclösæ." (J. Lov. Fort. — I Sv. ligeledes: "Lagh skulu gömæs — **spakum** til friþær, æn ospakum til næfst.." Upl. Lagh. Fortale. *quietorum* tutela & immorigerorum vindicta. Ihre.) "Gör dett for den volligh (vældige) Gudtt, du lyde nu **spagh.**" (Vise om Valravnen. S. Grundtvig. II. 181.)

Spaghed, n. s. Mildhed, Føielighed. "I all kærlighet, öthmyghet, **spaghet** og tholmodighet." (Cod. R. 1586. f. 29. a.)

Spaglighed, n. s. Fredsommelighed, fredeligt Sind (?). "Giiff off i thenne stadh frygd, helbreydelighed oc **Spaglighedh**." (D. Tidebog. 1497. Cod. Tott. 553. f. 8.)

Span: Uenighed, Splid, Trætte. "Efftersom imellem vor naadige Herre, konning Erich .... oc Her Woldemar, Hertug af Sönder Judland .... hafuer været **Span** oc Tuist om det Land Als oc Kongelig Arfuegods" o. s. v. (Hvitfeldt. I. 289. — "diu fuisset mota materia questionis" er Udtrykket i det lat. Diplom.) "Vdi den Tvist oc **Span**, som vaar imellem Konning Erich Glipping oc Hertug Woldemar." A. Hvitfeldt. (Quartudg. II. S. 363.)

Span: "Jeg achter hwerken guldkrone, seppel eller **span**." (Jertegns Post. fol. 59. b.)

"Jeg byder for ham alt det Guld,
Jeg haver udi mit Værge,
Dertil mit gyldne Span af ny,
Jeg torde det aldrig bære." (K. V. Nyerups Udg. III. S. 27,)

Spang (Spong), n. s. Gangtræ som lægges over en Aa, eller et Vandløb. (Jvf. Sv. *spång*. Ihre.) "Offuer huilken (Aa) der laa en **spong** oc bro, som de pleyde at gonge offuer naar det vor höyt vande." C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 112. b.)

"Han kastede Runer paa Spange,
Som liden Kirsten skulde over gange." (K. V. Nyerups Udg. II. S. 34.)

"Den lyse Morgen, da Solen opgik,
Og Duggen drev over de Spange." (smstds. III. S. 71.)

"Det var Hr. Axel Thordsen
Gaaer over de Höjelofts-Spange." (smstds. III. S. 264.)

Spange, n. s. Smykke; eller Spænde, Led i Smykket. "Af da faldt mit Hovedguld, og **Spangene** skiltes ad." (K. V. Nyerups Udg. II. 193.)

Spangemile: "Sadel af Sölv, med langen **Spangemile**." (K. V. Nyerups Udg. II. S. 165; cfr. Nyerups Glossar.)

spee, v. a. at forhaane, drive Spot med. "At spotte oc **spe** andre." (Jertegns Post. 1515. f. 54. a.) "Oc hörde Jöderne oc deriff prester skendelig **spe** oc bespaatte hannem." (smstds. f. 38. a.)

Speilfegtning: "Saadan er den opblefte fielfgodhed — det er ickun en **fpeylfectning** oc wdwortes ftaffering." H. Taussen. (Post. Sommerd. fol. 203. a.)

Spene, pl. **Spener:** Bryst, Qvindebryster: *mammæ.* "Melk aff fyne jomfruelighe **fpenæ.**" (1488. Cod. Reg. 1586. 4to. f. 136. b.)

Spids (spetz) n. s. "Och flo them ther ath förfthæ **fpetz.**" (Riimkr. 892.) Et ukiendt Udtryk. Bemærkelsen er maaskee: ved det første Angreb, strax i Kampens Begyndelse. — "Fram i **Spetzen.**" (smstds. 1315.)

Spidshat: "Vocte fig faar fkadelige, liftige oc wtro Raadgifuere, Foxfuanfer oc **Spitshatte.**" (Reinike Fofs. 1555. f. 2. a.) "Liftige **Spitshatte.**" (smstds. f. 8. a.) — "De listigen Spitzhöde." Reinike Rost. 1549. f. 8.) "Øyentienere, **Spitzhatte,** Jabrödre, Øyentryckere, Tallerkenflickere, oc andre flige." H. H. Skonning. (Ars adulator. eller Hyklerkonst. 1640. f. D. 3.)

Spiisning, n. s. Forraad af Fødevarer. "Oc lod borttage Bofkaff, tæreth hans **Spisning** oc fpiltæ hans fed." (En Herredagsdom. 1492.)

Spild, n. s. Tab, Skade.

"En bwfck faa moyfes fuld aff ild
aff hedhen fick han inghen fpild."

Hr. Michael. (Jfr. M. Rosenkr. 1496. fol. B. 1)

Spinder, et. Gitter, Sprinkelværk. "Da vifes hun til Kircken, oc der gennem **Spinderet** i en ftol fkriffles." (Hasenmüllers Jesuit. Hist. ved N. Mich. Aalborg. 1607. f. L. 2.) "Höre henne giennem **Spinderet.**" (smstds.)

Spinderdør, n. s. Gitterdør; f. Ex. i Gitteret, der adskiller Choret fra den øvrige Kirke. "Vdi Choret imellem liufeftagen oc **spinderdören**" (i Roeskilde Domkirke). Hvitfeldt. (I. p. 848.)

(**Spittal.**) **Spittalsfolk:** Hospitalslemmer, eller Patienter paa et Hospital. "Saa ere wi dog arme **Spittalfffolck,** fom haffue daglige hielp behoff." P. Tidemand. (V. Theodori Børne-Prædiken. 1569. II. f. 81.)

Spittalsmester, n. s. Hospitalsforstander. "Som en wtro, forfömmelig, arg **Spittalffmefter,** fom lader de arme, fiuge Mennifke forfmecte, hand æder felff oc dricker det befte." (smstds. II. f. 82.)

spiælde (spiællæ), v. a. spilde. (Isl. *spjalla.*) "At manz naturlyk wætæ **spiællæs** æi." H. Harpestreng. (Lægebog. 74.)

Splinder, et. Gitter. "Den der kaager wd ad winduet igiennom **splinderet.**" Taussen. (Post. 1539. f. 119. b.) "Du skalt göre it Kaaber **Splinder** der faare, lige som it Garn." (Bibel. 1550. 2 Moseb. 27. 4. — Luther: Ein ehern Gitter.) "It **Splinder** omkring Alteret." (smstds. 38. 4.) "Han staaer inden **splinderet** (som Salomon siger) oc kicker wd." Taussen. (Post. Sommerd. f. 12. b.)

Spog: Spøgelse, Spectrum, phantasma. Dette forældede Ord, hvoraf baade vort nyere Spøgelse, og det svenske *spöke*, er udgaaet, er af nedersaxisk Oprindelse. (Holl. *spook*, *spooksel*. Jvf. Brem. Wörterb. IV. S. 960. 61, hvor Fors. ville udlede det af Isl. *púki*; Engl. *powke*, dæmon. Fanden.) Moth forklarer **Spog** ved "Uhyre, Utyske." "Der sidder Fisker vaad… Med lænkespidset Kal, oc vaager efter **Spøget.**" Arreboe. (Hexaem. S. 184; hvor Talen er om Haakiæringen.) "Meræ synthes thet (Legemet) at wære döth oc forthæreth aff jordhen, og som eth **spøgh**, æn at wære leffwendes oc nathurlict leghom." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 149. b.)

Spoon: en Skee. "Hvem som dröbelen hengher j halssen, han skal brænde salth oc læghet (lægge det) aa en **spoon**, som han hedesth gidher tolth thet, og swo skal han stryghe hanom ther op meth." (Lægeb. 15. Aarh. Cod. Thott. 249. 8.) Da Talen er om Drøbelen i Halsen, og Anvendelsen af et Middel mod dens saakaldte Synken, kan her ved Ordet ikke forstaaes en Spaan.

Sporefoged, n. s. Efter Langebek: et Slags Landsfogeder eller Land-Fiscaler, som Christian II. havde indsat, men som Grev Christoffer synes at have afskaffet. I et Frihedsbrev, som han 1534 gav Skielskør Kiøbstad, siges at Borgere og Indbyggere havde klaget over: "ath de haffue lenge veret trengde, beskattede oc offuerfaldne aff de **Spore-Fogder** oc andre Voldzmend emod all Low, Reth oc Skeel, tuert emod deriff Friheder oc Preuileger" o. s. v., hvorimod der nu bl. a. tilsiges dem: "och skulle de her effter aldelis vere qwitte oc fri fore de **Spore Fogeder** oc andre Voldzmend, aff huilke de haffue veret besuarede." (D. Mag. III. S. 71. s. Edvardsens Beskr. over Skelskør. S. 389.)

Sporesmed, n. s. Benævnelse for en Sporemager, i 15de Aarh. "Var ſkicket for off oc mange flere gothe men, tha nerwerendis wpo wort Bything Per **Sporeſmith**, wor metborgere." (Et Tings-vidne fra Kallundborg Byting. 1442. G. Arch.) "En Sct. Petri Gaard i Kiödmangerſtræde, fönden op til en Sct. Petri Jord oc bolig, ſom Simon **Sporeſmed** iboer." (Leiebrev af 1499.)

Spot, n. s. "Ath dryffue nogher mand for **ſpott** eller ſpee." (Riimkr. 336. 1154. Nu: at drive Spot med En.) "Drifuin honom fore **ſpoth** ok hadha." (Hert. Fredrik. 780.)

Spotte, n. s. pl. Pletter, Spætter. (Eng. *spot*.) "Gulæ **ſpottæ**." H. Harpestreng. (Steenb. 24.) "Röthæ **ſpottæ**." (smstds. 11.)

spottelig, adj. latterlig. "Men det vaar dem **ſpotteligt**." (Bibel. 1550. — Luther: Es war ihnen lächerlich. 1 Moseb. 19. 14.)

sprage, v. n. (om Ildens Lyd). "Ligeſom en lue **ſprager** i halmen." (Bibel 1550. Joel. 2. 5. — Luther: lodert im stroh.)

Springevise, n. s. Vise, efter hvis Melodie der dandses; Dandse-vise. "Som meer haffue fantzun effter **ſpryngewiiſer**, end hellige pſalmer oc lofffang." P. Eliæ. (Kort Undervüsn. 1534. f. H. 1.)

Springekilde, n. s. "Hand giorde **Springekilder**." (Bibel. 1550. Pſ. 107. 35. — Luther: Wasserquellen.)

Sprinkel, et. n. s. Gitter. "Jeg ſaa ud aff mit huſis vindue igennem **ſprinckelet**." (Bibel. 1550. Sal. Ordspr. 7. 6. — Luther: Durchs gegitter. Sv. Bibel. 1541: genom galdren.) "Hand kiger igennom **Sprinckelet**." (smstds. Høis. 2. 9. — Luther: Gitter.) See **Splinder**.

Spræk, Sprække, n. s. Smerte, Pine, Lidelse. "Tandfeldelſe er den **ſpreck** oc ve, ſom börn haffue för de faa tender: *dentitio*." Henr. Faber. (Vocab. 1563. p. 61.) "Der de haffde Ve oc **ſprecke**." (Bibel. 1550. 1. Moseb. 34. 25.) "Han helbreder dem, ſom haffue fönderknuſede hierter, oc læger deris **ſprecke**." (smstds. Pſ. 147. 3. — Luther: ihre Schmerzen.) "Han gad icke ſvarit for ſin ſtore **Spræcke**." (Reinike Foss. 1555. f. 42.) "Han ſtack en Kniff i Liffuit paa ſig at giöre der met ende paa ſin pine oc **ſprecke**." P. Tidemand. (Luthers Poſt. 1564. III. f. 22.) "Hans Legeme plagedis ſaa met we oc **ſprecke**, att hand offte græd." (smstds. II. f. 60.)

sprænge, v. a. stænke, bestænke. "Ok **sprengær** ællær stænker aff theth öwermeræ syllæn." (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 12. 22. Jvf. 3 Moseb. 13. 15; 16. 14. — *aspergere.*)

spude: at spytte. "*Conspuo* — jeg offuer **spuder**; *expuo* — jeg **vdspuder**; *inspuo* — jeg **indspuder**; *respuo* — jeg **vdspuder** eller jeg foracter." Jon. Turonis. (Vocab. 1579. f. V. 8. — Derimod smstds.: *spuo* — jeg **spötter.**)

Spurv (sparv, sporv, spörwe, pl. spöryæ.) "Han skal offre forre sigh, too leffvendhe **spöryæ.**" (Gl. d. Bibeloverf. 3 Moseb. 14. 4.) "En af **spöriene.**" (smstds. 5.) "**Sporwins** blodh." (smstds. 6.) "Oc offret en **spörwe.**" (smstds. 50.) "Han skal rönsæ theth swo j **sparwens** blod." (smstds. 52.)

Spydskarl, Spydsmand: Den oprindelige Bemærkelse af begge Ord har været: den, som ikke har eller fører andet Vaaben, end et Spyd; hvorimod "fuld Mands Vaaben" (fullæ mens wapn), efter J. Lov. III. 4, bestod i Rustning, Armbrøst og tre Tylter Pile for en Styresmand; og Havnebondens var, foruden Skioldet, de tre Folkvaaben, Sværd, Jernhat og Spyd. Allerede tidlig gik Bemærkelsen over til at betegne den, som af Armod ikke havde andre Vaaben, end Spyd, eller en Løsgænger. Det hedder derfor i K. Eriks Siell. Lov. I. 48: "Thæn ma ey annars wæriæ wæræ, at gömæ hans gotz, thær sin eghin hæriændæ ær .... ællær han ær **spyutsman.**" (Jvf. Rosenvinges Anm. S. 348.) I P. Syvs Ordspr. II. 80 anføres: "En Løbeskytte, **Spydskarl** .... Kringeldriver, Landstryger" som eensbetydende Ord. I denne Bemærkelse forekommer ogsaa **Spydskarl** i en Dom af 1552. (Rosenvinges Udv. I. 205.)

Spyedrik: Brækmiddel, Vomitiv. "Ostæ oc thæn thær **spydrickæ** takær, fangær löfn (Afføring) oc æi upkastningh." H. Harpestr. I. 49.) "Gyfs hun i **spydrykæ.**" (smstds. II. 21.) "Om then thær **spydryk** hawer tagheth fangher löfen oc ey opkastelsæ." (Lægeb. af xv. Sec. Cod. Thott. 710. 4to.)

Spytteblaar, n. s. "Frycte sig derfaare huer for Guds Vræde, oc holde den icke for **Spytte-Blaar** eller löff skemt." A. S. Vedel. (Den 90de Psalme. 1593. f. G. 4.)

spæge, v. a. giøre spag, stille, formilde, sagtne. (Isl. *spekja*; af *spakr.*) "Ruta — mönær (mener) lyst til quinnæ, oc **spækær**

hostæ." H. Harpestr. (I. 68.) "Thænnæ sten **spækær** wællændæ watn, oc menær thæt at wællæ." Samme. (Steenb. 59.) "At **spækæ** diært (haardt) wæthær." (smstds. c. 13.) "**Spæghæ** hemelen at han skall ey gangbe syn wanlighe gangh." (1488. Cod. Reg. 1586. 4to. f. 50. — celum *frenare.*) "Jesus **spæktæ** haffsins storm." (Cod. Reg. 1390. f. 72. a.) — pass. **spæges**, sagtnes, blive stille. "Jesus bödh haffuet ok wæthret **spæges.**" (smstds. f. 67. b.)

Spægt (Specht), n. s. (Isl. *spekt;* af *spak*, spag, quietus, pacificus.) Fred, Fredelighed, Fredsommelighed. (Spaghed.) "At rettæ men oc spake oc saklösæ nytæ there reet oc there **specht.**" (J. Lov. Fortalen.) Jvf. **spag.** Ligeledes i ældre Svensk: "In legibus vetustis *spækt* notat mansuetudinem; *lefva med spækt*, tranquille vivere." Ihre. (Glossar. II. 715.) "Han holde **specht** paa sin tunge, oc lade henne ey löbe for seg sielff med lös, slem oc vbequem snack." Taussen. (Post. 1539. Sommerd. 49. b.) "Oc at I oc then fattig vskyldug almoge motte were oc sidde met roo oc **specht.**" (Br. af Christian II. 1518. D. Mag. 3. Række. II. 242.)

Spæk, n. s. Flæsk. "Man skal takæ et unct höns oc siuthæ mæt **spæk.**" H. Harpestreng. (Kogebog. 18. — Men: "gröönt flæsk." smstds. 14).

spække, v. a. "Oc skal man takæ brathæ af hiort ællær ra, wæl **spækkæth**, oc stekæ them wæl." H. Harpestreng. (Kogebog. 7.)

Spændrum, Spænderum, n. s. Rum imellem Opstandere i et Huus; Binding, Fag Huus; Huusfag i Bindingsværks Bygninger. "Thisligiste schall Her Mouritzs och haffue otte aff the sönderste **Spenderom** aff thet Huss paa Holmen — — — och skal hannd haffue the otte nederste **Spenderom** aff Marstolden som staaer for forne Portthuss." (Delingsbrev paa Clausholms Hovedgaard. 1546. (D. Mag. VI. 346.) "Tolf **Spenderom** aff then store Maerstald." (Dipl. 1546. D. Mag. VI. S. 347.) "Fem **Spenderom** aff thet nye Porthuss." (smstds.) "Schall utii Kiöbstederne .... byggis eth Huus (Domhuus) pa tolff eller fiorten **Spendrom** lange, och attan eller thyuge Alne brede." (Christ. II. geistl. Lov. 1521. §. 37. Rosenvinge. Recess. p. 19.) Jvf. det jydske **Spænd, Spændtræ.** (D. Dial. Lex. p. 544.)

Spærkalk: "Alfom ſterkeſt bygdh meth huggnen ſteen och murijt meth **ſpærkalck** omkringh." (Tyrkens Thog til Rhodis, hos Ghemen. ud. Aar.)

Spærlagen. "**Spærlaghen** ællær bonedh." (Gl. d. Bibeloverſ. 2. Moſeb. 26. 4. — *cortina.*) — Gardiner, Bægbetræk.

"Saa tog ieg alle ſperlagen nödh,
Och hwldhe paa them, ſom loffue ſo ſtrödh." (Riimkr. 699.)

"Stribede **Sperlagen** aff Egypten." (Bibel. 1550. Ordſpr. 7. 16. — Luther: bunten Teppichen. Sv. Bibel 1541: brokot täken.)

ſpærlemmet, adj. ſpæd, af ſpæde, fine Lemmer. "Mine **ſpærlemmede** (Børn) maatte gaae paa ſkarpe veye." (Bibel. 1550. Baruch. 4. 26. — Reſen: Mine Lækere.)

ſpørgen (?) (spören), adj. videlyſten, ſom vil vide Alt og ſpørge om Alt; et uſædvanligt Ord (maaſkee kun Forkortelſe af ſpørgende.) "Vilt du icke blifve tit vred, ſaa vær icke alt for **ſpören** eller omhyggelig for alle Ting." Birg. Thott. (Seneca. II. 79.)

Sqvaldergude: et Uqvemsord om en kaadmundet, ſladdervorn Qvinde. "Det er unyttige Quinder oc **ſqualderguder**, ſom oc kaldis Fadeburs-quinder eller Hoffmeſterinder hos Herrer oc Förſter." (Reinike Fos. 1555. f. 196.)

ſqvaldre, v. n. "Nar the haffwe under högmeſſen ſpatzeeret oc **ſqualdret**." P. Eliæ. (En kort Underv. til en chr. Forening. 1534. fol. djj. a.)

ſqvalpe (ſqwalpæ, ſqualpræ, ſqwælpræ, ſwalpæ), v. a. "**Sqwalpær** man hænnæ oof i ſyn mun." H. Harpeſtreng. (Lægebog. I. 6.) "**Sqwalpær** man ſkræppæ oos i ſin mun, tha dughær thæt for drypæl oc for tanwærk." (ſmſtds. II. 27.) "Oc nætlæ oos of hun **ſqualpræs** længe i mun, tha dughær thæt for bolæn drypæl.." (ſmſtds. I. 76.) "Stampæth bærtram mæth ædikæ oc **ſqwælpræth** innæn mun." (ſmſtds. I. 66.) "Siuthær man thung i ædikæ oc **ſwalpær** i ſin mun, thæt dughær for tanwærc." (ſmſtds. II. 21.)

Stabeløl, n. s. Øl, ſom efter Vedtægt ſkulde gives af den, der indtraadte i visſe Laug. Saaledes f. Ex. "Hwa i thette ammith (Embede; T. Amt) kommer, then ſkal göre there ammitt-reth och giwe there **ſtabel-öl** vt ſom ſidhwan er." (Ribe Smede-Embeds Skraa. 15. Juni 1450.)

Stad, en. n. s. Sted. (Isl. *staðr.*) "I ukændt **stath.**" H. Harpestr. (Lægebog. I. 8.) "En **stath** i egyptæ land." (smstds. I. 17.) "Ænygh **stath** i wærældæn" ("ingensteds". — smstds. I. 17.)

Stadagtighed, n. s. Stadighed, Varagtighed, Udholdenhed. "Den fuldherdighed oc **stadafftighed**, wdi dennom er, att de stride ridderlig oc winde seyer." Taussen. (Post. Sommerd. f. 294. b.)

stadelig, adv. visselig, for vist. "Han iætte theth **stadelig** oc foor ther aa." (Riimkr. 4721.)

stadfast, adv. bestandig, varig, uryggelig. "Oc syden wor thenne samme sköde **stadhfast** mælt aff konungs foget pa forde ting." (Dipl. "Odinsdag næst efter Kynnelmesse Dag." 1470.)

stadfastelig, adv. "Alle theffæ æffterschreffne Artikel wbrötheligbe oc **stadfastelighe** at holde." (Brev af 1440.)

stadfæste, v. a. "Han **stadfæstæ** pawlwne." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 33. 17. — *fixit*; jvf. 27. 37.) "Herræn haffdhe **stadhfæst** hannom til konnyngh." (smstds. 2 Sam. 5. 12. — *confirmare.*)

Stadfæste, n. s. Bekræftelse, Stadfæstelse. "Ligerwiiff som sliige ting haffde aldelis inthet **stadfeste** aff gammel grantsche oc forfaring." P. Eliæ. (Imod Malmø-Bogen. 1530.)

Stadstegn, n. s. Tegn, som tilhører, angiver en vis Kiøbstad. I Christian II. Skraa for Guldsmede, af 1515, befales, at alt det Sølv som forarbeides, "skall thegnes met eth nyth besönderligt **Stadztegn** aff hwer Kiöpstædt, met een Krone poæ same Teghen, oc hans mærk ther boff staendis, som thet giord haffuer." (D. Mag. III. 271.)

Staldsvend, n. s. en Smedesvend (Grovsmed) som beslaaer Heste. (Ribe Smede-Embedes Skraa. 1450. 15. Jul.)

Stall, Staller: Sæde, Bænk (om Chorsæde for Kanniker.) (Isl. *stalli*, Fodstol; "podium, cui insistebant simulacra Deorum." Ihre. Gloss. II. 747. cf. Heimskr. Peringſk. I. 141. "Et fremstaaende Bræt, en Brix, e. d. B. Haldorsens Lex. A. S. *steal*, subsellium; Isl. stallr, stabulum, præsepe; it. sedes. B. Haldorsen.) "Swo at I hannem strax anname til ethers mæth Canik, oc skicke hannem stedh met ether i Capittel oc **staller** i Kore, til thet förste Canikedom oc prebende löst wordher met at forsees oc antwordhis. (Br. af Christ. I. 1469.) Da Sæderne i Chorstolene for Kanniker og Munke i Kirkerne bestod af en Klap til

at slaae op og lade ned, for at kunne baade staae og sidde i Stolen, kunde Ordet (som Terpager, Ripæ Cimbr. 122, oversætter ved Stallum) passe til ovenanførte Isl. Bemærkelse; dog kunde det vel ogsaa betegne den for enhver enkelt Person særskilt aflukkede eller afdeelte Plads i Chorstolene.

Staller, n. s. Hofbetient, som havde Befaling og Tilsyn over Kongens Stald. (Isl. *stallari*. jvf. den Norske Hirdskraa C. 21.) Forekommer endnu i K. Nielses Tid (Vitherlagsr. i Svend Aagesens lat. Text: *stabularius*) og menes at være brugt i Danmark indtil Valdemar II. Tid, da Marsk og Marskal kom i Brug. Langebek. (S. R. Dan. III. 156.)

Stampe, n. s. Fælde, til at fange større Vilddyr. "Paffuen — sætte for hannem **Stampe** oc snare." P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 15. b.) "Oc gick saa bort, oc lagde off **stampe.**" (Reinike Fos. 1555. f. 24. a.) "Fordi the haffue wden sag stylledt theris **stampe** for meg." Fr. Wormordsen. (Dav. Ps. 1528. Ps. 34. — Bibel 1550: deres Garn. Luther: Ihre netze gestellet.) "Ladt hanwm falde y then **stampe** han stylledt haffde." (smstds. V. 8.) "The som stwnde effler myn siell the styllede een **Stampe.**" (Smstds. — Bibel 1550: sette snarer for mig.) "Det er Argelist oc Skuff, naar du setter Garn eller **Stampe** faar Diur vdi Skoven, alligeuel at du icke driffuer, jager eller hidzer den der vdi." (Reineke Fos. 1555. f. 228. a.) Deraf uden Tvivl Udtrykket: **at staae i Stampe** ɔ: staae stille, ikke komme videre, ikke have Fremgang (f. Ex. "**staae i Stampe** i sin Vært") som Dyret, der er bleven fanget i en Fælde.

standende Tingsvidne: "En beskethen man Jon Berth, han esketh oc vpkraffthe, feck och framledde eth fullth och alth **stannende Thinges withne.**" (Tingbrev af Lisberg Herred. 1446.)

Stat(?), **Stad**(?), en. n. s. Stand, Værdighed. "Aff kongæ **stat** tha sætte the meg." (Riimkr. 132.) "I **stath** oc macht." (smdsts. 1381.) "Jo större herre hand er i **staht.**" (K. Hans's Kr. 19.) "Aandelig oc verdslig **stat.**" (smstds. 769.) "Them holt han i yperstæ **stath.**" (Riimkr. 3660.)

Stavkarl, n. s. Stakkel. "Siden at Predicken vaar end . . . antuordet hand sin Sognepreſt Pendinge at vddeele iblant **Staffkarle.**" A. Vedel. (Liigpr. over El. Glambek. 1591. C. 5.)

Stavlys, n. s. mindre eller større Voxlys, som gaves for Kirkegangskoner, efter Bryllup og Barsel; eller Godtgjørelse for samme med en Øre Vadmel; modsættes Blus, hvorfor skulde betales 4 Skilling Vadmel. (1347. jvf. Suhms Danm. Hist. XIII. 169. Acta literar. Sveciæ. 1723. p. 479.)

Stavn, n. s. Grundeiendom, Jord og Grund, som Een eier eller besidder. "Anders Jude drog innd paa hanns **Staffn** om Natthetiide fielff tredie, och paa hanns grundt hug ett Læff thorn." (Dom af 1558. Rosenv. II. 194.) "P. Povellfen fom bor paa **Staffnen**" (om en Fæstegaard paa Kronens Gods. smstds. S. 235.) "**Staae paa Stavne**". henstaae, ikke opkræves (om Afgift). Iver Jeipsøn, af Vaaben, udsteder sit Gieldsbrev til Hr. Jeip Jensøn, Ridder, i Sandbygaard, for 10 lødige Mark, at betale til Mortensdag og sætter derfor to Bøndergaarde i Pant: "Oc ther vppa fcal thette Aars landgilde **fta pa ftaffne** til St. Mortensdag, vm jek kan friet. Kan jek icke friet oc betale forde 10. löthige mark thes forinnen, fkal forne landgildhe fylghe pantet." (Dipl. 1469, feria prox. post St. Petri ad vinc. ɔ: 2. Aug.)

Stavnbo, n. s. paa et Fartøi: "den fom ftaar faare i ftaffnen oc feer vd om han feer Land eller andet: *proreta.*" Henrik Faber. (Vocab. lat. 1563. p. 403.)

Stavslynge, en. n. s. "Hand tog **Stafflingen** i fin Haand oc gick mod Philisteren." (Bibel. 1550. 1 Sam. 17. 40. — Luther: Und nam die schleuder. Sv. Bibel. 1541: Oc tog sliungona i sina Hand.) "Oc flo met fin **Stafflinge** oc racte Philifteren i hans pande." (smstds. V. 49.)

Sted, Stedt: Ambolt i en Smedie: *incus.* (Isl. *stedi.*) J. Lov. III. 65: "Of man fættær **ftæth** æthæ (oc) ftaplæ." (Amboltens Fod.) Ordet forekommer endnu i Inventariet over Helsingborg Slot 1537, blandt endeel andre gamle Smedeord: "Eth paar Belle i Smedhen, eth ftort **Stedt,** et lydet **Stedt,** et **korffeftedt,** try Naueltoff, otte tenger, eth öghe jern, eth fyrefpedt, eth hage toff, thuo Slegger, en forhammer, en fufthammer, thuo handhammere, fyre Brödde, thuo naffueltoff tiil heftelkofōm, en Söm hammer." (D. Mag. I. S. 52.)

stede, v. a. lægge, sætte, tilstede. "Ængæn man maa **stæthæ** urenslæ vppa gaden." (Kbhvns Privil. af K. Christopher 1443.) "Disse foreldre som deriss börn saadant læræ eller **stæde** at göre Oc ey resfse dem der faare, De bliffue delactige aff alle de synder" o. s. v. Chr. Pedersen. (Jertegns Postil. 1515. f. 34. b.)

Stedholder, n. s. for det reent tydske Statholder. "Saa förde de hannem ind for Keyserens **stedholdere**." H. Taussen. (Christi Passies Hist. 1539. 18. b.) Hos Taussen ogsaa ligefrem om den, som træder eller er i en Andens Sted (Repræsentant.) "De som sidde wdi Guds stæd med dom oc regiment, att de samme Guds **stædholdere** bliffue samme widuer oc faderlöse, paa Guds wegne, de samme som Gud haffuer loffuet oc forplichtet seg, med ord oc tilsaffn, att wille were dennom." (Sommerpostillen. f. 241. a.)

Steenbøsse, n. s. kaldtes i ældre Tid de Stykker (Kanoner) af Jern eller Kobber, som ladedes med tilhugne Steenlod eller Kugler, fra 4½ til henved 10 Tommers Diameter. (Jvf. bl. a. C. Adlersparres Afhandl. i Kgl. Vitterh. Hist. och Ant. Acad. Handlingar. III. Stockh. 1793. p. 241.) Forskjellig fra Lodbøsse. Begge nævnes, ligesom "**Steenbysfekrwth**," "**Lodbysfekrwth**" og "**Skarpentine-Krwth**", i et Inventarium fra Visborg Slot. 1509. (D. Mag. II. 148.)

Steengrud, n. s. Steengruus. "Noget falt paa **Stengrud**, der som det haffde icke megen Jord." (Bibel. 1550. Matth. 13. 5. — Luther: in das steinichte. Chr. Pedersen: blant stene.)

Steenhall, n. s. Field, Klippe. "**Steenhallæ** sammanstörtes." (Cod. Reg. 1390. f. 152. b.) "Syndughe mænniskæ skulæ sige til biergen ok **stenhallænæ**, fallen offwer os." (Cod. Reg. 1390. f. 154. b.) "Han gaff sig ind y en stor vilkende skou oc örcken — der lette han sig en hule op y en haard **stenhald**." C. Pedersen. (St. Sebalds Krønike.) "Framdiels skiödæ jödærnæ vor herræ so hardæligh met korssæt, at vors herræ wælsignædhæ mwn oc neesæ togæ vtj **steenhallen** oc thændærnæ sloghes lösæ." (Danst Breviar. Ms. Reg. 1613. 4to.) "Enddog at **Steenhaldene** klöffuis, Solen vdslyckis oc Vandene borttörris." Hans Mogenssøn. (De Tolff Patriarkers Testamenter. Kbhvn. 1580.)

steenlægge, v. a. brolægge. "Hendis Gader skulle **steenleggis** met Malmerstene." (Bibel. 1550. Tob. 13. 21. — Luther: geplastert werden.)

Steenſqvatte, n. s. "en Fugl som altid rörer stierten." *motacilla.* (Vocabular. var. Expos. 1576. p. 94.)

Steenstue, n. s. der ofte forekommer i Folkeviserne, kan vel overhovedet bemærke et hvælvet Værelse, hvor saaledes baade Loft og Vægge kun fremvise Steen (s. f. Ex. K. V. Nyerups Udg. III. 39. 78. 79.) Beskrivelse over de endnu 1844 i oprindelig Skikkelse bevarede **Steenstuer** i "Glimminge gamle Steenhuus" i Skaane (opført i det 15de Aarh.) findes i Histor. Tidsskr. I. S. 224 og V. S. 589—596. jvf. S. 603.

Steger, en. n. s. "Wor oc wor kere husfrwes **steghere,** basunere, skrædere, harniskmaghere oc andre wore thiennere." (Kongebrev af Chr. I. 1458.)

Stegerhuus, n. s. Stegers, Kiøkken. "Som Stegheren blant hönsenæ när som han til **Stegherhwset** gaar." Hr. Michael. (De creatione rerum. 1496. fol. D. 2.)

Stegers, et. Kiøkken. **Herrestegers:** Kiøkken, hvor der koges for Herskabet (paa Herregaarde, i Klostre, o. s. v.) nævnes saaledes i Skovklosters gamle Regnskaber 1467; ligesom ogsaa 1481: "Peer Kok i **swennæstegherset**" (Folkekiøkkenet). (Ny D. Mag. V. S. 204. 206.) Sammesteds forekommer: "Stegherdrenghen i **herræsteghersets.**" (1467. S. 204.)

Stegerspige, n. s. Kokkepige. (Bibel. 1550. 1 Sam. 8. 13. — Luther: Köchin.)

Steimetz: "**Steymetz** ællær knyff." (Gl. d. Bibeloverſ. Num. 25. 7. *pugio.* — Chr. Pedersen: **Steemets,** *pugio.*)

Stempel, n. s. Støder til Morteren. "Gör man en mortæl oc **stæmpæl** af bly." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 40.)

Stempling, en. Sammensværgelse; hemmelige Anslag; (Intrige). "Dog er icke at sige, huad **Stempling** de Papistiske brugte diss-imellem mod de Euangeliske, saa hiemmeligen, saa aabenbarligen." P. J. Colding. (Kirkehist. 1614. Sſ. 4.)

stene, v. a. omsætte en Mark med Skielstene, eller afsætte et Skiel ved saadanne (s. indstene.) I Alm. forekommer det tilligemed stable. Otte Sundsherreds Sandemænd "havde **stenet** og stablet

ret Skiel imellem Holmedrup Grund og Örkel Fang." (1584. Fyenske Actst. I. 101.)

Stevnebrev: skriftlig Stævning. "Erich Ottesson til Biörnholm .... hans bwdh ware hærr till forne landztingh i dagh xiv. daghe .... oc badhe om **steffnebreff** offuer forne Per Mogensson oc hans Höringh." (Landstingsdom 1471.)

Stevnedag, n. s. Faredag for Tienestefolk. "Huelken man eller konæ ther vndlocker syn gilbrothers eller gilsösthers suen eller quind före en theres **steffnedagh** kommer." (Skræddergildets Skraa i Odense. 1492. Fyenske Actstykker. I. S. 40.) "Een halffmaanet före **steffnedagh.**" (smstds. S. 45.) "Item hwo som swen leyær i thet æmbedit, han skal ey loffwa hanum at göra sin eghen gerning innan hans **Stæffnedagh.**" (Skraa for Skindere-Embedet i Malmø. 1429.) "Lokkar nagher brother nagher brothers swen vt aff hans thiænistæ för om hans **Stæffnedagh** kombær." (smstds.) "Nar hans **Stæffnedagh** kombær, tha skal bonden giffwa hanum sin lön. (smstds.)

Stiern, n. s. Pande. "Paa Halten offuen paa hans **Stiern.**" (Bibel. 1550. 3 Moseb. 8. 9. — Luther: oben an seiner Stirn.) "Offuer Aarons **stiern.**" (smstds. 2 Moseb. 28. 38. Es. 48. 4.)

Stiernespan, n. s. Pandesmykke. "It **Stiernespan** aff purt guld." (Bibel. 1550. 2 Moseb. 28. 36. — Luther: ein Stirnblatt. Taussen: Endespan.) "It gyldene **Stiernespan.**" (smstds. Job. 42. 11. — Luther: ein golden stirnband.)

Stikke, n. s. Straa. "Tw sændæ thin wredhe hwilkæ som opflyktæ thæm som **stikkæ.**" (Gl. d. Bibeloverś. Exod. 15. 7. — *stipula.*)

Stikkelse, n. s. "Et lidet Stykke Linklæde, som Qvinderne fordum bandt over Panden paa deres Huer". (Moth. — Han angiver desuden en anden Bemærkelse: Klude og Stikker, som ved Beenbrud lægges paa det brudte Lem indenfor den rette Forbinding.)

Stilhold, n. s. Stilhed, Taushed. "De floge indad hannem met Steene, der hand opracte sin Haand oc begerede lyd oc **stilhold** af dennem." Vedel. (Saxo. S. 331.)

Stilpe, Stylpe, n. s. Dækfel, Laag over noget. "Nar theth er sadeth (sødet, kogt) tha thekked till (Gryden) meth eth **stilpe** oc

eth clædhe at enghen eem wdh kommer." (Lægebog af xv. Aarh. Cod. Thott. 249.) "En ny gridhe som er wel til lucht medh **stylpe**." (smstds.) "Og slig en Gryde sömer vel slig en **Stylpe**." (Reinike Fos. 1555. f. 171. b. — "Ein solck poth kan nene ander decke lyden." Platt. Or.)

stilpe, stielpe, v. a. "Han skal — wridheth egenem eth clædhe i en mulwæ oc sette theth vndher foræ mögh, oc **stilpe** en anden mulwæ ther offuer." (Cod. sec. xv. Thott. 249. 8. p. 21.) Jvf. **stylpæ.** Dial. Lex.

stind (styn), adj. stiv, ubøielig, ikke slap. (Isl. *stinnr.*) "Sua blötær hun hart, oc lynær **stynt**" (linner det stive.) H. Harpestr. (Lægeb. I. 9.) "Senerne, Legemens Snore og Strenge, blive **stinde** og stramme." Er. Pontoppidan. (Liigpr. over W. Rotkirch. 1656. S. 255.)

stinke: v. n. fare pludseligt, hastigt hen, slynges hen imod, eller op i Veiret, sprøite. "De Guldringe **stunke** mod den Skammel." (K. V. Nyerups Udg. II. 271.) "De Pile **stunke** saa höit i Sky." (smstds. S. 299.) "Saa vidt da **stank** hans Blod." (K. V. Nyerups Udg. I. S. 126. cf. S. 23.) [*Stinka*, *stiunka*, cum impetu ferri. Ihre. (Glossar. II. 775.) "Pyl ok byssostenar myckit **stank**." (Sv. Riimkr. p. 450.) Møsog. *stigkvan*, Isl. *stökkva*. Ordet høres endnu paa Møen (D. Dial. Lex. S. 553) og paa Gotland (Histor. Tidsskr. IV. 242), hvor man siger: "en **stinkande** storm", procella cum impetu irruens. (Ihre. l. c.)]

stive, v. a. blive stiv, stivne. "Smytær mö hænnæ ouf ofnæ finæ spinæ, tha **styuæ** the först oc sithen standæ the iafnlik." H. Harpestr. (Lægeb. II. 15. b.)

Stiæle ind: smugle ind, faae hemmelig ind. "Ett aar derepther **stall** hand siuv aff sine Svinn inndt paa kronenns skoffve ubrendt." Rosenvinge. (Gl. Domme. II. 188.)

Stodmester, n. s. Denne danske Benævnelse (der siden ved en meningsløs Forandring er bleven fortydsket til Stutmester) var i Frederik II. og Christian IV. Tid almindelig. Endnu omtr. 1642 nævnes Kongens "**Stodmester** paa Antvortskov Hans Herfurt" der aarlig havde i Løn, for en Dreng og 2 Vognheste 440 Rdlr. og til en Hofklædning 30 Rdlr. (D. Mag. V. S. 211.)

stoie, v. n. "Hun pleiede heller at **stoie** i By." Hegelund. (Susanna. 1578. f. 38. b.)

Stok, n. s. Lænker, Fængsel. "Sæt dine Födder i hendis **steck**." (Bibel. 1550. Syr. 6. 25. — Luther: Ergib deine Füsse in ihre Fessel.) "Hendis **Steck** skal bliffue dig en Beskermelse." (smstds. V. 30. — Luther: ihre Fessel.)

stokke, v. a. fængsle, sætte i Lænker, i Fangestok. "Ville de **stecke** oc blocke deris Vnderdane, eller ocsaa affliffue dem der faare." P. Tidemand. (1564. Luth. Post. II. f. 147.) "Borgerne y Ribe weldeligen thoge hans Skib oc Korn fra hannem ... oc der til **steckede** oc blockede hans tienere." (Dom af 1483.)

Stokkeleie, n. s. Leie, Betaling for at holde Nogen i Stokken, eller i Stadsfængsel (Arrestpenge). "Item skal engen uor embitzman taghe meer en tuo öre penninge til **steckeleye** af nogher othens borger fore hans tiuff." (Dipl. af Christian I. 1477. Actstykker v. Fyens litt. Selsk. I. S. 27.)

Stokkenævn (eller **Herredsnævn**) kaldtes de 12 Mænd, som fordum udnævnedes i Jylland (efter en for dette Land særegen Retsvedtægt) til at kiende i Sager angaaende visse Forbrydelser (Falsk, Sti-Rov, Mordbrand; s. J. Lov. III. 64. Thord Degns Artikler 7. 13.) "Och skal findis **Stecknæffn** offuer alle Herreder, som er inddragen i then förste Opsettelse." (1596. Et Forsæt af Erik Lange, som var Lehnsmand paa Bygholm. D. Mag. IV. 263; cf. K. Ancher. jur. Skr. II. 793.)

Stokkenævnd, n. s. "Tha melthe Fogheden en vwildig **stekke neffnd** op, forthi at hun wor sterkere en thingswitne." (Dipl. af 1462 i G. Arch. f. D. Mag. IV. 238.)

Stokkeri, n. s. "Han skal vel giöre, som hand pleyer, og tage hans **Steckerj** til hielp, ved hvilken hand kand komme dem til at lee, som ere meest bedröfvede." B. Thott. (Seneca. III. 60. Ep. 29.)

Stokkevidne: "Tha wor ther skicketh fore Oss oc fore mange andre flere gothe Men pa forde Twnæ hæretsthing et **Stekkewithne**, i hwilkit som tolff Dande men vti wore." (Dipl. 1454. Ny D. M. VI. 41.)

Stokregning, n. s. fordum en Maade at giøre Regning ved to "Karvestokke", skaarne af eet Stykke Træ, som passede nøie

til hinanden, og hvori man, naar visse Varer udleveredes, skar et Skaar tværs over begge, hvorefter Sælgeren beholdt een, og Kiøberen paa Borg den anden. (Moths Ordb.)

stokstum, adj. aldeles stum; dannet efter stokdøv; men usædvanligt. "At sidde **stokstum.**"

"Maatte somme ey friligen snacke om somme,
Da skulde de flerste side al stokstumme."

P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 11.)

Stolbroder, Stolbrødre, n. s. De, som i Gilderne forestod Broderskabets Pengesager, indkrævede Afgift og Bøder, og gik Oldermanden tilhaande i at styre Gildets Forsamlinger; "formodentlig ogsaa Bisiddere i Gildesretten." (Kof. Ancher om Gilder. S. 115. Anm. d. I den Svendborgske Gildeskraa tales om "Gield, der blev kiendt for Stolen.") "**Stolbrödræ** sculæ væræ to. huer af them scal hauæ to öræ penninge i huer adelgerd." (St. Knuds Gildeskraa. §. 33. jvf. Kof. Ancher, om Gilder. S. 121. 115. Flensborg, om Knuds-Gildet i Malmø. p. 97. 98.) Ligeledes blev Benævnelsen overført paa den eller de Bymænd, som i By-Lauget, eller Bøndernes Samfund, gik Aldermanden tilhaande. (s. Østrup By-Skraa. 1598. §. 7—14. Hist. Tidsskr. I. S. 441.) I Rønninge Byskraa (§. 6. 19. 45) fører han Navn af **Skyrebroder**, s. d. Ord.

Stolmad, Stolemad, n. s. "Byrd, Naneſt, **Stoelmad.**" Hvitf. (Bispekrøn. 1604. H. iij. Cf. Vid. S. Ordb.; Hertel: Aarh. D. K. I. 3. S. 21.)

Stolemester: formodentlig et Slags Kirkebetient. "8 Alb. **Stolemesteren** i Nyborg fore han haffde thiænlt till syngende messe." (Dronning Christines Udgiftsbog for 1504.)

Stordreng, n. s. I Christian IV. Hofstats Lønningsliste (omtr. fra 1642) forekommer blandt Kiøkkenbetiente en "**Stordreng**" i Kiøkkenet paa "Herresiden" (ɔ: hvor der af 2 Mundkokke og en Svend kogtes for Kongens eget Bord); men "paa Riddersiden" (for Herremænd og Hoffolk) kun en **Ridderkok** og en **Stordreng.** (D. Mag. V. S. 209.)

storhiertet: hos Taussen ikke i fordeelagtig Betydning: "Han haffuer inthet höygt mod, eller er y noger maade **storhiærtet**, men kommer sachtmodig." (Postill. 1539. Vinterd. f. 8.) Saa-

lebes ogsaa **storaandet:** "Hyne falske **storaandede** Pharifeer giöre seg sielff til Mestere." (smstds. f. 22. a.)

storlig, adv. høiligen, meget. "Dughær thæt **storlyk.**" H. Harpestreng. (Lægebog. I. 6, 63. Jvf. II. 3, 37.) "**Storlyk** myket." (smstds. I. 41. II. 10.) "**Storlyk kald.**" (smstds. I. 54.)

Storlighed, n. s. Størrelse, Storhed. "Oc voxer saa til guddommelig **Storlighed.**" (Bibel. 1550. Coll. 2. 19. — Luther: göttliche Größe.)

storraadig, adj. som kan fatte store Anslag, er raadsnild. "Hertug Valdemar, som vaar end da liden oc ringe vdi Aar, men **storraadig** oc mandelig vdi hu oc hierte." Vedel. (Saxo. 314.)

storslægtet, adj. af en fornem Slægt, høibyrdig (storættet.) "Efterdi at I er saa mectig oc **storslægtet** i Landet." P. Claussen. (Snorre. S. 204.)

Stortalenhed: Ordpral; Svulst, Overdrivelse, (Declamation) i Talen. "Digteren forblommer det, hand vil foregive, med forhovene Oord og **Stoortalenhed.**" A. Vedel. (Sv. Tiuvesfæg. Fort. b. 6.) "Hun uaar naffnkundig for sine Ord oc tale, at hun kunde met **stortalenhed** legge oc opuecke vrede." A. Vedel. (Saxo. S. 82.)

Straale: en Piil.

"Og saa spendte jeg min gode Bue,
Jeg lagde en Straale derpaa." (K. B. Nyerups Udg. IV. 41.)

Straf, en. n. s. Feil, Mangel. — Om moralsk Feil eller Lyde: det som fortiener at lastes, dadles. "Hoo leffuæ will forwthen **straff.**" (Riimkr. 173.) "Forti theth stodh tha megheth tijl **straff.**" (smstds. 822. ɔ: agtedes for meget lastværdigt). — Om Feil, Urigtighed, Usandhed. "Thet findis i Sandhed, wthen **straff.**" (Riimkr. 99. Den plattydske Oversætter bruger samme Ord.) "Jeg maa theth syæ for wthen **straff.**" (Riimkr. 2672. 4135.) — Om Feil ved Noget, der ikke er som det bør være. "Han (Graven) wor well redh for vdhen **straff.**" (Riimkr. 1080. Jvf. 638.) "Eth got hwff inden i Gaarden, met god merkelig bygning vden **straff.**" (Gienbrev paa Fæste af en Gaard i Kjøge By. 1520.)

straffe, v. a. dadle, laste, angribe, kuldkaste ved Lovmaal, omstøde som ulovlig. "Holt dig icke for klog, til at **straffe** huer mand." (Bibel. 1550. Syr. 6. 2; 2 Macc. 6. 20.) "Oc hennæ ladis xiv. daghæ fore ath före ſyn beuiſningh i rettæ, meth hwadh modhe hwn thet ſköde **ſtraffæ** kwnnæ" .... "ſom hwn for[de] Henrich Meyenſtrops ſköde i noghræ madhe meth forhindre eller **ſtraffæ** kwnnæ." (Tingbrev fra Siællands Landsting. 1477.)

Straffekors, n. s. (i theologisk Betydning: Ulykke, Modgang, betragtet som Guds Straf.) "Det fierde Slaus Kaars maa kaldis it **Straffekaars**, naar Gud hiemſöger ſine börn oc ſtraffer dennem." A. Bedel. (Over Pr. Podebusk. 1591.)

strag, adj. stiv. "I ſkule icke tale met een **ſtrag** halſſ." (Dav. Pſ. af Fr. Wormordſ. 1528. Pſ. 74.) "Hwer mand, ther icke er **ſtrag** oc fortraaden till at lade ſig vnderwiſæ." P. Eliæ. (Biskopp. Giensvar. 1533. f. Aa. 4.)

Straghed, n. s. "Hanſſ kongelige trone oc ſæde, huor hand ſider, icke for ad öwe **ſtraghed**, men for ad giöre naade med dem ſom der bede om." (En Tractat udsat af Fransk, v. Petrus Parvus Rosæfont. 1543.) "Icke er thet heller troſchaff oc faſthed — men thet er aff **ſtraghed** oc ſtaalthed att wære fortwilett, forbiiſtrett oc forſuffett." P. Eliæ. (Imod Malmø-B. 1530. Danske Skr. S. 353.)

stragsindet: "Chriſtus vaar icke **ſtragſindet**, ſtum eller wliſſalig met Folck i ſin vngdom." Tidemand. (1564. Postill. 1577. fol. 57. b.)

Strandbrinke, n. s. Strandbred. "Haffſæns **ſtranbrinkæ**." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 22. 17; Exod. 14. 31. — *littus.*)

Strandebakke, n. s. Strandbakke, Strandbred. (Bibel. 1550. Ap. Gj. 21. 5. — Luther: Ufer.)

Strandkiøbing, n. s. Kiøbsted, som ligger ved Stranden; Søstad. "The ſame jorde ſkule icke ſkifftes ſom **ſtrandkiöbings** jorde, Men the ſkule ſkifftes ſom almennigh landz logh vduiſe." (Privil. f. Odense. 1477. Fyenske Acst. I. S. 27. cf. Rosenvinge. Stadsrett. p. 616. Gl. Love. 3, 471.)

Strandvord, n. s. Strandvagt. "Friitkiöp, **Strandwordh**, garthæwithæ, oc alle andre kongelighe ſaghe oc Ræt": nævnes i K. Christoffers Beskiermelsesbrev f. Esrom Kloster. 28. Nov. 1444.)

Strandvrag, n. s. strandet Gods, som bierges paa Landet eller Forstranden. "Læsmanden skal lade före **Strandvrag** til næste Kircke, oc det troligen foruare." Hvitfeldt. (4to. 2 Part Chron. p. 602.)

strenge (med een), v. n. fare strengt med, tage det alvorligt med Nogen. "Tha scall ther mett inghen saa megett **strengis**, som met thenom ther meclige wærett haffue." P. Eliæ. (Overs. af Erasm. 1534. f. 14. b.)

streppe, v. n. **Strepperi**, n. s. "Wii haffue forfaret, at then Bispens officialis i Asnes schall **streppe** alle the Marcker offuer ther omkring met syne hwnde .... Bete wii teg oc velæ, attw vndervijer hannom at hand swodant **Strepperii** offuergiffuer." (Et Br. af Christian II. 1515. D. Mag. VI. 214.)

strevig, adj. "Allæ canaans boomæn wordhe **strewige** ællær forfærede." (Gl. d. Bibeloverj. Exod. 15. 15. — *obriguerunt.*)

Strid, n. s. Krig (næsten overalt i Bibel 1550.) "For **strid**s skyld." (Bibel. 1550. 1 Kong. 5. 3. — Luther: um des Kriegs willen.) — Deraf: **Stridzblod** (smstds. 1 Kong. 2. 5. — Luther: Kriegsblut.) **Stridzfolck** (smstds. Joel. 2. 7. — Luther: Krieger; men Krigsfolk: Kriegsleute 3. 14.) Ligeledes: "it **Stridzskrig** i landit." (smstds. Jer. 50. 22. — L.: ein Kriegsgeschrey.) **Stridsvaaben** (smstds. Ezech. 32. 27. — L.: Kriegswehre.) **Stridshær** for Krigshær (smstds. allevegne, f. Ex. Ezech. 29. 18, 19. L.: Heer.)

Stridshøvedsmand, n. s. øverste Hærfører. "Huad han giorde the tho **Stridzhöffuitzmendt**." (Bibel. 1550. 1 Kong. 2. 5. — Luther: Feldhauptmännern.)

Strige, n. s. pl. Striber. "Han skauede huide **strige** paa Keppene." (Bibel. 1550. 1 Moseb. 30. 37. — Luther: schelete weiße streifen.)

Striger, n. s. pl.

> "Havde jeg ikke mine Ermer om Söndag snört,
> Og ikke der Striger paasat."
>
> (K. B. Nyrups Udg. II. 93. cf. Glossar og Strik. Ihre.)

Strud (eller **Strut**), n. s. noget, der er dannet som en spids Top, f. Ex. Toppen af en Hætte eller Hue. (Det sv. *strut* bruges om det, vi kalde Kræmmerhuus.) I Riimkrøniken om

"Hætten", som Dronning Margrethe lod skære til K. Albrecht: "Men strwden ther kom nytten (Alen Vadmel) wdhy." (v. 4739.) jvf. K. B. Nyerups Udg. II. 301: "Femten af de svenske Riddere den **Strud** monne efter ham bære."

struende, adj. ell. adv. nødigen, ugierne. "Slig Vederlegning skeer dog sielden, oc man gaaer **struende** der til." (Reinike Foss. 1555. f. 165. b.) [Endnu brugeligt i Lolland. D. Dial. Lex.]

Strædikke, n. s. smaa Stræder. "Fortærethe allæ beniamins stædhær ællær sma ællær liillæ **strædikke**." (Gl. D. Bibeloverf. Jud. 20. 48. — *viculi*. — Uden Tvivl et Diminutiv, og er da den samme Form som i Bobbike af Bod, Lebbike eller Læbike af Lad.)

Stubbegods: "Vdj Roersleff vdj Gaardstange sogen en gaard, Niels Hansen paaboer, som tilforn haffuer weret jordeigen, oc nu er falden til **Stubbegods**." (Et Skiøde af Fru Anne Brahe, paa Gods i Skaane, mageskiftet med K. Christian IV. 18. Dec. 1633.)

Stubberøver: Skovrøver. "Huo som gaar i skip met siöröueræ, æller i skou met **stubæröuæræ**." (St. Knuds Gildeskraa. Art. 10.)

stubbet, adj. stump, afstumpet. "The tillfæstæ hans hænder oc födder pa Korffet met **stubbede** nagle." (D. Tidebog. 1497. f. 52. b.)

stube, v. n.

"Icke stwbe, oc giöre teg den wmag,
Saa som du haffde skrien paa din bag."
N. Bredal. (Børnespeil. 1568. 4. S. 21.)

stubøiet: "Wdaff bitterhedt er ieg bleffuen **stwböghet**." Franc. Wormordsen. (Davids Ps. 6, 8. — "Turbatus est a furore oculus meus." *Vulg.*) Harboe, Dän. Bibl. III. S. 122, oversætter **stwböghet** (stu-bøiet) ved "krumm gebeugt"; men som man seer, baade af Grundtexten og af Vulg., urigtigt. Længere hen i Ps. forekommer: "Mine öyne ere **stwbbede** af steering.

Stud (**Stød**), n. s. 1. I Almindelighed: Støtte, Hielp. (Isl. *stod.* Sv. *stöd.*) "Lov ær ræthens **stwdh**, och vrættens forbwdh." (P. Lolle. 1506. Nr. 71.) 2. Den ofte forekommende Benævnelse paa en sædvanlig Afgift til Kongen, der pleier at nævnes i Forbindelse med "Inne og Leding". "**Stuth** scal hwer bonde

rethæ uppæ sancte andreas dagh." (En Forordning af Erik Glipping, 1284. s. Kof. Ancher. Lovh. II. 63. 69. I samme Anordning p. Latin staaer: nostrum **Stathkorn**; jvf. K. Anchers saml. Skr. I. 541; og man seer, at den er bleven ydet halvt om Vinteren og halvt om Vaaren.) (**Winterstuth, Warstuth.** Valdem. Jordeb. S. R. Dan. VIII. 534. "Konungs **Laghæstuth, laughstuth.**" Kongens lovlige Skat, som hans Ombudsmand skulde indkræve med fem Dages Varsel. Er. Sicell. Lov. III. 63.)

stubfalden, adj. "om en Gaard, hvoraf der ikke er svaret den skyldige Afgift (**Stub**;) da Subst. **Stubfall** maa bemærke Forsømmelse i at svare Stub, Udeblivelse med Afgifter." (Rosenvinge.) "Eptherthi beuiseligt er, att forne Gaardt i Katterup haffuer leigit uti Lemmelse (Læmmelse; jvf. det svenske *lethungslami*) oc er therfor **studfallen**, tha bör forne gaardt att vere oc bliffue under oss och Kronen." (1549. Rosenv. Udv. af Domme. I. S. 115.)

Stubling: en ung Stub, et Ungnød. "Fyre smaa **studlinghe**": nævnes blandt Qvæget i et Inventarium fra Bregentved. 1545.)

Stuebuur (Stoffuebur), n. s. formodentlig: Dagligstue; (eller og hvad man nu kalder Stuehuus.) "Han sagde, ath han sad i Jes Huidz Hus then tiid the komme tiidh, oc ey ther börde nogit til them för the sloge strax paa them, Item oc slogis the i forde Jes Huidz **stoffuebwre** och frambus, bode i gord oc aff. oc hugge the hans Dörre oc bordh synder." (Af et Sognevidne, paa Aggersborg Kirkegaard, Mandag næst for 12te Dag i Juul 1469, angaaende et Slagsmaal. Jvf. D. Dial. Lex. S. 61. 134. 135.)

Stuekone, n. s. "Af edre dötter scall hand tage oc göre seg tweltisscher, bagirscher oc **stwekoner.**" P. Eliæ. (Er. Roterod: Om en chr. Fyrstes Underv. 1534. f. 26. Af 1 Sam. 8. 13.)

Stuf, n. s. Man seer, ved forekommende Steder, at **Stuf** bruges ganske i samme Bemærkelse som **Stykke**; f. Ex. "En agger, som ligger i Hweett i Saltom foghen i torpets marck ... hwilken agger som kalles swrbacken, meth eet andet stycke iordh liggende nest synden widh forde gard .... Hwilke offtenefint agger ock **stuff** iordh wii affhende" o. s. v. (Dipl. fra Hundslund Kloster. 1478. Samme Benævnelse gientages i Brevet

tre Gange.) "Naar Herreds- eller Markeskiel sværes, da beholder hver efter Loven **Stuf** og Særkiøb over Markeskiel." (D. Lov. V. 10. 6.) "Ornum, **Stuf**, eller Særkiøb." (smstds. V. 10. 12.) "Quando possessores duorum camporum discordant super terminis eorundem, qui Markskiæl dicitur, & ita sit contingens, quod illi qui morantur in una villa emerant in altera aliquas terras ad **Stuff**, prope Marckskiæl sitas .... tunc debent illi qui emerant venire ad eorum Withermalsthing, hoc est proximo placito, antequam veridici debent jurare, vel Rex Markskiæl equitare, & protestari Markskiæl esse in debito loco, & nihilo minus impetere eorum Stuff quærela, hoc est **kalla a Stuff**" &c. (Dipl. af 1312. D. Atlas. VI. S. 870.)

stum, adj. "Affuindsiuge, **stumme**, studse, vanartige oc vredactige Folck." R. Hansen Rerav. (Om Huusfred. 1575.)

Stund: om en Stund, en Tid lang, nogen Tid. "Tha liig a thæn sithæ, thær wærkæn ær innæn, **om een stund.**" (D. Lægebog. 14de Aarh. Cod. Magn. 187. f. 28.)

stunde efter, v. n. "**Stunde** icke effter nogen höy Stat." (Bibel. 1550. Syr. 3. 22. — Luther: stehe nicht nach.) "Stunde icke effter mact." (smstds. 7. 4; 51. 28. — Luther: ringe nicht nach Gewalt.)

Stup, n. s. "Da skal han waræ pliktugh at slaas til **Stupen.**" (Malmøs Privil. 1415.)

stygge, v. a. "De stygge hverandre till Heffn offuer den uskyldige." P. J. Hegelund. (1578. Susanna. f. 18.) "Han wille tock engelunde vpwæcke eller **stygghe** henne aff thet sywffn." (1488. Cod. Reg. 1586. 4to. f. 141. b.) — **stygges** ved, v. dep. føle Afsky for. "Han **stygdhes** vsigeligh with qvinners ansickth." (mulierum visus *abhorrebat.* (1488. Cod. R. 1586. f. 90. a.)

styggelig, adj. afskyelig, vederstyggelig. "**Styggeligh** begherelse." (*abominabilis* concupiscentia.) (1488. Cod. Reg. 1586.) "Then som lywgher, han er **styggeligh** gudh." (smstds. fol. 24. a.)

Styld, n. s. den Misgierning at stiæle; Tyveri. Deraf: **Kirkestyld**, Kirkeran, Kirketyveri. Henrik Faber. (Lib. voc. p. 423.)

Styre: Roer paa et Fartøi. (Isl. *stýri.*) "Hanwm bör icke att soffue, som siider till **styrett.**" P. Eliæ. (Er. Roterod. om en chr. Fyrste. 1534. 43 b.) "Vor Fader, som haffde it **Styre** i

Haanden, flyde bort fra oss. Hans Mogenssøn. (De 12 Patriarch. Test. 1580. fol. I. 1.)

Styremand, n. s. forekommer i Haderslev Stadsret, 1292. § 34, i tvivlsom eller uvis Betydning: "Ere Skiper alle tilrethe, og forsömer **Styreman** sig antug met drick eller anderelunde." Rosenvinge antager, S. 480. Anm. 92, at her ved **Styreman** forstaaes Skipperen; ligesom **Skibmand** §. 33 er en Baadsmand ell. Matros. Men i §. 34 nævnes "**Skipper**"(e) tilligemed "Styremanden"; og her i det mindste maa det første Ord have anden Bemærkelse.

Styreshavne: Styrerens eller Styresmandens Havne, *prædium gubernatoris*. Belschow. (Inst. militar. p. 103.) "Pladsen ved Roret, Styresmandens, Skibsførerens; dernæst Styresmandens Bestilling; og endelig det hele Sølægd, som udredte et Styre eller Skib." N. M. Petersen. (Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1847. S. 297.) K. Ancher. (D. Lehnsret. §. 34. 35. Saml. Skr. III. 336.)

Styresmand, n. s. s. **Lethingsret**. (Kof. Ancher. L. Hist. II. p. 567—68. N. M. Petersen i Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1847. S. 290—299. Allens Haandbog i Fædrelandets Historie, s. Registret.)

Styrl, n. s. Bulder, Tummel: *tumultus*. "Roff (Raab) eller Styrl." Chr. Pedersen. (Vocabular. 1510.) "*Murmur*, bulder, Styrl." (smstds.)

styrle, v. n. reise sig i Veiret, som Hovedhaar af stor Skræk: *horrere*. (Moths Ordb.) N. Sax. *stirteln*. "The (Haarene) stode alle och **styrlede** op, som the hade wæreth thornæ." (Riimkrøn. 2412; jvf. Anmærkn. i Grundtvigs Danevirke. I. S. 69.) "*Tumultuare:* at **styrle** eller buldre." Chr. Pedersen. (Vocab. 1510.) — Deraf: forstyrle eller fortörne: *interturbare*." (smst.)

stække, v. a. forkorte. "**Stæcke** myn pynæ." (Dsk. Breviar. af 1497. Cod. Thott. 553. 4to.)

stæmme, (stæmæ, stæmmæ), v. a. standse, stæmme. (Isl. *stemma*.) "Inghen kwnde henne (Tvedragten) **stæmæ**." (Riimkr. 4202.) "**Stæmmæ** blothrunæ." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 68. 76.)

Stænkedegn, n. s. (s. Overskriften til Christian II. geistl. Lov. C. 84 [89]. Ordets Betydning forklarer Texten: "Haffuer oc hertill

været en ond Sedwone udi wore Kiöbsteder ... at huer Söndag under Myddags Moltiid goor Sognedegnene om met vigtt Vand ... naar Folckit sidder offuer Borde, oc stencker (jvf. Rosenvinges Anm. S. 525.)

stærke sig, v. refl. styrke sig, vinde Kræfter, forstærke sin Magt. "Huorlunde han kunde **stercke sig** vdi Riget." A. Vedel. (Saxo S. 468.) "Viglet **stærkede sig** paa ny met den skaanske oc Sielandske mact." (smstds. S. 68.)

støbe: "**støbende** Regn": stærk Regn, Skylregn. "Naar stormendis weder oc **stöbendis** regn paakommer." (Corvini Postill. oversat 1539. II. f. 29.)

Støberegn, Støbregn: (Isl. *steypiregn*), meget stærk Regn, Pladsregn, Støbregn. "Huo vddelde **Stöberegnen** sit Löb?" (Bib. 1550. Job. 38. 25. Ligeledes i nyere Bibeloverf. (Støbregn). "En **Støbregn** nedfaldt og Vandløbene kom." Matth. 7, 25 og 27.)

Stød: "**Engelsk Stød**" forekommer i skaanske Breve endnu i 17de Aarh. Saaledes i et Mageskifte imellem K. Christian IV. og Fru Anne Brahe. (Skanderborg. 18. Dec. 1633.) "Udi Moserup en jordegen gaard .... skylder aarlig Koe 1, Rug 1 tde, byg 1 tde, haffre ij tdr. ij Skpr., Faar 1, Herregesteri viii, **Engelskstöd** x, Fougitgesteri 1 dlr., arbeidspenge iv skl." (Samme Udtryk findes ligeledes i Fru Anne Brahes Skiøbebrev af s. D.)

Støde: Benævnelse paa en vis Legemsstraf. I den danske Overs. (Ms. af xv. Aarh.) af Roeskilde Stadsret af 1268, givet af Erik Glipping, hedder det om Bagere, der tredie Gang overtræde den "Skikkelse paa Brødets Godhed og Storhed, som Kongens Foged og Borgerne have giort": at en saadan i et heelt Aar ikke skal "bruge sit Embede": "Ey thes myndre skal han pynes (straffes) meth leghomligh Pyne som kallis **Stödhæ**." (D. Mag. V. 337.) ..."tha skall han ey bruge sith embedhe y thet aar, oc skaa ther till pines met legemlig pinæ, som ær **stödhen**." (Holbeks Stadsret. 1549. art. 14.) ..."tog skwllæ the ickæ pines met **stödhen**." (ib. art. 15. Ny D. Mag. I. 90.)

stønne, v. n. (Isl. *stynja*.) "Hand skal **stönye** for hannem, lige som den der er dödelige saar." (Bibel. 1550. Ezech. 30. 24. — Luther: daß er vor im winseln soll.)

støve, v. a. stemme eller opdæmme Møllevandet til en Vandmølle. "Her Johann Urne oc Johann Friis vore saa forligte om Stöffningen vid Hesselager Mölledam, huor högt thett skulle **stöffue** paa Langöö Grundt." (En Dom af 1554. Rosenvinge. I. 239.) "**At støve Vandet,** dæmme for dets Løb." Sønderjyll. Outzen. (D. Dial. Lex. S. 569.) N. Sax. *stauen*, *afstauen*, *upstauen*. (Brem. Wörterb. IV. 1007.)

Støvning (ved en Mølle.) Det rindende Vands Opdæmning, for at skaffe den fornødne Vandmængde til Fald paa Møllehiulet. Saaledes nævnes i Jylland, Glesborg Sogn, Aaby-Syssel: "Skierbecks Mölle mett all sinn **Stöffning** och Rettighedtt, hun behöffve kanndt." (Dom af 1561. Rosenvinge. II. S. 301; jvf. I. 239.) N. Sax. *stau*, *stauung*.

sube: drikke. (Svensk: *supa*.) "Lith watn til ath **subæ**." (Gl. d. Bibeloversf. Gen. 24. 17.) "At **swbe**: *sorbere*." (Chr. Pedersen.)

Suben, n. s. pl. *sorbitiunculae*. "Tw lillæ **swben**." (Gl. d. Bibeloversf. 2 Sam. 13. 6.) "Hun födh **swbenæ**." (smstds. V. 9. — *coxit sorbitiunculas*. "Hun redde hannem en Moss." Bibel af 1550. — "Tillavede søde Kager." Nyere Oversf.) "Forthy togh Thamar **swbene**." (smstds. V. 10.) "**Swben** og **Eggeswben**", Æggesøde, forekommer i Lægebog Cod. Thott. 249. 8vo.

subtilig, adj. listig, snild. "Harald lo oc lod hannem nyde sit Liff, for sit **subtilige** Paafund oc skemtelige snedighed." Vedel. (Saxo. S. 285.)

subtiligen, adv. snildt. "Iblant huilcke vaar ocsaa den sköne Korkobe aff Dyrebaare Gyldenstycke gantske **subtiligen** oc konsteligen giort, som hun gaff til Roskilde Domkircke." Vedel. (Saxo. S. 240.)

Subtilighed, n. s. List, listigt Paafund.

"Han paafand en subthilichedh stoor,
som togh the börn tijl waræ;
Meth wisfue födher tha giorde han spoor
om kring ther som the waræ." (Riimkr. 1283.)

Suder, en. Skomager. "Same reth skall oc wære om briggere, **swdære**, smedher, skrædære oc andre embitzmen." (K. Hans Privil. for Malmø. 1487.)

Sudersvend, n. s. Skomagersvend. "Om nogen **Suder-suend** fanger sig Skomager Höstru, tha skall hand giöre fuldt y theris gyllde." (Aalborg. 1509. D. Mag. III. p. 232.)

Suderværk, n. s. "kaldes et Plankeværk, naar det tredie Bræt slaaes paa de to." (Moths Ordb.)

Sulerum, Sulrum: i et Huus ɔ: Fag, Huusfag imellem Sulerne, eller de opstaaende Bielker. "Siden the sidste Gang vor y samme Gaardt paa Sinne, tha er ther fem **Sulerum** Huss nederbrott och Temmeret er borte — saa ner som sex Suler oc enn Aas (Tværbiælke), ther ligge paa Stedet." (Dom af 1559. Rosenvinge. I. S. 279.) "Aff then vester Lade vor tvo **Sulrum** bortte." (Dom af 1558. Rosenv. II. 198.)

sum, adj. "Hun vil halv mut og sum staae op, og gaae af Stuen ud." L. Thura. (1721. s. D. Dial. Lex.)

Sund, n. s. Sundhed.

"Asmwnd hans sön then same lund
tog iegh oc bode fran liff oc swnd." (Riimkr. 222.)

Sutler: en Høker, Kræmmer, Marchandiser; den, som udsælger Varer i Smaat. I Helsingør fremstod den 27. Aug. 1567 i en Øvrighedsforsamling en vis Hans Guldsmed, der med en Anden havde kiøbt noget Viin, og igien sogt sin Andeel til en **Sutler**, der skulde give ham Indkiøbsprisen og 8 Daler dertil. "Der blev saaledes sagt paa (kiendt) efter Sagens Beskaffenhed, at Hans bör holde **Sutleren** sit Kiöb, oc lade sig nöie med de otte Daler." (Histor. Tidsskr. V. S. 125.) Efter Jacobsen: Marketender. — Deraf **udsutle**: udhøkre, udsælge i Smaat. "Ingen Hugisser eller anndre saadanne Folch .... som indkiöbe, igenn att **wdsuttle** oc sellge till Forpranng." (Helsingør Byes Protocoll. 6. Jul. 1579.)

Suul: Ordet brugtes fordum (i Skaane) ogsaa i særdeleshed om om et afskaaret Stykke Kiød, et Kiødstykke (f. Ex. i Afgifter.) "Item haffuer Degnindtt Julemad, som er aff huer gaardt iij **Suell** og ix leffue." (Malmøhus Lehns Landebog. pag. 393. Og saaledes paa flere Steder i denne geistlige Matrikel for Skaane Stift.)

suurfittig, adj. "Oc fordi bör en bisp att wære forwden hoffuet last .... icke wijndranckere, icke daare, icke fiighen wdi noger

fwrfittig handell." P. Eliae. (Imod Malmø-Bogen. 1530. Danske Skr. p. 418.) "Then gamble christen kircke .... altiid befwnden wdi stoer wskyldighed forwden noghett syndeligtt wild ther henne kwnne bedrage wdi noger wrang oc **surfittig** mening." (smstds. p. 344.)

Snurfittighed, n. s. "Som nogre vanuittige pleye ath sige i deris karge **surfittighed**, fordi ath de ville intet eller gantscke lidet giffue deris Prester." P. Laurentsen. (Om Præsteemb. 1533. f. D. 3.) "Jeg achter det oc icke for tyffuerij .... naar som ieg med **surfittighed** suiger min nestes gods fra hannom." P. Tidemand. (C. Huberinus: om Guds Vrede og Naade. 1543. 58. b.) "Dersom ieg end optenchte en **surfiittighed** oc Snedighed offuer den anden." (smstds. 60. a.)

snurkyndelig, adj. listig, træbsk. "Han leddhe thæm vth kloglige ællær **fwrkyndelighe.**" (Gl. d. Bibeloversk. Exod. 32. 12.) [**surkundig** og **surkindig** forekommer i den saakaldte K. Eriks danske Krønike. Ny D. Mag. V. S. 167 og 176, hvor det svarer til *astutus* i den latinske.]

Snurskab, n. s. Snedighed, List. (*astutia.*) "Aff diæffwelsens egghelse oc **fwrskap.**" (J. Lat. suggerente diabolica *astucia.*). — "Meth sinæ wanlighe **fwrskaps** fwndh." (*astuciis* consuetis.) (Cod. R. 1586. f. 88. b. 90. b.) "Thw skalt ey göre nogith clogelighe ællær meth **fwrskap.**" (Gammel d. Bibeloversk. Deut. 15. 10. — nec ages quippiam *callide.*) "**Swrskapp**: *astucia.*" (Cod. Reg. 1586.)

sva (sua) adv. saa. "Thavær **swa** ær." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 41.) "Oc **sua**", og saa, og ligeledes. (smstds. I. 6; 8.) Undertiden staaer det paa en egen Maade, eller pleonastisk, foran et adj., f. Ex. "Stampær man ambrot mæth win **swa** ra." (smstds. I. 4.) "**Swa** wsothæn", "**swa** grön." (smstds. I. 3; 68.)

Svang, Svange, n. s. det Hule under Foden. (Hos Moth: **Svang.**) "**Swange** under foden, *subtal.* C. Pedersen. (Vocab. 1510.) "Der var intet heelt paa hans (Jobs) gantske Legeme, fra hans Isse til hans **Suange.**" R. Hansen Rerav. (Udv. Sententzer og Trøstesprog. 1581. f. T. 4.)

svang, adj. tom, tynd. "Han acted inthet at Mickels bug vaar **suang.**" (Reinike Fos. 1555. f. 18. b.)

Svar: "at binde sig til **Svars**": svare mundtlig for Retten (replicere). "Ther effter bant Pæther Smeye sich atter till **Swars** met hanum meth synderlighe ordh oc talen." (Landemodes Dom i Roskilde. 4. Oct. 1446. Geh. Arch.) — "At staae til **Svar**" for et Folk ɔ: styre, regiere:

"Tha tolæ hade tha i xvııı aar
ſtandheth foer ifraels folk tijl ſwaar." (Riimkr. 78.)
"Syen gaff ſtarkother meg loff oc prijs
Och ſadhe, ieg wor en koning wijs,
Och wærdh at ſtaa for danmark tijl ſwar,
Och bo i lædræ myn fædhernæ gar." (Smstds. 1221. — Jvf. 4193. 4379. 4771.)

Egentlig vel: være den, som taler for Folket, ligesom repræsenterer det. V. 4754: "ſom fore the rigæ ſkulle ſware." V. 92: "wareth theris tolk".

svare, v. a. besvære. "Ok tw enæ ikkæ ſkalt **ſwares**." (Gl. d. Bibeloverſ. Num. 11. 17.) "Lokken (*Cæsaries*) **ſwaridhe** ællær tyngde hannom." (smstds. 2 Sam. 13. 26.)

svarmælet, adj. som har et tungt, tykt Mæle: *balbus*. H. Faber. (Libell. voc. lat. 1563.)

Swartmunk, n. s. Dominicaner-Munk; ligesom Franciscanerne kaldtes Graa-Munke. Begge Benævnelser forekomme allerede i J. Lov. III. 9.

svarve, svorre, v. a. dreie. "The ware **ſwarwede**." (Gl. d. Bibeloverſ. 1 Reg. 7. 19. — fabricata *erant*.) "**Suerrede** knappe." (Bibel. 1550. 1 Kong. 6. 18.) — Deraf subst. **Swarwællæ**. (1 Reg. 6. 18. 29.)

Svede, n. s. Svie, Smerte. "Ok ſee tridie dagh then tidh ſwareſte forenæs **ſwedhæ** war." (Gl. d. Bibeloverſ. 1 Moseb. 34. 25. — *dolor*.)

Svenke, n. s. "Nar the haffue ſeg lenge trockt mett nydictede ord, **ſwencke** och ſwnd." P. Eliæ. (Imod Malmø-Bogen. 1530. S. 411.) "Then ſom icke weed ſckrifftens omſlag, **ſwencker** och figwrer." P. Eliæ. (Biſkopp. Gienſvar. 1533. fol. T. 4.)

"Han er til Ordz alt met ſin ſencke,
De regne faſt op de gamle ſuencke."
H. Weigere. (Rein. Fos. 1555. f. 128. b.)

Svepesag, n. s. "Beder for them, ſom edher ont göræ ok **ſwepeſak** giffuæ." (Dſſ. Poſt. Ms. af xıv sec. f. 130. a.)

Sviger, en. n. s. "Han wærner them aff **swigheræ.**" (1488. Cod. Reg. 1586. 4to. fol. 29. b.)

svigte, v. a svække. "Deris Indbyggere bliffue **fuiktede** oc miströstige." (Bibel. 1550. Es. 37. 27. — geschwächet und zaghafft. — Smlgn. Hr. Mich. Riimv. S. 147. 2: "at **swiektæ** thit ondhæ, hardhæ sind.")

Svik:

"Det er aldrig faa arg en Svik,
haver hun en spranget Hue,
Hvor hun kommer i Dannemark,
Hun lader sig kalde en Frue." (K. B. Nyerups Udg. I. S. 162.)

svime, v. n. svimle, blive ør. "Naar Hoffuedet mon **suime** oc verke, da ere andre Lemmer ey meget stercke." Hegelund. (Susanna. 1578. f. 26.)

Svimelse, en. Afmagt, Daanelse, Svimmel, Hovedsvimmel. (Det gamle Ord er en mere dansk Benævnelse.) "Jeg föler en **Suimelse** met Hoffuitwerck." Hegelund. (Susanna. 13. a.) "**Suimelsse,** naar som mand siunes at iorden löber omkring, *vertigo.*" (Henrik Faber.) "**Suimelsot,** *scotoma.*" (Samme.) "Der aff kommer stor Siugdom, som er fallende Sot oc **Suimelse** siuge." (Chr. Bartskers Lægebog. S. 155.)

svind, adj. "Erke Bispen haffuer icke sögt eller fordret (fremmet) Fred her udi Riget, besynderlig udi den suare oc **suinde** Handel." (Ny Danske Mag. III. S. 14.) "Huilcken som .... i denne **suinde** oc vnderlige Tid sit eget bedste icke kan betencke." H. Weigere. (Reineke Fos. 1555. S. 28. b.)

svinde, adv. "Mickel lög offuermaade **suinde.** H. Weigere. (Rein. Fos. 1555. f. 33. b.)

svindig, adj. "Ingen kand tage sig vare i skempt oc skuff, saa **suindig** oc listig er Mennifkens fornufft." Palladius. (Hofedicevel. Kbh. 1556. fol. G. 2.)

Svindighed, n. s. "Icke stedze met mact oc obenbare, men ocsaa met list og **svindighed.**" H. Weigere. (Reineke Fos. 1555. fol. 34. a.)

Svoger, n. s. Svigersøn. (Bibel. 1550. Domm. 15. 16. — Eidam.)

svone: at daane. (Engl. *swoon.*) "Hun **svenede** oc daanede strax derved." (K. B. Nyerups Udg. III. 199.)

svælve, v. a. svælge. "Oc **swælwær** thæt in." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 57.)

Sværdbrev, n. s. "Om wy bruge **swerdtbreff,** tegen, yrther, ordt, wyelse och andhen saadan tingh." P. Eliæ. (Bedebog. 1526. B. 3.)

Sværdklod, en. n. s. Sværdknap, Sværdfæste. "Thi fich iek hanum thet om **swerteloddhen.**" (Riimkr. V. 376.) "Thi eedbundene Tienere, som vdi fordom tid gaffue sig vdi Herre tieniste, rörde ved **Suerd klodden,** oc suore Troskaff oc Huldskaff." Vedel. (Saxo. S. 39.)

Sværdrem, n. s. "Oc sköd Israels Konge mellem Pantzeret oc **Suerdremmen.**" (Bibel. 1550. 1 Kong. 21. 34. — Zwischen den pantzer und hengel.)

Sværdsmed, (hvorfor i nyere Tid det halv tydske Sværdfeier er kommet i Brug.) "Vore suerde, huilcke vy pleie öffue ofs medt wdj ficterye, er send til kolding till **Suersmeden.**" (Et Brev af Christian IV. som Prinds. Haderslev. 1587.)

Sværdstav; som det synes, det samme som Hellebarde. "Vell udferddet met Harnisk oc werge, hwer annen met armbörst, oc hwer annen met **Swerdstaff** eller Hellebardt." (Dipl. af 1508. om Udbud, hver 20de Mand af Landet, til et Tog mod Sverrige.)

sværge, (med Foden paa Hiulnavet, i Stigbøilen, paa Skibsbord, eller med Haanden paa Roret:) en gammel Retsskik i Sønderjylland (efter Haderslev og Aabenraa Stadsretter) for de Giæster og Tilreisende, der gaves Tyvssag. "En ær han a lengd sittend (bosiddende længer borte, end nævnt er) tha skal han *sette sin Foet a Yiulsnaff,* og **swere,** at han hauer ey Ven oc ey Frende saa ner." o. s. v. (Flensb. Stadsret. 23. s. Rosenv. Stadsr. S. 477.)

sværme. "Herren haffuer udgydet en **suermende** aand iblant dem." (Bibel. 1550. Es. 19. 14. — einen schwindelgeist.)

Svøbel: Svøb, Svøbeklæde, Blee. "Dette nyfödde Barn Jesus haffuer icke en eniste **suöbel,** der man kan suöbe hannem vdi." (Viti Theodori Børnepræd. fordansket af P. Tidemand. 1555. 30. a.)

syglig, (siuglig), adj. Hos Ældre forekommer dette Ord næsten allene i Bemærkelsen: frugtsommelig, som er med Barn. "Kerlinger oc troldkoner .... som met konst fly det saa, at piger oc quinder ey bliffue kunde **siuglige** endog at de forsee dem ofte." C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 34. b.) "Atter igien bleff hun **siuglig** oc födde en Sön." (Bibel. 1550. 1 Moseb. 29. 34. — *gravida.* — Luther: schwanger.)

Sygned, (siuknæth, sywknet), n. s. Sygdom. "Oc thæt löfær blæsdæ innuluæ oc **siuknæth** i maghæ." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 80.) "For **sywknet** j maghæ oc for werk j sythæ." (Lægebog. xvi. Sec. Cod. Thott. 710.) "For Siwkdom i legken (Læggen) og for **sywkneth** i nyræ." (ibid.) Andensteds ogsaa: **Sykneth.**

Syld, Syllæ, n. s. Dørtræ, Dørtrin, Dørtærskel. (Isl. *syllr* og *sylla.*) "Thæn tiidh hwn ingik hwssæns **Syld.**" (Gl. d. Bibeloverſ. 1 Reg. 14. 17. — *limen* domus.) "I **Syllænæ.**" (smstds. Jud. 19. 27. — in *limine.*) "Pa hwsenæs övermere **syllæ.**" (smstds. Exod. 12. 7, 22. — in *superliminaribus.* — "Paa det øverste Dørtræ.") "Övermere **syllæn** ok beggæ dörræ træ æ." (smstds. 12. 23. Deut. 6. 9.)

Sylf, Sølv. gen. **silfs.** (Isl. *silfr.*) "Argentum er **sylf.**" "**Silfs** frothæ dughær thæt sammæ thær gulz frothæ." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 2.)

Syn: "at gaae **til Syne**": vise sig, lade sig see. "Qvinden gaar til **Syne**, oc bekiender obenbare faar huer mand alt det som vaar skeet met hende." P. Tidemand. (Luth. Post. 1564. II. 149.)

synderlig, adv. særlig, for sig selv.

"So spurd han fynderlig konen ath,
om iegh hade fidet meth henne tijl fadh." (Riimkr. 561.)

synderlig hver: hver især. "**Synderlighæ hwæriæ** there." (Gl. d. Bibeloverſ. Exod. 30. 12. — *singuli.*)

Syndfristelse, n. s. Fristelse til at synde. "Wi skulle sige met Job naar wi komme i **Syndfristelse**, Jeg veed at min Frelsere leffuer." A. Vedel. (Liigpr. ov. Joh. Friis. 1571. f. E. 4.)

Syner, n. s. pl. *nervi.* (Isl. *sin*, pl. *sinar.*) Dette i Lægebogen ofte forekommende Ord bemærker maaskee undertiden egentlig Nerver; f. Ex.: "**synær** innæn brahar" (ɔ: i Øienlaagene.) H. Har-

pestreng. (Lægebog. I. 1.) "**Synær** thær wærkæ." (smstds. I. 34. — *nervi* ægri); men tidt vel ogsaa det vi kalde Sener (Baand, Ligamenter), f. Ex.: "**synær** thær hoggæn ær." (smstds. I. 48, jvf. I. 4; II. 6; 43; 47. Steenb. 36 o. fl.)

synes, v. dep. aabenbares, vise sig for Nogen. "Tha tw **syntes** hennæ i then hellige tymæ om poskenath." (D. Tidebog. 1497. f. 118.)

synest (?). "Oc wy meth wort Elskelighe Radh betrachtedhe oc ouerweyghede theres ærende oc alle the stöcke som ther til höre, oc funne thet **i thet synefte** for beggis theris befte, at alle forne Thrette oc Delemall afflaghdes." (Et Br. af K. Christ. I. 1453.) "At I tha wille werdeghes til at scriffue oc sende off idher Nadis breff, at wy æn betidhelikæ matte rame rikens och wart **synefte** och befte." (Et Brev til Kong Christoffer. Bahuus. 1441.)

synse, see **sønne**.

Synsbrev, et. Brev eller Document, om en optagen Synsforretning. "Ett **Siunsbreff** aff Gudme Herritsting unnder Datum mdlj." (Dom af 1558. Rosenv. II. 198.) "Sammeledis i Retthe laugde ett **Siunsbreff**, till forne Herritzting udgiffven Aar 1571, lindendis at viij Dannemend haffve verit att siune oc fee thend Jordtt" o. s. v. (Rosenvinge. Gl. Domme. III. p. 155.) Kaldes ogsaa **Aasynsbrev**. "Ett **Aasiunsbreff** aff Slagelse byting." (Dom af 1540. Rosenv. II. 126.) Jvf. **Aasyn**.

synt, part. af **synes**, sees, forekomme. "Om plawen wordher **synt**." (Gl. d. Bibeloverf. Lev. 13. 34.) "Om noghet skal worde ether **synt** vonskeligt." (smstds. Deut. 1. 17. — difficile *visum*.) "Thet ær **synt** Moyses vtolligh thing." (smstds. Num. 11. 10.) "Æfftær han ær **synt** af præstæn." (smstds. Num. 13. 6. — *visus* est.)

Sysling, **Søsling**, n. s. "Tha ær thæn thær hans **susling** ær, nærmær æn annær." (Er. Siæll. L. III. 2; IV. 33.) Jvf. **Brødling**.

Sysselting (i Jylland.) *Placitum commune*. Jelling **Sysselting** holdtes om Tirsdagen. 1490. Et Brev af **Sysselting** i Vendsyssel. "Godset var ei bortskiødet til Nogen, enten der til **Sysselting**, eller til Kiær-Herredsting. 1327. Af Grammske Exc. (Han citerer Nørre-Jyllands Stab. IX. 4. Nr. 6.) Jelling Sys-

selting. Tingsv. af 1418. (Testrup om Tingene og Tingsteder. 1747. 4. S. 16: "Naar de ere afskaffede, kan man ikke sige, da alle vore danske Historieskrivere aldrig have nævnt disse Sysselting med eet Ord.")

syst. Dette Ord, som forekommer i Riimkrøniken Vers 1664: "Han meentæ han hade **syst** tha wel", svarer utvivl til det isl. *sýstr*, part. af *sýsa*, gjøre, udrette. Talemaaden vil da omtrent sige det samme som det nu brugelige: Han meente, at han havde giort sine Sager vel.

Syvnt, n. s. Tid af syv Dage, en Uge.

"Saa fegled de dem over falten Sö,
Vel udi Syvnter tre." (K. V. Nyerups Udg. II. S. 71.)

sæde, v. n.

"Trolös est du, Herre min,
Dine Ord have ei at fæde." (K. V. Nyerups. Udg. III. S. 300.)
"Den Dröm han haver at fæde,
Min kiære Sön! giv det Gjem;
Vogt Dig for Din Söster,
Hun er saa falsk og slem." (Smstds. I. S. 118.)

"Jeg haffuer drömt saa vnderlig, Christ raade huad det monne **sede.**" (Marsk Stigs Vise. Haandskrift af danske Viser. Nr. 91. 4to. D. Selsk.) "Thii skadde hannom noget andet paa dennom (han havde noget andet at udsætte paa dem) det der anderledes drog, oc meer hadde att **sæde.**" Taussen. (Postill. 1539. Sommerd. 225. a.)

sædefuld, adj. sædelig, anstændig. "For (i Stedet for) gode oc **seedefulde** qwinner haffue the thennom haarde oc onde." P. Eliæ. (1534. En chr. Fyrstes Underv. f. 62. b.)

sædelig, adj. sædvanlig. "Somme synder ere **sædelige.**" P. Eliæ. (En kort Underviisning til en chr. Forening. 1534. fol. B. 2.)

Sædesmand, n. s. Sædemand. "Dygdernes **sædessmann,** all helses oc sötmes oprættere." (Dsk. Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 61.)

sække, v. a. putte i en Sæk. (Isl. *sekkja.*) I Christian III. Reces af 1537. §. 8. befales: at en Ægteqvinde, som bliver funden i aabenbarlig Hoer, "skal **seckis** oc drucknes." (Rosenv. Udg. S. 178.)

Sækkegield: Toldafgift af Gods, som førtes til Skibs i Sække. Forekommer hos Hvitfeldt. I. 588: "Det bekiende Erland, at

hand haffde (taget) **Seckegield** af Grönlands gods" o. s. v. og er ligefrem oversat af det Norske *sekkia gield*, som findes i Originalen til det af Hvitfeldt paa Dansk oversatte Diplom af 1389. (s. Udv. af D. Diplom. Nr. 14. S. 20.)

sæl, adj. salig; lyksalig; lykkelig. "Hwær then mennifkæ som **fææl** wil wordhæ." (Cod. R. 1390.) "Hwilkin som will ewerdheligæ **fææl** waræ." (smstds.)

sælge, (sæle, sælie, v. a.; impf. salde, solde; patic. sald, sold) i den egentlige og oprindelige Betydning: give i Hænde, afhænde, overdrage. (*tradere.* Isl. *selja.* Ang. S. *sellan.* Eng. *to sell.* N. S. *sellen.*) "Father tharf ecki **sele** sint barn i hand methen han liuer." (J. Lov. I. 14.) "**Sel** father sint barn noket i hender. (smstds.) "Tha skal man thæt af hænnæ takæ ok **sællæ** annær man." (Er. Siæll. L. I. 46.) "Met then wald, ther gud **salde** them i thessæ wæræld." (J. L. Fort.) "**sald.**" (smstds. II. 114.) "For thet röör, ther the tek i hand **solde**, lad aldrigh myn siæl vorde **sold** vdi dieffelsens voldh." (Dansk Breviarium. 1497.) "Han scal thet **sælæ** en bonde i hænder, ther i thet len bor." (J. L. II. 56.) Jvf. I. 35: "æn sel bonde sin kone iorth oc köper annen iorth"; hvor den nyere Bemærkelse fremtræder.

sællige, adv. lykkelig. "**Sællighe.**" (Gl. d. Bibeloverf. Gen. 30. 11.)

Sæmie: Forliig, Enighed, Overeensfomst. "Thet jak haffwer giort een kærligh eendracht oc **sæmie** met beskedhen man oc ærligh, Pæter Nielsön, smidh oc borgere i lwnd." (Dipl. 1474.) "En godt christen Skickelse her wti Riigett, mett huilken wii alle .... mue oc kunde side met huer andre indbyrdtz wti en godt fridt, **Sæme** oc Endregt, wden all spliidt, Thwedragt, Parti eller wuillige." — "Huilke **Sæme** oc wenlig Samdreckt icke hollis eller longuorendis bliffue kandt" o. s. v. (Dipl. 1533. D. Mag. III. 107.)

sæme, v. a. forlige, **sæmes**, (sæmies), v. dep. forliges, komme overens. (Isl. *semja.*) "Hwilke Qwinfolck aff adelen, som sligh Vanære ladher segh **sæme**, skall aff hennes næsthe frænder oc rette Værge indsættis." (Forordn. af Frederik I. 1528. D. Mag. V. 76.) "Thæs bæther them **sæmiæs** mæth theres ærindhe, thæs bæther scal them wedes hwath the rætwislege bethes." (Smedenes Skraa i Ystad. Haandskr. 1496.)

sænn, adj. sand, Jf: **sænth, sæth.**" "Bewifes kan thet met **sænnæ.**" Hr. Michael. (Riimværker. S. 74. 2; 81. 3.) "Theth ær wel **sænth**, i lesthen staar." (Riimkr. 3922.) "Hwilkedh som helder er **sæth.**" (smstds. 107. — Saaledes: usæt. "I thine ord du siger usætt." Jfr. Mariæ Psalter.)

sænyt, (e sænyt), **sænys**: en dunkel gammel Ordform, som maaskee endnu var til i det 16de Aarh. I H. Harpestrengs Lægeb. I. 6. forekommer: "Of hun lægs with (Bylden) mæth blöt ull nj dagh e **sænyt.**" Meningen, saaledes som den udtrykkes i det tilsvarende latinske Sted hos Macer (de vir. herb.) "perque novem cataplasma dies istud *renovetur*": maa være, at der i ni Dage lægges friskt Plaster paa hver Dag. En Meddelelse fra Færøe (ved Hr. Landfoged Pløyen) har oplyst, at *ui sæn* bruges her i Bemærkelsen: efter hinanden, paa een Gang, uden Afbrydelse; hvilket meentes at kunne anvendes paa Stedet hos H. Harpestreng ("ni Dage i Træk.") "*ui sæn*" er det Sv. *i sæn*, *i sænder*, ad Gangen (hver især), eller paa een Gang, tillige (*simul*) s. herom Ihre Gloss. II. 510. Men hverken Endelsen yt, eller Stedets Mening (at Plasteret skal fornyes i ni Dage) synes at svare hertil. Om den givne Forklaring i Gloss. til H. Harpestr. p. 206 (af nyt, paa' nyt; *si*, *sih*, "particula quæ universalitatis nota est" Ihre. II. 535; men dette udtrykker her allerede Partikelen e) kan gielde: tør jeg ikke afgiøre. — Et andet Sted forekommer følgende: "Da vil ieg giffue eder trediffue skiorter oc trediffue **sænys** cleder .... Och han tog deris cleder oc gaff denom **sænys** cleder, som afraadde hans spörsmaal." (Domm. Bog. overs. af P. Tidemand. 1539. c. 14.)

sær, adv. for sig selv, særskilt. (Isl. *sèr.*) "Josep **sæær** sidenhe fra andre, ok sine brödhre **sæær**, ok egiptis mæn som adhe sammen **sæær**, forthy theth ær egiptis folk wloffligt ædhe meth hebreis ællær hebraiske." (Gl. d. Bibeloverf. Gen. 43. 32.)

særlestes, adj. særdeles. "Gak fram oc bedh for mægh og for allæ mynæ **særlæstis** vænnær. (Gl. D. Breviar. Cod. Reg. 4to. 1613.) "Hawer han (Kongen) taget allæ fornæundæ gildes brödre oc gildsesken vnder sin **serlestes** vern." (St. Knuds Gildeskraa. Art. 10.) "Först iöderne .... huilke han nu wor **serlestes** kommen til." Taussen. (Post. 1539. Vinterd. f. 68.)

Særlod, en. Særskilt Lod eller Deel i noget (f. Ex. i et Fællesbo.) "Och setthe the i alle Retthe, om hun kand betale **Seerlodt** af fellidtz Boe, förend hun vedt sin Anpartt." (En Dom. 1572. Rosenvinge. III. p. 143.)

særmærke, v. a. afdele (fra anden Jord) ved Mærker eller Skiel og Hegn. Et Synsbrev (1574) lød paa, at 18 Mænd havde "siunit, granskitt och forfaridt samme Jordt, som. H. Rosenkrantz paaklager, om then var omstenit eller **fermerkit**." (Rosenv. Domme. III. 249.) — Umiddelbart derpaa nævnes Maaden, hvorpaa "Stug eller **Seermercke** pleyer att verre stenit och indmerckit."

særvillig: særsindet, lunefuld. "**Særvillig** er altid sorgefuld." (Ordspr.) "Den som er **feerwillig** eller Lwnegod, er for samme sin seersindighed bode selv sorgefuld, og giör Andre i sin ómgengelse ligesaa." (Haandskr. Ordsprogsaml. fra 16de Aarh.) "Saadan en **ferwildig** egennyttig orm er jeg. P. Tidemand. (C. Huberinus: om Guds Vrede og Naade. 1543. f. 39. b.)

Sæt, en. n. s. 1. Maade, Viis, Indretning. (Sv. *sätt.*) "Them skyckede ieg wed en bedræ **sæth**." (Riimkr. 164.) "Meth en skröbeligh **sæth**. (Riimkr. 802.) "Eth almyndeligh Sett oc Skick." (Chr. III. Reces. af 1536. Rosenvinges Udg. S. 169.) 2. Forliig; Enighed. (Isl. *sætt*; smlgn. sätt, sätta, *conciliare* hos Ihre.) "Meth hannum giorde han ey annen **sæth**." (Riimkr. 1130.) "Ath the skulle hwerkæn haffue bod eller **sæt**." (smstds. 318. — Jvf. Hadorphs Sv. Riimkr. S. 45. 76: frid ok sätt.) "Eeth er ræth, oc et andet er **sæth**." P. Lolle. (Udg. 1515. 45. b. — *pactum*.)

Sætned: "Giordhe fredh ok **sætnet** meth guth ok mænnisken." (Dsk. Postil. Ms. af XIV sec.. f. 34. a.)

Sættebod (Sætthæbod), n. s. formodentlig Bod, Poenitentse, som man giør for at forlige sig med Gud. (Isl. *sættabod*, *sættarbod*, Tilbud om at slutte Fred, Forlig.) "Nar man gör syn **sætthæ bod**." Hr. Michael. (Riimv. 115. 4. — Jvf. 104. 3: "Naar the mod Gud haffdæ bödt och **sæt**.")

Sættebund, n. s. (i et Fartøi.) "Bygger noghær Mand ny Schypp i wor Stath, thær **Sættæbond** havæ." (Ribe Byes Stadsret. Art. 105.) Synes her at bemærke et Slags løst Dæk eller

Overløb. (I Ny D. Mag. II. 280, Anm.: bemærker Revisor H. Andersen, at "**Sætbord** kaldes ogsaa det løse Bord eller Kantning, som brugtes at sætte omkring Skibet for at forhøie Rælingen til Hinder mod Søgang.")

Søbrev, n. s. Et **Søbrev** sendte K. Frederik II. 1559 til Magnus Gyldenstierne paa 4 Skibe, der skulde gaae til Norge.

Søgneting: sædvanligt Ting, almindelig Tingdag, hvortil Søgsmaal kan skee. "At the skullæ möde **Sögnetingh** efter Paaskæ, som i Dagh er almynth Tingh oc gode Men oc menige almughe næsth plæyghæ at söghæ." (1503. Rosenv. Udv. af Domme. I. p. 30.) "Förste **Sögneting** epther Juull." (smstds. p. 250.) "Then Odensdagh nest efter quasimodogeniti Söndagh, som **Sögnetingh** war paa forne Tingh." (Landstingsdom af 1503.) "At the skullæ möde **Sögnetingh** efter Paaske." (smstds. s. Histor. Tidsskr. III. 589. 591.) **Søgne-Landsting**: almindeligt Landsting. (Jvf. Rosenvinge. Udv. af gl. Domme. IV. S. 78. 289.)

Søkarl, en. Sømand, Skibsfører (som forstaaer sig paa Søvæsen.) "Kong C. lod tage it aff Herr Steens Skibe — ved Tylle Gifler, som haffde Drotningholm, en duelig **Sökarl**." Hvitf. (Christ. II. 4to. 1596. S. 55.)

sølvslagen, adj. forsølvet, beslaaet med Sølv. "**Sölffslagne** Affguder." (Bibeloverſ. 1550. Bar. 6. 56. — Luther: übersilbert.)

Sømme, n. s. sømmelig Adfærd, Anstand. "Ham fulgte baade Tugt og **Sömme**." (K. V. Nyerups Udg. I. 291.)

sømme, v. n.

"Den gode Herre lod sig ikke sömme,
Og han hug i saa fast."
(K. V. Nyerups Udg. I. S. 42; smlgn. Nyerups Gloss. til samme S. 440.)

Sømmestol, n. s.

"Hun satte sig paa Sömmestol,
Hun sömte imod den klare Sol."
(K. V. Nyerups Udg. II. 67; smlgn. Nord. Tidsskr. III. 201.)

sømsk, adj. (see **semsk**.) "Jeg kledde dig met stickede kleder, oc drog **sömske** Sko paa dig." (Bib. 1550. Ezech. xvi.)

sønderfalde, v. n. falde sammen, falde i Stykker. "I skulle **sönderfalde**, som it kosteligt kar." (Bibeloverſ. 1550. Jer. 25. 34. — Luther: zerfallen.)

sønderkrose, v. a. sønderknuse. (Sv. *krossa.*) "Annen tidh uederfrestædhede jödbenæ at skiutæ hannem nedher aff eet högh klint, at han skulde swa alder **swnderkrosæs.**" (Dsk. Post. Ms. af XIV. sec. f. 130. b.)

sønne, (sönie, syniæ) v. a. negte, fornegte. (Isl. *synja.*) "Jeg maa thet icke **sönije** oc negte, ther aff meg æschis oc begæris." P. Eliæ. (Imod Malmø-B. 1530. Danske Skr. p. 343.) "Jeg maatte siunes nu, min viise Gud at **sönne** sin höi-forskylte Priis." Arrebo. (Hexam. 113.) "Thæn .... **syns** æi af quinnæ hwat sum han af them bythær." H. Harpestreng. (Steenbog 33.) "Æn **syn** han (Bonden) thæm ransakæn." Er. Sicell. Lov. III. 19.) "**Syns** hanum thær ransakæn." (smstds.) "Ok **syniæ** hion thæm at ransakæ." (smstds.) "Dog will ieg icke att heder, ære oc titele schule nægtis eller **sönyes** Konger." P. Eliæ. (Er. Roterod: En chr. Fyrstes Underviisn. 1534. f. 54. a.)

Sør, n. s. Ureenlighed, Smuds, Skarn. (Isl. *saur.*) "Bastugh thwar af man **Sör.**" (H. Harpestreng.) "Bastowæ wæther lykomæ, opner Swetborer, twar aff **Sör**, mynsker fwlsnæ, löser hunskæ, gör at sowæ." (Lægeb. XIV. sec. Cod. Thott. 710. 4to.)

Sørgefruer, n. s. de Fruer, som tilforn ved adelige Begravelser fulgte med Liigtoget til Kirken. Om Gen. Admiral Adelers Liigfærd berettes bl. a., at Enkefruen blev indledet i den til hende sort beklædte Stol i Vor Frue Kirke; **Sørgefruerne** i deres Stol bag ved; Dragefruerne og andre Damer satte sig paa Stole ved Siderne i Gangen. Mylius. (Om C. Adeler, 1740. 4.)

Søstergaard: i et Nonnekloster (formodentlig den indre Klostergaard; ligesom denne i Sorø Kloster havde faaet Navn af "Frater-Gaarden", hvilket den beholdt saalænge den var til, eller til Academiets Brand 1813). Christian I. gav Abbedissen og Nonnerne i Maribo: "al koninglic ret paa theris borggaard oc **föstregard** med hals oc hand oc andre lymmer over theris eigne daglige thienere, som fore skathe eller bröthe kunne komme." (Maribo, feria 5. prox. ante festum b. Martini. 1475. s. Mss. Barthol. T. VIII. p. 212.)

Søvde (söfthe), n. s. "Herræns söfn ællær **söfthe** hafde infallæth pa thæm. (Gl. d. Bibeloversættelse. 1 Sam. 26. 12. — *sopor* domini.)

søvndrukken: betaget af Søvn, ubevidst, som den, der vaagner af en dyb Søvn. (Efter det tydske schlaftrunken.) "De ere ligesom et **söffndrucket** mennifke, der veed intet aff sig selff." P. Tidemand. (1564. Postill. 1577. f. 124. a.)

søvne, v. n. sove ind, falde i Søvn. (Isl. *sofna.* Sv. *somna.*) "Der **sövnede** Fruer, der **sövnede** Möer." (K. B. Nyerups Udg. IV. S. 45.)

Søvnepryn, en. Et Tryllemiddel (som en Pind eller Preu) til at frembringe en magisk, overnaturlig Søvn hos den, som det kastedes paa: "quod prisca danica lingua dicebatur: at stinga *svefnþorn*, moderna: at kaste **Søfnepryn** paa een." (Torfæi Hist. Hrolfi Krakii p. 32.) "**Söffnpryn,** medicamenta soporaria." Colbing. (Dict. Herlov.) Pryn er endnu i Jyll. et Slags spids Preen eller Trækkenaal. (D. Dial. Lex. S. 420. Isl. *prjón*, en Strikkepind.) Jvf. **Søvneruner.** A. Vedel. (Tragica. S. 227.)

Søvnestok, n. s. en dorsk, søvnagtig, uvirksom Person.

"At bede og trælle gi'er Penge nok,
Men fattig bliver en Sövnestok."
(Fuglevisen. Levn. af Middelald. Digtek. I. 130.)

Søvnhuus, Søvnehuus, n. s. Sovested; Sovesal; *dormitorium.* "Kieregaarden (Kirkegaarden) er de Christnis **Sövnehuff** til Dommedag." P. Palladius. (Tractat til Provsterne. 1553. D. Mag. III. 56.)

"Om Natten det ringde til Otesang,
Söffnhuuff-veijen hand bleff fuld trang."
(Eventyr om Broder Rus.)

Søværn, n. s. Forsvar til Søes (Krig tilsøes, Søkrig.) "Venderne .... formaatte vdi lang tid her effter ingen **Söværn** at giöre imod de Danske. Vedel. (Saxo. 259.)

T.

taade, tode (tothæ), v. a. hindre, formene. "**Tothær** ham swa at han ma æi burt (kummæ) meth sinæ kostæ." (J. Lov. II. 76. I den nyere Text: "**thaader** oc hindrer hannem." — Lat.: *impedierit.*")

Taag, et. n. s. Taage, tyk Luft. "See mörcket skiuler Jorderig oc **taaget** Folket." (Bibeloverf. af 1550. Es. 60. 2. — Luther: Finsterniß — Dunkel.)

Taage (Thokæ), n. s. Taage. (Isl. *þoka.*) "Of han (Eliotropia) latæs i et kaar mæth watn oc sættæs innæn solskyn, tha wældær thæt watn oc löpær yuær oc gör æns **thokæ.**" H. Harpestreng. (Steenbog. 27.)

taale (tholæ), v. a. taale. (Isl. *þola.*) "Æn **thol** han mikæt bet." H. Harpestreng. (Lægebog. 47.)

taalsgod: taalmodig. "Enddog hand er **tolsgued** offuir thennom." Hans. Mich. (Nye Test. 1531. Luc. 18. 7. — Chr. Pedersen. 1531: tolmodig.)

Taare: Draaber, n. s. pl. "Ligesom Regn paa Grææs, oc ligesom **taare** paa vrter." (Bibeloverf. 1550. 5 Moseb. 32. 2. — Luther: wie die tropfen.).

taare (thaare), v. a. at turde. (Isl. *þora.*) "Tha **thoræ** the aldri faræ yuær." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 8.) "The finde thet offte screffuet i böger, som theris wenner icke **taare** thenom tilsige." P. Eliæ. (Er. Roterod: En chr. Fyrstes Undervüsning. 1534. f. 56. a.)

Taarngiemmer, n. s. Fangefoged, Slutter. "Han haffde ladet beskencke **Taarnglemmerne**" (drikke dem drukne). Hvitfeldt. (I. S. 519.) "Befalede **Taarngemmeren**, at han skulde foruare dem vel." (Bibeloverf. 1550. Ap. G. 16. 23. — Luther: dem Kerkermeister. — Chr. Pedersen: Tornvocteren.) (I Frederik II. Hofmandtal 1564: "Tornmannden som wogter fanger.")

Taarnmand, n. s. kaldtes (i første Halvdeel af det 16. Aarhund.) et Slags priviligerede Stadsmusicanter eller Trompetere, hvis Formand var forpligtet til visse Gange om Dagen at lade blæse og spille paa Kiøbenhavns Slotstaarn, og derfor var berettiget til for bestemt Betaling at spille ved Gilder og Bryllupper. See Christian IV. Brev af 3. Oct. 1622, for Eberhard Skibmand, "selv femte" — "at lade dem høre og bruge som rette **Taarnmænd** egne og bør" m. m. og derfor nyde til Pension og Besoldning 100 Dlr. aarligen. Nyerup. (Kbhavn. S. 107.) Om **Taarnmand** i en anden Betydning see foreg. Artikel.

Tabesvend: et Ord, som maaskee kun forekommer det ene Sted i Visen om **Kong Diderik** og hans Kæmper, hvor Kong Isald siger:

"Hveden ere de Tabesvenne,
Som staae her for mit Bord?" (Nyerups Udg. I. S. 22.)

P. Syv har forklaret det ved "*homines perditi*"; og Nyerup (I. S. 440) henviser til det Isl. *tapa sér*, se perdere, mortem sibi consciscere. (Ihre.) Andre Sprogforskere (N. M. Petersen; Dahl) have, uden Tvivl med mere Rimelighed, meent, at **Tabesvende** snarere kunde staae for **Taabesvende**, ɔ: vilde, rasende, gale Svende, der vove sig i den yderste Fare. (Jvf. Edda. Skirnisför, str. 29: *Topi* ok ópi, tjösull ok óþoli; hvor Topi, som man seer, bemærker: Sindsforvirring, Forstyrrelse, Galskab.)

Tag, n. s. Borgen; i den Talemaade: "gange i **Tag**", men som det synes kun i særegne Tilfælde, hvor det gielder "stiaalne Koster", som findes i en Mands Huus. "Grannæ sculæ for the kostæ **i tak gangæ**." (J. Lov. II. 111.) "Far han æy thær **tak** foræ sik, tha ma han föræ hanum hem til sik." (Er. Siæll. Lov. II. 21 og fl. andre Steder i samme Cap.) "Gangæ i **tak** foræ: gaae i Borgen for. (Skaanske L. VII. 7.) [Det maa iøvrigt erindres, at *tak* i det Isl. (Grágás Landebr. B. c. 13.) bruges for: Eiendom (jvf. Rosenv. Udv. Domme. II. 238. Anm. 3.)]

Tag, n. s. Tyveri. "Medh roff oc **tagh** wor han well fwll." (Riimkr. V. 1591.)

tage, tage til, tage paa, v. n. begynde, give sig til (med Infinitiv). "Om syær **tog** han ath grwndhe ther paa." (Riimkr. 1195.) "Han **tog** ath giliæ." (smstds. 1431.) "Tha **tog** then fall — at röstæs och skelfiue." (smstds. 2293.) "Som the **toghe** mest at bramme." (smstds. 4666.) (Smlgn. ældre Svensk: Han togh tha at kalla. Hert. Fredrik. 2026.) "Och folket **tog till** at fare fraa meg." (Riimkr. 3502.) "Ther thet **togh till** at mörcknæ." (Cod. reg. 1586. fol. 93.) "Han **tagher** tha **til** at swedhæ." Hr. Michael. (Riimv. 36. 1.) "Bygningen .... **tagher** tha **til** at skridhæ." (smstds. 179. 1.) "Siælffuæ willæ the ey **taghæ** ther **paa**, och the, som willæ, them draghæ the fraa." (smstds. 122. 2.)

tage i sind, komme i Sinde, faae i Sinde, impers. "Siden **tog** theth keyseren saa **i synd**." (Riimkr. 4060.) "Jeg **tog** meg fast **i** hw oc **sinde**." (Kong Hanses Kr. 327.)

tage med Ord, overtale. "Jeg mener, at du lader dig saa **tage met ord**." (Bibeloverſ. 1550. Eſ. 36. 5. — Luther: ich achte, du lissest dich bereden.)

tage til Sind, v. n. agte paa, betænke. "Thet skwlle wii tha **taghe til sind** oc med flid legge ther paa wind." (Kong Hanses Kr. 869.)

tage til Vare, v. a. varetage, tage i Vare. "Han stor ther wel i twsende aar, om han bliffuer **taghen tijl waræ**." (Riimkr. 3939.)

tage ved: 1. give sig i Lav, i Færd med. "Jeg **tog** ther **wedh**, oc war ey seen." (Riimkr. 1071.) "Wij lyddhe hennæ oc **togæ** ther **wedh**." (smstds. 2125; jvf. 2225. 4837.) — **2.** antage. "**Tagæ weth** kristhendom." (smstds. 2927.) "**Tage ved** throen." (smstds. 3192.) "De tuingde Kongen aff Saxen, saa at hand maatte selff **tage ved** de vilkaar, som hand tilforn haffde faare-lagd dennem." Vedel. (Saxo. S. 77.) "Hertug Henrick **tog ved** dette vilkaar, oc drog strax ned met hannem til Daneuircke." (smstds. S. 340.) **3.** vedtage. "Then samme högthidh **togæ** wi **wedh**, och holldænæ for en almyndelig sedh." (Riimkr. 965.) "Skatten **togæ** the **wedh**." (smstds. 3520.) "Der er meget saa-dant, som de haffue **taget** ved at holde." (Bibel. 1550. Marc. 7. 4. — Luther: zu halten angenommen. — Chr. Pedersen: mange skicke annammede de at holde.")

tagføre, v. a. forekommer i det gamle Lovsprog om den Rets-handling, hvorved Nogen, som finder sin Hest eller sit Qvæg ("Hors eller Nød") i en Andens Besiddelse (Hæsth) æsker Hiem-mel og Borgen for saadan Eiendom, enten af Besidderen, eller af en Trediemand, der skulde være Borgen for dens Tilstede-blivelse. — "Thæn thær **takfört** hauær" (den, som har fordret Hiemmel). (Eriks Siell. L. III. c. 21; jvf. Rosenvinges Anm. til dette Sted. S. 381. Kof. Ancher. S. 353. 54.)

Tagmand: Taxationsmand, Vurderingsmand. "Seffuerin Gied... haffde for oss udi Rette steffnit Truels Povilsen .... oc hans Medfölger, **Thagmend** udi Aarsherrit." (Herredagsdom 1567. Rosenvinge. III. S. 44.) Nedenfor i samme Dom kaldes de

Vurderingsmend. Rosenvinge bemærker, at Bemærkelsen her er ganske forskjellig fra Taksmænd. (Helsingborg Stadsret c. 63.) (Tagsmand, Sv. Dalslag. Ihre.)

Tagsmærke: Mærke eller "Brænde" paa Qvæg, som tiente Eieren til Beviis for hans Eiendomsret; (formodentlig det samme, der forstaaes ved Fylsvitnæ i J. Lov II. 105; som i nyere Haandskrifter er forandret til Fölsmærke; s. Rosenvinge. Gl. Domme. II. S. 140. 1543.) I en anden Dom af 1558 forekommer ligeledes Talemaaden: "at tage **Tagsmærke** af" for: vindicere. "Men the er kommen i Skade fore, at Mogens Thomeſſen haffuer tagit **Tagsmercke** aff en anden Mands Heſt." (Jvf. Rosenvinges Anm. S. 238 fſt. og hans Udg. af J. Lov. III. 510. Uppl. Lag. Manh. Balk. 47; s. Christian II. saakaldte Geistl. Lov. C. 85. Rosenvinge Recess. S. 45. 519.) (Jvf. isl. *takmark*, Grændseskiel, Grændse; det der ligger inden visse Grændser, Egn, District.)

tagsætte, v. a. i det gamle Lovsprog: Handlingen at en Eier fordrer af den, hos hvem han finder sit Qvæg eller sine Koster, (Eiendom) at der skal stilles Borgen for at de blive tilstede, indtil han hiemler sig det fundne. "Of nokær man **taksætter** ſine koſtæ i annæn mans hæſth." (J. Lov. II. 105.) "Hin ther the koſtæ **taksættæ**." (smstds. II. 111.)

Tagsættemaal: "Huo ſom ſiger ſin gilldbroder till **tagſettemaal** imellom iv ſtrande(?), da ſkall Huer paa ſin egen fortæringh fyllge ſin gilldbroder .... och giffue hannem eller hinde i Sk. till hiellp." (Rønninge Gildeskraa. Art. 31. Afskr. omtrent fra 1601. Bendtz om Rønninge og Rolfsted. S. 106.)

taklig (thaklyk), adj. "Saphirus heter en ærlyk ſteen.... oc han ær goth with öghn oc wisnæ limmæ oc hanum ſkathær æi ſwik oc æi æuænd, oc æi ræzlæ, oc hanum wetæs bön oc ær guth **thaklyk.**" H. Harpestreng. (Steenb. 52.) See **tokkelig.**)

taknem, adj. taknemmelig. "Wy ſkulle oc were **tacknemme** dennom, ſom oſſ nogen dygd og kiærlighed bewiſe." Tausſen. (Post. V. D. 1539. f. 122. a.)

Taknemhed, n. s. Taknemlighed. "Synderlig ſkulle wy bewiſe vor **tacknemhed** mod Guds ords tiænere." Taussen. (Post. V. D. 1539. f. 122. a. — Smstds. Utacknemhed.) "Att wy ....

gierne med **tacknemhed** annamme dett off af saadan stor Guds naade tilbiwdes." (smstds. f. 275. b.)

taknemmelig, adj. tækkelig, behagelig. "Katherina, i syn barnethiid, war swa **thacknæmligh** for alle ther henne sawe." (Cod. Reg. 1586. f. 107. b.) "Thi er det icke Gud **tacknemmeligt** at nogen faster." (Jert. Postill. 1515. f. 89. b. — "Det er den helliand **vtacknemmeligt**, huad som helst du offrer." ib. f. 88.)

Talg (talgh, taligh, talwh, taliæ), n. s. Talg, Tælle. "Swa oc of man stampær ambrot mæth **talgh**, oc smör öghæn mæth." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 4.) "Tæmpær man thæt mæth thæt fetæ af swin tha dughær thæt til thæt ær brænd ær, ællær mæth wæthræ **talwh**." (smstds. I. 75. B. vædhre **taligh**.) "Utæn han atskilde **taliæ** ok halæn, ok all fetmen, hwilkæn som hyliær jnwolenæ, ok leffwerens lillæ næth, ok too nyræ meth sine **taliæ** ok höghre bow." (Gl. d. Bibeloversæt. 3 Moseb. 8. 25.) "Ok han sættæ pannækaghæ paa **tallænæ**." (smstds. V. 26; jvf. 9. 19, 20; 10. 15.)

Talle, n. s. (Et sielbent Ord; maaskee beslægtet med Isl. *tálga*, tilskære; jvf. *telgja*, snitte, tælge.) Et afskaaret Stykke, en Klud; eller: Flig, Skiød paa Klæder. "*Lacinia.* **Talle** paa kleder." C. Pedersen. (Vocabular. 1510. — Smstds. "*Laciniata vestis*, **talled** (tallet) klede.") (Jeg har ikke fundet Ordet i noget andet gammelt dansk Vocabular.) Smlgn. nedenfor: **Taller**.

Taller, n. s. En Tap; eller Udskæring (i et Bræt, en Planke e. d.) som nøie kan passe i det anbragte Indsnit i et andet fladt Stykke Træ. "Thoo **talre** wore der paa hwert bræde, att een kunde föyes op til den anden." Taussen. (2 Moseb. 36. 22. 1535.) "Tho **Tappe** paa huert." (Bibel. 1550.)

talme, v. n. standse, holde op, miste sin Fremgang. (Nucl. lat. p. 485. v. *frigeo*.)

Talstok: Bræt eller Stok, hvorpaa ved indskaarne Mærker førtes Regnskab, f. Ex. over det, som een blev skyldig for Fortæring e. d. (Karvestok; og svarer til den saakaldte Byens Kiep, der omtales i gamle Landsbyskraaer.) I Helsingørs Stads Regnskabsbøger forekommer 1577: "Og ere de (Kongens Folk) altid saa indlagte hos forne Didrik till Mad og Öll, hvorpaa er holdt en klar **Talstok** mellem Claus Nilsfen og forne Didrik, hvad

ſamme Fortæring belöb." (Det hedder ſaaledes ogſaa: at tage Vare paa **Talſtokken** ɔ: føre Regnſkabet, f. Ex. med Arbeidsfolk.)

Tan: *Diaphragma.* "Den Hinde, ſom adſkiller öffuerſte oc nederſte Induolle, kallis af ſomme paa Danſke **Tan.**" Henr. Faber. (Vocabular. 1563. S. 45.)

Tandgierd, n. s. Tandgierde. "Stampær man hænnæ oc læggær with bolæn **tangiærth,** fuul mæth bloth, tha dughær thæt mykæt for tanwærc." H. Harpeſtreng. (Lægebog. I. 6.)

Tandgnidſel, n. s. "I den kolde Krog, hvor der er idel Graad oc **Tandgnidſel.**" P. Pederſen Hie. (Liigprædiken over Knud Urne. 1622. fol. U. 4.)

Tandværk. See under **Tandgierd.**

Tankebrev, n. s. "Det er it **Tanckebreff** faar hannem beſcreffuit." (Bibeloverſ. 1550. Mal. 3. 16. — Luther: ein Denckzettel. — "Det er ſkrevet til Ihukommelſe i en Bog for hans Anſigt." Nyere Overſ.)

Tappegield: "**Tappegield** og **Finſtergield**" en Skat, paalagt 1457. (Dipl. Langeb, Jahn. p. 261.)

Tarv (Tharf), n. s. Tarv, Brug, Fornødenhed. (Isl. *þörf.*) "Ok gömæ thæt ſithæn til mangkyns **tharf.**" H. Harpeſtreng. (Lægebog. I. 64.)

tarvgod, adj. "Vaar hun en **tarvgod** husraadig Quinde." Hegelund. (Suſanna. 1578. f. 38. b.)

Taſke, n. s. "Ey heller **Taſke** til at reyſe met." (Bibeloverſ. 1550. Matth. 10. 10. — Luther: Auch keine taſchen zur wegfahrt. — Chr. Pederſen: icke heller madſek paa vegen.)

Taſke, n. s. "Endog de kunde icke nære ſeg foruden lönlige **taſker** eller aabenbare boelſkaff." Tauſſen. (Poſtill. 1539. Vinterd. 104. a.)

Taslere, n. s. Bagvaſker, Sladdrer, Øretuder. "Tw ſkalt ikke wordhe — hwiſkere ællær **taſſlere.**" (Gl. d. Bibeloverſættelſe. Lev. 19. 16. — Jvf. det ſv. Verbum tassla hos Ihre. "*Submissa voce & in aurem loqui, ut solent delatores & calumniatores.*" Bibl. Sv. Ps. 41. 8. "Örnataslare." Rom. 1. 30. See ogſaa Hof: Dialect. Vestrogoth. 1772. 8vo. p. 290.)

Tavlevægge, n. s. pl. "Vtæn han forgyltæ the **tawfflæ wegghæ,** ællær ſiælæ weghæ, gydhæ ællær ſtöptæ theres ſylff grwndele

ællær stolpæ, ællær pelere. (Gl. d. Bibeloverf. 1550. 2 Moseb. 36. 34.)

tee, v. a. "Hwem skall iegh sywghe menniske **tee** min sooth. (Cod. Thott. 553. f. 98.) — **tee** sig, v. r. vise sig, aabenbare sig. "Siden han opstod aff döde, ther han **teedæ** sig eblandt them." P. Eliæ. (Bisskopp. Giensvar. f. Bb. 4.) — **tees**, v. p. aabenbares. "Tha **theedes** henne jomfru maria met stoor iomfruskaræ." (Dsk. Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 144.)

Teede, n. s. "Ungdommen hitter paa allehonde **teede**." P. J. Hegelund. (Susanna. 1578. f. 37. b.)

Teen, n. s. (Isl. *teinn.*) 1. Om Grene, Qviste, Skud paa Løvtræer. Deraf: **Sommertene**. "Han breder sine quiste ud til Haffuit, och sine **sommertene** vd til floderne." C. Pedersen. (1531. Dav. 79. Psalme.) "Han taghe **sommer thene** af Hesle (Sommerskud af Hasselbuske) och göre them hedhe i eelden." (Lægeb. 15de Aarh. Cod. Thott. no. 249. 8.) 2. **Tenen** paa en Piil ɔ: Skaftet, Stokken.

"T i e n n e n e ere af en forbandede Rod,
Straalene (Spidserne) ere hærded i Drageblod."
P. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 37. b.)

teerlig, **tierlig**, adj. (jvf. **tere** sig), skikkelig, artig, passende, vakker, sømmelig i det Udvortes. Colding. (Etymol. lat. p. 641: *elegans*. J Dict. Herlov.: **tierlig**, *falsus*, *facetus*.) N. Sax. *teerlich*. (Heraf det endnu brugelige, men allerede sieldne: u t e e r l i g.)

teftelig: "Men wdi den Disputatz och handel swarede wor Herre Christus saa **tefftelig** for seg, at han bleff ved æren." Taussen. (Post. Sommerd. fol. 260.)

Teftighed eller **Tæftighed**, Ypperlighed, Kraft, Dygtighed, Værdighed, Anseelse, e. desl. "Jesu rige staar icke y ord, men wdi Krafft oc **tefftighed**." (1 Cor. 4. Taussens Postill. 1539. Vinterd. 79. b. — Bibel 1550: Guds Rige staar icke i ord, men i K r a f t e n. — Chr. Pedersens Ny T. 1529: Men i Gudz m a c t h.) Jvf. Platt. *deftig*: herlig, fortræffelig. "Een d e f t i g Mann: *vir strenuus*, ein angesehener, rechtschaffener Mann." (Brem. Wb. I. S. 189.) Holl. *deftig*, *Deftigheid*, Vortrefflichkeit, Ansehen, Majestät, Ernsthaftigkeit. (Moerbeek.) "Syne d e f t i g h e i d bewaren": bevare sin Anseelse, Værdighed.

Tegel, n. s. Teglsteen, brændt Steen. (Muursteen, Tagsteen. Sv. *tegel.*) "**Huultegel**, *imbrex.* **Tagtegel**, *tegula.*" (Voc. var. expos. 1576. f. 3. 40.)

Tegn, **Tegngiæld**, o. s. v., see **Thegn**, **Thegngiæld** o. s. v.

tegne, v. a. betegne, forestille symbolisk. "Tw jomfrw met barn, **tegnet** vet moysi brænnendæ bwſk, thi ath tw æſt brænnendæ aff then hellige andz eld." (D. Tidebog. 1497.)

Tegnelse, n. s. "Tilkommendhe things **tegnelſe**." (Gl. d. Bibel-overs. 2 Moseb. 7. 3.) "**Teghnillſe**." (smstds. 1 Sam. 14. 41. — *ostensio.*)

Tegnsteen, n. s. Mindesteen, hellig Steen. "Icke ſkulle y heller rette (reiſt) nogen **teghnſteen** op wdi eders land, till at giöre tilbedelſe for." Tausſen. (3 Moseb. C. 25.)

Teie: "I Sti laurencii ſoghn pære gordhen ſom hermen Sierſen i boer, och giffuer en fiærdingh ſmöer **teyæ** och tiæniſthe." (Samme Udtryk forekommer her om 3 andre Gaarde. Dipl. fra Bornholm 1493. Suhms Saml. I. 2. S. 43; jvf. S. 45.)

Telnæ Bek: "Hwilke ſom ſaghdæ, at til Thinghöringe wore tagnæ — til forneffnde landzthing, at witne om en **Telnæ Bek**, ſom Hr. Prior aff Andworſkow hauer giort hinder pane (ɔ: paa) modh Hr. Jens Sougnæ Preſt i Fughlethæ maglæ. Huilke forſcreffne Thinghöringhæ ſwo witnethæ — at forſcreffne **Telnæ bek** hathe lighet innen theris minnæ ſom wor xlvi. winter w-illed oc wkerd aff alle mæn til Preſtæbordet innen Fughlethæ maglæ &c." (28de Apr. 1445. Af et Tingsvidne paa Perg. som i Orig. har været 1749 hos Præsten i Fulede. Uden paa: Om en **Telnebeck** som Prior aff Andersſkov giorde Hinder paa.)

Telning, en. Skud, Rodskud paa et Træ. "**Telning**, ſom rinder op aff roden: *virgultum.*" (Vocab. var. expos. 1576. p. 98.)

tempret, adj. "Waren ſkællighe **tæmprædhæ** ij mat oc dryk." (Dansk Postill. Ms. af xiv. sec. f. 75. a.)

teppe, v. a. lukke, tillukke, dække, bedække. (Sv. *täppa;* jvf. Ihre Glossar. II. 857.) "*Abstrudo*, inde at **teppe**." C. Pedersen. (Vocabular. 1510.) "Siden maa man ſi det vdi ith andet glaſſ, oc **teppe** det vel til." C. Pedersen. (Om Urtevand. 1534.)

tere sig, v. rec. "Saa beder oc Apoſtelen, att en echte perſon y echteſkaff, ſom er Chriſten, ſkal ſaa **there** ſeg med ſin

vcbriften echte perfon, att den maa forbedris." Taussen. (Post. 1539. Vinterb. 127.

Terne (Thærnæ), n. s. en Tienestepige. "Tw skalt ikkæ gyrnæs ællær atthra thin nabos husfrwe, ey hws, Ey aghær, ey swen, ey **thærnæ**, Ey oxæ ok asæn Ok allæ thinghæ, hwilkæ som æræ hans." (Gl. d. Bibeloverf. 5 Mofeb. C. 5. 18.)

tertelig, adj. "Nar ther till giörs behoff then scrifft, som er blott oc bar wdi sijn **tertelige** mening." P. Eliæ. (Imod Malmø-B. 1530. Danske Skr. I. S. 349.)

Thaage, thaale, thaare, Tharv, Therne, Thinding, Thorden, Thraa, thyteſk o. fl. see **Taage, Terne, tydſk** o. f. v.

thagær (thægær, thawær), adv. (Isl. *þegar.*) 1. ftrax, ftrax derpaa. "Tha föthær hun **thaghær**." (Lægeb. Cod. Magn. 187. 54.) 2. naar, den Tid. "Takær man miælk af pilæ bark, **thagær** hun blomstræs." H. Harpeftr. (II. 48. — I et nyere Haandſkr. ther hun blomstres.) "**thægær**." (fmftds. I. 21. 47. 55.) "**thawær**." (fmftds. I. 38. 41.) ("**thiger**". J. Lov. III. 2. 5.)

the hwermen (og **hwærmæn**), **tho hwærmæn**, **thy hwærmæn**. Dette gjennem hele Haandſkriftet af den gl. danfke Bibeloverf. hyppigt forekommende Udtryk, fom jeg ikke veed at have fundet i noget andet gammeldanſk Skrift, bruges i ovenanførte Forbindelser til at udtrykke de latinske Conjunctioner tamen, attamen, verum tamen, ita tamen, nec tamen; undertiden ogsaa licet og licet enim (f. Ex. 2 Sam. 2. 7.) F. Ex. "wtæn om qwynnæn wil ikke fölghe thic, Thu skalt ikke holdes aff edhen, **Tho hwermæn** skalt tw ikke igen ledhe min fön thit." (Gen. 24. 8. — filium meum *tantum* ne reducas illuc.) "Ok **thy hwermæn** han ikke bewaredhe figh ytermere meth hennæ." (Gen. 38. 26. — *attamen* — jvf. Gen. 40. 23; 42. 8; 45. 26. 2 Mofeb. 8. 28; 21. 19; 3 Mofeb. 13. 55: "ey **thy hwermen**" — *nec tamen;* 4 Mofeb. 6. 12: "thog swo **thy hwermen**" — *ita tamen;* 9. 12; 14. 22; 24. 14; 5 Mofeb. 4. 29; 15. 5; Dommerne 5. 19; 14. 9. foruden mange flere Steder). Sieldnere end **tho** og **thy** forekommer "**the hwærmæn**" (bl. A. Jud. 15. 7; 20.23; 1 Sam. 2. 23; 23. 14; 2 Sam. 23. 23) og begge de første Former bruges, faa vidt jeg har bemærket, uden Forſkiel for *tamen* og *licet.* I Almindelighed ftaae Ordene i Haandſkriftet adſkilte, faaledes fom ovenfor;

langt ſieldnere ere de ſammentrukne, bl. a. **thohwærmæn**, *ita tamen.* (2 Moſeb. 21. 19; 2 Reg. 14. 3.) — **thyhwærmæn.** (5 Moſeb. 19. 9; 2 Reg. 15. 39.) Paa enkelte Steder findes **thoh hwærmæn:** *verumtamen.* (1 Reg. 17. 3; 2 Reg. 12. 3. 13.) — og "thog ſwo **thy hwermen:** *ita tamen.* (4 Moſeb. 6. 12.) Dette Tillægsord til **the, tho, thy** kan vel antages at være en fordum, og muligen endnu, i Jylland brugelig Forſikkrings= eller Bekræftelſes=Formular, hvoraf en ſaa betydelig Mængde høres i Almueſproget. Om dets etymologiſke Opløsning vil jeg intet afgiøre; **hwærmæn** for *unusquisque* forekommer 5 Moſeb. 16. 17 og 2 Reg. 14. 3; men hiint **hwærmæn** eller **hwermen** kan maaſkee være noget ganſke andet.

Theeſt, en. "Lodbrog, then onde **theesth.**" (Riimkr. 2755.) Et ubekiendt Ord. Den plattydſke Overſ. har brugt ſamme Ord: de quade teest.

thegn, tegn, tein, adj. rundelig, overflødig, gavmild. (Isl. *þegn*, en brav, dygtig, retſkaffen Mand; ogſaa: en fribaaren Mand, i Modſætn. til Træl. Subſt. *þegnskapr* overſætter Haldorſen ved: Troſkab, Gavmildhed. "Af (ath?) alle myne ſwene wor ieg ſo **thegn.**" (Riimkr. 1114.) "Frodhæ hyndh **tegnæ.**" (ſmſtds. Udg. 1825. S. 56.) "**Teynæſtæ** ællær fullæſtæ watn." (Gl. d. Bib. 3 Moſeb. 20. 11. — aquae *largissimæ.*)

Thegngiæld, Tegngield, n. s. Bod, ſom ſkulde erlægges til Kongen for en Borgers Drab. (Jvf. Isl. *þegngildi.* — Ordets førſte Deel er det gamle *þegn*, en fri Mand. See ovenfor.) "Om en borgere ſlaaer en anden ihiell, han ſkal bödhe oc giwæ ix marck, ſom kallis **theyngieldh**, for konningens rætt." (Holbeks Stadsret §. 2. ſ. Ny D. Mag. III. 88. Roſenvinge D. Stadsretter. S. 188. jvf. S. 410. **Thegængiæld.** S. 611, og de her anf. Skrifter.) "Om Borgherne faar ſlaghet Borghere ihiell, han ſkall betbale ix. marck penninge, ſom kallis **Thegngiæld**, for konings rett." (Den danſke Overſ. af Roeskilde Stadsret. Ms. af 15. Aarh. D. Mag. V. 334.)

Thegnhed, n. s. Gavmildhed, Rundhed. "Allæ thingæſt **theyænheth** ællær æfnæ." (rerum omnium *largitas.*) (Gl. d. Bibel. 5 Moſeb. 30. 9.) "**Theghenhedh** ær en koninglig dydh, hvo hennæ

bruger, hwn gör hannum frydh." (Riimkr. 327. — Smlgn. K. Eriks Krøn. S. 3.)

thegnlig (theynlighe), adv. rigeligen. (Gl. d. Bibel. 1 Sam. 1. 10.)

Thegnlighed: Gavmildhed. (s. **thegn.**) "Hwæ offwerflödugh oc forthærelig (*prodigus*) er thyn **theynlighet.**" (1488. Cod. R. 1586. 4to. f. 38. — I den lat. Orig. quam superabundantissima ac prodiga *largitas* tua.

thelig, adj. saadan. (Isl. *þvílíkr.* Sv. *dylik.*) "**Thelig** en node." (Riimkr. 28. 30. — delig hos P. Lolle; tvilik i K. B. Nyerups Udg. I. S. 14.)

Thenegaard: uden Tvivl et Slags fast Garnstade til Fiskefangst i en Aa, med Eiendomsret eller Brugsret til samme (ligesom Aalegaard, Laxegaard.) **Tene**, et Flyndergarn. Moths Ordb. **Teine**, et Slags Ruser, hvori Hummer fanges, i Thy. Nordfris. *Fischtene*, Ruse, flettet af Pileqviste. (D. Dialect-Lex. S. 592.) (I et Brev af Frederik I., hvorved Anders Østrup forlehnes med en Kgl. Maj. og Kronens Otting Jord, liggende paa Hørup Mark i Andst Herred, tilføies dernæst:) "Och thesligist en **thene gaardt** liggendes i thendt liilde aae ved Tröllelundt, som Charine michelss vdi forlening haffuer." (1529. 21. Apr. Cancell. Register.) Saaledes fandtes (eller findes endnu) i Slien en Mængde Sildegaarde ("Heeringzäune") som i fordums Tid allene tilhørte Borgerne i Staden Slesvig, en Rettighed, som Christian I. endnu tilkiendte dem, imod Adelen, 1480. (s. Dankwerths Landesbeschr. S. 132, og det hosføiede Kort over Sildegaardene i Slien.)

ther (der) for pron. relat. **som**, i Acc. "Thet war then störstæ kniff, **ther** the hade seth." (Riimkr. 520.) "Theth bröderskaff, **ther** wii sammen finge." (K. Hans's Kr. 131.)

theslige, thesliges, adv. ligeledes. "Tha halt ieg hennæ alt som en mand, och æblet oc saa **tesligæ.**" (Riimkr. 3217.) "Tha ieg hade giorth saa mangeth mordh, tha gik theth meg **thisligæ.**" (smstds. 3801.) "Och hwnding **thesligis** i siælandh." (smstds. 1550.)

thet, conj. at. "Tha wort hanum sa for ræt fwnnæn, **thet** han skulde entin lade worthings men po then gord han vdi bode." (Dipl. for Aalborg. 1462.)

tho, thog, dog. (Isl. *þó.*) "**Tho** bæst." H. Harpestreng. (Lægebog. I.,3; 24. II. 3; 55. o. fl.) "Oc **tho.**" (smstds. I. 8.) "Æn **tho.**" (smstds. I. 69.) "**Thog** atenæstæ: *ita duntaxat.*" (Gl. d. Bibeloverf. 4 Mosed. 18. 3.) "**Thog** ath ligewel: *tamen.*" (smstds. 3 Mosed. 21. 22.)

Thordivil, Thorthisil: Skarnbasse. *Scarabæus.* "En swort orm ther hetær Scarabeus, theth ær **thorthisl** a danskæ." (Lægeb. Cod. Magn. 187.) A. Sax. *tordvifil;* af *tord*, stercus.

throtne, adj. pl. opsvulmede. (Isl. *þrútinn.*) "Drickær man fænikæl oof oc win, thæt dughær for **throtnæ** lymmæ af watn sot, swa dughær thæt oc for etærbit." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 38.)

thryste: presse, vride. "Tac rutæ oc stöt i een mortære, oc **thryst** mosten wt, sua oc mosten af fæniculs rot", o. s. v. (Dansk Lægeb. 14. Aarh. Cod. Magn. 187. f. 15.) "**Thryst** ofæn gömæn en ren linclut." (smstds. f. 7. 10.) "**Thryst** af hænæ watnet." (smstds. 24.) "Ok taki sidhan brænt salt oc **thryste** honom (Drypilin) ther opp mett." (Fragm. af H. Harpestr. Lægeb. Ny D. Mag. I. 60.)

Thræk (et): Skarn. *Stercus.* (Smlgn. T. Dreck.) "Vpræth mik fattigh man af **thræcket.**" (1488. Cod. Reg. 1586. f. 31 b.) "Tha sywffnthes alle wærdzens thing fwleræ æn **thræk.**" ("viliora omni *stercore.*") (smstds. 45. b.)

Thung, n. s. *helleborus*, Nyserod. (Ordet er Angelsachsisk, men bruges i dette Sprog baade om Helleborus, Aconitum og Mandragora. Lye's Diction.) "Elleborus, **thung**, het oc thiurt i thrithi trappæ, hun ær twinnækyns hwit oc swart; thæn hwitæ hauær starkær kraft." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 21.) (I Lægebog D. nævnes: "thæn yrt thær hetær **dunc** oc waxær i watn", hvorved maaskee dog en anden Plante er meent.)

thwa, partic. **thwagen**, v. a. at toe, tvætte. "Of man **thwar** sic." H. Harpestr. (I. 3.) "**Thwar** man ostæ i myntæ oof, tha rotnæ the æi." (smstds. I. 52.) — **thwas** i: toes i. (smstds. I. 57.) "Of han **thwas** mæth konæ miælk." (Steenb. 40.) "**Thwaghæn** (toet) i win." (smstds. 31.) "Warthær thæt **twaghæt.**" (Lægeb. I. 37.) "Warthær thæt stampæt oc **thwaghæt** manz haar i." (smstds. I. 59.)

Isl. *þvá*. Goth. *þwahan*. A. Sax. *þwean*. G. T. *twagen*, *getwagen*, twættet. Jvf. Adelungs T. Ordb. zwagen.

Thwal: Sæbe. "Thet sammæ giör banæ skarn oc meth oleo oc meth **thwal**" (foreskrives for *verrucæ*.) (D. Lægeb. 14. Aarh. Cod. Magn. 187. f. 33.)

thyz: des, desto. "**Thyz** skötær ɔ: des hastigere. H. Harpestreng. (Steenbog. 62.)

thæden, theden, tædhen, adv. deden, derfra. (Isl. *þaðan*.) "**Thæthæn** fly ormæ." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 6.) "Saa lode wij **thedhen** tijl ængland staa." (Riimkr. 2703.) "Tha flyde ieg **tædhen** oc tijl slefwig." (smstds. 3744.)

Tid: for "Gang" (Sinde) eller Gientagelse af en Handling. "Han böde for förste **Tiidt** een Mark sölff, anden **Tiidt** two Mark sölff, tredie **Tiidt** tree Mark sölff, fierde **Tiidt** wære Æmbedte qwit." (Chr. II. Skraa f. Guldsmedene 1515. D. Mag. III. 271.)

Tidegierd: Messegierning, Messelæsning. "Fulkomlighe höræ alt gutz æmbitæ oc **tidhægærdh**." (D. Postill. 14. Aarh. Cod. Reg. 1390. 4. f. 48.) "**Thidegærd** skicketh han försth i then heligh kirke." 1488. Cod. R. 1586. 2. a.)

Tider, n. s. pl. kirkelige Bønner, som paaligge clerici eller Geistlige (horae canonicae). "Hwer wghæ the willæ læssæ Tree rosenkrantzæ, som ær en psalteræ heel, huer rosenkrantz er ther vt aff en Deel til **tider** eller vndher mæssæ." Hr. Michael. (Riimv. 6. 5.) "Tha maa och klærckæ theres **tider** forsmaa." (smstds. 115. 2.) "Klærck scal ey synæ **tider** forsömæ." (smstds. 116. 1.)

Tidsbrev: Forleningsbrev paa en vis Tid. "Vedh jegh icke om frw berytthe haffwer nogen breff aa Frosthe hæreth, æntben **tiidhsbreff** eller lijfsbreff." (Et Brev fra Anne Ruds Dotter Krummedige til Eske Bilde. 1531.)

Tield, n. s. Telt. (Isl. *tjald*.) "En annen racthe ther vdh syn bandh, han skullæ theth **thiæll** tijl draue." (Riimkr. 2433—34).

Tielding, n. s. Tielding, Skibstelt. (Isl. *tjalda*.) "En aff them, vndher **thiællynghen** waar." (Riimkr. 2429.)

Tienerske, n. s. "Ath jek ær æy verdigh ath kallis een aff thine mynstæ **tiænersker**." (Dsk. Breviar. Tidebog. 1497. Cod. Thott. 553. f. 57. b.)

Tieneſtemand, n. s. Vaſal, Lehnsmand. "Konning wbbe greff ieg i fryſæland, och tog hannum tijl myn **tiænæſte mand.**" (Riimkr. 1679—80. — Tydſk: Dienſtmann.)

Tieneſtemø, n. s. "Hel maria, then hellige trefollighetz **tiæneſtæmöö.**" (Cod. Reg. 1390. 4to. f. 70.)

Tige: "Ther bodæ ſaa arghæ tigæ." (Riimkr. V. 2176.) Uden Tvivl ikke Tyve, ſom nogle Udgaver have forſtaaet det; men af det isl. *tík*, en Tæve; altſaa et Uqvemsord: ſaa ſlemme Skielmer.

tigge. 1. erholde ved Bøn. (Isl. *þiggja.*) "En drobæ ſcalt thu ey **tigghæ.**" Hr. Michael. (Riimv. S. 50. 1.) 2. maaſkee: bede om, forlange. "Annen gawe elder bedæ ſtor wil ieg ey aff teg **tyggæ.**" (Riimkr. 2387—88.) "Havde jeg ti Liv i Volde for eet, jeg vilde dem ikke **tigge.**" (K. V. Nyerups Udg. III. 17.) — Jvf. Svenſk: *thiggja* en bön. Hert. Frederik. 1876.

Tiggebroder, n. s. Tiggermunk (ſ. **Beder.**) "Then Heliandz, wor Froæs, Sortæbrödres, Graabrödres, St. Antonii og St. Joræns Bedheræ, ſom inthet annæt hawæ æn Gudz almiſſe, oc ræt **Tiggæbrödhræ** ære. (Klageſkrift mod Prælaterne m. m. i Chriſti II. Tid. D. Mag. VI. 361.)

Tilbrødning, n. s. "At han hanum nagher ræt eller **tillbrötning** haver giort pa naghit hæritzthing." (Malmøes Privil. 1415.)

Tilbudsbrev, n. s. Brev, hvori man giør et ſkriftligt Tilbud. Som hand beuiſte met itt ſkrifftlig **Tilbudtzbreff,** paaſkreffuet till Kiertteminde Byeting. (Dom af 1590. Roſenvinge. IV. 240.)

tilbyrje, v. n. begynde. "Then tidh all theſſæ thing **tilbyriæ** att wordhæ" (Dſk. Poſtill. Ms. af xiv. sec.)

tilbør, v. n. tilkomme, paaligge. "Och **tilbyr** thet hwær huſsbond ath waræ ſynæ gæſter ath." (Overſ. af Erik Glippings Stadsret f. Ribe 1269. §. 6.) "Thitt helligſte hoffuet, ſom all hedher oc vyrdningh **tillbör.**" (Danſk Breviar. 1497. f. 81. b.) "Hannem **tilburdhe** ok waræ bædræ, at een quærnſteen bwndes weth hans hals." (Cod. Reg. 1390. f. 130.)

til eens, adv. overeens, enig. "Om hwad ſagh raadmend worde **tiil ens** med fogdhen." (D. Overſ. af Erik Glippings Stadsr. §. 36.) "Ære wy nw ſaa **tyl eens** varthnæ meth worth ræth." (K. Hans Privil. for Kiøbſtæderne. 1502.)

tilegne: overdrage, afstaae til Eie. "Thæn rættichet hafwæ the vpladet, schöt oc afhænt fran thöm oc theræ arwingæ, oc **tileynath** war nadighe herræ oc frwæ .... til ewerdhelich eyæ." (1406. Udv. D. Dipl. I. Nr. 172.)

Tilflugt: Tilløb, Samling, Tilstrømmen (af Folk). "Wij wille haffue forekommit och affskaffit then idelig **tillflugt** och Sögning, som aff alle Slags folck werit haffuer till forne Soroe Closther." (Et Br. af K. Frederik II. 1584. Sicell. Register Nr. 12. fol. 333 b.)

tilflye, v. a. flye, række(?). Saaledes om Skibes Reparation: "Att ther siden hielpis och **tillflyes** hues ther paa behoff giöris." (K. Brev af Frederik II. 1577.) "**Tilfly** ællær tilsættæ." (Gl. d. Bibeloverſ. Num. 8. 9. — *applicare.*)

Tilflyelse, n. s. Tilflugt, Tilflugtssted. (Omsorg, Pleie.) "Wi hauæ alder hörd eller spurd, eller wore forfæder for off, at her war noger synderligh (særlig) fattige oc siuge mennifkes **tillflyelſſe** eller hofpitale af arild .... ther fatige ſiuge oc wanföre mennifke kunne fo nöttorfftelig .... haue röcht oc **tilflyelſe,** fom thet figh ſkielligh bwrde." (Et Br. af Øvrigheden i Aalborg. 1453).

tilfældig, adj. som let henfalder til; tilbøielig. "Jek ær **tilfælligh** til alt onth aff mek fælff." (Gl. D. Bønneb. Cod. Th. 553.)

Tilfølger, n. s. Tilhænger, Følgesvend. "Ther fore at jæk oc min Modherbroder, Niels Koos, oc flere mine **tilfölghere,** fom jæk ther til bedhet hafthe, brude mange thingfreethe." (Dipl. 1408. Udv. D. Dipl. I. 345.)

Tilgang: 1. Fremgangsmaade; saaledes som noget gaaer til. "Epther flig loglig **Tillgang** och endelige Domme." (1560. Rosenvinge. II. 292; jvf. Stedet III. p. 249.) 2. Afkomst. "Epther then **Tillgang** och Rettighedt, fom the formener thennom .... att ſkulle haffue." (1576. Rosenvinge. III. S. 294.)

tilgiøre, v. a. "Tilgöræ jorden." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 3. 23. — *operare* terram.) "**Tilgöre** ællær ſmörie." (ſmſtds. Gen. 50. 2. — *condire.*)

Tilgſteen, n. s. Gulvsteen, Gulvflise. "Læg ofæn a gryden en **tilg ſteen** oc tæc hænnæ wæl ofæn meth leer." (D. Lægeb. 14. Aarh. Cod. Magn. 187. f. 37.)

tilhobe, adv. sammen, tilsammen. "Löbet **tilhobe** fom ost." (Bibel 1550. Job. 10.) "Om de end allesammen komme **til hobe.**"

(smstds. Es. 44. 11. — Luther: zusammen treten.) "En tilhobefallen Stenhob." (smstds. Es. 17. 1. — Luther: zerfallen.)

Tilhold, n. s. Medfør, Følge af noget[?]. "Effter Keyser Sigismundi Doms **tilhold**." (Hvitfeldt. I. S. 726.)

tilholde sig: tilegne, tiltage sig. "Om Kiöge Borgere kunde med Retthe **tilholde** thennum nogen Gresgang paa Vallöe Grundt." (Dom af A. 1590. Rosenv. IV. 197.)

Tilhøring, n. s. hvad der tilhører Nogen eller noget, er indbefattet under en Eiendom eller Rettighed. (Et bedre Ord, end Tilbehør.) "Myn gord liggendis i lund i Sti Clæmitz sogn .... med alle sine **tilhöringe**, som ære hws och iord" o. s. v. (Dipl. af 1495.) "Tha skal thette forsawthe gotz met all sin **tilhöring** friit oc vbeworit i geen komme til mik." (Dipl. 1404.)

tilkiende, adv. (give) tilkiende. "Giff dem deris Fedres Verstyggelighed **tilkende**." (Bibel. 1550. Ez. 20. 4. — Luther: zeige ihnen an.) "Jeg gaff mig **tilkende** faar dem i Egypti Land." (smstds. V. 5. — Luther: gab mich ihnen zu erkennen.)

Tilkommelse, n. s. Fremtid. "Hans **tilkommelsis** Dag." (Bibel. 1550. Mal. 3. 2. — Luther: den Tag seiner Zukunft.)

Tilleie: Tilliggende, Tilhørende (Jord og Gods.) "Meth alde then halue gardz **tilleyæ**, item halff alth then eyn (Egn, Eiendom), ther then forsathe halwæ gardh **tilligen** (tilliggende) er." (Dipl. 1404. Udv. d. D. I. S. 188.) Længere hen i Brevet: "Then forsadhe halue gaard meth alle sine **leyæ**." Og endvidere paa to Steder: "Alth thet forscrewen gooz meth alle there **tilleyæs**."

tilminde, v. a. "Anne Rasmus Jensens epterleuersche kundgiorde huorledes at hun **tilmyndede** sine börnn .... for theres federne eth hundredt mynne vj marc danske penninge." o. s. v. (Malmø Stadsbog. 1549. 15. Jul.)

tilnalke, v. n. nærme sig. "Thæn tidh han saa tilstandhe, ællær **til nalke** dötzsens dagh." (Gl. d. Bibeloverf. Gen. 47. 29. — *appropinquare.*) Jvf. nalke sig.

tilqvemme, v. n. passe til. "At annæn (ɔ: een) maa **til quæmmæs** thæn andre." (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 26. 5. jvf. 3 Moseb. 8. 8. — *aptare.*)

tilrede, v. a. "Os tilbör fwa guthelike os at **tilredhe.**" (Cod. reg. 1390.) "Wilt thu **tilredhæ** thet at mötæ werdhelige thin guth." (smstds.) "Hon ær hwilkæn tw **til reddhe** thin thiænere jsaac." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 24. 14. — *præparare.*)

tilrygge, adv. tilbage.

"Mig tykkes, Du eft faa liden,
Du kan Dig ikke omhugge;
Hvor Du kommer blandt andre Kjæmper,
De drive Dig alt tilrygge." (K. B. Nyerups Udg. I. S. 104.)

tilslaaes, v. pass. tilstøde, hændes, komme over. "Derfaare **tilflass** mig nu al denne wlycke. (Bibel 1550. 1 Macc. 6. 13. — Luther: Daher kömmt mir.)

Tilstand, n. s. Tilstaaelse. "Saa er een ftor partt aff Luthers handell icke andett end **tillftand** oc modfaffn" (ɔ: Modſagn, Modſigelſe.) P. Eliæ. (Imod Malmø-Bogen. Danſke Skrifter. I. p. 409.)

tilstande, v. a. tilſikkre, overdrage. (?) "Thet forneffnde Böggefted och jord tilbindhe wy off oc wore Arwinghe att frii oc hiemle oc **tillftandhe** forneffnde then helghe andz Clofther." (Et Brev fra Aalborg. 1466.)

tilstunde, v. n. foreſtaae, være tilkommende. "Baade det fom fkeet er oc **tillftunder.**" (Bibel 1550. Viisdoms B. 8. 8. — Luther: was vergangen und zukünftig iſt.)

tilsætte, v. a. anfalde, angribe. "Hure hart I ocfaa haffuer værit **tillfæt** vnder ftor Sot oc Siugdom." A. Vedel. (Over Ingeb. Gyldenſtierne. 1592.)

tiltænke, v. n. agte paa, være betænkt paa, have Tanke paa. "Ther till mett, at the fkulle **tilltencke**, att the mett faadanne theres befkattninge icke giöre ther æn nye vprör vdj landett." (Cancellie Tegnelſer. 1535. D. Mag. 3. Række. IV. 184.)

tilvare, v. a. tilſige, varſle, indkalde. "Huo fom **tilwares** om Afftenen till Laug, oc han icke kommer, hand giffue en halff Tönde Öll." (Aalborg Skomagergildes Skraa. 1509. D. Mag. III. 234. Længere hen: "Nar Gyldebrödre **waris till** om afftenen.") "Och the worder **tiluaret** att fölge Liget till Kircken." (smstds.) "Worther noghen gilbrother **tillwareth** om affthenen

at komme thill ftefne om anden dagen." (Odenfe Skrædergildes Skraa. 1492. Fyenfke Actft. I. S. 39.)

tilvolde, volde til: forvolde, give Grund til, være Aarfag i. "Tal man dig oc naaget ont paa, huilcket du **tilvolt** oc fortient haffuer." (Reinike Fos. 1555. f. 174. b.) "At de inted haffue **volt til** famme Spil." (fmftds. f. 182. a.)

tilvorde, v. a. udlægge til nogen efter Vurdering. "Saa möghit iordh, fom them wor **tillword** for theres fagefaldh." (Thord Degns Art. Rofenvinges Udg. B. S. 452.) Jvf. **vorde, vurde** og **avord.**

tilvælde fig, v. reflex. bemægtige fig, tilegne fig ulovligt og med Vold. "Huo fomhelft feg berömmer att wære een predickere till famme euangelium, oc **tillwelder feg** magtt att handle oc fchaffe mett fliige ftöcker" o. f. v. P. Eliæ. (Danfke Skrifter. Kbh. 1855. I. S. 449.)

Time, n. s. Tid. "For hans krops hwilæ tha tapædhe han fin **timæ.**" (Cod. Reg. 1390. f. 118.) "Thænk wppa **timen** hwilken thu taper." (fmftds. f. 171. a.)

timelig, adj. og adv. betimelig; i rette Tid; forgængelig (om Tiden.) "Om hun giftes ofteræ æller ther wanfker nokhet innen, at the peningæ komme æy vdh **timelekhæ** oc rethelekæ, æller ther leues vfkæilelekheræ weth worthnethe æller weth gozen." (Dipl. 1412. Arn. Magn. Saml.) "Mennifkens frii willie kan i thenne **tymelig** tiid — inthet göre" o. f. v. P. Eliæ. (Bifkoppernes Gienfvar. 1533. O. 4. a.)

Timerum, et. en Times Tid. "Endog han menthe at det hagde icke vered vden eth **timerwm.**" (Jertegns Poft. 1515. f. 161. a.)

Tinding (Thinnyngh), n. s. Tinding. "Siuthær man kloflök i bönæ oc fmör **thinnyngh** mæth, thæt ær got for houæth wærk." H. Harpeftreng. (Lægebog. I. 8.)

Ting, n. s. "Sætte fine **Ting** paa hötzel oc tru" ɔ: give fig til at true. (Riimkr. 3272.)

Tingbænk, en: forekommer i famme Bemærkelfe fom **Tingftok** (f. Ordet). "Thi worth forne hans (Henrik Meyenftrups) fköde meth fyn fulle macth dömt offuer alle fyre **tingbencke**" (i hele Tingets Paahør.) (Tingbrev fra Siællandsfare Landsting 1477.)

Tingfred: i Bemærkelsen: Vold som giøres paa Tinget (Brud paa Tingfreden.) "Her Oluf Oxe met finæ Tienere giorde wor Herrisfoget i Holboherrit et fult **Thingfred**, fköd tiil hanum, oc woldelige dreff hanum fra Tinget." (Retterting's-Dom. 1492. P. Oxes Levnet af Ryge. S. 18.)

Tingholder: "Eth breff aff Hanftherrelhs tingh, fom Gödi ebffen **tingholler** hagdhe wdgiffuet oc befeglet met flere." (Dipl. 1495. D. Mag. [3.] I. S. 39.)

Tinghører, en. Efter Christian II. geistl. Lov C. 46 skulde en **Tinghører** beskikkes i hvert Herred, der skulde sendes til Lands-tinget, hvergang det holdtes: "at merche och forfare hues Tidender ther er fom Macht paaligger, efftherfom vor Landsdommere thennom tilkiende giffuer"; hvilket de derefter skulde paa næste Herredsting "obenbarlige kundgiöre for meenige Herridzmend." Rosenvinge. (D. Recess. p. 25.)

Tinghøring: benævnes undertiden Landstingshøreren; f. Ex. i en Retterting'sdom af 1538. "Han (Landsdommeren Mog. Munck) hagde dog faaedt fynn **Tynghöringh**, Nils Scriffuer, til Viborg Landztyng, fitt Siignethe ath befeyle Steffnyngheu och andre Domme mett." "Will bymandt anden laugeföge for gielldt eller for anden fag, i tree tide fkall han kallde hannom till tinge, oc tree tiide fkal han föge hans huus mett hans **tinghöringe**, oc derefter fkal hand lagföge hannom paa tinge mett de famme höringe." (Chr. I. Privil. for Colding. 1452. Langeb. Affkr. af Coldingsche Handlung. 1575. i T. Canc. Arch.) "**Tinghöringe** witne, at ther wor huggæt i Tudebolle oræ vfkællige." (1488. Scr. R. D. IV. 381.)

Tingkald, n. s. Indkaldelse, Stævning til Tinge. "Tha fkal jæch thom theres gotz oc rætighet fyllæ (følge) lathen vthen hinder .... æller noger ythermeræ dele æller **tinghkall**." (Dipl. af 1433.)

tingkalde, v. a. kalde til Tingstævne; stævne til Tinge. "Hand hagde **tingkallit** alle Lodeiger till Laghefft." (En Dom af 1551. Rosenvinge. I. S. 158.) "Hans Moder ville tage et Vinde emod Henrick Bang, og hagde loglig **tingkallit** hannom." (1552. smstds. I. S. 200.) (Jvf. om Ordets Bemærkelse samme Bog. III. Nr. 116. S. 312.)

tingkære, v. a. kære, føre Klagemaal til Tinge over Een. "Warthær thæt sua, at nokær man takær bref(?) ofnæ vsot(?) man, sua at han ær ei loghlikæ **thingkærth**." (Forordn. i Vordingborg af 19. Marts 1282. Dansk Text af omtr. 1350.)

Tingmand: var ogsaa, i det 11te Aarhundrede, en Benævnelse paa de ellers saakaldte **Hunskarle**, eller Soldater (*Danici stipendiarii*. Matth. Westmonast.) som tiente i den af Svend Tveskiæg og Knud d. Store i England oprettede staaende Hær eller Garde (Thinglid.) (Langebeks Anmærkn. d. S. R. Dan. II. 454; og Torfæi Hist. Norv. III. 1. cap. 10.) Om Oprindelsen eller den egentlige Betydning af Ordet Thinglid [enten af **Thing** (Forsamling) eller (efter Resens Mening] **Tign**, **Tegn** (Than) en anseet Mand ell. Kriger, en Adelsmand, og **Lid**, Hær, Hielpetropper] s. Grams Anm. til Meursius p. 189: "non diffiteor ad Resenianam explicationem magis me propendere." Han tilføier, at Spellmann i gamle Breve vil have fundet *Thingus* for Than, Thanus (ɔ: *Tign.*)

Tingning: "Mads giorde **Tinguing** med hannem for en forsagt Penge." (Document i Mads Ravns Sag. 1634.)

tingrette, v. n. føre Sag om, føre i Rette, bringe for Domstolen. "Men de Presters Synd vaare obenbare, och giordis icke behoff at **tingrette** noget derom." P. J. Colding. (Kirkehist. 1614. f. Y. 4.)

Tingsdom: "Och forne Per Mogenſſon lydeligh tillſtod innen alle fyre Stockæ for **tingsdom** thet han haffde lawſoth oc fordelth forne Mölle" o. s. v. (Dombrev fra Viborg Landsting. 1471.)

Tingslyd: "For off oc mene thingmen, ſom thing fögthe wor ſkicket Barquord van Hamelen wor kære borgemeſter, ſom met loffflighe **thingslyud** pa Köpenhauen byes weghe ſkötte oc vploot .... til then ſame kircke" o. s. v. (Brev fra Kiøbenhavns Byting. 1473.) "Hwilke meth lofflig **thingslydh** ſkötte oc frii fran them antwordede" o. s. v. (Dipl. 1474.) "Som meth lowlige **thingslyud** ſköte och vplodh hedherlige man Her Peder Henricſen, perpetuo vicario til helghe trefoldighetz Altar .... en gardh oc bolegh." (Doc. 1479.)

Tingstok, n. s. Efter Moths Ordbog: de Bænke, hvorpaa Fogden og hans Tingmænd sad (s. **Tingbænk**;) da Almuen, der søgte

Tinget, var staaende. Ellers om de "Stokke eller Pæle, hvormed Tingstedet var hegnet"; (Vid. S. Ordb. VII. 156) hvoraf **Stokkemand**. (Jvf. Kof. Anchers Jurid. Skr. II. 192.) "For ofs oc mange gode men, fom then dagh tingh föcthæ indhen fyre **tingstocke** pa Try herritz ting." (Tingbrev af 1477.)

Tingstud, n. s. "Eller bevilge (ɔ: bevæge, faae Een til noget) en i Herrit eller Birck boefat oprigtig Dannemand fom ellers icke er **Tingstud**, eller oc lader fig bruge i procureren." (Forordn. af Christ. IV. 9. Sept. 1638.

tingsøge, v. n. komme paa Tinget, søge Tinget. "1551, den 19. dag maij her uppaa wort bytiing, inden fiire tingestocke, for off oc dannemend fom famme dag **tingföett** haugde." (Og saaledes ofte. Malmøes Stadsbog. 1549 og flg. A.)

tinke, v. n. klingre, lyde som tyndt Malm, naar man banker derpaa. "Bodhe hans ören fkwlæ **tinke** ællær lydhe." (Gammeld. Bib. 1 Sam. 3. 11.) "**Tynke** eller lyde fom malm, *tinnire, tintinnare.*" Chr. Pedersen. (Voc. 1510.)

Titelsteen: et besynderligt Udtryk for: Skielsteen, Grændsesteen. "Herrens **Titelfteen** hoff Landemercket." (Bibel 1550. Es. 19. 19. — Luther: ein M a h l s t e i n des Herrn.)

toe, v. a. see **thwa**.

Toel, n. s. Sæbe. (Sv. *tvål.*) "Oc bruge fkarp **toel** oc fæbe til att afftho fynden. Taussen. (Post. V. D. 1539. f. 130. b.)

Toft: "Alle **Tofte**, som i Bye ere, skulle have Fortog, baade gamle og sorne **Tofte**." (D. Lov. V. 10. 51.)

Toftegiæld: Afgift af Huustoft eller Gaardtoft; Grundskat. Blandt de Afgifter Næstved Borgere skulde yde til St. Peders Kloster, var: "huer gard ½ grot **Toffte gield**" og "af huer bood, fom æy ær tiilfælt gard, een ængelfk **Toftæ giæld.**" (Scr. R. D. IV. 362.) "Mitfommers gield, **Toffteglæld**, oc alle andre fmaretzler." (1493. smstds. 342.) "Ligger jord i köpftet eet aar, oc æy redis **Tofftegiæld** aff böde 1 marc." (smstds. 363.) Byfogeden i Skielskør fik Quittants for "Told, Ziiffze, Sagefald, förlöff, **tofftegæld**; haffneleie oc andet vdj Skelfköör by." (1519. Suhms Saml. II. 1. S. 181.)

Tog, **i Tog**: "Jeg forftaaer, at de nu vil **i Tog** med mig om min falig Datters Död." (Doc. i Mads Ravns Sag. 1634.)

Tog (Vold og Tog): "I wide wel selffwer, at hans Nadæ er off alle plictigh at affleggæ i hans Nades riighæ **waal oc taagh**, Oc Hwer med skæll oc rett at hollæ." (Et Brev af Henrik Aagesson. 1514.)

Tokke (Thockæ), n. s. Tække, Yndest, det at tækkes. (Isl. *þokki.*) "Goth **thockæ.**" H. Harpestreng. (Steenbog 4.) — Moth forklarer det baade ved: Tykke, Mening, Skiøn; og ved: Yndest (god Mening, Velvillie).

tokkelig (thockælik), adj. tækkelig, kjær, afholdt. (Isl. *þokkaligr.*) "Han .... gör man wæl mælt oc **thockælik** oc goth lyt." H. Harpestreng. (Steenb. 3.) See **thakkig.**

Tokkeskifte: foreløbigt eller midlertidigt Skifte; Skifte efter Arvingernes eget Tykke. "Jegh Byrge Uldztand — haffuer nu samtyckth eth wenlichth **Tockeskipte** meth myne kiære brödre Arwidt och Gerett Wldztandt i saa mode, at forne myne kiere brödre skulle beholle myn oc myn broders Gregerses Parth wdi welandz herrit — i theris frii brugelige Pantt — soo lenge tiill wij framdellis komme tiil skipte igen, som then contract innholler oc wdwiffer, som wore fellis wenner off emellom giordt haffue." (Doc. af 1528.) "Att ieg vijlle lade ett budt möde eder budt vedtt vlstrup, att vij kunde göre ett **tockeskijffte** y mellom off hos dett træ, som eder er berett skulle haffue væredt ett skælltræ." (Et egenh. Brev af Anne Grubbe. Valø. 4 Mai. 1586.)

Toldmærke, n. s. Toldgrændse. "**Tollmærki** er bathe a Land og watne .... saa langt ens Byfrith winner .... a watne er **Tollmærki** fra By til den Digesteen" o. s. v. (Haderslevs Stadsret. 1292. §. 3.)

Tolfmund: Et Kar-Maal, som holdt i Diameter 12 Tommer og i Høiden 6 Tommer. Saaledes forklaret af Anders Sunesen. (Lex. prov. Scan. XIV. 1.) "xiv. Askæ (Æsker ɔ: Bøtter) butiri. Aska est **tolfmund.**" (Valdemar II. Jordebog. Scr. R. D. VII. 533.)

Tom: Leilighed, ledig Tid, Ledighed. "Pylatus gaff sig sidhen ther til **tom.**" Hr. Michael. (S. 85. 1.) "Thess forwthen, naar hwer faar **tom.**" (smstds. 116. 1.) "Mædhen I haffuæ **tom.**" (smstds. 175. 2.) Sv. "hafwa *tom*"; *tempus vacuum habere.* (Ihre Gloss. II. 922.) Isl. *tom stund.* (Isl. Bib. Syr. C. 50. 1 Macc. C. 12.) I det Frisiske: *tomig*, otiosus. (Junii Etymol.

Jvf. Outzen. p. 360.) J Gl. Eng. *tome*:

"I have no tome to telle
The tail that hire folwed."

(Vision of Piers Ploughman, ed. Pickering. 1842. I. p. 39. Gloss. p. 623.) "Da siger mig det — alt för ieg gaar, thi ieg haffuer lidet **Tom.**" (Reinike Foss. 1555. f. 42.)

Tomrum: "Disse forbemelte og andre fleere naffnkunnige historie Skrifvere hafve Ikke alleeniste hafd goed **Tomrum** til deris arbeid, men ogsaa hafd mange herlige Monumenter og Skrift." A. S. Vedel. (Fort. t. den danske Krøn. Suhms Saml. I. 2. p. 160.)

topraget, adj. raget omkring Issen; (kronraget?) "Der vor saa mange **topragede** mend om hannem, som læffde offuer hannem." C. Pedersen. (Jert. Postill. 1515. f. 195. b.)

Torbagge, n. s. en Skarnbasse. *Scarabæus.* Torbist: Scarabæus cornutus. Joh. Turonis. (Vocab. 1579. f. m.'2.)

Torden (Thordyn, Thordun), n. s. (Sv. *tordön.*) "Corallus .... dughær for trollæ oc for **thordyn.**" H. Harpestreng. (Steenb. 13.) "Thænnæ steen warthær dum i **thordun** oc warthær skær i morwen dyg." (smstds. 60. — Jvf. Chr. Pedersen. Vocabular. Paris. 1510. Reinike Fos, af H. Weigere. 1555. f. 206. b.)

tordøne: tordne. Denne Ordets, som det synes, oprindelige Form ("tonat, det **tordönner**") forekommer i den høist sieldne "Vocabulorum variorum Expositio atque collectio — ad ingenium pueror. juvandum" &c. Hafn. M. Vingaard. 1576. f. 5.

Torfør, n. s. vanskeligt Føre, Uføre. (Isl. *torfæra* og *torfæri.*) "Æn er sua mykel **torför** antigh mose, eth stor aa." (J. Lov. I. 56. — Nyere Overs.: "End er der saa megit Uføre paa Veyen, enten Moser, store Aaer eller andet sligt".)

torkiendes, v. d. Dette ualmindelige, af Taussen brugte, for denne Forfatters sædvanlige Sprogbrug fremmede Ord, maa vel bemærke: at kiendes ved med Vanskelighed, med nogen Uvished. Det maa da vel være i Slægt med det Isl. *torkendr*, vanskelig at kiende (part. *tor* sættes foran Ord, og bemærker Vanskelighed); *torkenningar*, Runer, som ere forvildende, vanskelige at forstaae. O. Wormii Epp. I. p. 361. "Da motte han see een komme seg til möde, dragendes ett korss, oc han **torkendes** wed hannom, att han kom lige som det skulde haffue weret

Jesus." Tausſen. (Poſt. 1539. Vinterd. f. 58. b.) "Lade de vdwolde Guds börn ſeg end noget forwilde — da komme de dog igien, oc **torkendes** dog wed hiurden, nar han lader ſin röſt lyde." (ſmſtds. Sommerd. f. 98. a.) "Oc han (S. Peder) **torkendes** wed hannom, att han kom lige ſom det ſkulde haffue weret Jesus." (ſmſtds. Vinterd. f. 58. b.)

tormodig, Tormodighed: Ord, der jævnlig forekomme hos Chr. Pederſen. "Thet er ether forfengeligt (forgieves) ati achte at komme til hiemerige vden met ydmighed oc **tormodighet** i verdenſſ modgang." (D. Tidebog. Par. 1514. F. 2. b.) "Christus Ihesus vor her paa iorden alſom ydmygeſt oc **tormodigſt.**" (ſmſt. jvf. fol. B. 8. b. B. 7.) "Naar ſkall den tiid komme, ſom ieg lenge begæret hauer oc bidet effter met ſtor **tormodighed** oc verdens modgong." C. Pederſen. (Vor Frue Tider. 1514. 2. E. 5.)

Torp, n. s. By. "**Torpeth** ællær byen." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 33. 18. — *oppidum.*) "**Thorpen** ællær byæn." (ſmſtds. Jud. 14. 5.)

Torngad, n. s. (Gadd, Brod, Spids.) "Thet ſynes them ſom the ſattæ mællæn **thorngaddæ.**" (Danſk Poſtill. af xv. sec. f. 48. b.)

Torvefred, n. s. Fred, ſom de ſkulde nyde, der kiøbſlog paa Axeltorv i en By; ligeſom ogſaa (efter Talebrugen i vort ældre Lovſprog) Brud paa ſaadan Fred. "Oc thæræ til (bötæ) fyrtiugh marc mannæn for **torgh-frith** oc ſva mykæt kunungh." (Gl. Siæll. Lov. II. 63.) "Hwilken ſom bryder **torffreth** then dagh ſom torffdagh ær." (Kiøbenh. Privil. af K. Christopher. 1443.)

Torvegield, Torvørtug, Torvret: "Similiter, Mitſommersgiæld & **Torggiæld** in Neſtuet." (1289. S. R. D. IV. 338.) "Mechanice artis operarii — qui ob causam mercandi ad forum Neſtuet veniunt, debitum dictum **Torggiæld,** monachis persolvere non omittant." (Waldemarus II. S. R. D. IV. 340.) "**Torggiald,** oc annen Told ſom kallis **Torgörtug,** badæ aff Lögæ wagne (Løg-Vogne), Fiſkæ badhæ, oc andræ wagne." (1493. ib. p. 342.) "All **Torgörtug,** wagntold oc all annen ſmaretzle." (ib. p. 363.) "All then **Torgrætt,** ſom falde kan i Neſtuet af fiſkewagne, ſildewagne, Lögæ wagne" o. ſ. v. (ib. p. 362.)

traa, adj. (Isl. *þrár.*) "I theth arbetde wor ieg so **traa.**" (Riimkr. V. 1936.)

traa (thra), v. attraae; tragte efter, *petere*, *cupere*, *consequi studere.* "Tha thorffuen I engte **thra** thet effter at wardha her noghen tiidh mektogher." (Et svensk Dipl. af 1441.)

Traa (thra, thraa), n. s. forekommer i Udtryk, hvor det maa bemærke en haard Sygdom (jvf. **Daanetraa**); uden Tvivl dog ikke uden Slægtskab med Isl. *þrá*, i ældre Sv. *trå*, Længsel, Tungsindighed, Bedrøvelse; (hvoraf *tråna*, svinde hen, *tråsjuka*, Svindsot m. fl., s. Ihre Gloss. II. 950.) "Dronningen ligger udi Höieloft, udi saa haard en **Traa.**" (K. V. Nyerups Udg. IV. S. 297.) "Oc helær lang **thra.**" H. Harpestreng. (Steenb. 57.) "**Thra** sot." (smstds. 12.) "Effter Danmark hade han meghel **thraa.**" (Riimkr. 815.) "Tijl danmark oc norgæ tog han stor **traa.**" (smstds. 4715.) — I et af P. Syv anført gammelt og mørkt Ordsprog: "Trold bær **Tra** i Leeg" (Fort. eller Underviisn. om Ordsp. 1688. f. B. 5.) er Ordet formodentlig det Isl. *þrá*, contumacia, obstinatio (Vrangvillie, Tværhed; eller det gamle Fortraadenhed.)

traade: overalt i Bibel 1550 for træde. (Isl. *troda.*) "Derfore lader os **traade** frem." (Bibel. 1550. Hebr. 4. 16.) "Da skulle I **traade.**" (smstds. 1 Macc. 16. 3.) "Den som **traader** Guds Sön met Föder." (smstds. Ebr. 10; Joh. 13. 18.) Imp. **traadde.** "Men der I hörde röften — **traadde** I til mig." (smstds. 5 Moseb. 5. 23.) "I de dage **traadde** Petrus op." (smstds. Ap. G. 1. 15.) (**tredde.** Josv. 14.) Imperat. **traad.** "**Traad** icke i de Mectiges sted." (smstds. Ordspr. 25. 6.) — Hans Mikk. har derimod **treder**, Chr. Ped. **træder.**

traadret, adj. lige efter Traaden, ligefrem, let. "Her vil naaget indsamles til Huusfrue oc Börn, det vil icke altsammen være saa **traadret.**" Niels Hemmingsen. (Liigpr. over Mog. Gyldenstierne. 1570.)

tradze: trodse. "Dem, som **tradze** paa dem selff oc paa deris mact." (Bibel. 1550. Jud. 6. 14. — Luther: die auf sich trotzen.) "Han **tradzede** paa sin mact." (smstds. Jud. 1. 5.)

Tranedands: "er en sær Dandz, som Skolens personer dandzer ude paa Engene naar høet indhøstis, et partie staaendis paa de

andris axeler" siger Mads Rostock: "Om den gamle Kiøbstad Ribe." (Ms. Bibl. U. H. Nr. 183. 4to. Additam; jvf. Wegener, om Anders Sør. Vedel. 1846. S. 20.)

trangstedt, adj. v. trængende til, i Trang for. "Komber jern falth til ystæth, och bröthræ ære **thrangstæddhe** paa iern." (Smedenes Skraa i Ystad. Haandskr. 1496.)

Trappedrager: "den som drager Andre op ad Trappen til store Herrer; en Hofflunt." P. Syv. (Ordspr. II. S. 121.)

Treding (Thriting, Thrything), n. s. Treding, Tredjedeel. (Isl. *þriðjung*, *þriðjungr*.) "Æn latær man iæfn lot af skærföt, swa at skærföt ær en **thrything**, oc en **thrithing** kaal of oc en **thrithing** aloe, oc drykær thæt famæn tha gör thæt meræ löfn oc renfær manz lykum af fyukdom." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 14.) Blændær man twa lot af purlök oof oc **thrithing** af hunugh oc latær thæt lat i næfæ thyrlæ ællær i öræ, tha dughær thæt for mikæl houæthwærc." (smstds. 62.) "Oppa then tiidh jek fek myn höftro Towæ, fom Per fkræderæ tell foren ottæ, tha *ottæ* hun en jeffn **threding** af then gordh fom bulestuen ftar oppa." (Dipl. fra Kallundborg. 1462.) "Dyalta fydhes meth two *lodæ* (Lodder, Dele) watn oc **thredhingen** win." (Lægebog. 15. Sec. Cod. Thott. 710.) (Halmstad var 1558 inddeelt i "Nørre-, Sønder- og Vester-**Treding**." Hist. Tidsskr. 2. Række. I. 211.)

Tredingsmaade: "Huo begriber Jorden met en **Tredingsmaade**!" (Bibel. 1550. Es. 40. 12. Nyere have beholdt det. — Luther: mit einem dreyling.)

treersk, adj. listig, træbsk. "Thi mig er fagt, hand er meget **treersk**." (Bibel. 1550. 1 Sam. 23. 22. — Luther: listig.)

Treerskhed, n. s. "Huilke hyne mörckhedfens .... börn legge feg effter med alt fned oc **treerfkhed** att forrafke." Taussen. (1539. Post. Sommerd. 307. b.) "Endog det wor oc aff en mennifkelige **treerfkhed** oc fnildhed." Taussen. (Christi Passies og Piinsels Hist. 1539. fol. 37. a. 44. a.)

Trering: "Huad ræt kunde den arge **trering** haffue offuer mig, om ieg i freftelffe ey wore beweffnit met andet fwerd." P. Parvus. (A. Corvini Postill. 1539. I. 62.)

Treskifte, n. s. Deling i tre lige Dele; og som adv. **til treskiftes, treskiftes;** f. Ex. "haffue dermet forbrut firethi Marck til **tre-**

skiftis, som er Sagvolderen, Konningen och Staden." (Stadsr. af K. Hans. §. 31. ligeledes §. 34 og fl. St. "Liuger nogen uærlige .... paa nogen af disse, böde firethi marck **til tree-skifftis**, som er Saguolderen, Konningen och Stadenn." (Kiøbstedsr. af K. Hans. 1483. §. 17.) "Da böde Skaden, som deraf kommer .... oc böde trij mark **treskiftis**, Koningen, Sagvolderen oc Staden." (Danmarks Vaterret. 16de Aarh. N. D. Mag. VI. S. 101.) "Oc böde derover sex marck til Sagefald **treskiftis**." (smstds. S. 102.)

tretivende, tredivte. "Theth twsende hundrede oc **tretiwende** aar." (Riimkr. 3720.)

Treven, Træven, n. s. "Med saadan fölen oc **træffuen** giöre hannom sund." Taussen. (Postill. V. D. 1539. f. 115. a.)

treve, træve, v. n. famle; søge, gribe, tage efter med Hænderne. "At de skulle **treffue** y mörcke, lige som den blinde mit om middags tijd." Taussen. (1539. Christi Pass. Hist. f. 48. b.) "Huor som mand lader Ordet falde, oc wden Ordet **treffuer** effter Christum, der griber man fat paa Dieffuelen." Tidemand. (Post. 1564. I. f. 50.) "Ja han lod dennom sielff föle och **træffue** seg." Taussen. (Post. S. D. f. 4.)

Trevned, n. s. Trivelse, god Tilstand, Trivelighed. (Sv. *tref-nad.*) "Jo större Avind, jo bedre **Trevned**." (P. Syvs Ordsprogssaml. I. 174.) "Moders Skiöd er Barnets **Trevned**." (sstds. I. 116; jvf. I. 80.) "Sool al metallers Liiff, Sool træers oc uurters **Trefned**." Arrebo. (Hexaem. S. 167.)

troe, v. a. (med præp. **til**), betroe, tiltroe. "Item thæn stund forde myn herræ oc fruæ mich **til** thettæ fornæmpdæ Fæstæ **tro**." (1405. Udv. D. Dipl. I. S. 199. — I Brevets Begyndelse hedder det: "at jæc i r æ t t æ **tro** .... aff myn nathughæ herræ oc fruæ .... thet slott oc fæstæ Edzholm anamæt hawær.") "Som wy wele antswaræ for guth, oc wor Herræ konungen oc wor Frw Drottningen oss **til tro**." (ib. S. 200.) "I swa dan made oc tro, som hwn os thöm [forscrefnæ thusænde nobele] nw fongit oc **til trot** hauer." (1405. 12. Apr. ib. S. 207.)

trofast, adj. fast i Troen. "Fordi om otte dage der effter kommer han oc siger til Thomas .... och wer icke wantro, men

trofast." P. P. Rosæfontan. (A. Corvini Postil. 1539. II. f. 7. b.)

trofuld, adj. meget tro; eller snarere: meget troende; stærk i Troen. "Christus actede med desse ord att giöre oss til saa **trofulde,** frimodige oc y alle maade tröstige Guds börn." Taussen. (Post. S. D. f. 55. b.)

Troldhval, n. s. Benævnelse hos P. Claussen paa et fabelagtigt Hav-Uhyre. "Saa haffue de oc en stor fryct oc fare for **Trold-hvale** oc Søorme." (Norges Beskr. S. 120.) "Du grumme **Troldehval,** du store Fiskekonge!" Arrebo. (Hexaem. S. 183.)

Troldmaner, n. s. De, som foregaves at kunne mane den onde Aand ud af besatte Personer, m. m. "Jeg er tiitt besögtt aff mange, som begerede, att ieg paa miitt Embidtz wegne skulde tiilstede, att the motte opsöge dem en **Troldmanere,** som kunde oc wilde **mane Trollen** aff dend, som de badde for." — "De papiltiske **Troldmanere.**" P. Palladius. (Underviisn. hvorledes der handles med dem, som ere besætte. 1547. D. Mag. III. 90.)

Troldskab, n. s. Trolddom, Tryllemidler. "Ath the swa skipæ (indrette) meth sinæ diæffuelslighe **trolscap** oc galder." (Cod. Reg. 1390. f. 131. a.)

Tromaal, n. s. Sandfærdighed, Ærlighed, Oprigtighed, ærlig Tale. (Det findes i Christ. V. D. Lov: "Skolemesterne skulle .... give Forældrene .... i rette **Troemaal** tilkiende, hvilke (Børn) af deres Studering intet synes at blive forbedrede." II. 18. 7.)

trovillig, adj. villig til at troe; lettroende. (Deraf: **Trovillig-hed,** n. s.)

Tru (Trug), n. s. Trudsel. "Han skulle ey frycte fore **trwg** eller hötzel, oc ey giort foreweyd(?) i nogher madhe, men sye fandingen ther om." (Tingbrev fra Ingelstad Herredsting i Skaane. 1477.)

trudme, trydme, trødme, v. n. ophovne, blive tyk: *intumescere.* "See æftær III manede kwngiordhe the jwdas sigændhæ, Thamar thin sonæqween haffwer dreffwet wkyskhet, ok hænnæ qwid synæs at **trötmæ,** ællær störreræ wordhe." (Gl. dansk Bibeloversf. Gen. 38. 24.) "**Trötmændhe** blædhre." (smstds. Ex. 9. 9. — vesicae *turgentes.*) "Thin bwk ok liif **trwtmændhe,** ællær

forbollendhe." (smstdst. Num. 5. 21. — uterus *tumens.*) "Bugæn resæn ællær **trwdmendhe.**" (smstdst. Num. 5. 22. — *tumescens.*) "Knoppenæ **trytmændhe.**" (smstds. Num. 17. 8.) "The **trödhmedhe** ællær ware forbulne." (smstds. Jud. 8. 2. — *tumebant.*)

Trudme: Hævelse, Hovenhed. "Tha tagher theth bort al **trwtmæ** ok harkæ (Haardhed?) aff spenæ." (Lægebog af 15. Aarh. Cod. Thott. 710.)

Trugsjern, n. s. et Slags Jernbyrd, som bestod i at den Sigtede maatte i en Afstand af 12 Skridt kaste det gloende Jern i et Trug, og gientage det saa længe indtil Jernet faldt i Truget. "Bær man **thrugsiærn,** tha skal trug standæ tolf fiædh fran stasuin (?), oc hin thær bære skal kastæ iern i thrugh." (Skaanske L. IX. 26. jvf. ogsaa VII. 11. IX. 9. XIV. 5. og fl. St.)

tryde, mangle, fattes.

— "Hand hielper dem at de ey tryde,
Men Guds velsignelse rundelig nyde."
(Dav. Lyndsay, overs. v. Jac. Madsen. 1591. f. 163. b.)

"Rædding scal them ey **trydhæ.**" Hr. Michael. (Riimv. S. 24.)

Trygd, n. s. (af adj. tryg), Sikkerhed, Fred, Forlig (hvor Tale er om Drabssag.) "Forsta han hafuer the böder vpbarit, tha scal han foll makt hafuæ **trygd** oc foruaring at göra." (Udv. D. Dipl. I. Nr. 144.) "Thagær (naar) alt ær böt, tha skulæ the hanum **trygd** swæriæ, thær bötær hauæ takæt." (Er. Siæll. L. III. 27; jvf. II. 10, hvor det gamle Gruth (Isl. *grid*) forekommer i St. for Trygd; dog, efter Rosenvinges Mening, i en noget forskiellig Betydning. Anmærkn. S. 351 og Diss. de usu juramentor. II. p. 110. — Arnesens isl. Rettergang. S. 60. 61, om Grid og Trygd i Graagaasen.)

trygge, v. a. betrygge, giøre tryg eller sikker. "At menniskers samvittighed motte deff fastere **trygges** oc styrkes." H. Taussen. (Christi Passies Hist. 1539. Fort.)

Trygler: Tigger, Betler. "Huor som tiunde ere wlydige, wuillige oc wtro, der er ingen lycke, de bliffue **tryglere** oc komme aldrig lenger frem." P. Tidemand. (V. Theodori Børnepostill. 1555. II. f. 37.)

Trygglighed, n. s. Tryghed, Sikkerhed. "Swa stor **trygglichet** faar siælen aff gutz hiælp." (Dff. Post. Ms. XIV. sec. f. 167. a.)

trystyve, trystinge: Tredsindstyve. "Oc thær sum noket ryfs a træt, thær löpær ut æns miælk i auguft manæth, fwa at et aar tænnær wæl ut af træt **trystiughæ** pund." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 17.) "**Thrystyve** marc i Gwl oc rede pennyng." (Gjeldsbrev af 1445.)

trysver, tre Gange. "**Thryfwer** om dagen." (1488. Cod. reg. 1586. 4. f. 48. a. — *ter* in die.)

Træ og Tørv: (skiøde med **Træ** og **Tørv**.) Til de fordum i Norden brugelige symbolske Skikke ved Afhændelse af Jord eller Grundeiendom, hørte ogsaa, at den, der skiødede, overgav den, til hvem han afhændede Eiendommen, en Græstørv og en Green. I "Ringsted Klosters Stue" (paa Landsting) opstod med fri Villie og med Abbeden "Per Lolys i Soor" og Karine Niels Dotters, Priorisse i vor Frue Kloster i Roeskilde, og "mene Convents" Samtykke etc. Hr. Beynth Krabbe, Forstander i dem. Kloster: "aldelis vplodh oc fkötthe **met Træe oc Törff** effter Lantz low .... Her Eggerd Fryllæ" alt Klosterets Gods i Rinkeby i Fyen, m. m. (Dipl. 1458.) Paa Langelands Sønderherreds Ting vidnede Tingmænd: "at the fowe og hörde at for[de] Jefs Perffön ftod innen fire Stocke, fkotte oc affhende **met træ oc törf** oc altingz efter wor lantz loff." (1460.) 'Tha vpftod Thomes Boodh **meth Tree och Torff,** fkötte affhende och vplod Tranekers kirke werie for[de] gotz pa wor Frwes wegne meth alle fine rette tilligelffe, fom ager, æng, fcoff, marc" &c. (Tingbrev fra Langelands Nørreherreds Ting. 1476.) (Ligeledes efter gammel tydsk Vedtægt: "Cum *terræ cespite & viridi ramo* arboris." (Falke tradit Corbei. p. 271.) "Tollat de ipsa terra — vel de herbis, aut *ramis*, silva si fuerit." (Lex Baiuvar. 17. 2; jvf. Grimms Rechtsalterth. 1828. p. 112—115.) Schlegel (Anm. til Kof. Ancher. II. S. 415) omtaler Skikken allene som brugelig hos de Tydske; og synes ei at have kiendt dens Brug i Danmark.)

Træde:

De Middelfart Mænd (Chrift give dem Træde!)
De voge Hr. Bugge i fredhellig Leide." Nyerup. (Udv. d. Viser. II. 271.)

Efter Nyerups Mening (S. 391. Ordforklaring) skulde det være **Træge,** Isl. *tregi*, Græmmelse, Sorg.

Træder, en. "Wretfærdige **Trædere**, som vaare vdlærde paa Ræffuejact, vaar hand en skarp modstandere." A. Bedel. (Ov. Joh. Friis. 1571. B. 4.)

Trægaardsmester: dette Svenske Ord findes, (tilligemed Urtegaardsmester, *olitor*) som Oversættelse af det lat. *hortulanus*. (Vocab. var. expos. Hafn. 1576. f. 20.)

træge (træiæ), v. n. reflex. angre, fortryde. "Vor herræ sade til noe: mek **træiær** at iek hauær giort mænnæskæ i iördærigh at væræ." (Lucidarius. p. 39.)

Trægelse (Træiælsæ), n. s. Anger, Fortrydelse, Sorg. "Mæth moghel hiertæ **træyælsæ**." (Lucidar. 56.) "Siden skullæ vi synden bædræ mæth fastæ .... mæth hiertæ **træyelsæ**." (smstds. 62.)

Træk, n. s. Smuds, Skarn. "Hwore han fiæld nedher met korsset oc laa ther i **træcket** for alt folket." (Dsk. Breviar. Tidebog. 1497. Cod. Thott. 553. f. 52.) "Jek, som inthet er vden fwlske oc **træck**." (smstds. f. 71. b.) "Hans clæde som aff **træk** var urent giort." (smstds. f. 132. b.)

Træl: i Bemærkelsen: Slid, Møie, møisommeligt Arbeide, forekommer i ældre Dansk, og er i Brug i Jylland, hvor gen. **træls** ogsaa bruges som adj. (møisommelig, svær, besværlig; s. D. Dial. Lex. S. 610;) ligesom **Trælbonde** (ikke af **Træl**, *servus*) en Hoveribonde, som maa slide for Herremanden. Saaledes hedder det om Herremanden i en Vise fra Midten af 17de Aarh. "Han slider dem udi Arbeid og **Træl**." Schade. (Beskr. over Mors. S. 84.) "Ligesom den der af **Træl** og Arbeid er bleven mödig." Er. Pontoppidan. (Betænkn. over Jesu Blodbaab. 1653. Till. S. 86.) "Hvilcket (Tømmer) de siden med stort **Træl** oc Möysommelighed udi Elfvene nedslaade." (Ar. Berndtsen. I. 317.)

træl, adj. ufri. "**Træl** man skal man ey bloth latæ, for thi komer hanum nogheth ath, tha ma hans herræ kræffue bodh for hanum." (Lægebog. xv. Sec. Cod. Thot. 710.)

trælbaard, **trælbard**, adj. v. part. af trælbære, trælbærje (see nedenfor) slaaet, prygl et paa en vanærende Maade, som en Træl. (Isl. *berja*.) f. Ex. i den gamle lat. Overs. af J. Lov. III. 32: "ignominiose læsus, quod dicitur **thrælbordh**." "**thrælbarth**" maa læses i Kiøbenh. lat. Stadsret 1294. §. 60.

(jvf. med Dronn. Margrethes alm. Stadsr. §. 45. s. Rosenv. Stadsr. p. 509 og 604.)

trælbære, trælbærje, v. a. "Hwo som annen **thrælbærer**, böde företywghe marc." (Kiøbenh. Privil. af Christ. af Bayern. 1443.) "Huo som anden **trælbærler**, böde hannem som skaden faar 40 Mark." (Dr. Margrethes Privil. for Kiøbstæderne. §. 45. Ros. Ancher Lovhist. II. Till. S. 242.)

Trældom: (i Bemærkelsen af Hovarbeide, Hovtieneste.) "Item schulle wi eller wore Foegder indtet befatte os med Kiercketiennere, Clerckerystienner, Closterstienner, Ridderskabstienner .... endtenn med Egt, schydsferd, giesteri i att sette eller aff att sette, eller med nogen anden tönge eller **treldom**." (Christian II. Haandfæstn. 1513. Behrmann. II. S. 40.) "Samme swaare **træl-dom** med leer oc teylstene, ocsaa med allehonde **trældom** wde paa marcken." Taussen. (2 Moseb. C. 1.)

trælle, v. a. tynge, besvære med Arbeid. "Alt det arbeyd, de hadde, der **trællede** de dennom vbarmhierteligen med." Taussen. (2 Moseb. C. 1.)

Træmet: (maaskee Træ-mæd? Sv. *mäta*, at maale.) Et Slags stort Maal til Humle. "Men the sælye .... Salt with pund, heelt eller halfft, eller with tunner .... item humle with pund eller **træmet**, heelt eller halfft oc icke with schiepper." (Kiøbenh. Privileg. 1422; jvf. Rosenvinges Gl. D. Love. V. p. 606.)

Trænge, n. s. 1. Snevring, snever Sti. "Mellom too mwredhe weggæs **trænghæ**." (Gl. D. Bib. 4 Moseb. 22. 24. 2. Trængsel, Nød. (smstds. 2 Sam. 1, 9. — *angustiæ V.*) "Han saa Israels **Trænghæ**." (smstds. 2 Kong. 13, 4.) "Hvor der er nu saadan **trænge**, at den ene maa træde den anden ihiel, der kand blifve en udörcken." B. Thott. (Seneca. III. 243.) "Hui har du — skenckt Maaden fuld aff **trenge**?" Arrebo. (Dav. Ps. 8. 1623.)

trænge (fra): fratage med Magt og Tvang. "Saa vilde han **trenge** os oc Riget vor Ret oc Fribed fra." Hvitfeldt. (I. 822.) "Klercke oc Leegmænd som deris Gods og Rettighed **afftrengd** er." (smstds. p. 823.)

Trætte: Ufred, Uenighed. "Kom meg i band oc **trættæ**." (Riimkr. V. 4356.)

Træbler: "**Træſlerne** aff hans Kleder opfyldte Templen. (Bibel. 1550. Eſ. 6. 1. — Luther: ſein Saum.)

Trøſt, n. s. Tillid, Fortrøſtning, godt Mod. "Thi værer glade og ved **Tröst**." (Reinike Fos. 1555. f. 260. b.) "Oc ſaude ſig thet haffue giort paa Mauritzes **trööſt**." (Dombrev af 1468.)

trøſt, adj. uforfærdet, modig. (Isl. *traustr*.) "Alle da vare de glade og **tröst**, de agted den Seier at vinde." (K. B. Nyerups Udg. I. S. 20.) "Saa **tröſt** den Svend i Saddelen ſad." (ſmſtds. I. S. 97.) "Den unge Svend, i Hiertet er ſaa **tröst**." (ſmſtds. I. 266.)

trøſt, adv. forekommer ſom det ſynes i Bemærkelſen: neppe. "Tha warthær han **tröst** drukæn." H. Harpeſtreng. (Lægebog. I. 24. — Macer: *vix* sentiat ebrietatem.)

trøſte paa, v. n. 1. lide, ſtole, forlade ſig paa. "Mange **tröſtæ** æy æller hopæ oppa guth." (Cod. R. 1390. f. 68. b.) "**Tröſthæ** paa myn bwghe oc mith ſwærd." (Cod. R. 1586.) "Tha **thröſter** iek eneſte paa thynæ bönæ." (1488. Cod. R. 1586. 4to. f. 57. a.) "Sommæ **tröſtæ** a ſin wænlik ok fæghrind" (Skiønhed). (Cod. R. 1390. f. 68. 69.) 2. være iſtand til; tør paatage ſig; være forviſſet om.

"Jeg tröfter (för) at æde mig træt,
End att ieg deraff ſkulde bliffue ret mæt." (Reinike F. 1555. f. 32. b.)

tungefuld, adj. (*verbosus*) ſ. delefuld.

tungfærdig, adj. ſom ikke færdes let, ſom har beſværligt ved at gaae; (ſom det ſynes om frugtſommelige Qvinder.) "Meſſe for **twngfærdige** qwinner." P. Eliæ. (En kort Underv. til chriſtel. Foren. 1534. f. d. 2. b.)

tunghør, adj. ſom vanſkeligt hører. "Æy ær hans öræ **thunghört**, at han ſkulæ æy höræ." (Cod. R. 1390. f. 70.)

ture, v. a. udholde, udſtaae. "Men it Skib kunde alligeuel icke **thure** det alene, at bryde Veyen for alle diſſe andre, for den ſkarpe Iis." Bedel. (Saxo. 470.)

turelig, **tuurlig**, adj. vedholdende, udholdende, ſtadig, fremturende. "**Thwreligh** i ſyne bönæ." (Cod. R. 1586. 4to. f. 4. b. — I den lat. Original: operibus suis *perseverans*.) "Mædhen han war fuldh meth then heligh andh och **thwrligh** i ſynæ bönæ." (1488. Cod. R. 1586. 4to. — in orationibus *perseverans*.)

Tuſker (Tuſkare), n. s. "Then tidh træn vanſkæs, tha wtſlækkes elden, Swa tha **tuſkaren** ær borttagen, tha hwilæs thrættær." (Oſt. Poſt. Ms. af XIV sec. f. 129. b.)

Tvang: forekommer jevnlig paa Steder, hvor Bemærkelſen omtrent kan være: Plage, Tryk, Nød. "Wee och **twang** i allæ ledemod." Hr. Michael. (Riimværker. S. 35. 5.) "At lide **Twang.**" (ſmſtds. S. 87. 2; 89. 2.) "**Twang** oc ſorg." (ſmſtds. S. 86. 3. ſmlgn. 33. 4; 40. 2.) "Wærdzens nöd och dieffuelens **twang.**" (ſmſtds. 93. 5.) "Wærdzens **twang.**" (ſmſtds. 97. 3; 100. 1.) "**Twang** i hælffuede." (ſmſtds. 95. 1 o. fl. St.) "For **twang** de haffdhe i iorderig." (Flor. og Blandſeflor. 1509.)

tvebred, adj. af dobbelt Brede(?). "Et Lagen aff **tuebredt** Lerrith." (Et Inventarium fra Bregentved. 1545.)

Tved (tveit), en. n. s.

"Saa gik jeg mig der fra paa ien ſaa gröen tueidt,
der ſtod to liden ſmaa raa dyer." (En gammel Viſe. Cod. Nr. 91.)

Tvedragt, Tvedragtighed, n. s. "Daa begynte de ſom tiente oc dyrkede aff gude **twedractighed** blant folked." .... "Ariſtodemus ſom biſcop vor i aff guderneſſ tempel han begynte her faare ſtor **twedract** i blant almwen." Chr. Pederſen. (Jertegns Poſtil. 1515. fol. 31. b.)

tvedrægtig, adj. uenig. (*discors:* Varior. vocabular. Expos. 1576. p. 103. *concors:* endrægtig.) "Kong Ingi bleff **tuedrægtig** met Trönderne." Clauſſen. (Snorre St. S. 597.)

tvefold, adj. dobbelt, *duplex;* "**twefold** at göre, *duplicare;* **Twefoldighed,** *duplicatio.*" C. Pederſen. (Vocabular. 1510. — dobbelt findes her ikke.)

Tvegifte, n. s. dobbelt Giftermaal, fornyet Ægteſkab. "**Twegiffte** er icke aldene att haffue twenne leffuendis huſtrwer paa een tiid, men oc ſaa at haffue twenne huſtruer een effter een anden." P. Eliæ. (Imod Malmøbogen. 1530. D. Skr. I. 424.)

tvehuet, adj. tveſindet, tvivlraadig, ueens med ſig ſelv. "Som hwn ſwa ſtoth **twehwffwet.**" (1488. Cod. R. 1586. 4to. f. 122.)

tvehændet, adj. ſom ligegodt bruger begge Hænder: *ambidexter.* C. Pederſen. (Vocabularium. Paris. 1510.)

tvekløftig, adj. egentlig, som har dobbelt Kløft eller Rift. "For slige **tueklöfftige** vocte vel dig, som intet lönligt beholde hos sig." H. Weigere. (Reinike Foss. 1555. 101. b.)

tvekiøns, tvendekiøns, adj. to Slags, af to Slags. "Hun ær **twinnækyns**, hwit og swart." Henr. Harpestr. (Lægeb. II. 21.) "The æræ **thweköns**." (Lægeb. 14. Aarh. Cod. Magn. 187. f. 22. b.)

tveløddet, adj. tvefarvet, dobbelt farvet. "Demonius hetær en steen **twilytæth**." H. Harpestreng. (Steenbog 27.)

tvemundet Saar: "Saar, som er giennemstunget, saa der er Saar paa begge Sider, eller to Hull paa Saaret." N. Helvaderus. (Formularbog. 1625.)

tvert, adv. "**Tuert** offuer fra Presterne aff Leui." (Bibel. 1550. Josv. 8. 33 — Luther: gegen den Priestern aus Levi.)

tvesindig, adj. "Dog wide I icke, hvad helder I schullæ negtæ eller bekendhæ (thenne artichel) .... som I altiid ere **twesindige**." P. Eliæ. (Bisskopp. Giensvar. 1533. f. dd. 3.)

tveskeftet, adj. tvedeelt. "Alt det som aff dyerne (Dyrene) haffuer een **twefkefftet** klöff." Taussen. (3 Moseb. C. 11.)

tvesynes, v. d. Egentlig: at have dobbelt Syn, være dobbeltsynet; men hos C. Pedersen sig. for: tage feil, vildføre: "At **twesynes**, *allucinari*; **twesynelse**, *allucinatio*." (Vocab. 1510.)

Tvige (Tvege): en Green, eller et Skud paa Træer. "Att han skal wdspringe ligesom nogen foye **tuige** wdaff en gammel trontte eller bul." Taussen. (Postil. 1539. Sommerd. 314. b.)

tvinge (thwingæ), v. a. tue. (Isl. *þvinga.*) "Oc al lykum **thwingæs** oc wærkær" ɔ: trykkes, plages af Ildebefindende. H. Harpestreng. (Lægebog. I. 41.) Svarer til det nu brugelige: knuge, "det knuger i Lemmerne."

Twining: "Mæn sculæ takæ fullcumæn höns oc skæræ thæm i **twining**." (Gammeld. Kogeb. 18. Hist. Tidsskr. V. S. 544.)

Tvinde: det, som er tvundet; deraf: Silketvinde. "Hendes Haar det skinner som draget Guld, er flettet i **Silketvinde**." (R. B. Nyerups Udg. IV. 273.)

Tvinninge, n. s. pl. Tvillinger. "Nu fötzels tidh haffdhe tilkommet, ok see **twynnynghe** æræ paafwnnæ j hænnes liff." (Gl. d. Bibel-

overſ. Gen. 25. 24. — Derimod: Twylinghe 38. 27. og Twinlingh 2 Sam. 16. 11.)

tvivlagtig, adj. tvivlende, vantro. "St. Thomeſſ vor meſt **twilactig** blant alle apoſtlene." C. Pederſen. (Jert. Poſt. 1515. f. 127 a.). "**Twillactighet** ſom nogen kunde haffue paa vor herriſſ opſtondelſe." (ſmſtds. 127.) 2. tvivlſom, mislig. "Det dödelige Menniskis tancker ere **tuilactige.**" (Bibel. 1550. Viisd. Bog. 9. 14. — Luther: mislich.).

Tvivlſag, n. s. en Retsſag, hvori tvivlſomme Tilfælde forekomme, eller hvori der kan tvivles om Dommens Rigtighed. Der klages over en Landsdommer, ſom ved "en forblommet Dom" havde "dømt Sandemænd qvit" for en Kiendelſe, at "han ſamme **Thuiffuelſag** till Herritzting igen haffuer forwiſt." (Retterthings-dom. 1590. Roſenvinge. IV. 165.)

twyle, v. a. at lade noget gaae igiennem en Dug eller Si; at ſie, affie. "At **twylne:** *colare.*" Chr. Pederſen. (Vocabular. 1510.) Jeg veed ikke andenſteds at have fundet dette Ord.

Tværhuus: Huus, ſom er bygget paa Tværs imod et andet, eller andre. "Omnes fundos eidem domui adiacentes, in quibus olim retro in curia *ex transverso* quedam domus erat constructa, vulgariter dicta **thwerhws.**" (Dipl. 1394. Thorup. Efterr. om Ribe. VII. Bilag. p. 6. Brevet har til Udſkrift: "Pa et Stenhws i grönergadh twert offuer fra **tuerhus.**") — Maaſkee: Huus, ſom vender Gavlen til Gaden? "Item willæ wi ey tiilſtædhæ, at noghen byggæ **thwerhus** til gadhen efſther thenne tidh." (Maribo Kiøbſtedsret. 1488. Ny D. Mag. VI. 227.)

tyde. 1. forklare, udtyde. "Alanus thet **tydhæ** wil." Hr. Michael. (Riimv. S. 74. 1.) 2. betyde betegne. (ſmſtds. 69. 2. [17. 1.]) "Huad mwnæ thet haffuæ at **tydhæ?**" (ſmſtds. 41. 1.)

tydſt (thyteſt), adj. tydſk. "**Thytheſt** kumyn" ɔ: tydſk Kummen. H. Harpeſtreng. (Lægebog. I. 25.)

tye, at **tye** paa, ſlægte paa, ligne. "Ligeſom hun waar födt aff gode gudfryctige oc fromme Forældre, ſaa **tydde** hun oc paa den art, hun vaar kommen aff." (Niels Hemmingſens Liigpr. over Birg. Giøe. 1574.)

tye, v. a. viſe, beviſe, lægge for Dagen; tee. "Men ſkulde **thy** gen herræ ſinum tro oc thieniſte." (Bitherlagsret. §. 1.)

Tye-Lov: Dette ellers ubekiendte Ord forekommer i en Dom af 1537 om et vist Slags Lov (ɔ: edeligt Udsagn af Nævn) hvorved man paaførte Nogen en Beskyldning for usand eller uhiemlet Tale, e. d. "Nogre af vor Herris Uvenner hagde giortt **Tye-løg** paa hannom, som hand icke hagde tilbrodt" o. s. v. De, som herfor beskyldtes, "affvore", at de "hagde icke baaret nogre **Tye-Løg** paa forne Jörgen Bruun." Rosenvinge. (Udv. af Domme. II. 36. Om Ordets Bemærkelse, s. Anm. 2. S. 36.) At **tye** kan her vel ikke være andet end tyge (s. dette Ord); Sv. *tyga*, T. zeugen; neppe at tyde, betegne (*significare.*)

Tyende: Huusfolk, Tienestefolk. "Nogen Mand eller Quinde eller **Tiuende.**" (Bibel. 1550. 5 Moseb. 29. 18. — Taussen: Huusfinde. Luther: Gesinde.)

tyge, v. n. vidne, bevidne. (T. zeugen.) "Item, Sandemendh the sculle **tyyge** paa byting om alle sager, som Sandemends æmbede ær." — — "**Tyyge** Sandemend meth sammenraadt röst om nogen Sag." (Christian I. Privileg. for Colding. 1452. Langebekks Affkrift. m. m.) "Sannæmæn wordæ loffligbe vpstæfnde ok tilfyltæ, at **tyghe** rett mellom Cronen ok Kyrken. Tha **tyghede** the og sworæ" o. s. v. (Tingsvidne af 1445. D. Mag. III. S. 183.) "Noger sagh .... af hwilk som sandemend them bör ath **tygæ.**" (Christ. I. Privil. for Colding. 1452. §. 10.) "Sandemen skule **tygæ** om alle saghe." (smstds. §. 11.)

tykke: lade sig tykke, mene, synes, indbilde sig. "De lade sig **tycke**, at de ere megit bedre end de andre arme syndere." P. Parvus. (A. Corvini Postill. 1539. I. 52.) "Dette er den Lerdom om Troen, huilcken huer mand lader sig **tycke**, at hand kand offuermaade vel." P. Tidemand. (Luth. Postill. 1564. II. f. 5.)

tykke om, v. n. synes om. "Huar mwnæ ether ther om **tyckæ**?" Hr. Michael. (Riimv. 141. 5.)

tyk (thiok, thiuk, pl. thiokke), adj. tyk. "Hun .... löfær hunskæ ok gör at souæ oc gör thæt bloth thunt thær **thioc** ær." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 20.) "Of man skær them **thiokkæ.**" Samme. (Kogebog. 7.) "Oc thæt warthær **thiukt** som hunugh." Samme. (Lægebog. I. 21.)

tykkes, tykne (thiukkes, thiukne), blive tyk. "Fangær man ilt i bryst, tungæn **thiukkæs.**" H. Harpestreng. (Lægebog. I. 40.) "Alt til thæt **thiuknær.**" Samme. (Kogebog. 3.)

tynd (thun), adj. tynd. (Isl. *þunnr.*) "Bastugh .... lösær hunskæ oc gör at souæ oc gör thæt bloth **thunt** thær thioc ær." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 20.)

tynde (thynnæ), v. a. tynde, fortynde. (Isl. *þynna.*) "Kraft til at **thynnæ.**" H. Harpestreng. (Lægebog. I. 35.) "Thæt **thynnær** thiuk hunskæ." (smstds. II. 49.) See **thynd.**

Tynge, n. s. "Then store **thynge** oc swarhet, som the oc almughen hafft hawe." (Et Kongebr. af Chr. I. 1458.)

Tyngsel (Thyngsæl), n. s. Tyngsel, Tunghed. "Hauær man **thyngslæ** i houæth af drik ællær af mat oc drikær uiolæ, tha **hiælpær** thæt." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 77.) "Oc **thingsæl** ær i i sithæn." (smstds. 40.)

Typpel, n. s. Snor. "Jacinctines ornament, som hedher **typpel** ællær horæbondh" (ɔ: Haarbaand). (Gl. d. Bibeloverf. Num. 15. 38. — *Vittæ* hyacinthinæ.)

tyst (thyst), adj. taus. "**Thyst** ællær thiændæ." (Gl. d. Bibeloverf. 5 Moseb. 18. 21. — *tacitus.*) "**Tystelighe.**" (smstds. Gen. 24. 21. — *tacite.*)

Tyst, n. s. Stilhed, Taushed, *silentium.* (Cod. Reg. 1586. f. 91. a. 1488. "Ther iek wille sætthe tysth i blanth folketh." (smstds. f. 71. b.)

Tyste (Thystæ), n. s. Taushed, Stilhed. "Ath hans **thystæ** giöre fult for myn mangtale." (Dansk Breviar. 1447. Cod. Thott. 553. f. 75. a.) "For hans tollæmodh oc hans **tystæ** oc hans hiærtens skælffuen rædhugæ oc sprækæ." (smstds. f. 132. b.) "Han bödh **thystæ.**" (Gl. d. Bibeloverf. Jud. 3. 19. — imperavit *silentium.*) "I nattæns **thyste.**" (smstds. 1 Reg. 3. 20. — *silentio* noctis.) "Meth **thystæ.**" (smstds. 2 Moseb. 16. 7. — cum *silentio.* Jvf. Jud. 16. 2; 2 Sam. 12. 19.)

tystelig (thystelikh), adv. stille, i Stilhed. "Ther iek thænkthe **thystelikh** met mik." (1488. Cod. reg. 1586. 4to.)

Tyveran: et i flere gamle Domme forekommende Ord, der egentlig indeholder et Slags Modsigelse, men synes at bemærke det Slags Tyveri, hvorpaa den samme Straf var sat, som for

Ran. Saaledes nævnes i en Dom af 1557 **Tyveran**, som var to Brødre oversvoren for "tre smaa Æsketræer, som de vare skyldte for at have stiaalet." Rosenvinge. (I. 249; jvf. III. 218.)

Tyvesteen: en Steen paa eller ved Tinget, hvor undertiden Tyven, der skulde dømmes, imidlertid blev hensat. "Michel Jenssen bleff paagrebitt mett samme Arbörst .... oc siiden vor .... till Nym herritzting met samme stolene Koste, oc ther bleff satt paa **Tiuffuesteen**." (Dom af 1537. Rosenvinge. II. S. 25.)

Tyvsmærke, n. s. uærligt Brændemærke, som man gav Tyve, naar de slap for at hænges. "Samme Tiuff bestodt sine Gierninger, och begerett Naade och badt om att hanndt motte faa **Tiuffsmærcke**" m. m. (Dom af 1557. Rosenvinge. II. 188.) See **Bøddelsmærke**.

Tæft (thæft), n. s. Smag. "Bathæ til goth döön, oc til goth **thæft**." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 5. — Et *sapor* est et odor vino gratissimus illi. Macer, hvis Mening paa dette Sted vor Forf. ikke ret har udtrykt.) "Oc giuær goth **thæft**." (smstds. I. 27.) "Glath i **thæftæ**." (smstds. I. 64. — *gustu* jucundum.) — I Cod. reg. 1586 forekommer et Sted f. 35: "Smaghen (*gustus*, Smagens Sands) kænnær **thæffwels** (*saporem*.) — Uagtet Ihre ved Ordet **Tæf** synes noget uvis, om Ordet egentlig er brugt om Smagens Sands, viser det først anførte Sted hos vor Forfatter tydeligen, at han har taget det i denne Bemærkelse. Papirs-Afskriften (Cod. Thott. fol. 190) har ogsaa "tha gör hun god smagh." — smlgn. **tæfte**.

tæfte, v. a. fornemme ved Sandserne overhovedet. "Thes mere the .... **tæftæ** och vnderstandhæ aff hans guddoms krafftb och wold." (Lucidar. Brandt. S. 22.)

tæftelig, adj. "Der aff öfuede han seg saa **teftelig** wdi dygder oc fromhed at Gud fick io större oc större yndeste oc god wilie til hannom." Taussen. (Sommer-Post. f. 100. b.)

Tægtedag, n. s. "Och war i dagh begghes there rættæ sættæ wgæ **tæchtæ dagh** effther begges theræ welkor och fwlbyrdelse." (Diplom. 1473.)

Tægteqvinde, en. Frille, Medhustru. "Utæn han gaff **tæktæqwynnæns** fönær gaffwe." (Sammeld. Bib. 1 Moseb. 25. 6. — Taussen bruger her Echtebolskab. Vulg. har *concubina*.)

"**Tæktæqwynnæ** ællær nærliggærſkæ." (ſmſtds. 1 Moſeb. 35. 22.) "Och manden beridde ſeg, oc vilde reiſſe med ſin **techtequinde** oc ſin Dreng." P. Tidemand. (1539. Domm. Bog C. 19. og fl. Steder.)

tæk (thæck), adj. velbehagelig. "Ett hwſſ ther gudh er **thæckth**." 1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 20. b.)

Tække, n. s. Dække, Skjul. "De lade (ↄ: lagde) dem inted **Teeke** paa i Froſt, ſom de toge Klæderne fra." (Bibel. 1550. Job. 24. — Luther: keine Decke.) "**Teeket** aff greffuinge Skind." (ſmſtds. 4 Moſeb. 4. 6.) "Under it blint **Teeke**." (ſmſtds. Viisd. 17. 3. Luther: einem blinden deckel.)

Tækneb (Thækneth), n. s. Behag, Tække(?). "Ordh ſom godhæ ære — ok giffwer **thækneth** ahörendom." (Danſk Poſtill. Ms. af xiv. sec. f. 119. b.)

tælle, v. a. fortælle, berette. (Denne Form, der ſvarer til det Eng. to *tell*, hvoraf *tale*, Fortælling, forekommer ſielden i enkelte gamle Viſer.) "Hun **tæller** hannem af ſin Quide" (anf. i Vid. S. Ord. VII. S. 16.) Ligeledes i Habors og Signes Viſe:

"Habor vaagner om Midienat,
Oc tæller han ſine Drömme." (Levn. af Middelald. Digtek. I. S. 33.)

tæmpre, v. a. blande, iſær i et viſt rigtigt Forhold (af det lat. *tempero*, isl. *tempra*.) "Alun **tæmpræt** mæth ædyk oc cassia." H. Harpeſtreng. (Lægebog. I. 15.) "Warthær hun mæth komiælk **tæmpræth**." (ſmſtds. I. 45.) "**Tæmpræth** mællæ het oc kalt." (ſmſtds. I. 29.) I det Engelſke bruges to *temper* ligeledes hos Shakeſpeare og Milton; og tempern i det Gammeltydſke: "Eben und luter was ir Vel von roſenvarwe und wizze getempert wol mit flizze." (Vigalois. 872—74.)

tænde, **tæne**, v. a. udſtrække, udſpile. (Sv. *tänja*, Isl. *þenja*.) "**Tændæ** hiarterötær." H. Harpeſtreng. (Lægebog. I. 79. — Macer: præcordia *tensa*.)

Tændel, **Tandel**, n. s. Tane, Lyſetane. "At theth jærn meth hwilkæ ſom mæn pleyær at thagæ **tændelen** aff lywſæth." (Gl. d. Bibeloverſ. Exod. 25. 38.) "Anbwdhe, meth hwilkæ **tandælene** ſkullæ thagæs aff lywſæt." (ſmſtds. Num. 4. 9.)

Tændergnidsel, n. s. "Der skal være graad oc **tendergnidsel.**" (Bibel. 1550. — Luther: Heulen und Zähnklappen. — Ordet er optaget efter Chr. Pedersen; Hans Mikk. har Tandgnistring.)

Tænkelse, n. s. "Hiærtæns **tænkælsæ.**" (Gl. d. Bibeloversf. Gen. 6. 5, — *cogitatio* cordis. — Smlgn. 8. 21.)

Tæppe, v. a. lukke, tillukke, indelukke, især med Gierde (s. *täppa*, Ihres Glossar. II. 857. "in re agraria: sepium foramina sarcire ɔ: lukke Gierder.") Deraf: **Tæppebyg,** som Arent Berntsen forklarer ved: "en Rettighed, som gisvis paa nogen de stæder, hvor Bønderne Hoffvitgaardenis Gierder ere skyldige at **tæppe,** lucke oc holde ved lige, oc de som derfore vilde være forskaanede, giffve da i stæbet en heel eller halff Tynde, eller nogle skepper Biug aarlig." (Danm. og N. frugtb. Herlighed. II. S. 103.)

Tæve, v. a. smage. "Ther wi hauæ thæt lystelict ær och wel **tæfer,** bothæ i math och i dryk." (Lucidar. Brandt. S. 23.) "I allæ thee lystæligh tingh ther wi see meth woræ öghæn, oc wi höræ meth woræ örn, oc **tæffæ** meth wor mundh." (smstds.)

Tøndebinder og **Spandemager:** ere ældre danske Benævnelser for det nu brugelige tydske Böttger. Begge havde i Forening deres "Embede" eller Laug i Malmø 1538.

Tønder (tundær): Tønder til at fænge Ild. "Af thæn cristallæ thær trynd ær, læggæs han ællær haldæs han gen sool, mæth **tundær,** tha giuær han eld af syk." H. Harpestreng. (Steenbog. 17.)

Tøndesøster: kaldtes i de gamle Gilder et af de Qvindfolk, som havde Tilsyn med Øllet, eller tappede det af Tønderne. (Terpager. Ripæ Cimbricæ. p. 425.) See **Bredesøster.**

tør (thör, thiur, thyr), adj. tør. "Ær mirræ het oc **thör.**" H. Harpestreng. (Lægebog. I. 57; jvf. 64.) "Petrosilinum ær het oc **thiurt.**" (smstds. I. 60; jvf. II. 22, 23 o. fl.) "Piretrum, bærtram, heet oc **thyr** i fiarthæ trappæ." (smstds. I. 66; jvf. 78.)

Tørft (Thörft), n. s. Tarv, Trang, Fornødenhed. "Item aff thy at wi .... hawæ lænt war nathiga Herræ oc Frwæ .... Siæx thusændæ lubischæ march .... til Rikesens storæ **Thörft,** swosom er til Gotlandz ærændæ." (Dipl. af 1408. D. Mag. III. S. 188.)

tørftelig (thörftelig), adj. fornøden, gavnlig. (Isl. *þurftuligr.*) "Thægæn man ær ful mæth mat oc drik oc thægær man ær

fastænd, tha ær thæt **thyrstælict** up at castæ." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 40.) "Godh wiliæ ær os **thörstelik.**" (Cod. Reg. 1390. f. 51.) See **tørve ved.**

tørkne (thyrkne), v. a. udtørre. "Liiffens kældhe ær **thyrknæth.**" (1488. Cod. Reg. 1586. f. 43. — Lat. Orig. *siccatus* est fons vitæ.)

tørre (thörre, thyrre, part. thiurt), v. a. tørre. "Ingefær **thörrær** thæn yuærwætæs wætæ thær warthær i manz maghæ af fisk." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 80.) "Hun **thyrrær** milt." (smstds. I. 46.) "Therræ lykum skal æi **thyrræs.**" (smstds. I. 20.) "Warthær hun **thiurth.**" (smstds. II. 8.)

tørre (thörræ), at turde. "Swosom löffynnæn, hwilkæn som enghen skal **thörræ** opwækkæ." (Gl. d. Bibeloverf. 4 Moseb. 24. 9.) See **taare.**

tørve ved (thyruæ with), v. a. trænge til, behøve. (Isl. *þurfa.*) "Bastugh ær them goth, thær thyrræ likum hauæ oc skarpæ oc **thyruæ with** at the matte nokæt wætæs." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 20.) "Ath inghen man **thörffthæ** laafæ **wedh.**" (Riimkr. 1038.) "The skulle en **törffuæ** theth **wedh.**" (smstds. 1564.) "Som nogher man best **törthæ wedh.**" (smstds. 3627.) "Jeg meen the skullæ en **törffuæ** theth **wedh**, ath the her effther faa giöre." (smstds. 3790.) "Forthi wore nabo haffuæ gernæ tijl feed, ath fee theth wij **törffuæ** them **weed.**" (smsts. 3909.) Jvf. Mariæ Psalter. fol. a. 3. — Chr. Pedersen bruger det uden præp. ved. "I **thorffue** icke haffue omhu for legemensf föde." (Jert. Post. fol. 13.)

Tørve, n. s. "Hwo som offuerlöber Olderman, Lensman fore gildes **törffue** oc beste Skyld." (K. Hans's Privil. for Trefoldigh. Gildet. Odense. 1490.)

tøsver (tyswær), adv. num. to Gange. (Isl. *tvisvar.*) "**Tyswær** um dagh." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 24.) "Men du maatt vnderwise dem een tid, **töffuer**, tredie sinde, indtil du seer, at de ere faldne i ith forkiert sind, oc ey wille staa aff deris wildfarilser." Petr. Parvus. (1539. A. Corvini Postill.)

tøtte: støde. "Ladh aldrig dieffuelen være mæctigh til at **tötte** eller drage mek eller myn siæl." (Danst Bønnebog. 1497. Cod.

Th. 4to. 553.) "The **tydte** och draffwe schrifften met wold och macht." Taussen. (Et kort Ansvar. 1529.)

tøve, v. a. hindre, giøre Hindring, opholde, sinke. (Isl. *tefja.*) "Thi forbiuthæ wi alle — — forne vore Burghemestere, Radhmen oc menighet modh thenne wor gunst och nadhe i nogher madhe at hindre eller hindre lade, mödhe, **töffwe,** eller uforrætte." (Christoffer af Bayr. Privil. for Kiøbstæderne. 1441. Langeb. Affkrift.) "Thij forbiuthe wij alle .... modh thenne wor gunst, nadhe oc stathfæstelse at hindre eller hindre ladhe, möthe, **töffue,** eller vforrætte i nogher made." (Christ. I. Privil. for Faaborg. 1452. — I et andet Kongebrev af 28. Febr. 1452 findes derimod i samme Formel: "Möthe, qwælie ellær wforrætte.") "**Töffuer** mig icke, thi Herren haffuer giffuet mig en löckfalig reyse." (Bibel. 1550. 1 Moseb. 24. 56. — Bibeloverſ. 1646: holder mig ikke op.)

Tøverske: "Tw **töuerske,** skalt tw sighe myn herre emod?" Chr. Hansen. (Comedie om Dorothea. 1531.)

Tøvring (Töffring), n. s. Ophold, Dvælen, Udsættelse. "Vden alt hinder oc lenger **töffringh,** oc vden alt Arght." (Diplom af 1400.) "Tha schule the two gardhe kome genisten frii uden all **töffring** eller hinder igeen til S. Bartholomei Altere." (Diplom af 1401.)

U.

uaarsagelig, adj. uundskyldelig. "Da ere de dog der med bleffne **vorsagelige.**" Taussen. (Post. V. D. 1539. f. 4. b.)

Ubestand, n. s. "Men det mand sögte, som vaar Fred oc Enighed, fant mand icke, men större **ubestand.**" Hvitfeldt. (I. 613.) (Paa en Maade modsættes Ordet det umiddelbart foregaaende: at "om samme Forbund havde blevet holden, havde det været Rigerne til stor Bistand.")

ubeslagen, adj. uopdragen, udannet, plump. "It grofft **wbeslaget** Mennifke blabrer wbefindelige." (Bibel. 1550. Syr. 20. 21. — Luther: ein grober, ungezogener Mensch.)

ubevaren med, adj. fri for, som ei har at giøre med. "**Vbewaren** wil ieg ther waræ **met,** korsfæsther hannum tog i famæ stæd, i törssuæ ey andhet meenæ." Hr. Michael. (Riimv. S. 85. 1.) "Thij . skulle wy **med** ydermere werdsens straff were dennom **vbewaarede.**" Taussen. (Post. V. D. 1539. f. 128. a.)

ubly, adj. "The wore icke saa skamlösze-och **wblyge** som hand haffuer wærid." P. Eliæ. (Svar til Hans Mikkelsen. f. M. 2.)

ubrygdelige, adv. "Ok swaræ jak edher æy swa **vbrygdelighe,** som y talen til mech." (Dsk. Postil. Ms. af XIV. sec. f. 125. b.)

Ubrygdelse, n. s. Banrygte, Banhæder. "At hun (den ukydske Datter) æy scal latæ thech kommæ ij **wbrygdhilse** ok skæmmæ thech ij folket." (Cod. Reg. 1390. f. 107. b.) "Thit naffn skal waræ i glömskæ ok **vbrygdhilse.**" (smstds. f. 109. b.) "Hær swarædhæ the hannem meth **wbrygdhilsæ.**" (Dansk Postil. Ms. af XIV. sec. f. 125. b.)

ubørlig, adj. upassende, usømmelig, utilbørlig. "Huarfore wij icke **wbörlige** agte thenom ochsaa att wære eet helligt stöcke aff messe." P. Eliæ. (En kort Undervisn. 1534. fol. F. 3.)

Ubørlighed, n. s. "The haffue seet then **wbörlighed** som bode war skeed oc kwnne skee." P. Eliæ. (Imod Malmø=Bogen. 1530. S. 379.)

ud med, langsmed. "Ieg flo theres koning **vdh meth** en elff." (Riimkr. V. 1305.)

Udarv, n. s. I en usædvanlig Bemærkelse: om Arv, som gaaer ud af en By (eller ud af Landet.) "Om **Vdarff,** huad Pendinge deraff bör att gange vdi Kongedommett." — "Den Partt, Byen tilkommer aff huis **Vdarffue,** som kommer aff Byen oc bliffuer i Rigett." (Om Irring imellem Øvrighed og Borgere i Ribe. 1583. Ny D. Mag. II. 282.)

udarve, skille ved Arv, giøre arveløs. "Thet giorde hand fordi hans eghen sön war hanwm wkær, paa thet hand kwnde hanwm **wderffue.**" P. Eliæ. (Overs. af Er. Roterod. En christelig Fyrstes Underv. 1534. f. 75.)

udbinde: (om Fade og Tønder.) I Christian IV. Bestilling for Caspar Steppener v. Beenhaussen for en Fasbinder paa Cronborg Slot, hedder det, at han der: "flitteligen oc troeligen

schall **wdblade**, forfærdige och ved macht holde hvis gamble Fade der findis." (1605.)

udborge, v. a. udfrie En af Arrest, ved at stille Borgen for ham. "Forne Berthel Struck er for samme kiede fengligen bleffuen indsatt till Coldingh, oc therepther **udborget**" o. s. v. (1591. Rosenvinge. Gl. Domme. IV. 308.) "Ith Breff .... liudendis, thennom ath haffue **udborgitt** Chresten Matzenn." (smstds. IV. 375.) "Siden haffuer hans Broder **udborgit** hannom, oc udloffuit Pendinge for hannom .... för han kom aff Byes Jern." (Dom af 1569. Rosenv. III. 97.)

Udbrænding: "Hvor længe det var, hun havde Pest og **Udbrending** paa hendes Axel. (Docum. af 1634.)

Udbud: Opfordring, Opraab til Leding, til at opfylde sin Værnepligt, eller Skyldighed i at følge Kongen i Feide. "Huo som worther wth bothin i Koningens oc righens **wthbuth**." (Dipl. af Dronn. Margrethe. 1396.)

"Kongen han lader et Udbud giöre,
byder ud baade Ridder og Svende." (K. V. Nyerups Udg. III. 106.)

Udbudsfolk: "Sambledis skulle the i beggis theris liffs thiidt then ene effter then anden wære frij fore **vdbudzfolk** at vdgiöre oc borgeleye heste at holde" (af Slangerup Kloster.) (Christ. II. Br. af 1517. Suhms og Sandvigs Saml. II. 1. S. 153.)

Udbudsknegt (see **Udbudsmand**): en Bondekarl, som blev udskreven til Krigstieneste. (s. Dombrevet af 1568; Rosenvinge. III. S. 81.)

Udbudsløsen: Penge, som betaltes for at fritages for Leding. "Forneffnde Gods udi Hertugdommet .... med Penninge aff Mynten, **udbudslöfen**, som giffuis i Sönder Judland" o. s. v. (Hvitf. I. S. 289, hvor det originale lat. Diplom 1285 har: "una cum denariis de moneta & pro *redemptione expeditionis* debitis." Suhm. (Danm. Hist. X. S. 1025.)

Udbudsmand, n. s. kaldtes (i 16de Aarh.) Enhver til Krigstieneste udtagen eller udskreven Mand (Landeværnsmand); det brugtes ogsaa om det krigspligtige Mandskab af Kiøbstæderne. (P. V. Jacobsen.) "Huer 9 bönder skulle udgiöre (udrede) den tiende, oc skulle samme **Udbudsmænd** verre til stede paa den Plads" o. s. v. (K. Brev af 28 Sept. 1554.) "Att wii .... haffue ladet

wortt obne breff wdgaae offuer allt wort riige Danmarck, att huer ix bönder skulle wdgiöre then tiende bonde mett god-harnisk oc werge .... oc sculle samme **wdbutsmend** ingen aff thennom haffue bedre Kleder end (af) deuenlersk klede." (Br. af K. Christian III. 1554. Geh. Arch.) Med Hensyn til Mandskab af Kiøbstæderne jvf. en Klage af Indbyggerne i Ribe, 1557. (Histor. Tidsskr. V. S. 26.) Ligeledes forekommer **Udbudsfolk** af Kiøbstæderne (16de Aarh.) Borgemester, Raad og Menighed i Holbek fik Quittants paa 120 Mark, som de til gode Rede havde betalt Kongen: "for thet **vdbudts folck**, som thee nu i thette udbudt schulle baffue vdgiord tiill Sueriige." (Br. af Christian II. 1517. (Suhms Saml. II. 1. S. 155.) Ligeledes havde Borgemester og Raad i Nakskov tilsagt Kongen 500 Mark "for thet **vdbudsfolk** som the off nw i thette aar till swerige vdgiöre skulle." (1517. smstds. S. 158.)

Udbudsmand, en. Enken Nille Munksdatter, Nils Jensson Tømmermands Efterleve, kiendes at være skyldig til den Hellig Aands Huus i Aalborg: "viii. Lub. mark, iv. i redæ Penningh. og iv. i godhæ woræ, lighe widh rethæ Penning, hwilkæ som jæk wdhgaff for min sön Hans nilssön, iæn **wdhbodsmand**, ther iæk forlofwæt haldæ." (Orig. Dipl. i Aalborg Arch. 1450.)

Udbudspenge: en Skat, der blev udskrevet, enten for at besolde udskrevne eller hvervede Krigsfolk, eller for derved at fritages for personlig Krigstieneste. Benævnelsen forekommer under Christian II. (1517.) Anders Bille indbetalte 1517 paa Regnskab "aff **vdbudzpenninge**, som han haffuer ladit vpbære poæ Möen", 655 Mark. Hans Krafsse ligeledes 3000 Mark danske "aff the **vdbudts penninge**, som han i befalning haffuer aff myn herris nade at uptage i Kalundeborgs læn." (Suhms Saml. II. 1. S. 151. Hans Bilde i "Skioldenæs læn." smstds. S. 152 og fl.) Om saadanne Skatter, baade til at besolde Krigsfolk, og i Stedet for Bønders personlige Krigstieneste efter Udbud, under Frederik II. 1565, 1568, 1574: s. Jacobsen det d. Skattevæsen. S. 69—71.

udbytte, uddele, lobdele. "De wille selte Gud regel oc maade for, hworledis oc eblant huilke han skal skiffte oc **wdbyte** sitt egel godtz." Tausen. (1539. Post. V. D. 144. a.) "Han haffver tvende

Gange om Ugen laded **udbytte** Almisse til Slagelse Byes fattige og vedtörvende." Er. Pontoppidan. (Liigpr. over W. Rotkirch. 1656. S. 255.)

udfaae, v. a. skaffe ud, bringe ud iblandt. "I haffue selffue at mercke, hworlunde breffuene skulle **vdfaaes** till almuen." (1502. D. Mag. 3. Række. II. 45.)

udfuus, adj. som hastig kommer ud eller udenfor, som i en Fart kiøres ud (jvf. **fuus**.) "Vi blive **udfuss** og Graven giöres trang." (I en gl. Psalme. Jvf. Gram. V. S. Skr. V. 149. P. Syv. om det Cimbr. Sprog. S. 79. Brandts og Helvegs D. Psalm. II. 406, hvor det menes, at Betydningen maaskee kunde være "blæst ud", og hvor Ordet jvfrs med Isl. *fýsa*, af *fúss*. "Bædræ er fey man i Hwss, æn **vdh fwss.**" P. Lolle. (Nr. 404.) "Mangen bygger Huus og er förſt **udfus.**" P. Syv. (Ordspr. I. 55.)

Udfærd, n. s. Jordefærd, Begravelse. "Item tilbynner ieg mich at sware for thet samæ gotz, oc rækenscap at göræ bodhæ aff testamentet, siælgawe, **vdferdh** oc thet gotz som ower ær blewen." (Br. af Olof Axelsøn af Balløe. 1445.)

udfærde, v. a. udruste; *instruere*, *armare*. "Then som er för, sterck oc fuldhuge vell **udferddet** met Harnisk oc Werge." (Dipl. 1508. Jahns Unionshist. S. 581.)

udfæste, v. a. udsætte af Fæste, betage en Jordfæster Fæstejorden. "Oc ingenn aff thennom vforrette emodt lougen, eller thennom **vdfeste** af theris gaarde." (Kongebr. af Christian III. 1551. Vid. S. Skr. VI. 49.) "Oc ingen af thennom ("Tienerne" paa Godset) vforrette eller **wdtfeste** aff thæris Gaarde emodt Lougen." (Dipl. af Christ. III. 1541.)

udgienne, v. a. "The skulle skiendhes och **wdhgieneff** fraa folckes omgiengelse." H. Taussen. (Et kort Ansvar. 1529. f. F. 4.)

Udgierd, n. s. Udrustning, hvad der hører til at udrede et Krigsskib ("skip at göra", "Skip til redhæ." J. Lov. III. 4.) "Of ænnæn man fæller **vtgærth.**" (smstds. Overskrift til III. 5.) "Wi wille oc at forneffnde Biscop .... scal vere quit oc fri fra all Hielp oc **Vdgierd** til Krigsfærd, Bædehielp (Bede, Bedehielp) eller at laane Kongen noget, som skal betalis igien." Hvitfeldt. (Bispekrøn. Kbh. 1604. fol. G. 2.) (Om Ordets Oprindelse og

Bemærkelse s. K. Ancher til J. Lov. S. 368. Ihre. Glossar. I. 664. Jvf. Gierd.)

Udgierdsleding, n. s. Leding, hvortil bydes **Udgierd**, eller hvortil af "Haffnæ" og "Skipæn" maatte svares Skibs-Proviant (16 Skiepper sigtet Meel, og "dertil saa megen Kost, som det Meel veier, baade med Smør, Flesk og Rødekiød" af hver Havne; desuden 1 Mark til Bryniepenge (til at istandsætte Harnisk og Brynier), en Mark til Skibleie, en Ørtug Malt og en Ørtug Havre o. s. v. (s. den skaanske Ledingsret. Kof. Ancher. Lovhist. II. 567.) "Tha scal konings gælkæræ, ællær annar hans högher vmbudzman læt(æ) bæræ til lanstingh oc spathæ oc bywdæ **wdgerdsledingh**." (smstds.)

Udgierdsmand, n. s. En ledingspligtig Mand; en Bonde, som var pligtig til at "udgiøre Leding"; Havnebroder, *socius navalis*. "Worther skiælnet a mællæ styræsman oc **utgærsmen**." (J. Lov. III. 12.)

udgiøre: 1. ruste, udruste (om Krigsfolk.) "Wor kære herræ fader haffuer screffuit oss till, thet I skulle **vdgöre** till skips met oss tiil Suerige sex swenæ." (Et Br. af Christian II. 1499. D. Mag. 3. Række. III. S. 288.) 2. udstyge (af et Mandtal), afskaffe. Saaledes i Overskriften paa Hofmandtallet under Frederik II. af A. 1564: "Register paa hueff daglige personer Kongl. matt. sambtychte att schulle werre paa Kiøbnehaffn Slott, och huilke hanns naade **wdgiørde**." (I en anden Overskrift (i Orig. fol. 3 b.) hedder det: "Thisse eere the personer som K. Matt: wdmönstrede samme dag.") 3. i den egne Bemærkelse: sætte ud paa, tilskynde[?]. "Han wor maa skee dertil **udgiord** aff de andre." Taussen. (Post. Sommerd. f. 261.)

Udhængsvogn: "Da de sadde paa Hen- og Hiemreisen hos hinanden i en **Udhængsvogn**, lode de mig følges i Vognen med dem." (Udtog af Birchерods Dagbøger. 1663. S. 93.)

udkomme, v. n. udbetales, ydes, præsteres. Rigsraadet havde 1458, "næst for Juul", bevilget i Skat en Trediedeel af Renten af pantsatte Lehn, at betales til Kongens Fadbuur. Paa Viborg Landsting "kiærde forde Caspær skriffuer, at the penningh wor ey **wdkommen**, och skulde hawe wæret betalet innen ottæ daw effther tolfft dagh jwl." (Landstingsvidne. 25. Febr. 1469.)

udkommens Mand. "Huad gæst eller **vdkommens mand** som gæste kommer nogen borger eller bymand y Kollding." (Chr. I. Privil. for Colding. 1452. Langeb. Afskr. af Coldingsche Handlung. 1575 i T. Canc. Arch.)

Udland: (ved et Boel eller en Bondegaard) mindre Jordstykker (Særkiøb, Stue, m. m.) som ikke hørte til Huustoften (s. dette Ord). Hovedstedet til at vise Forskiellen imellem **Utlændæ** og **husætoft** er Gl. Siæll. Lov. III. Cap. 5.

Udligger: "Ey heller forskonis Eders Maytz. och Rigens Strömme och Vndersotte, men de bliffue misbrugtt och ere vselige for de Suenske **Vdleggere.**" (En Erklæring af Rigsraadet. 1610.)

udlædes, adj. udenlandsk. "The forde bymen sculæ hauæ fulmacht at hindræ ther i Byen them som them ære schylduge som **wdlædhis** mæn ære." (Malmøes Priv. 1415.) "Engen **wdlædhis** man ee hwa han helst ær, scal driftes till att fische." (smstds.) "**Wdhledhis** mantz wæriemal." (smstds.)

Udlænding, (Udlædning) n. s. Fremmed, Udlænding. "Ok theth landh j hwilket tw æst **wtlætnyngh.**" (Gl. d. Bibeloversk. 1 Moseb. 21. 23. — *advena.*) "**Utletnynghe.**" (smstds. 1 Moseb. 17. 27. 23. 4. — *alienigenæ.*) "**Utlænynghæ.**" (smstds. 4 Moseb. 15. 15. — *advenæ.*)

udminde, v. a. 1589. 8. Jun. Regesta. Hübertz. Bornh. 504.

Udredsel: Afgift af Jord, som bruges. I Malmøhuus Lehns Jordebog 1569 forekommer: at Pastor i Gylle har havt Herligheden til en Gaard, "met Stedtzmaall och gaardhyning, dagswercke, landgille och all anden **wdredzell.**" "The skule wære plictige til all winters **vdredzel** oc tyngge meth forne borgere." (Christian I. Privileg. for Odense. 1477.)

udru, adj. 1. uden Varighed, uden Forslag, forgængelig. "Werdens woldh (Magt) ær meget **wdrw.**" (Riimkr. V. 3837.) Det Modsatte af drøi (Isl. *drjúgr, drýgr.* Sv. *dryg*), som Almuen endnu stundom udtaler dru. S. Jertegns Postil. f. 59. a. (Heraf: drwhed. K. Hanses Kr. 712. sanddru, fuld af Sandhed.) 2. i en anden Bemærkelse synes det at staae V. 1713: "Men gaardhen fly oc waræ **wdrw**" (maaskee: utryg; som dog synes en noget haard Forklaring. Jos. Danevirke. I. S. 53.)

udbrægelig, adj. uudholdelig, utaalelig. "Told och andhræ beswæringhæ, som them siwntheff ath weræ **wdreghelighæ**." H. Taussen. (Et kort Antsvor. 1529.)

udsige, v. n. udtørres. "Vandkilderne vaare **vdsigede**." (Bibel. 1550. Ps. 107. 33.) Jvf. **sige**.

udskaaren Skrift: Document, Brev eller Forskrivning, som blev skaaret over, og givet i to Personers Hænder, saaledes at begge Stykker, naar de skulle fremlægges maatte passe i hinanden (charta partita, dentata.) Et Landtingsvidne fra Skaane 1477 (i Graabrødre Klosters Stue i Lund): Vedkommende "giöre vittherlight met thenne **vdskornæ Skrefft**, at Aar e. G. b. o. s. v. wore wii offuer oc giordhe eth kerligt Mynnæ och contracth emellom Her Johan Oxe" o. s. v.

Udskiørd: Udskæring (f. Ex. af Billeder i Træ.) "Belede Konst, som er y formalning och **wdskiörd**." P. Eliæ. (1534. Kort Underviisn. til en christ. Forening.)

Udskud: udvalgte Personer af en større Mængde, der sammentræde i et bestemt Øiemed, til at overlægge eller udføre noget; Comittee. "Enten at et **vdskud** vdaff Aadelen och Stenderne bliifver forskreffuen, Som middel dertill kunde betencke." (Et Brev af K. Christian IV. 29. Jul. 1631.) "Da eragte wij fornöden, att der ett vist **Wdskudt** af Adelen her wdi Riigett aff alle Prouincier bliffue forskreffne." (En Betænkning af Rigsraadet. 1625.)

Udskuur, n. s. "Et tækket Sted, som er aabent ved Siderne, og har Bænke omkring." *Exedra.* Moth. "Om siger fwnde de i **vdskwr** mellem tw hwff vnder huilked fattige folk oc bönder pleyde at sette deriss asne oc quig naar de komme til torffuis for regn oc snee." Chr. Pedersen. (Jertegns Postil. 1515. fol. 24. b.)

udskyde, v. a. forskyde. "De skulle ingen Encke eller **Vdskuden** tage til Hustru." (Bibel. 1550. Ez. 44, 22. — Luther: Verstoßene.)

udskyre: "Ydermere end den gamle Compositio, som giort er Kongedommet oc Kirken imellem i Norge, **udskyrer**." Hvitfeldt. (II. 849.)

udflegér, adj. "Hans Fader kunde icke lide hannem hos sig vdi Landet. men maatte giöre hannem **vdfleger** oc fredlöff." Vedel. (Saxo. 1575. S. 151; jvf. S. 280.) "Huilcken **vdfleger** oc Fredlöff Mand, som feider paa sit Fæderneland." Vedel. (Saxo. p. 100.)

udflette, v. a. "At hand skulde **udflette** alle Guder i Landene." (Bibel. 1550. Jud. 3. 11. — Luther: alle Götter vertilgen.)

udfotet, adj. udtæret, udpiint af Sygdom (Sot). "Den bedring foruandledis snart, han vaar i xxv. vger saa **vdfotet,** at den lange siuge bleff hannem den visse Död." (H. Thomisføns Trøsteskrift. 1573.)

Udstand: Tvist, Uenighed, Trætte (hvoraf endnu siges: at have noget **udstaaende** med een.) "Dog hand heller ingen **vdstand** haffde imod sin Broder, vden (men) met Greffuerne." Hvitfeldt. (Erik Plogpenn. Hist. 4to. S. 199. 1600.)

udstyrte, v. a. udgyde. "Huo som **udstyrter** Mennifkens Blod." (Bibel. 1550. 1 Moseb. 9. 6. — Luther: vergeußet.) "De haffue **vdstyrt** Blod." (smstds. 1 Macc. 7, 17.)

udsube, v. a. uddrikke. "Ok han skal giffwe hænnæ at drikkæ, hwilkæn som thæn tidh hon **vtswbær** ællær drikkær." (Gl. d. Bibeloverf. 4 Moseb. 5. 24. — *exhaurire.*)

udsvelte, v. a. "Icke saa att somme twingis og **wdsweltis** oc andre tryffuis oc feedis." P. Eliæ. (Er. Roterod: En chr. Fyrstes Undervisn. 1534. f. 40. a.)

udtandt, adj. udspilet, udstrakt. "Thw som wast **vththandher** pa korsset." (Dsk. Breviar af 1497. Cod. Thott. 553. 4.)

udture, v. a. udholde, bære, giennemgaae. "Han har med et taalmodigt Hierte **udturet** all sin Nöd og lange Siugdoms Smerte." Bording. (Poet. Skr. I. 135.)

udtvinge: tvinge til at forlade et Sted, uddrive. "Ther forne Hans Norby hagde slett **udtvinget** same Hr. Hans fra seg." (fordrevet ham af sit Kald.) (Dom af 1562. Rosenvinge. II. S. 320.)

udurde, v. a. udpante. "At theres jorth hws skal **wd wrthes** som meth hoffmoth igen stonde." (Malmøes Privil. 1415.) "**Wrthæ** en lighæ Deel **wd** aff hans Gotz." (smstds.) (Smlgn. **urde** og **Urdingsmænd.**) (See **udvorde.**)

udvorde, v. a. udpante; giøre Indførsel, Execution. "Herritzfogden skal ... indriide udi samme Mandtz Huss och gaardh ... oc ther **udwerde** then Fylliste for sin Gielldh oc Fallsmaal, som dieler med hannom." (Christian III. Reces. 1539. Art. 6.) "Scultus oc Borgemester .... skulle haffue Magt at lade **udwerde** aff theris Godtz saa megit, som Landgildet tillsiger." (1521. Christ. II. verdsl. Lov. C. 14.) "Samme Tidt indstedde hand Vurdingsmend i Povill Jenssens Gaardt, och selffuer inddrog oc lod **udwerde** Christen Skiönning Fylliste for synn Gield." (Dom af 1567. Rosenvinge. III. S. 44.)

udvortelig, adj. udvortes. "Thenne euangelische low skall oc haffue sit præstedome, siunligt oc **vdwerteligt.**" P. Eliæ. (Bisskopp. Giensvar. 1533. aa, ij.) "Siwnligt oc **vdwerteligt** prestedöme." (ib. fol. aa. 3.)

udvortes, adj. (og adv.) for: udenbyes, fremmed. "Hvo som kommer fræmedhe æller **wtwertes** till Holbeck, oc slar ther nogen ihiel j byen." (Holbeks Stadsret. 1549. Ny D. Mag. I. p. 87.) "**Vtwertes** men" (Mænd?) (Riimkr. 1743.) See: **indvortes.**

udvrage, v. a. uddrive. "Ødmyukten **wtwragher** höghfærden." (Dsk. Postil. Ms. af XIV. sec.) "**Utwrakæ** fran hymmerighes hws." (smstds. fol. 17.)

Udæder, n. s. "En wretferdig **wdedere** oc wgerningsmand." P. Eliæ. (Menige Danm. Bisk. og Prelathers Giensvar. 1533. fol. P. 4. b.)

Udædesmand: Udaadsmand, Misgierningsmand, Misdæder. "Skule the **wdedismendt** thet icke bekende." (Dav. Ps. af Franz Wormordsen. Ps. 52. [53.])

Udædingsmand, n. s. Forbryder, Udaadsmand. "**Wdædings men** them ræfffæde ieg ey." (Riimkr. V. 3410.)

udælte, v. a. uddrive, forjage (s. **ælte**). "Læremesterin scall mett thet alderförste **wdælte** onde oc wrange meninger aff een kongis bryst." P. Eliæ. (1534. Er. Roterod. En chr. Fyrstes Underviisn. f. 50. a.) "At the skulle **vthælthe** Sanctam Katarinam aff hennes hws." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 125. b.)

Udø, n. s. en afsides, langt fra Fastlandet liggende Ø. "Saa siger Herren: Hörer hyd, y **Wdöer.**" Tausen. (Sommerpost. f. 140. i Oversætt. af Esaias 49, 1. — Bib. af 1550 og sildigere

have: "Hører mig I Øer.") "Da bad (bød) han före hannem paa en **vdöö** som hed Pathmos." (Jertegns Post. 1515. f. 30, b.) (Om Femern:) "Meden derimod forfaris, at samme land icke allene er en **Vdö**, fraa Riget imod' de Tydske grendtzer beliggende, meden ochsaa at wære vnder en fremmede Low och Rett." (En Erklæring af R. Raadet. 29. Jul. 1625.)

Udød: ond eller voldsom Død, Død ved en Morders eller ved Skarpretterens Haand; eller ved ulykkelig Hændelse. "At de skwlde lide nogen **wdöd** for deriff miffgerninger." (Jertegns Postill. 1515. f. 43. a.) "I dag skalt du fonge en slem **vdöd** faar dyn lögn oc skalkhed." (smstds. 113. a.) "Vilde han icke ofvergifue sin Ondskab, da skulde han ocsaa blifve ihielslagen oc faa en **wdöd.**" Hvitfeldt. (I. S. 233.)

"Jeg haver to Sönner til Verden baaret,
De begge fik en Udöd." (K. V. Nyerups Udg. III. S. 46.)

uenes, v. dep. (i Modsætn. til enes) være, blive uenig. "The **weenes** icke indenbyrdeff met seg siellff, men elskæ hwer andræ." Taussen. (Et kort Ansvar. f. F. 4.)

ufandig: ubekvem. (Jvf. det sv. *ofantlig.*) "Det er hannem wmueligt at föde sig met Arbeyde, thi hans Kiortel er saa stor oc **wfandig.**" (Reinike Fos. 1555. f. 176. a. — Reynike. Rost. 1549: "Dat kledt sy tho groth vnd vnbehende.")

Ufang, et. n. s. det, som man ikke faaer, eller kan faae. Et Ordsprog siger: "Ulovlig Fang er **Ufang.**" ("Hvad En med Ulov faaer, med Lov tilbage gaaer"; s. min Saml. af danske Ordspr. m. m. S. 239.)

uforborget, adj. v. som det synes: uden Borgen, uden Forvaring; og saaledes i god Tro og Tillid (jvf. det ældre Sv. *at förborga sig*, gaae i Borgen for. Ihre Gloss. I. 539.) "Hun kom til hannem udi Thro och loffwæ **uforburghet,** och han greb hinnæ oc satte hinnæ udi Stock oc Jern." (Dombrev af 1468. Rosenvinge. I. S. 7. Langebek. Jubel-Tale over Christian I. S. 41. 42.)

Ufornymstighed, n. s. Ufornuft. "Her udi merkiff deriff daarlighed oc **vfornymstighed,** som bigge suare store hwff oc inthet tencke eller acthe at de forwerffue oc fortiene kunde den euige bolig i hiemmerige." Chr. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 22. b.)

uforrette, v. a. forurette, fornærme. "Fornefndæ voræ borghæræ at hindræ, töfuæ eller **uforrette.**" (Malmøes Privil. 1415.)
uforseendes, adv. uafvidende, uvitterlig. "Oc gör det **wforseendes,** at hand er bleffuen skyldig." (Bibel. 1550. 3 Moseb. 4, 22. — Luther: und er versiehets.)
uforsynet, adj. v. i en egen Bemærkelse for: uforvaret, ubelavet paa. "Derfore skulde vi icke være **uforsiunede** mod noget Tilfald." B. Thott. (Seneca. III. 242.)
uforsynlig, adv. uforsigtig. "Huo som far **wforsynlige** frem." (Bibel. 1550. Ordsp. 12. 18. — Luther: unfürsichtig.)
uforsømmet, uforsømmeligen, adv. (Tydsk unversäumt). Uden Opsættelse, uopholdelig. "At I tha strax **wforsömmit** forskicke et wort Skib till Gudlandt." .... "Att wii forschreffne thömmer **wforsömmeligen** kunde bekomme." (Brev af K. Fr. II. 1584. — Ny d. Mag. I. 102.)
uforvandlig, adj. uforanderlig, uden Vandel. "Hans regimentæ er altiidh eenss, och bliffuer **wforwaudlight,** liighesom hand er och sielff **wforwaudligh.**" H. Taussen. (Et kort Antsvor. 1529. f. E. 3.)
uforvarendes, adv. ved Tilfælde, af en Hændelse. "En Mand spende sin Bue **wforwarendis.**" (Bibel. 1550. 1 Kong. 31. 34. — Luther: ohngefär.)
Ufred, n. s. Vold. "Welbyrdigæ quinnær at göre **vfredh.**" (Riimkr. V. 1126.)
ufrede, v. a. paaføre Krig, Ufred. "Tha willæ meg tydeskæ **wfredæ.**" (Riimkr. V. 3777.)
ufri Mand, Qvinde: ved denne Benævnelse (som var i Brug indtil Midten af 17de Aarh., men tilsidst blev saa forhadt, at Borgerstanden ved Rigsdagen 1660 forlangte den afskaffet) forstodes dog egentlig ikke andet, end ved det endnu brugelige svenske *ofrälse* ↄ: uadelig, som ikke havde adelige Friheder. Allerede i Frederik III. Haandfæstning (1648) havde Raadet og Adelen villet undgaae Brugen af dette Ord. I Stedet for **ufri Mand** findes her "Nogen, som ikke er af Adel", eller "adelfødt." (Art. 19. 40.) "Fanger frii Qvinnæ **ufrii** Man, tha er hennes Gots ufriit i hans tiith, thi at hannum bör at giffue off Skat og Koninglig thynge theraf meden han liffuer,

oc nar han afganger, tha er gotzet friit til henne oc hennes Arffuinge, Men haffuer han börn effter sik meth henne, som thet gotz ærffue, tha ær oc forscreffne Gotz ufriit, uthen the börn kunne forhwerffue ther friihet vppaa aff os." (1475.)

Ufærd: Modgang, Uheld, ond Færd. "Bedre er at bliffue wiff aff en andens **wferd**, end aff sin-egen." (Pouchs Ordspr. 1611. f. K. 7.)

"De Fromme skulle det faa at see,
Oc ad dine store Uferd lee." H. Thomesøn. (Psalmebog. 1569.)

ufærdig, adj. i Ustand; som ikke er i Stand, eller ikke færdig. "Til Posten paa Fredrichsborg att ferdig giöre, som nu en thid lang haffuer werit **wferdig.**" (1584. Ny D. Mag. I. S. 104.)

Uføre, n. s. "Offuer alt er der och saa stort och swart **wföre** mellem off oc eder At de som vilde fare fra off oc till eder de kunde det ingelediff göre." Chr. Pedersen. (Jertegns Postil. 1515. f. 154. b.)

Uførm, Ufyrm, n. s. Skade, Krænkelse, Fortred. "Disse fredsommelige.... som ingen Mand giöre nogen vfred eller **vförm.**" Taussen. (1539. Post. Sommerd. 199 b.) "Da sagde Herren til meg, dw skalt ingen **wförm** giöre Moabiterne." Taussen. (5 Moseb. C. 2.)

Uførmd, n. s. Krænkelse, Mishandling. "Um man gar i annars garth meth **uförmd** — Far bonde i annars garth. oc biwthir honum ther **uformd,** thet hedir garganga." (Lunds Stadsret. §. 54. 55. Rosenvinge. S. 58. 59.)

uførme, ufyrme, v. a. giøre ufør, mishandle paa Legemet; lemlæste. (Jvf. Førm, Fyrm.) "Huo som **uförmede** anden met Neffueslag, met Suerd, eller Stang." Vedel. (Saxo. p. 227.) "End hambler hand, eller saarer, eller udi andre Mode .... **ufyrmer** Hosbonden." (Christian III. Reces. 1551. C. 7. Rosenv. Udg. 241.) "Sker oc sa, at noger Arssis (Aars) borgere **vförmer** noger hans nades swenne eller thienere." (Dipl. 1486. G. Arch. Hüberts Actst. I. 58.) "Lad det saa vere, at hand **wfyrmede** sit Fæderneland, oc opuacte induaartis Feide." Vedel. (Saxo. 1575. S. 410.) "De skulle ikke mere Nogen **ufyrme** paa liff ellær ære." P. J. Hegelund. (Susanna. 1578. 64. a.) "Om man **ufyrmær** annæn a faræn wæg." (J. Lov. II. 76.)

"Finner man annen a farnæ wæghe oc wæter hanum **ufyrmd.**" (ibid. — Nyere d. Overs.: giør hannem **uform**; platt. Overs.: "Hindert dar we den andern"; jvf. om Bemærkelsen Rosenvinges Anm. p. 508.) — Ordets Bemærkelse gaaer dog ikke blot ud paa haandgribelig Mishandling. Saaledes om en Gildebroder, der i Laugshuset havde "med Ord fortørnet" en anden, "och sidhen om anden daghen haffuer hannem och med ord **wförmidh.**" (Guds Legems Laugs Bog i Aalborg. 1561.) "Huilcken som **vfyrmer** segh i gillishufs eller gillis gaard, hand giffue ½ tnne öll och en marck wox." (Bødkernes Skraa i Odense 1551. Fyenske Actstykker. I. 58. Som det synes for: at føre sig ilde, uanstændigt op; maaskee, efter Pal. Müllers Mening, ved at kaste op.)

Ugedagsmand: Den, især i 15de og 16de Aarh. forekommende Benævnelse paa de Bønder (i Almindelighed Landboer ɔ: Fæstebønder) som boede nærmere ved Hovedgaardene, og derfor præsterede Dagsværk eller Hovarbeide een Dag om Ugen eller oftere; imedens de i længere Afstand boende Bønder (f. Ex. udenfor det Sogn, hvori Herremandens Sædegaard laae) kun sieldnere giorde Hoveri, og da især Langægter. Disse Adelens **Ugedagsmænd** (eller **Ugedagstienere**) vare i Almindelighed aldeles frie for enhver extraordinair Skat. Med Hensyn hertil "regnedes kun de for Adelens **Ugedagsmænd**, der boede i samme Sogne, hvor Adelens Sædegaarde laae; hvorhos der udfordredes, at vedkommende Adelige selv skulde drive Sædegaardens Avl, og at disse **Ugedagsmænd** havde været skattefrie fra Arilds Tid." Jacobsen. (Om det d. Skattev. S. 33.)

Ugierningsmand, n. s. Forbryder, Misgierningsmand. "Du skalt ingen obenbare Misdedere oc **Ugierningsmand** aff Döden löse." (Reinike Foss. 1555. 98. a.)

ugiev, adj. "Hwilken radhman, som worder forwunnen, at han sigher vræt fore ræt for wild skyld, han skall wære **ugeef,** oc alle the som met honnum holde vti then sagh." (Kbhvns Privil. af K. Christopher. 1443.)

ugild, adj. "Huo det giör were **ugilldt.**" (K. Eriks Slots og Gaards Ret. 1403.)

Uglebør, n. s. som forekommer hos P. Lolle 654: "**Uglebör** formener Man at wære tilskibs för" (ɔ: seilbygtig) forklarer Chr. Pedersen ved Uglesfrig, som et ondt Varsel, hvilket Sømanden frygter. Man kan vel antage, at det usædvanlige Ord paa den Tid (1514) har været ham bekiendt.

uheldig, adj. ilde lidt, forhadt. "Huo som meget blabrer, hand gör sig **wheldig.**" (Bibel. 1550. Syr. 20. 8. — Luther: der macht sich feindselig.) "**Wheldige** folck"; "En **wheldig** naar hun bliffuer gifft." (smstds. Sal. Ordspr. 30. 23. — Luther: feindselige; Eine feindselige. — En wanartigh, tå hon gifft warder. Sv. Bibel. 1541. — En forhadt Qvinde. Ny Overs.)

uhuld, adj. utro. "Han willæ æy giffue meg tha myn skath, men wor **whuldh** bodhe dag oc nath." (Riimkr. V. 1719—20.) "Och andre giorde han **whuldhæ** meth segh." (smstds. V. 1721.)

uhumsk (adj.) forekommer hos A. Bedel som Subst. (Jvf. **Humske.**) "Kunde man ickun ret befinde, huor megen Fulhed oc tilflydende Stanck oc **Whumsk** der fölger met en slem Synd allene." (Den 90de Ps. 1593. f. G. 8.)

Uhyld, n. s. Ugunst, Uvillie mod Nogen. "Oc skal theroffuer ingen Prelat eller Ridder twinge eller trenge nogen Bonde, eller kaste hannom nogen **Uhyldt** paa therfor." (Christ. III. Reces. 1536.)

Uhylde, n. s. Ugunst, Uvillie. (Et usædvanligt Ord; jvf. **Hyldest.**) "Ok skal theroffuer ingen — — twinge eller trenge nogen Bonde, eller kaste hannom therfore nogen **Uhylle** paa." (Christ. III. Reces. 1547. Cap. 22.) "Ingen Husbond skal derover tvinge eller trænge nogen Bonde, eller kaste ham derfore nogen **Uhylde** paa." (D. Lov. III. 13. 16.)

Uhægt, n. s. Skade, Fordærvelse, Vanrøgt. "At hun öthe ei eghen at **uhegt**" (ikke øder Boet til Unytte, Fordærvelse.) (J. Lov. I. 3.)

uhægte, forhægte, v. a. øde, spilde, lade forkomme, tilsætte. "E mædæn hun (Enken) wil manlös wæræ, oc sithiæ för börnum sinum oc ey therræ eghn **vhælgtæ** Frændær sculu tilse, at mothær **förhæghtær** ey eghn börnæ sinnæ." (Sk. Lov. III. 14. Hadorph. p. 9.)

uhørsom, adj. ulydig. "Eth **whörsomt** land." (K. Hanses Kr. B. 314.)

Uhørsom, n. s. Ulydighed. "Han böthe förste tiidh fore **uhörsom** tre marc." (Kbhvns Privil. af K. Christopher. 1443.)

uhøvsklelig, adj. "Ingen mand maa anden om Gield **whöfflkelig** mane." (K. Eriks Slots og Gaards Ret. 1403.)

ukiendt Jord: d. e. Jord, som Ingen vedkiender sig, eller har særlig Adkomst til; det modsatte af Kiendeland: (Jvs. en Dom af 1564. Rosenvinge. Udv. af Domme. III. S. 20.)

ukund, adj. fremmed. (Isl. *ókunnr.*) "Vtæn tw skalt Ikikkæ aaron, ok hans sönær ower prestedoms dyrkelsæ; **vkwnnæ** hwilkæn som tilgaar at thiæneskullændhe, han skal döö." (Gl. d. Bibeloverf. 4 Mosed. 3. 10. — *externus*, qui ad ministrandum accesserit.) "Hwilkæn som **vkwnnæ** tilgaar, han skal döö." (smstds. V. 38.) "Sæl man jorth sinæ **ukunnum** mannum." (Sk. Lov. III. 7. Had. Udg. S. 8.)

Ulaad, n. s. (Ulad), slemt Skrig, Hylen. "Met stoer **wlaad**." Hr. Michael. (Riimv. S. 81. 6.) "Sorg och raab och stor **vlaad**." (smstds. S. 108. 5.)

"Hær höres ey andheth end stoer wlaad,
meth tændegnitzel och ynckelig graad" (smstds. S. 57. 4.)
"Kommer eders Naade Noget adt,
Blannt herrer och förster bliffr der stor vladt."
(Ludus de Sancto Canuto. Ms. af XVI. Aarh.)

uladefuld, adj. "Da worder ieg saa vtolmodig oc **vladefuld**, at der kand ingen komme til weye med meg." P. Tidemand. (E. Huberinus. Om Guds Vrede og Naade. 1543. f. 39. b.)

Uledighed, n. s. "Paa thet han scwlde icke beswaris met echteskaffs kwmmer, **wledighet**, modhæ oc wmaghæ." P. Eliæ. (Bisкopp. Gienſv. 1533. f. Ee. 4.)

ulet, adj. frugtsommelig, som er med Barn. "Maria gaar til foeds wdi kuld oc frost med et **ulæt** quinnelif." Taussen. (Postill. f. 42. a. — f. 215. b. af Jesai. 7. "See en Jomfru gaar **vled** (ulet) oc reder til Barsel.")

Ulfæth, en. n. s. Uldskind. "Omkring gack allæ thinæ biordhe ok atskil allæ mannie hondhe lydh faar Ok meth wtspredhe **wlfæth**." (Gl. d. Bibeloverf. 1 Mosed. 30. 32. — sparso *vellere.*) "Vtæn

al en lydh hiordh, som ær hwidh, oc forth **wllæsætens.**" (smstds. V. 35.) "**Wllesættin.**" (smstds. Domm. Bog. 6. 37.)

ulige, adj. uretfærdig. "Hwilkæt vræt ær ok **vlighe.**" (Gl. d. Bibeloversi. 3 Moseb. 19. 8.) "**Ulighe** ællær urætteligbe i dom." (smstds. 3 Moseb. 19. 35. — *iniquus.*) Deraf: "**wlighelighe**" (smstds. II Sam. 24. 17.) og "**Ulighelighetth**" (smstds, 2 Moseb. 34, 7. 9.)

ulodden, adj. som ikke er lodden eller flosset; glat. "Ett got par lodne Mande-Handske 3 Skl. oc **vlodne,** 2 Skl.". (Ordinantz og Skikkelse om Priser. 1524. D. Mag. V. 317.)

Ulov: hvad der er ulovligt, strider imod Lov og Ret. "At yppe **Ulov**": begynde, foretage sig noget ulovligt.

"Ypper hannd vlog imod gamle seed,
daa setter vi hannom aff sedet ned."
(Ludus de Sancto Canuto duce Haandskr. af 16. Aarh.)

Ulv, n, s. "Den som haffuer en **Vlff** nogen sted paa sit liff, han maa brende vand aff Blodurt — och legge hannem (Kluden dyppet i Vandet) paa samme **wlff,** det læger hannem vel och snarlige." C. Pedersen. (Om Urtevand. 1534. f. 77.)

ulveseet, adj. v. som først er bleven seet af en Ulv, inden han saae den (hvilket Overtro holdt for et ondt Varsel. See P. Syvs Ordspr. I. 139.)

Ulyd, n. s. "Ho som gör **Ulyud** i Aldermants talæ." (St. Knuds Gildesskraa. Art. 23.)

Ulydelse, n. s. Ulydighed. "Thi vor **wlydelse** er stor." (Bibel. 1550. Jer. 14. 7. — Luther: Ungehorsam.)

ulydet, adj. uden Farve. "Da offre sig en stud som er **wlydt.**" Taussen. (3 Moseb. C. 1.)

Ulydne, n. s. Ulydighed. "Jek rædes ath jek skall fordömes for **wlydnæ** skyldh." (Danſk Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. fol. 71.)

ulystig, adj. 1. mismodig, nedslaaet. "Strax effter haffuer hand fornummen sig meget **wlystig** oc tungferdig." A. Vedel. (Over Pr. Podebusk. 1591.) 2. uvillig; uden Lyst og Drift til noget. "Folcket kædtis ved tiden, oc bleff **wlystigt** at fare met vdi leding." Vedel. (Saxo. 249.)

Umag, n. s. Urolighed, Besvær, Uorden. "Wil oc nogher göre **wmagh** och bulder ther som man dricke (dricker) samen." (Gilde-skraa. xv. Aarh. Ny D. Mag. VI. 55.)

umagsom, adj. besværlig, møisommelig. "Dog thet er **wmagsomt** oc twngt, at wære een god konge." P. Eliæ. (1534. En chr. Fyrstes Underv. f. 44.)

umandet, adj. ugift. "Æ mæthæn qwinnæ bliffwer **vmannath** æffter sin bonde." (Skraa for Skindere-Embedet i Malmø. 1429.)

umild, adj. ugudelig. "Ok thu skalt ey samenföwæ thin hond, at thw skalt syghæ falst witnæbyrdh for **vmildh** man." (Gl. d. Bibeloversf. 2 Mosef. 23. 1. — pro *impio.*) "Han sagde til skaræn Gongher bort aff **vmilde** mæns bolighæ." (smstds. 4 Mosef. 16. 26.)

Umildhed, n. s. Ugudelighed. "The giordhe **vmildhet**." (Gl. d. Bibeloversf. 5 Mosef. 9. 5. — *egerunt impie.*)

Uminde, n. s. Uvillie (med **Uminde** ɔ: imod eens Villie eller Minde.) "Römmer der naagen Suen fra sin Herre och Husbonde med **Uminde**." (En Dom af K. Hans. Ny D. Mag. III. S. 70; efter en nyere Copiebog, med det urigtige Aarstal 1515 i Dommen.) "Kommer han fra sin Herre med **Vminde**" ɔ: imod Herrens Villie. (smstds.)

umyndig, adj. uden Myndighed eller Fuldmagt; "giøre **umyndig**", opsætte sig imod den, som har Myndighed, negte at erkiende denne. "Hvilken Brodher, som gör syn Olderman eller skaffer **vmyndigh**, ther alle Brödhræ haffuer giord myndiigh, bödhe 1 Tynne Buröll oc 1 mark Vox." (Randers Kiøbsvendes Gilde-skraa. 1417. Staffeldt om Randers. S. 86.) "Oc sagde han (Biskop Niels i Roskild) at han eller hans Capitel ey haffde giffuet hanom ther noger macht til, oc sagde hanom ther til at være **umyndigh** i then Sagh neffnd at tagæ." (En Dom af 1487.) "Tha scal han komme ther til tinget som sagen skede, oc göre hannom **omyndig** oc mactlöff udi the sager." (En Dom paa Kongens Retterting i samme Sag. 1487.) "Thy bethe wy ether ati ladhe hannum forne breff nydhe, oc görer thet icke **vmyndight**." (Et Br. af Christian I. 1461. Suhms Nye Saml. III. 343.)

umædelig, adj. umaalelig. "For thin hellige **vmædeligh** myldhedh oc theynhed." (Dansk Breviar, Tidebog. 1497. Cod. Thott. 553. f. 46. b.)

Umædelse, n. s. umaalelig Storhed, Umaaleligheb. (1488. Cod. Reg. 1586. 4to. f. 40. b. Lat. Orig. *immensitas.*)

umær, adj. (See **mær.**)

"At han fculle nogen haffue ther kær,
oc blantzeflor fculle hanum ware vmær."
(Flores og Blantzeflor. 1509. fol. 5. a.)

Under: "at **bære Under** paa", forundres over. "At Höuidzmendene bare ftor **Under** derpaa." (P. J. Hegelunds. Calumnia. 1579. f. 15. a.)

underdrænke, v. a. drukne, nedsænke i Vandet. "Hans wtwolde höffdinghe wordhe **wnderdrænktæ** j rödhe mæreth ællær haffwet." (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 15. 4. — *submersi sunt.*)

underdømme, v. a. kiende magtesløs ved en høiere Dom, underkiende. "Oc haffuer till Landzthinget her vdj vortt Land Sielland bekommet famme byfogdis Dom **vnderdömt**, att den icke fkal komme hannem til hinder eller fkade." (Kongebr. 28. Febr. 1630.)

undergaae, v. act. "Men thet ombygge (for Religion og Christendom) haffuer icke andet paa fegh, endt ath tw kunde **wndergaa** wor naadige herre .... K. Frederick fijne landt oc rige." P. Eliæ. (Svar t. Hans Mich. 1526. A. 2.)

undergange, v. a. "Udi hwilket weldige tijrannii tw oc thine tillhengere haffue **vnderganget** faa mange erlige Danfcke mendt paa Liff oc godts." P. Eliæ. (Svar t. Hans Michelsen. 1527. f. A. 1.)

undergive, v. a. give under Eens Eie og Raadighed; give En Eiendomsret over noget. "Jofep köptæ al egiptes landh ællær jordh .... Ok han **wndergaff** hænnæ pharaoni." (Gl. D. Bib. 1 Moseb. 47. 20.)

underholde fig, v. refl. holde fig fra, holde fig tilbage. "Höffuitzmendene, fom **vnderhulde** dem paa marcken." (Bibel. 1550. Jer. 40. 7. — Luther: fo auf dem Felde fich enthielten.)

Underkielder (Underkiællare), i et Klofter. "Och **underkiællaren**, fom för conuentet ftaar, han fkall hwart ahr i theras lyfvandes lijf och efter theras död en artid högtydelyka giöra medh ööl

och maat allom brödrom i Clostret." (Dipl. fra Halland. 1405. Udv. D. Dipl. I. Nr. 149.)

underleie: leie eller hyre den, som en Anden har leiet. "Oc skal ingen skippere den andens stiremand, bodzmand eller ledsagere **underleyæ** eller hyre." (Dansk Oversætt. af Gullandske Waterret. 1545. Ny D. Mag. I. 261.)

underligge (en Dom), v. n. underkastes.
"Thi dömdhe mith raadh tha saa ther om,
ath the skullæ v n d h e r l i g g æ sodan dom." (Riimkr. 2035—6.)

Underpant: "Eller och jegh will sette eder aff mitt godz y forwaringh, huad helder y wille haffue thett wti **wnderpantt,** eller och slett hen y pant." (Et Brev af Biørn Andersen. 1565.)

Underskeden: "Item meth sadan **wnderskeden,** at war thet saa at then forscrewen halue gaard hæller godz gek hanum aff meth noger Ræth, tha tilbinder jæk mek" o. s. v. (Skiødebrev af 1404. Udv. D. Dipl. I. S. 189.)

understaae: forstaae, begribe. "Da **understod** han ath det vor paa den samme time." (Jert. Postill. 1514. 197. a.)

understande, v. a. forstaae, fatte. "Der meth **vnderstondiff,** at der skal bliffue kry oc orloff i mange land." Chr. Pedersen. (Jert. Post. 1515. fol. 7. b.) "The **vnderstode,** at han wor saa hellig met gwd." (smstds. f. 37. a.)

Understandelse, n. s. Forstand, Evne til at forstaae og begribe. "Den ewige salighed, som engen **vnderstondelse,** hwerken engliff eller mennifkis, tilfulde besynde (besinde) kan." C. Pedersen. (Jertegns Post. 1515. fol. 12. b.) "Den alsommechtiste gudz **vnderstondelse,** wiisdom och klogskaff." (smstds. f. 149. a.) "San viisdom til andæligh **vnderstandelsæ** oc goth leffnet." (D. Tidebog. 1497. Cod. Thott. 553. f. 146.)

understunden, understundom, adv. engang. "Forthy ær theth retwisselikt, at jæk skal ok **wnderstwndæn** foræsee mith hwss." (Gl. d. Bibeloversætt. 1 Moseb. 30. 30. — ut *aliquando* provideam domui.) "**Wndhærstundom.**" (smstds. 1 Sam. 25. 29.) — "**Wnderstundin**" forekommer, som det synes i en noget forskjellig Bemærkelse smstds. Domm. Bog 3. 6, hvor intet tilsvarende Ord findes i Vulgata: "Ok thoghe theræs döttær til hwsfruer oc **wndærstundin** gaffwe the theræs sönær sine döttær, ok the thiænte there gwdhe.")

under Tiden (undder thidhen), i eens Levetid, i Tiden (ikke: nu og da).
"Thi bwrdhe hwer förstæ ath ælskæ the,
som scriffue the gerning, som vndder thidhen ske."
(Riimkr. 2155—6.)

undertræde: nedtræde, undertrykke, fortrykke. "I som andhre skiændhe oc **vndhertrædhe.**" (1488. Cod. Reg. 1586. 4to.)

undertrænge, v. a. undertrykke. "Saadant et Guds fryt folk . . . burde icke at trenges under saadan hedensk beswaaring; de skulde icke heller saa lade seg **vndertrenge.**" Taussen. (Post. 1539. Sommerd. f. 304. b.)

undervære, v. n. lyde under, svare under (en Ret) erkiende som sit Værneting. "Tvende andre tyske spillemendt . . . som — for off oc menige raadtmend og laugrettis mendt ind paa forne Bergennhwff offuer samme sager anclaget wor, oc theris retth oc dom ther ey beföge wille eller **wnderwerre** i noger maade." (Orig. Retsdocum. udstedt 15. Febr. 1535 i Bergen. Norsk Diplomatar. III. 825.)

undfaae, v. a. **1.** tage, modtage, optage. K. Christian I. kundgiør i sit aabne Brev til Hell. Aands Huus i Aalborg af 1452: "aff wor sönderlighe gunst oc nadhe at haffue annamet oc **vndfanget,** oc anname oc **vndfaa** hedherlighe oc renliffuelighe Bröthre Söstre oc Convent" i bemeldte Kloster i sin kongelige Værn, Fred og Beskierming m. m. (Orig. i Aalb. Archiv.) "Fræls mek aff modgangh, oc **wndfaa** myn siæl i then frælsende dagh." (Dansk Tidebog. 1497. f. 38.) "Da ginge de vd mod hannem — oc **vndfinge** ham met stor herlighed." (Bibel 1550. 1 Macc. 10, 86. — Luther: empfingen ihn.) "De **vndfinge** ham herlige." (smstds. 11, 2.) **2.** blive frugtsommelig. "Saa **vndfinge** baade Lots dötter aff deris fader." (smstds. 1 Moseb. 19, 36. — Luther: wurden schwanger.) "Sara **vndfick** oc födde Abraham en Sön." (smstds. 1 Moseb. 21, 2.)

undfalde, v. a. svigte, forlade, opgive. "Derfor vilde hun icke **undfalde** sin Mand udi modgang." N. Hemmingsen. (Om Ægteskab. 1572. S. 195.) "Naar orsagen, faar huilcket egennyttighed söges, **vndfalder,** da **vndfalder** och venskabet." (Rein. Foss.

1555. f. 275. (I den Platt. Original: "ein ende nympt.") "Vdi nöden vige oc **vndfalde** de." (smstds. f. 276.) "Kærlikhet thol all thing oc **vndfalder** aldrigh." (Cod. R. 1390. 14. Aarh.)

undfare, v. a. fare bort fra, undgaae. "Sasom hanom wor tilfwnneth — at göre then ret om Morwenen — tha **vnfor** han thæn ræt, och giorthæ hanom ykke." (Dipl. 1409. Ny D. Mag. VI. S. 11.)

undflygtig, adj. bortflygtet, rømt. "Oc wore thet swo at hans sön wordh **vndflöctwgh** tha wilde forde Anders Hwids gonge i fwlth swar for hannem oc i fwldh saagh." (Tingsvidne fra Langelands Sønderherred, 1464; hvor det længere hen forekommer, at Anders Hvids, i Stedet for at holde sin Forpligtelse "gik i Skywl oc til Skoffs, oc hiolt hwerken tro æller lowffe.")

undgaae, v. neutr. gaae fri. "Da falt det paa Saul og Jonathan, men folcket **vndgick**." (Bibel. 1550. 1 Sam. 14, 41. — Luther: gieng frei aus.)

undgiælde, v. a. modtage, erholde, nyde. "Koningen oc kronen sculæ waræ the förstæ som nydhe oc **vntgialdæ** scule suo myket som ræt ær." (Dipl. af Dr. Margr. 1396.)

undholde: fraholde, afholde. "Att y **vndholde** eder wdaff hyne kiödelige begiæringe." Taussen. (Post. Sommerd. fol. 32. a.) "Fra Christo ind til Neronis tid **undholt** sig det menige Folck fra de Christne deris Blod." (Rein. Fos. 1555. f. 173. b.)

undkomme, v. a. undgaae (ikke i den sædvanlige intransitive Form.) "Ath jek maa met thin hielp **vndkommæ** thin rædelige dom." (D. Tidebog. f. 38.)

undlade: "Oc om thæt annæt, han sauthe ney fore — skwlde han **vntladhæ** sigh pa hennæ wegnæ meth rættæ." (Doc. 1409. Ny D. Mag. VI. 15.)

undlede, v. a. aflede, bortlede, frigiøre. "Hvad giör da vor Herre Christus, der er nu saa fangen, oc effter Pharisæernis anslag ingelunde kand **vndlede** sig?" Tidemand. (Luthers Huuspost. II. f. 123.) "Tha wort henne thet fwnnet for rættæ, at hwn skulde thes **vnlethæ** sigh meth rættæ." (Doc. 1404. Ny D. Mag. VI. 11.) "Dauid sigtede icke mod Saul .... men **wndledde** sig for hans tijranniske forfölling." P. Eliæ. (1527. Svar til Hans Mich. k, 4.) "Att nogen skalck **wndleder** seg een tiid met löghen

oc hærinsche." P. Eliæ. (Overs. af Er. Roterod om en chr. Fyrste. 1534. 83. b.)

undleide sig, v. r. frie sig, unddrage sig. "Huo som nogen Sag i skylding heller tilthale til thennem haffue, at han tha anmoder oc paa theres Bything lougligh fuldfölger them, oc at the, som the af alder wahne ær, ther **vndtleyde** sigh med rette for swodan sagh." (K. Christoffers Privil. for Store Hedinge 1441.)

undleie, v. a. leie en Anden ud af hans Bolig, ved at give høiere Huusleie e. d. "Huelken man eller konæ ther vnlocker syn gilbrothers eller gilfösthers suen ..: eller **vndleyer** syn gilbrothers hus." (Odense Skræddergildes Skraa. 1492. Fyenske Actstykker. I. S. 40.)

undlokke, v. a. lokke bort fra. "Huo som i theris embithe er, oc **undlocker** hyns andenss bioon förræ æn een halffmaanet före steffnedag." (Odense Smedegildes Skraa. 1496. Fyenske Actst. I. S. 45.)

undløbe, v. a. undflye, undgaae. (I Predd. Podebusks Riim om sit Levnet, 1591, siges om Døden):

"Wi kunde hannem ingenlunde vndlöbe,
Eller met Guld oc Sölff fra off kiöbe."

undrende, v. n. løbe bort, løbe sin Vei. "Han spranck paa sin hest oc vilde **vndrendt**." C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 32. a.)

undrykke, v. a. rive bort; berøve, borttage. "Han haffuer truet at wille **vndrycke** sin hond fraa alle dennom." Taussen. (Post. 1539. Sommerd. 161. a.)

undsegle, v. a. fratage Seglet; bryde en Forsegling og udtage det forseglede. "Fich och antwordæ hannom iæn beseylet nögle til hans kistæ ... tha skulle han meth gothæ mentz offueruærels **vntseylæ** thæn noglæ till kysten ... ok saa forde kystæ ighen ath læsæ och nöglæn ath beseylæ meth thæ sammæ gothæ mentz insigel." (Dombrev 1468. s. D. Mag. 3. Række. III. S. 265.)

undskyde, v. a. bringe af Veien, skaffe bort.

"Jeg hannum hwg hans hoffuit fra,
hans börn them lodh ieg fænckæ,
wthen en, hedh Oleff, vndgick meg tha,
hannum wndsködh en wor fænckæ." (Riimkr. 3768—71.)

undslaae sig, v. refl. rømme, undflye, undvige. "Hvis og nogen af saadanne Personer skulde sig **undslaae** eller forstikke fra deres Husbond." (D. Lov. III. 14. 8.)

undsætte, v. a. frie een fra Fienden (om den Beleirede.) "Han meg **vnsætte** alt som en mand." (Riimkr. V. 4825.)

Undtægt, Undertægt, n. s. findes at være brugt i 15de Aarh. for: Indsigelse, Exception. "Oc haffwer han ingen **Untekt**, ther han (kan) fly dommen mæth." (Ny d. Mag. VI. 185.) "**Undertekt** ær ien værn, ther han vil veri sægh (værge sig) met, ther reus heder, oc fordriffue then sagh, ther hanom giffues." (ib. p. 188.) "Long **undertekt**, *exceptio dilatoria.*" (ib. p. 189.) "Then annen **Undtekt**, ther hieder a latinæ *peremtoria.*" (ib. p. 190.) (Undertage: *excipere.* smstds.)

undvende, v. a. afvende, afværge, forebygge. "Thu kant theth ey **vndwændhæ**." (Hr. Michael. 1496. Gl. Udg. f. D. 3.)

undæn, adv. bort, derfra. (Isl. og Sv. *undan.*) "Tha gar han **undæn**." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 53. — ɔ: da gaaer, slipper han derfra med Livet).

Ungbroder: Novice i et Munkekloster. "**Ungbroder**" i Sortebrødre Kloster, i Næstved: nævnes i et Testamente af 1456. (D. Mag. 3. Række. IV. S. 298.) "Item gaff ieg en swort **vngbroder** i gudz naffn en marck till hielp till en Kobe." (Dronning Christines Udgiftsbog. 1500.) "10 Sk. presterne oc **vnghbrödrene** i Emclosther for messer hennes nade lodh sywnge." (Samme for Aar 1504.)

unæt, adj. Dette ellers lidet bekiendte Ord maa vel udledes af det Isl. *neytr*, idoneus, utilis, og er da: ubrugbar, unyttig, fordærvet. Det svarer saaledes ogsaa til det angelsaxiske: *unnet, unnyt*, inutilis; og Bemærkelsen passer til Contexten, hvor Ordet forekommer. "Thæn thær lymmæ ær **unæt** aa." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 10. — Macer: *paralyticus.*) "Lægf qwiksylf til eld tha warthær thæt **unæt**." (smstds. II. 6.) "Tha worthær thæt win aldrigh **unæth**." (Steenbogen. 62.) I J. Lov III. 21 forekommer "**alsvnnet**", *penitus inutilis*; i en gl. Svensk Bibeloverf. Gen. I.: "Jorden var æn **onyt** oc tom oc myrk." (Schumeyers Gesch. der Schwed. Bibel. II. S. 47.)

Uphov, n. s. Begyndelse. "Wiisdoms **vpheff** er herræns rætzle." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 7. a.) "**Vpheff** till alth onth ær mantz eghen diærffwelsæ." (smstds. f. 7. a.) "Gudh er een **upheff** oc ændhe till alle thing aff hwicken alle thingh beghynnæs oc till hwicken the stwndhe." (smstds. f. 64. a.) Smlgn.: **Ophov.**

Upsaat (Opsat, Opsæt), n. s. Forsæt, Hensigt, Opspind; Intrigue; *machinatio.* Sv. *Uppsåt.* Ihre. II. 1008. N. S. *Upsate*, jvf. Haltaus Glossar. s. v. Aufsatz.) "Och formoder segh gantzelighe all then **Vpsaat** till rygge at driffue, som the ther fore hathe." (Dipl. 1452. Ny D. Mag. VI. 49.) "Efftir at wii forfare oc klarligen formercke kwnde, at al Her Stenff oc hans tillhengers meninge oc **vpsaath** er icke paa annet end ald eneste at forhaale oc beswiige off vdi wor rett." (Br. af Christ. II. 1518. D. Mag. 3. Række. II. 243.)

Upwaxæls, n. s. Opblæsning, opstigende Vinde (?). "Leuisticum ... minskær wærk i maghæ oc löfær ond wæthær oc rutlæn oc writh oc **upwaxæls** i buuk oc hun gör at pissæ." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 25.)

uquem, uquemmelig, adj. "Huilcken gilbrother ... ther giffuer syn gilbrother eller gilsösther **vquæmelig** ord." (Skrædergildets Skraa i Odense. 1492. Fyenske Actst. I. S. 41.) "Hwo ther owerlöber borgemester eller radmen meth wreth hwgh (Hu) eller **wqwemmelige** oord." (Privileg. for Malmø af K. Hans. 1487.) "Hwilken annen kaller skalk, eller andhre **wqwemme** ord." (smstds.)

Uqvædens-Ord: (smlgn. Schlyters Glossar. til Vestg. L. S. 525.) "Huo hin annen kaller schalk, eller hærgensön, eller giuer nokræ andræ **wquæthens ordh.**" (Gildeskraa. xv. Aarh. Ny D. Mag. VI. 57.) "**Vquedns ordh.**" (Br. fra Gudme Herredsting. 1462. s. D. Mag. IV.)

Uraad, n. s. "Tha tage mange paa **wraad** aff misshob oc miströst." P. Eliæ. (Imod Malmø-Bogen. 1530. S. 396.) "Thöttæ eder soo, thaa wore thet ickæ **wraatt,** at i gaffwe eder tiiltals meth myn Herris nade." (Et Brev af Henrik Aagesøn til Henr. Krummedigæ. 1514.)

uraadig (oradugh), adj. raadløs, vildraadig. "Thenne **oradughe** oc usleste myn fösterssön." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 84. — I Lat. *imbecillis & miserrimus.*)

uraget og **uſkrabet**: ſædvanlige Udtryk i den Formular, hvormed Vidisſen af danſke Diplomer ofte ſluttes, f. Ex. "Eet opet breff **wraget** oc **wscrapet** oc i alle made wfalsket oc wmisthenkelicht meth ſanne oc wiſſe incigle inciglet, helt oc holdet Ok allsthings wælbewaret." (1406. Udv. D. Dipl. I. 303.)

urde, v. a. (gjøre Udlæg, Execution, pante.) "Wederfaris ther icke fylleſt aff hans bo, tha **vrder** jörgen Rud oc off fylleſt i hans iord ſwo lenge (til) han fult giör hannum oc off i alle mode." (Et Brev af K. Hans. 1495.) See **vorde**, **vurde**.

Urdingsmænd, n. s. Vurderingsmænd. "Tha ſkule the ſætte honum two **wrdingsmen** at wrdhe vth aff hans gotz ſwo meghit ſom han ær gieldſkyldigh." (Kjøbenh. Privil. af K. Christopher. 1443.) See **Vordingsmænd**.

Ureenſel, n. s. Ureenlighed. "Ængen man maa ſtæthæ **urenſlæ** vppa gaden fore ſyn Dör eller gardh." (Kjøbenh. Privil. af K. Christopher. 1443.)

Uretteligbed, n. s. Uret. "Ok i fyretywe aar ſkullæ j jgentaghe edher **vrætteligheet**, ællær ſyndhe." (Gl. d. Bibeloverſ. 4 Moſeb. 14. 34. — *iniquitas.*)

Urtefang (Yrctæfang, Yrthæfang), n. s. Deel i en Lyngmark eller Hedegræsning. "Sættær man eld i hæthæ, oc brinnær manz **yrctæfang** (Flensb. Cod. Urctæfang) up, ſwa ſum ær æntigh liungh æth torf." (J. Lov. III. 68; jvf. Roſenv. Udg. S. 517.) "Han haffde veritt paa Diörnes ... i Lunde Sogn oc tilvardt (tilvorbet) ſig ſyn rette Feldt (Fælled) Forthe oc **Yrthefang**." (Dom 1537. Roſenv. II. 6.) [Moth forklarer Ordet **Urtefang** ligefrem ved: Mark eller Hede; maaſkee forbi Urt ogſaa i Særdeleshed brugtes for Hede-urt, Lyng: Erica; jvf. Roſenv. Anm. S. 517.]

Urtegaard: bruges i Bib. 1550 ("Dette Land er nu ſom en lyſtig **Vrtegaard**" — wie ein Luſtgarten. Luther. Ezech. 35;) men ogſaa allerede Have (ikke Hauge.) Han haffuer omkaſt ſit Paulun ſom en Haffue: "als ein Garten." (Jer. Begr. 2, 6.)

Urydde, et. n. s. Ukrud, Ugræs. "Ligeſom man lader klinte oc andet **vrydde** ſtaa oc woxe op eblant got korn." Tausſen. (Poſt. Vinterd. 1539. f. 124.) "Der falder ſaa meget — eblant ſteen oc torn, oc ſaa meget **Urydde**, aff huilket det ſaare forhindres." (ſmſtds. f. 155. a.)

usamdrægtig, adj. "Huert Rige som bliffuer **vsamdrægtigt** indbyrdes, det bliffuer öde." (Bibel. 1550. Matth. 12, 25. — Luther: so es mit ihm selbst uneins wird. — Chr. Pedersen: "Som er ueens i sig selff.")

Usame, n. s. Ufred, Uenighed, Splid, Tvedragt. (Isl. *semja*, slutte Fred, Forlig. A. S. *semian*, Sv. *sämja*, enes, forliges.) "Theth ær wel sænth, i lesthen staar: ath hwilket rigæ **wsamæ** faar, tha skal theth legges ödhe." (Riimkr. 3922—24.) "**Usæme**" finde vi i Cod. Reg. 1586. 4. fol. 148. (Sv. *osämia*. Hadorphs Riimkr. I. S. 76.) Jvf. **Sæmie**; **Usæme**.

Usindighed, n. s. Vanvid, Affsindighed. "Galenskaff, Blindhed oc hiertens **Wsindighed**." (Bibel. 1550. 5 Moseb. 28, 28. — Luther: Rasen des Hertzens. — Taussen: Hiærtens sindlöshed.)

uskadelig, adj. uskyldig. "Vtæn kastær hannom j thæn graff, hwilkæn som ær j öthkæn ok gömer edher hænder **wskadelighe**." (Gl. d. Bibeloversf. 1 Moseb. 37, 22. — *innoxius*.)

Uskiel, n. s. "Dersom der vaare nogen **wskiel** eller skalckhed." (Bibel. 1550. Ap. G. 18, 14. — Luther: Frevel oder schalckheit. — Hans Michelsen: **wskiel** eller skalckhed. — Chr. Pedersen: **wskel** eller misgerning.)

uskiellig, adv. "Ee hwo sum saa **wskællig** gör, Ath han theth hader, som Gud tijl hör." (Riimkr. 4285.) Jvf. **Skel**.

Uskikkelighed "i Kroppen, at det kommer een intet til gode det han æder." (Vocab. varior. expos. 1578. p. 25.) Upasselighed; at man finder sig ilde, utilpas.

uskiøtsom, adj. som intet skiøtter, uagtsom, uordentlig. "Naar en Herre er vild oc **wsködsom** i sine Gerninger." (Rein. Fos. 1555. f. 134. a.)

Uskiøtsomhed, n. s. Ligegyldighed, Uagtsomhed. "Om nogen aff **wskötsomhed** foragter Kongen." J. Erikssen. (Om Mennesk. Udkaarelse t. Salighed. m. m. 1572. f. 38.)

uskuffelig: ubedragelig, ufeilbarlig. "En **wskuffelig** Regel och pröffwæsteen." H. Taussen. (Et kort Antsvor. 1529.)

Usliøhed, n. s. Uselhed.

"Then tiid gudz fön til hennæ foer,
som nu i himmeriges höghed boer,
tha fick wor **wfflighed** ændhæ." Hr. Michael. (Riimv. S. 12. s.)

Uslinge, n. s. pl. ringe, fortrykte Folk i slet Stand. "The **vslinge** bleffue, mod theris acth." (Riimkr. V. 4459.)

usmittelig: uforvanskelig, urørlig, ubrødelig. "The skulæ glædhæs aff ræt logh oc there frihet, oc **vsmittæligh** stadichet — Wi jettæ — at holdæ stadhelikæ oc gemæ **vsmittælikæ** ewinnelikæ al ræt, logh, frihet." (Br. af K. Oluf. 1377. Udv. af D. Dipl. I. Nr. 4.)

Usnilde: Ufornuft, Uforstandighed.

"Men er der kommet noget andet ibland,
Ded haffuer ieg fielff forwoldet
Alt med min egenn Wfnilde."

(Visen Nr. 68 i Anne Urops Visebog.)

uspildt, adj. ukrænket. "I sandheth er iek jomfrw oc **vspylth** paa mith leghometz wegnæ." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 129. a. Smlgn.: "hwi hwn haffde sik swa ladheth dareff oc spilles." (smstds.)

ustadfæst, adj. svag. "Hwath hælder theth ær stærkt, ællær **vstadhfæst**, ællær sywkt." (Gl. d. Bibeloverſ. 4 Moseb. 13, 19. — *infirmus*.)

Ustyr: Uorden, Urolighed, Ufred. "Formercker (han nogen) som **wstyræ** gööer eller will, thaa skal han (Fodermarsken) strax tagæ Borgen aff them boode." (Hofordning fra Christian II. Tid. D. Mag. 3. Række. I. 159.)

usyg, adj. ikke syg, karsk. "Um man wil **usyuk** i klostær faræ." (Gl. Siæll. L. I. c. 4.)

Usyn, et. ondt Syn; afskrækkende, modbydeligt Syn; slet Udseende. "Saa huer maa see Paa os **Usiun**, Exempel oc spee." (Hegelunds Susanna. 1578. f. 42.) "De bluediff oc skæmediff ved, at deriff venner skwlle se saadan heffn oc **wsyn** paa dem." (Jertegns Post. f. 29. b.) "At allæ **wsywn** paa tig scullæ see." (Hr. Michael. 1496. Gl. Udg. D. 1. Nyere Udg. S. 32. — Nyerup har forklaret det: "Du skal blive til et Vidunder." D. Digtek. Hist. I. 58.) "Sot oc syugdom haffuer plaget mig, saa at ieg selffuer seer stor **vsyn** paa mit legeme." C. Pedersen. (Vor Frue Tider. 1514. 2 E. 5.)

usynlig, adj. 1. som er ukiær, uheldig at see; som giver Usyn. "Jeg er wederstygeligh och **vsynlig** i din asyn." C. Pedersen. (Vor

Frue Tiber. 1514. 2 E. 8.) **2.** uanseelig, hæslig. "Effterdi hans Skickelse er **wsynligere**, end andre Folck." (Bibel. 1550. Es. 52, 14. — Luther: häßlicher.)

usæl, usælig, adj. ussel, uheldig. "Æn ær nokær thæn **usælugh** man, thær sin konæ hauær mæth hordom takæt, oc wil han hauæ thær logh foræ ællær bötær." (Gl. Sicæll. L. II. 28.)

Usæme, n. s. Splid, Uenighed. "At de skulle icke ocsaa der giöre **Wseme** oc tuedract i Troen." P. Tidemand. (Luthers Postill. 1564.) "Alt eders bedriff Er at liue, stiele oc göre **wsemme.**" (Reinike Fos. 1555. f. 246. a.) Jvf. **Usame.**

Utaal, et. n. s. Det som ei kan taales, Ondt, Fortræd. "Hwn giorde synæ bedlæ saa megeth **vtoll.**" (Riimkr. V. 740.)

utaknem, adj. utaknemlig. "Saa **vtacknemme** lade folk seg oc befinde emod hannom." Taussen. (Post. V. D. 1539. f. 276. b.)

Utaknemhed: Utaknemmelighed. "Altyd hadde de bewist den **vtacknemhed** emod den tilbudne Guds naade, som de nu almindelig giöre." Taussen. (Post. V. D. 1539. 53. b.) Derimod: "tacknemelige" smstds. 185. b.

uterig, adj. usømmelig, ureen, uhøvisk. "Naar it Barn — snacker slemferdelige oc whöffuisk: da skulle wi aluerlige straffe samme Barn for saadan **wterig** snack." P. Tidemand. (Luthers Post. 1564. III. f. 84.)

Uting, n. s. en slem, led Ting. "The lucthedæ werræ en noghen **vtingh.**" (Riimkr. V. 2413.) "Hwn spurde hannum: hwat **vthing** ther laa Wthi then bænck och göde saa?" (smstds. 1959—60.)

Utrevned, n. s. "Epicuriske Lefnet Gifver en skiden Priis, oc lönnis med idel **Utresned.**" Arrebo. (Hex. S. 24.)

Utro: Troløshed, Utroskab. "Hand betragted oc hues **Utro** oc Skade, hans egne Vasaller hafde giort hannem imod deris Eed." Hvitfeldt. (II. 636.)

utryg, adj. usikker, uformodet(?). "Vij greffue hans bane i krij **wtryg.**" (Riimkr. 2689.)

utrygd, adj. partic. utrygget, ubeskyttet.

"Thy ær theth sloth æn beddre vbygdh,
Æn byggeth och ladeth stoo vthrygdh." (Riimkr. V. 1091—2.)

Utykke, n. s. Mistykke, Misnøie, Ugunst. "Tha wor theris ret thennom lige god, om the wore komne i hans hadt oc **wtycke.**"

P. Eliæ. (Svar til H. Mikkelsen. 1527. f. A. 2.) "Thi fick hand snart stort Had og **vtycke** aff deris Forældre oc Frender." P. Claussen. (Snorre. p. 142.)

"Han kunde ey edhe eller dricke
For angest oc sorg oc meget u t y c k e."

(Flores og Blantzefl. 1509. f. 5. b.)

utæk, adj. synes her at være utaknemmelig. "Thy æst thu meghet **vthæk** om thu ælskær æy mech for swa stor kærlik." (Dff. Post. Ms. af xiv. sec. f. 133. a.)

utækkelig, adj. "At der bliffuer inthet i vore hierter, som hannum **uteckeligt** eller vederstiggelig kan were." Chr. Pedersen. (Jertegns Postil. 1515. f. 5. b.)

uvagtelig, adj. uvogtelig ɔ: ikke til at vogte sig for; uundgaaelig. "**Owackteligh** wadhæ." (1488. Cod. reg. 1580. 4to. f. 91. a. — *inevitabile* periculum.

Uveirlig: ondt Veir, Uveir. "Kuld, Frost oc anden saadan **wuerlig**." Vedel. (Saxo. 1575. Fort.) "De Danske löbe selff icke ram for vden, udi denne **wuærlig**." (smstds. S. 329.)

uvelbaaren, adj. uadelig. "**Uwælborn**." (Gl. d. Bibeloverf. 1 Sam. 2. 30. — *ignobilis*.)

Uvid, n. s. Afsindighed, Sindssvaghed. "Uten hanum kumer sua menföre til, ælder eth **uwith**." (J. Lov. I. 7.)

uvigelig, adj. som ei vil vige, eller give efter; fast, uforanderlig. "Saa wböylighæ och **wuigheligke** i ethers forsadt." Tausen. (Antsvar. f. D. 4.)

uvindelig, adj. uovervindelig. "Berillus.... ær gooth for uwinæ, oc for wathæ, oc i strith oc gör man **uwinnælyk** oc myld." H. Harpestreng. (Steenbog. 8.)

V.

Vaabenhuus (Wapnehws), n. s. bruges (efter Benævnelsen ved vore Landsbykirkers Hovedindgang) om Templets Forhuse i Bibel 1550. Ezech. 40, 8, 9, 15. og flg. "Den Port mod Norden — met hans Kammer, Vdskur oc **Vaabenhuss**." (V. 35. 36.) "I **Vaabenhusit** faar Porten stode thu Bord." (V. 39.) "Han ledde mig

hen ind i Templens **Vaabenhuss.**" (V. 48.) "Da löb alt Folcket til dem i **Vaabenhuſſt.**" (Ap. G. 3, 11. — Luther: Halle; Sv. Bibel 1541: *Förhus.*) — (Derimod: Forgaard. (L. Vorhof.) Ez. 42. 1.) — "**Wapnehws** fore templen." (Gl. d. Bibeloverſ. 1 Reg. 6, 3. o. fl. St.)

Vaade (waade, wadhæ), Tilfælde, Hændelſe, Fare. "The haffwe plat negtet gwdz forſiwn oc ſagt, at alting ſckeer aff ſlwmp och **waade.**" P. Eliæ. (Biſkopp. og Prelathers Gienſvar. 1533. f. P. 3.) "Giffwer ey een wærtzligh riddher ſik vth till alle **wadhæ.**" (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 17. a.) "Rædhes enghen **wadhæ.**" (ſmſtds. f. 18.) "Thenne wærdhens **wadhæ.**" (ſmſtds.)

Vaadedræt (Wadhedræt): Vaadd, Drætgarn. "At haue pantſet — Steen Baſſæ, Riddere, alle mine **Wadhedrætter**, ſom jech hauer i yſæfiördh, ſom er Grydæöræ dræt, oc Ladhehwlæ Dræt, for firæ lödhæ Marck oc firæ ſkylingrot, i geue penniggæ oc gængæ ſom ga i Siæland." (Dipl. 1443. — **Wadhedræt** og **Wadhedrætter** i ſamme Brev.)

vaadelig (wathælyk), adj. ſkadelig, farlig. "Warthær hun ſtampæth mæth win oc drukæn, tha dughær hun for hwærkyns **wathælyk** hog" (for vaadelige, farlige Hugg.) H. Harpeſtreng. (I. 36.) "Thæn annæn — hun ær æi ſwa kraftugh oc ſwa **wathælyk.**" (ſmſtds. II. 21. — **wathælyk** with lyf: farlig for Livet.) "Hwath er **wadheligher**, en thete leffnetz vſelheth?" (1488. Cod. reg. 1586.) "Hworlediſſ I waarlige leffue oc omgongiſſ ſkulle i denne **vaadelige** verden." C. Pederſen. (Jert. Poſtill. 1515. f. 195. b.)

Vaage, n. s. "en hellig Aften, paa hvilken de Pavelige vaager Natten igiennem." *Vigilia.* Moth. Isl. *Vaka.* Det forekommer ellers brugt for Vaageſtue.

"Min Jomfru, vil I til Vaage gaae,
Hr. Carl han er alt död." (K. V. Nyerups Udg. II. S. 40.)

Vaagenat (ſmlgn. **Vaageſtue**): Dands, Lyſtighed om Natten. Saaledes i Viſen om Stolt Signelille, der begynder:

"Det er i Nat Vaagenat,
Der vaage, hvo ſom vil;"

Signelille ſpørger Moderen: "Maa jeg gaae at vaage i Nat?" og Moderen ſvarer:

"Hvad vil Du i Vaagstue giöre?
Du haver dig hverken Söstre eller Brödre,
Og hverken Broder eller Maag,
Ikke skal du til Vaagstue gaae." (K. B. Nyerups Udg. II. S. 54—55.)

Det er tydeligt nok af Visen, at her ikke er Tale om Liigvagt, eller Vaagenat hos en Afdød. (I Vaagstue eller Vaagestue gaaer Betydningen af "Stue" ikke saameget ud paa Værelset selv, som paa Gildet, der holdes. Saaledes ogsaa i Ordene Barselstue, Julestue, Legstue; i Jylland.) "**Vaagenætter**, som skeer Valdborgmysse, St. Boels og Sct. hans Nætter, maa ingenlunde stedis." (Acta synodal. Roeskild. a. 1560. Paludan. Mag. f. Lidende. 4 Hefte. S. 24.)

Vaagestue: Ved dette Udtryk forstaaes vel oprindelig den ældgamle nordiske, hos Almuen paa Landet ikke aflagte Skik (jvf. Magnussens Eddalære. IV. 291) at Slægtninge og Venner vaagede over en Afdøds Liig, især den sidste Nat før Begravelsen (Liigvagt; jvf. Werlauffs biograph. Efterr. om Arne Magnussen. p. 32. Holbergs "Uden Hoved og Hale". 1 Act 5 Sc.: "I kan spare at fortælle dem (Historierne) indtil I kommer i en **Vaagestue**". I Melampe I. 4 Sc. nævnes "at holde Sørgestue"; formodentlig i samme Bemærkelse.) — I de gamle Folkeviser synes Ordet at bruges for: Gilde, Dands, Lystighed om Natten overhovedet. Vil man ikke antage dette, maa man forudsætte, at **Vaagenattens** eller Liigvagtens Lystighed (som man veed, endnu i Island drives vidt nok, f. Ex. til at lege Blindebuk og andre Lege) endog havde medført Dands; f. Ex. K. B. Nyerups Udg. II. 54. (See ovenfor under **Vaagenat.**) See ogsaa III. 389. IV. 247: "At gaae til **Vaagestue.**" — Jvf. Vedel Simonsens Skildr. af Kæmpevisernes Riddervæsen. Nord. Tidsskr. III. 210. (Han vil forklare **Vaagenat** ved vigiliæ eller Aftenen før en høi Fest; og tænker sig ved **Vaagestue** det s. s. Julestue.) At den omtalte Skik, at holde Liigvagt over Afdøde, har vedvaret i Danmark efter Midten af det 17de Aarh., og "at Liigstuer vare i disse Tider fast ligesom Julestuer formedelst saadan Liig=Vagts Færd, eftersom allehaande Julelege og Lystighed blev der gemeenlig af de forsamlede Giester foretagne": sees af Bircherods Dagbøger. 1664. Udtoget. S. 94. jvf. S. 117.

Vaand (Wondh), pl. **Vaande, Vænder**, n. s. Kiæp (*virga.*) "The kastæ hwer there synæ **wændær** ok the wordhe wendhe om til draghe." (Gl. d. Bibel. Exod. 7, 12.) "Ok thagh aff thæm synderlighe hwærie theres **wændher**, weth synæ frænskapæ, aff alle slæktenes höffdinghæ, tolff **wændher**, oc hwær theres naffn skalt tw owæn skriffwe sin **wondh.**" (smstds. Num. 17, 2.) "Ok moyses taledhe till israels sönær, ok allæ höffdinghæ gaffwæ hannom **wondhe** ællær **wændher**, wæth synderlighe hwærie slæktæ Ok the waræ tolff **wændher**, vtæn aarons **wondh.**" (smstds. Num. 17, 6.)

Vaande, see Vande.

vaanden, adj. egentlig vel: bekymret, omhyggelig for; eller, som man nu siger: bange for; vanskelig at tilfredsstille; kræsen. (Isl. *vandr*, difficilis, morosus; jvf. det gl. Sv. *vånda*, *vånna*, curare, laborare; s. Ihre. Gloss. II. 1081. Ligeledes A. Sax. *wandian.*) "Han scal eij wære **wondhen** at swar ther onde qvædher sendher." P. Lolle. (1155.) "Han skal ei vere **vonden** at svar, der giver en Anden onde ord." Samme. (1515. f. 92. b.) "Then ther gaar aff ræt vey, scal ei være **vonden** igen at gaa." Samme. (150. b. Nyerup. Nr. 1088.)

"Thi Lappen i det field slig Vildbrad vel behager,
Hand icke v a a n d e n er, men den til tacke tager." Arreboe. (Hex. S. 66.)

"Penning er ikke Herre **vaanden.**" P. Hegelund. (A B C af bib. Ordsprog. 1588. p. 52.) "**Vaanden**, kiælen, og hengende efter Verden." (N. Mich. Tistorph L. Pr. ov. Otto Kragh. 1668.) (See **beilevaand.**)

vaandes, v. dep. 1. klage, give sig af Lidelse, lide Smerter, være i Vaande. "Naar Man **wondhes**, tha wildes hanum Raadh." P. Lolle. (1506. Nyerup. Nr. 413.) 2. "At **vaandes** om en Sag" ɔ: tvivle om hvem man tør give Sag eller Skyld." J. Bielke. (Den D. og Norske Lovs summar. Indh. 1634. p. 98. Han udleder heraf V a a n d e s a g.)

Vaandesag, n. s. en ond, uvis eller vanskelig Sag; jvf. K. Ancher. t. jydske L. — Biskop Knud; i Ny D. Mag. VI. 197. II. 73.

Vaane (Vone), n. s. Formodning, Mistanke. (Isl. *væna*, at mistænke. Forekommer oftere i Bisk. Knuds Forklar. om Rettergang, fra xv. Aarh. F. Ex. "Om then **Vonæ** eller pröffuels

kommer dommer til at giöre dom." (Ny D. Mag. VI. 198.) "Toffuit barn er mad i **vaane**." (Toet Barn venter sig Mad, som er lovet det.) P. Lolle. (1515. f. 29.) Deraf: **vaanlig** (vonlig), adj. som er at formode; sandsynlig, rimelig. "Thet er **vonligt** at gialden ær gulden": (betalt.) (Ny D. Mag. VI. S. 198.) "Er thet **waaelicht**, at han haffdæ lyssæl meth hennæ." (smstds. S. 197.)

Vaanesag (Vonesag), n. s. Sag, Søgsmaal som grunder sig paa Formodning ell. Mistanke. "**Wonesagh** ær firæ lundæ; ien **vonesagh** ær falsk oc övæs æy" o. s. v. (præsumtio temeraria.) (Bisskop Knuds Forklaring. D. Mag. VI. 197.) (Jvf. Vansag. Riimkr. 1945. "Drotninghen hwn tijl meg tog **wan sag**." **Win**, *opinio*, suspicio. Jhres Glossar. T. Wahn, falsk Indbildning.)

Vaar, n. s. Voer, Edder, Materie. "Tha draghær thæt **waar** ut" (af Bylder.) H. Harpestreng. (Lægeb. II. 34.) "**Waar** i hiartærötær." (smstds. II. 55.) [Sv. *war; waras*, at sætte Materie, supporere. A. Sax. *wyr*. Jhre.]

Vadstøvler, pl. enten: vide Støvler til vade i Vand med? (som vi nu kalde Vandstøvler), eller af samme Oprindelse som Vadsæk? "Som hand haffde affcontrofeyet hannom met de paltede lompehofer eller **wadstöffle**." (Palladii Hosedievel. Kbh. 1556. fol. A. 4.)

Vag, n. s. Side. "I winstræ, i höuræ **waghæ**." H. Harpestreng. (Steenb. Fort.) "A winstræ **wagh**." (smstds. 2. 26.) "Annæn **wagh**" (paa den ene, paa den anden Side. smstds. 45.) Jvf. Rosenvinges Ordforkl. til K. Eriks Siæll. Lov. S. 339.)

vagre, v. n. streife omkring. "Lath mik ey længher **waghre** i thesse wilstighe." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 26. b.) "Qwynnen siddher y sith hws oc tw **waghrer** thusendmathe, ther paa at thu kant snæræ henne." (smstds. f. 22. a. — *Tu vayando mille modis eam illaqueas.*) (Smlgn. **vavre**.)

vagte (wakte), v. a., vogte. Imperat. "**wakte** at." (Gl. d. Bibeloversf. Deut. 18, 9. Jud. 18, 25; Ruth 3, 14. — *cave ne.*)

Vald, n. s. Vold, Magt, Vælde. (Jsl. *vald.*) "Oc mæth hanum giuæs **wald**." H. Harpestreng. (Steenbog. 35.) "Hauæ **wald** til." (Jydske Lov. III. 51.) — Deraf: "**waldagh**", adj. mægtig. H. Harpestr. (Steenb. 8.)

Valk: "De lade dem icke nöye met ſmaa oc lempelige **valcke,** men de maa haffue ſtore ſobeſer oc knuſte vid hoffuedet." (Reinike Foſs. 1555. ſ. 95.)

valke: "I mere oc mere mand **valcker** oc ſönderriffuer velluctendis Vrter oc Blomſter, i herligere oc kaaſteligere luct giffue de fra dem." (61. a.)

Valm, Volm, en. n. s. "Of han latæs innæn **walm,** tha ſættæs **walmæn.**" H. Harpeſtr. (Steenb. 28.) — Af det latinſke Udtryk, *si ferventi fuerit conjectus aheno, illico sistitur unda,* ſee vi, at Ordet bemærker: noget ſom er i ſtærk Kog, en kogende Kiedel e. d., uden Tvivl beſlægtet med "wællæ" koge (jvf. t. Walm, i Adelungs Ordbog.) "**Volm**", et Opkog; "**volme** op", *ebullire;* "**volme**", blive rød, hed i Anſigtet. (Moths Ordbog.)

Valrov, n. s. forklares i J. Lov. III. 24. "Hwat ſum man röuær af then dræpen ær æntigh klæthæ, eth wapn, ſilf æthæ penning, oc han baſthæ thet a ſic: thet ær **walrof.**" — "Fore **walrof** ſcal fæliæ tyltær eth, ællær bötæ ut thet, takit ær." (Sk. Lov. V. 27.)

vanarte ſig, v. refl. blive ſlettere, ringere; udarte. "**Vanarte** ſeg aff (ved) formeget ſelsswold." (Selvsvold, Selvraadig.) P. Eliæ. (Erasm. Roterod. 1534. f. 3.)

vanartes, v. dep. blive vanartig, ond i Sindet. "Naar ſom hun (en ond Qvinde) begynder at **wanartes,** da forwender hun ſin ſkickelighed." P. Tidemand. (Jeſ. Syrach. 1541. C. 25.)

Vanartighed, n. s. "Saa forlader han icke ſin **vanartighed.**" (Bibel. 1550. Syr. 12, 10. — Luther: ſeine Tücke.)

Vanbrug, n. s. Misbrug, uret eller ulovlig Brug. "For den **wanbrug,** ſom det er vndergiffuet, att det ſtundom ey adkommes ſaa retferdelig, ſom börligt wore." Tausſen. (1539. Sommerpoſt. 188. b.) "Som Söröffuere, der gribe oc fange it Skib vdi Haffuet, oc holde det ſiden met Vold vdi **Vanbrug.**" P. Palladius. (Om St. Peders Skib. 1553.)

"Saa lenge de, dissverr, den v a n b r u g dreff,
At Kongen omſier beſkemmit bleff."

Jac. Mattſøn. (Dav. Lyndſay. 1591. 177. b. jvf. f. 54. a.)

vanbruge, v. a. "Giff mig Afholds Gaffue, at ieg icke **vanbruger** din velsignelse." P. Pedersen Hie. (Liigpr. over Knud. Urne. 1622. f. Z. 4.)

vanbyrdig, adj. uadelig; jvf. Christian II. Haandfæstn. (Allens Actstykker. I. S. 24.)

Vanddrift, n. s. fri Drift med Qvæg og Fæ til et Vandingssted. Morten Rood til Vester Hunrop blev af Mariager Kloster tilstedet fri Fægang paa nogle Marker, som tilhørte Klostret paa Mors, paa Vilkaar, at han "ei skal forvrætte eller threnge wore Tiænere i öster Hunrop bort fra **Vatndrift** meth theris Fææ, eller i nogher anden modhe." (Br. af 1458. D. Mag. VI. 84.)

Vande, n. s. Vaande; ikke Vaande i den sædvanlige Bemærkelse: Smerte, Pine; men Skade, Vanheld. (Jvf. Ihres Glossar og Rosenvinges Ordforkl. t. Siæll. Lov S. 374.) "Den trediæ tijd singe the **wandhe**." (Riimkr. V. 2950.) "Och giorde meg meghen **wande**." (smstds. V. 4272.)

Vande, et. Om en Vandsamling, en stor Vandmængde; hos Taussen. Det høres endnu i Talesproget, f. Ex. om en stærk Skylregn: "Et øsende Vande.") "Der kan rinde wand wdaff hans Saa, oc hans sæd bliffuer til eet stort **wande**." Taussen. (1535. 4 Moseb. C. 24. — Luther: ein groß wasser. — Bib. af 1550 har: it stort wand.)

Vandebidsel: I en Regnskabsbog over Dronning Christines Udgifter for A. 1506 forekommer: "Item 6 Skill. fore Lær vdj thw **vandebetzele**." (Nord. Tidsskr. for Hist. m. m. I. S. 569.) — I et Inventarium fra Sorøe Klosters Ladegaard, 1538, Mand. næst før Vor Fruedag, forekommer bl. a. "ij tömer, ett **vandebedzfell**. (Dipl. Langeb.)

Vandel: Erstatning; Vederlag, Godtgiørelse. "Den lede Tyff, som vaare Höns monne laane, Jeg for (faaer) nu **vandel** faar min store Hane." (Reinike Fos. 1555. f. 54. b.) "At man skulde giöre **Vandel** oc Vederlag for hues Skade udi denne ubestand skeed er." Hvitfeldt. (I. 749.) "Swa at hans nadhe skulle ther engen **wandell** fonge fore." (Dommen over Poul Laxmand. 8 Nov. 1502. Rosenvinge. I. 28; jvf. II. 306.) "Och haffuer hand giort och giffuit mig ther, for Danmentz Bönn, **wandil** och Böder, epther myn wilge och Nöge." (D. Magazin.

III. 366.) "Ath ſwodanne gerninger, ſom Hr. Pouell Laxman giort haffuer emodt hans Nadhe ſkulle bliffue upynthe, ſwa att hans Nadhe ſkulle ther engen **Wandell** fonge fore." (Rigsraads Dom. 1502. Roſenv. I. 28.)

vandelig, adj. vaandefuld, ſmertelig. "Far man ilt i blæthær, tha ær thæſſæ mark til, man ræpær oſtæ, ok hauær blek lyt, thung ſiſn, fuult nættæ oc **wandælyk** doræn." H. Harpeſtreng. (Lægebog. I. 42.)

Vandrebroder, n. s. Reiſefælle, Ledſager paa en Vandring (eller Pilegrimsfærd,) Medvandrer.

— "Lampe den fromme Mand,
Som vaar hans vandrebroder offuer Land."
(Reinike Foſs. 1555. f 194. a.)

Vandtaar, n. s. Vanddraabe. "Ligeſom en **Vandtaar** er mod Haffuit." (Bibel 1550. Syr. 18. 8. — Luther: ein Tröpflein waſſers.)

Vandvoge, n. s. Vove. "Alle dine **Vandvoger** oc bölger gaa offuer mig." (Bibel 1550. Pſ. 42. 8. — Luther: Waſſerwogen und wellen.)

vanelſke, v. a. være fiendſk, uvenligt ſindet imod, hade. "Ath han aldregh ſkal ſinæ föſter **wanælſkæ** æller hathe y Sæng æller y Sæthe for then wetherwilghe ſom hanum wetherfor." (Landstingsvidne af 1433. Bornholm. D. Mag. III. S. 230.)

Vanfreid (Vonfregdh), n. s. *ignominia*, Vanære, Vanrygte, ondt Rygte. (ſ. Gloſſ. til Gammeld. Bibel.) "Liwgænde twngæ til jæmcriſtins **wanfrægdh**." (Danſk Poſt. Ms. XIV. sec. f. 90. b.) "Swa wæll meth **wanfreyd**, ſom met goth ryckthe." (1488. Cod. reg. 1586.) Jvf. **Freid.**

vanfreide (vanfregde, wonfreydhe), v. a. vanære, bringe i Vanrygte o. ſ. v. "I ſkullæ ey **wonfreydhe** ællær ſkændhe hannom" (non *exprobretis* ei). (Gammeld. Bibeloverſ. Lev. 19. 33. Om Størlevnet. Cod. reg. 1588. 21. a.)

vanfreidig (vonfreidigh), adj. uærlig, berygtet. "Forty at I ær **vonfreydigh** heller thræl." (15. Aarh. Ny D. Mag. VI. 189.) "Aduocat ſkal æy væræ **vonfredigh**." (ſmſtds. 184.)

vanføde, v. a. føde i Utide, *abortum facere*, **vanfødt** Foſter, *abortus*. Jon. Tureſen. (Vocabular. 1579. f. Z. 3.)

Vangiemmelse, n. s. "Af huilcken mands **wangiemmelse** yldt löff worder." (K. Eriks Slots og Gaards Ret. 1403.)

Vanhaab, n. s. Mishaab; Mangel paa Haab og Fortrøstning. "**Vanhob** og Vantroo." (D. Tidebg. 1497. Cod. Th. 553. 4to.) — Ligelebes: **vanhaabe**. "Jek **vonhobede** for myne fynders megelhedh." (smstds.)

vanhaabe, v. n. miste alt Haab, mishaabe; fortvivle. "Thij at at han **wanhopædhe** ok ophængde sik siælfver." (Cod. Reg. 4to. 1390. f. 103.) "Æy **wanhopænde** y sit fyndefall." (smstds.)

Vanhed, n. s. sædvanlig Skik og Brug. "Et fri ammit (Embede) ath halde efter sidh oc **wanheth**." (Ribe Smede-Embedes Skraa. 1450. 15. Jul. Geh. Arch.)

vankelig, adj. foranderlig, vankelmodig, omskiftelig. "Vestmer tenckte ved sig selff at Quindehu er **vanckelig** oc wstadig." A. Vedel. (Saxo. 84.)

vankelsindig, adj. ustadig, vankelmodig. "Det er bedre, at Dödsens Dag er skiult end obenbaret for off arme **vanckelsindige** Mennisker." A. Vedel. (Over Ingeb. Gyldenstierne. 1592.)

Vankunde, n. s. Vankundighed, Uvidenhed. "Er ther oc nogen, som star ey wel, Jeg beder eders nade y giffue det till, Myn **wankunde** meg theth wulde." (Riimkr. Tilegn. V. 42.)

Vankundelse, n. s. Uvidenhed, Vankundighed. "At ok om siælæn fynder wedh **wankwnnælsæ**." (Gl. d. Bibeloverf. Lev. 4. 27.)

vankundende, adj. uvidende. "En logh skal wordhe allæ samæn, swo wæl vtlænynghæ som jnbornæ, hwilkæ som fyndhe ikkæ widendhe ællær **wankwnnændhæ**." (Gl. d. Bibeloverf. Num. 15.29.)

vanlydet (vanlydt), adj. som giver Lyde, som vanhelder en Legemsdeel. "Den anden (Feil), at ieg haffuer it **vanlydt** Skaar vdi min Mund." Vedel. (Saxo. 1575. S. 153.)

Vanlykke, n. s. Uheld, Vanheld. "Hielp du denne **Vanlycke**." (Bibel. 1550. Es. 3, 6. — Luther: diesem Unfall.)

Vanmagt, n. s. Afmagt, Kraftløshed. "Af ræth Legommens **wanmakt**." (Nogre gudelige Bønner. 1509. Gotfr. Gehmen. A. 4.) "Ey orkede han ... ath standæ for ret **vanmacht** pa legemens veynæ." (D. Tidebog. 1497. f. 52.)

vanmægtes, v. pass. mister sin Kraft, svækkes. "Naar som hoffwethet er sywgth tha **wanmekthes** alle lymme." (1488. Cod. Reg. 1586.

f. 30. a.) "Aff thin talæs tystæ **vanmæktes** alle myne kraffter oc blegnæ myne kynder." (D. Tidebog. 1497.)

vanmægtig, adj. afmægtig, som er uden Kraft eller Evne, ikke i Stand til. "Icke fordi att ordet er y seg sielff vdueligt oc **wanmechtigt** dertil." Taussen. (Post. Vinterd. 1539. f. 150. a.)

vannytte, v. a. misbruge. "Nar mænniskæn **wannytiær** gutz godæ kreatur." (Gammeld. Post. Cod. R. 1390. f. 74. b.) "**Wannytiær** gutz nathæ." (smstds. f. 76.)

Vanraad, n. s. slet Raad. "Bagraad ere **Vanraad**." P. Syv. (Ordspr. II. 210.)

vansamlig, adj. "Myne wenær the saghe mit **vansamlighe** æruædhe." (Dsk. Post. Ms. af XIV. sec. f. 129. a.)

vansindig, adj. afsindig. "Kong Svend lod sin viisdom ... mere regere end deris galenskab, oc sagde at dette maatte io være it **vansindigt** Folck." Vedel. (Saxo. S. 323.) "Vacte dig derfaare, du daarlige oc **vansindige** Menniske." A. S. Vedel. (Den 90. Psalme. 1593. f. C. 6.)

Vanskabelighed, n. s. styg Skabning ell. Skikkelse; Vanskabning. "Der kand ingen malere paa iorden male hans flemme (stygge) **vanskabelighed**." (1515. Jertegns Post. f. 158. b.)

Vanskabned, n. s. "Hans legemes önckelige **vanskapnet**." (Dsk. Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 86.)

vanske, vanskes: 1. v. n. og dep. mangle, fattes, aftage, forringes, vantrives, svækkes, være utilstrækkelig. "Ok ther **wanskædhis** win" (ved Bryllupet i Cana). (D. Postill. 14. Aarh. Cod. Reg. 1390. 4. f. 53.) "Hwre meghet thu thrifs æller **wanskæs** ij godhæ." (smstds. f. 50.) "Nar guth kaller mek af thette lif, æller iæk **wanskæs** innen (forinden) vd at giuæ thessæ foræ sauthe penningæ." (Dipl. 1412. Roeskilde.) "Oc wille dog inthet föle till eder sielff, oc besinde hwad eder **wansker**." Taussen. (1539. Post. Sommerd. 264. a.) "Vare thet swa at mig **wanskædh** i the ty lödy mark byreiding pa thæn faresaudhæ S. Michils dagh." (En Panteforskrivning. 1399.) "The som söghe effther herren skulle ey **wanskes** i alth goth." (1488. Cod. R. 1586. f. 9. b.) "Alle mennefkes twnghe **wanskes** at sighe hwat syndhe the göre." (smstds. 13. b.) "Huilcken Bonde som **vandsker** i Ægt, da skal Kongens Embedsmend leye Vogne, oc

den som **vandsker** skal betale Lönen med tre Marck." (K. Olufs Haandsk. 1376. Hvitfeldt. I. 558.) "It mennifke, som **vansker** rigdom oc begerer hielp." (Reinike Fos. 1555. f. 276. — dem rykedom **entbrecket**.) 2. v. a. svække, fordærve. "Øghn of the **vanskæs**." H. Harpestreng. (I. 13. S. 52.) "Knæ **wanskæs**." Samme. (I. 41.) "Oc lætær i thæns manz næsæ thær brathælik **wanskæs** af nokær siucdom." Samme. (I. 63 og fl. St.)

Vanske (Vonskæ), n. s. Mangel, Feil, Brøst. "Iet ær naturligh **vonskæ**, som ær döwæ, dommæ oc galnæ." (Omtr. 1500. Ny D. Mag. VI. 184.) "Den **wonske** oc krenckelse, dit legom haffuer faaet." Taussen. (1539. Sommer-Post. f. 209.) "Thy at vy haffue hört, at hær i alle lande ær **vanskæ** om mynth, at han er ey i landen." (Dronn. Margrethes Forordn. 1496. K. Anchers Lov-hist. II. 560.)

Vanskelse, n. s. Mangel, Feil, Lyde, Skade. "För æn the granlighe wetæ sin **wanskilse**." (D. Postill. 14. Aarh. Cod. R. 1390. 4. f. 54.) "Alle de **vanskelser** som nogen haffuer hagt paa sin krop." (Jertegns Post. 1515. f. 125. a.)

vanskipet, adj. (s. skipe), ilde lavet; ilde beskaffen, fordærvet. "Syndugh ok **wanskipædh** hugh ær sig sielff pinæ." (Cod. Reg. 1390. f. 106. b.)

Vansmag, n. s. Afsmag, ond Smag. "Det er gaat Vand, som haffuer ingen **Vansmag** oc ingen ond Luct." N. Mich. Aalborg. (Lægebog. 1640. f. 21.) "Oc kunde vel vere, at Flesket haffde en **vansmag** der aff." A. Bedel. (Saxo. 58.)

vansmagelig, adj. ilde smagende; fig. modbydelig. "Da bliffue alle legemelige begerelser hannem **vansmagelige**." (Jertegns Post. 1515. f. 144. a.)

vansmagende, adj. som har mistet sin Smag, usmagelig, ildesmagende. "Men om Saltet vorder **vansmagendis**, huor met skal det worde smagendis igen." H. Michelsen. (Nye Test. 1524. Luc. 14. 34.) "Der er ingen mad, ingen vlöcke saa ond oc **wansmagende**, at det jo worder behageligt og welsmagende." P. Tidemand. (C. Huberinus: Om Guds Vrede. 1543. f. 95. a.)

vansmægtig, adj. kraftløs; svækket. "Den som bliffuer **vansmægtig** paa sit legeme, Eller paa nogen aff sine lemmer." — "De

vansmectige lemmer oc ledemode." C. Pedersen. (Om Urtevand. 1534. f. 58.) ("**Vansmegtelse** efter Siugdom." smstds. "**Vansmegtelse** oc svimelse." smstds. f. 26. b.)

Vansnilde, n. s. Affældighed paa Siæl (og Legeme); egentlig: Uforstand, Uklogskab. "Hand som vndskyldede tilforn sin Alderdoms **vansnilde** met Ord." Vedel. (Saxo. 1575. S. 472.) "Hos den vdleffuede gamle Fader for sin Alderdoms **vansnilde**." (smstds. S. 8.) "Alderdom oc Ælde kommer met megen **vansnilde**." (smstds. S. 173.)

Vanstyrelse, n. s. slet Styrelse, Regiering. "Den skade som Rigens Mend oc Almue haffuer for **Vanstyrelse**, Offuervold oc Forsömmelse." Hvitfeldt. (4to. 3die Part. Chron. 1603. S. 541.)

vanstærk, adj. svag, kraftløs. "I huore **wansterck** hans fiende er." P. Eliæ. (Overs. af Er. Rot. 1534. 7. b.)

Vansæme, Vonsæmie, n. s. har samme Bemærkelse som **Usame**: Ufred, Uenighed, Splid, Tvedragt. "Tha ieg hade danmarks rigæ foth, tha fik ieg oc **wansæmæ**." (Riimkr. V. 2400.) "Trættæ, kiiff ællær **wonsæmiæ**." (Gl. d. Bibeloverf. Jud. 12. 2. — *disceptatio.*) "**Wonsæmiæ** ællær trætæ." (smstds. Jud. 12. 1. — *seditio.*) (At **wonsæmmæ** ɔ: være uovereensstemmende: i Hieronymi Fortale til Kongernes Bøger.)

vant, adj. "For thi ær thæt **want** (*mos est*) at siuthæ hænnæ." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 44.)

vante, v. n. (eller **vantes,** v. d.) mangle, fattes. "Tha **wanthe** (vantede) ther enckthet anneth vthen at framsighe dommen." (1488. Cod. R. 1586. f. 65. a. — Lat. *iam nil deesset, nisi sententiam publicari.*)

Vantro, n. s. Mistro. "Oc hauer man oc ther fore een **wantro** til honum." (Kbhvns Privil. af K. Christopher. 1443.)

Vantrøst, n. s. Mistrøst; utrøsteligt Sind. "Ath trenge saa mange fattige mennifcker wdi **wantröst** oc misshob, fraa liff oc welferdt, arff oc eje, hustrw oc börn, frender oc wenner." P. Eliæ. (1527. Svar. t. Hans Mikk. f. J. 4.)

vantækkes: mishage; finde Mishag i. "Thessæ gærninghe **wanthæktes** then grymmæ orm, oc hannem affwindhes with them." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 82. a.)

vanvittig, adj. uklog. "Wfornymstige mennifkeff **vanwittige** mwnde." Chr. Pedersen. (Jertegns Postil. 1515. f. 132. a.)

Vanvittighed, n. s. Ufornuftighed, Uklogskab. "Her haffue wij ith wor wforstaandighetz oc **wanwittigheds** Exempel." P. P. Rosæfontan. (Corvini Postill. 1539. II. f. 14.)

vanvorde, vanvurde, v. a. ringeagte, sætte ringe Priis paa. "Jeg maa ei felv **vanvurde** faa oc fpotte Mit Legems Leer oc Muld." (L. Thura. 1700.) "Dette fortröd Kong Rörick, at en Tydfkis traadzighed fkulde **vanuorde** alle Danfke Mends mandom." Vedel. (Saxo. 1575. p. 52.) "Her höre de, huo hand er, fom de haanligen foracte oc **vanuorde.**" A. S. Vedel. (Ni Præd. over den xc. Psalme. 1593.)

vanvordig, adj. og adv. uheldig. "Huorfomhelft hand drog frem, fkickede fig alting **vanuordige** oc ilde." Vedel. (Saxo. 1575. p. 15.)

vanvoxen, adj. ilde voxen; liden af Væxt. "Huad er vor Keyfere andet end en liden oc **vanuoxen** Mand?" Vedel. (Saxo. S. 519.)

vanægte sig, v. r. "Een god fön, ther icke **wanægter** feg." P. Eliæ. (Er. Roterod. En chr. Fyrstes Underv. 1534. f. 3.)

varagtig (worafftig), adj. bestandig, vedvarende, udholdende. "Ligefom denne werdfens förfte holder fine **worafftige** ved vgudelighed." Taussen. (1539. Postill. Vinterd. f. 88. b.)

Varagtighed (varafltighed, worafftighed), n. s. Bestandighed, Udholdenhed. "The fæm thræn fom herræn opgik til korffet, thet fyrftæ war kierlighet, thet annet war tholligbet, thet tridiæ ödmygbet, thet fierdhæ **varafftighed.**" (Danfk Breviar omtr. ved 1500. Cod. Reg. 1613. 4.) "Saa holder Gud oc fine y **worafftighed.**" Taussen. (1539. Post. Vinterd. f. 88. b.)

Vard, Vord (Warth, Word), n. s. Vagt. (Isl. *vördr.*) "Huo fom forfömer fin **Word** eller wegt." (Fred. II. Gaardsret. 1562. §. 9.)

varde, v. a. "Huer mand fchall fiit lyus eller anden yldt **warthe** oc foruare." (K. Eriks Slots og Gaards Ret. 1403.)

varde, v. n. vorde. "Ok **warthæ** ungæ." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 38. — *funt.*) "Han ma **warthæ** döf." (smstds. 43.) "En fteen thær **warthær** af et diurs nættæ." Samme. (Steenbogen 37.) Iøvrigt bruges det hyppigst til at danne Verbernes passivisse Form.

Vardklokke (Wardklocke, Wortklocke), n. s. Vagtklokke, (som den ogsaa benævnes sstds.) der ringedes Aften og Morgen naar Nattevagten

i Stæderne begyndte og var til Ende. "Eenhuer forware sin wacht natten ofuer, till des at forte **wardklokke** eller timeklokke höris." (Dronn. Margrethes alm. Stadsret. §. 53.) "**Wardklocke** eller timeklocke." (smstds.; s. Rosenvinges Gaardsretter. S. 511.) "**Wortklocke.**" (Kiøbenh. Stadsret. 1443. VI. 26.)

vare, v. a. passe, røgte. "Huer Hoffmand skal were plictig selff at rögte och **ware** thend Hest, han rider, och at **ware** oc wiske thett Harnisch hand förer." (Fred. II. Gaardsr. 1562. §. 28.)

Varegierd, n. s. Varetægt, Bevogtning, Bevaring. "Saa at du skalt giöre deg et harnske Kammer (Harnisk-Kammer), der du kant haffue wdi til **waregierd** allehonde vobn af det guddommelige ord." P. Tidemand. (C. Huberinus: Om Guds Vrede og Naade. Magd. 1543. f. 79. b.) "At du haffuer altid Gudz ord til rede oc **waregier.**" (smstds. S. 84. a.)

Varetægt, n. s. 1. Opmærksomhed, Agtsomhed, varetagende Omsorg. "At wy altyd skulle leffue y saadan orwaagenhed oc **waaretecht,** ligesom wy wilde holde hwer den dag wy leffue for den siste dag." Taussen. (Post. Vinterd. 1539. f. 15.) 2. Vagthold, Vogtning, Tilsyn. "Der wore hiurder .... som hiolde wagt oc badde **waaretegt** paa deres hiord om natten." (smsteds. f. 39. a.)

varkunne, v. n. blive vaer, kiende, kiendes ved, faae Kundskab om. "Hun **warkunnædhe** theræ blygdh" (Undseelse). (Gammeld. Postil. Cod. R. 1390. f. 57.) "Han lagdhe græteligbe toræ til ropit (Raabet) at mænnisken skulde **warkunnæ** hannem." (smstds. f. 147. b.) "Han **warkunnædhe** syndughe mænniskæ, ok badh for them." (smstds. f. 110.) "Han önckede oc **varkwnnede** sigh offuer thin moderlige dröffuelse." (Dansk Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 131. b. — Smstds.: **varkwnnelicht** tolæmod.) "Hwo formaa so faderlige oc myscundelige ath **varkunne** mek." (smstds. f. 61. b.)

Varkunnen, n. s. "Hwo som seer syn brodhær nötthærtugh oc lucker hans helpp oc **warkunnæn** offwer hannem." (1488. Cod. Reg. 1586. — Den latinske Original har kun: & *clauserit viscera ab eo.*)

varler, varlig, adv. varligen. "Hwą sųm hænnæ æſlær andær etærfull yrtær wil takæ til lækydom the skųlæ **warlyk** göre thæt

at the fangæ æi dööt thær af ællær annæn wathæ." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 21.) "The mughæ hænnæ **warlær** bathæ mæt." (smstds. II. 10.) "**Warlær.**" (J. Lov. II. 16; jvf. K. Anchers Ordforkl.)

Varned, Vorned (Warnæth) og **Varthned,** n. s. Borgen, Sikkerhed. "At fæltæ **warnæth til**", stille Borgen for noget. (Er. Sicell. Lov. I. 48.) "Tha skal (han) hanum **warthnæth** fættæ, at han skal standæ hanum til rættæ." (smstds. II. 51. Rosenv. Udg. S. 134.) "Tha skal annær bofastær man i **warthnæth** for hanum gangæ." (smstds. III. 22.)

Vartavl, Vartavle, n. s. Brætspil. (Tavlebord: Bordet, hvorpaa der spilles.) "Som de vaare vdi deris lystigste maade, begerede Kong Suend it **Vartaffuel** .... Endog de icke komme til Leegs met huer andre, thi der vaar intet Tafflebord for haanden." Vedel. (Saxo. 1575. p. 348. — S. 204 nævnes **Vartaffel** og Tærningen, som brugtes ved Spillet.) "Een meglugh dobler oc speler paa **warthaffwel.**" (1488. Cod. Reg. 1586. f. 140. b.)

"Den meste leeg var kaartenspil,
It Vartaffel brugtis ocsaa der til."

Jac. Mattssøn. (Dav. Lyndsay. 1591. f. 159.)

Det kan bemærkes, at i et Hofregnskab fra 1397 for Hertuginde Margrethe af det Brunsvigske Huus (Enke efter "Otto de Quade", som havde Landet Goettingen; d. 1394) i hendes Enkestand paa Huset Hardegsen, forekommer **Worptafelbreit** ɔ: Bræt til at kaste med Tærninger paa. (Archiv des hist. Vereins f. Nieder-Sachsen. 1849. S. 18.)

Varte, n. s. Vorte. (Isl. *varta.*) "Hun dughær for thæt köt thær waxær i Ögnæ næstæs (ɔ: næst æns) **warthær** of bun stampæs oc lægs with." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 54. — *verruca.*)

Vask, n. s. daarlig Snak; Sladder: (*nugae*; jvf. T. Gewäsche.) "Aarkelöffhed, som er moder till alt sqwalder oc **vask.**" C. Pedersen. (Jert. Postill. 1515. f. 86. b.)

vaske, v. n. bruge mange unyttige og daarlige Ord; sludbre, føre Sladder; bagtale. [Det synes at være ligefrem overført af det tydske waschen ("unbedeutende Sachen mit einer vorzüglichen Geläufigkeit der Zunge vortragen". Adelung; hvoraf: Gewäsch.

Til samme Ordfamilie hører ogsaa vort Vaas. Nærmest svarer vaske vel til det nu brugelige sludbre, ligesom "schwatzen" til sladbre.] "Alligeuel de kunde vaske oc pladdre meget der om, saa foracte de dog Gud oc hans barmhertighed." P. Tidemand. (Luth. Postill. 1564. II. f. 65.) "Han bleff paa Kircke gaarden, eller anden stedz der hoss, oc snackede oc vaskede met andre bönder." C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 79. b.) "Qwinder oc mend som altiid ere vstadige oc sqwaldre, vaske oc tale stedse löffactige ord oc snack." (smstds. f. 81. b.) "Som de göre, der langsommelige æde oc lenge dricke, de vaske meget, och meste parten er lögn der iblanth." (smstds. f. 154. b.)

"Tale og vaske paa huermands Bag,
Som kand ey selff suare til sin sag."
P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. 11. a.)

Vatle, n. s. Valle. "En wæg alt til watlæn ær af sykt." H. Harpestreng. (Kogebog. 3.)

Vatn (watn), n. s. Vand. Findes næsten overalt i gl. dsk. Bibeloverf., dog ikke altid i sammes sidste Trediedeel. pl. "**watnænæ**" (smstds. Ex. 7. 15). Saaledes ogsaa "**watnæ**" at vande. (smstds. Gen. 29. 2. 3. Ex. 2. 17.) "**Watnæt**" (smstds. Gen. 29. 11.)

vavre, v. n. vanke om. "Finne wechtere nogher man vm natte tiidh **wawrende** vppa gaden sidhen IX ære slaghne." (Kiøbenh. Privil. af K. Christoffer. 1443.) Smlgn. **vagre**.

Vavren, n. s. "Hwgsins **waffren** æller bekombrilsæ weth theth som fafænkt ær æller wlofflikit." (Dsk. Postil. Ms. af XIV sec. f. 163. b.)

Vax, n. s. Vox. (Isl. *vax.*) "Guul æns **wax.**" H. Harpestreng. (Steenbogen 36.)

vaxe, v. n. voxe. (Isl. *vaxa.*) "Hun dughær for thæt köt thær **waxær** i ögnæ." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 54; jvf. I. 55. II. 10. 22.)

vedbør, v. n. "Ther er tha icke som **wedburdhe** aff Klogschaff oc wiisdom." P. Eliæ. (En kort Underv. til en chr. Forening. 1534. fol. B. 2.)

Veddeskat, n. s. "Haffde nogen aff hans Naade Gods til underpant, til vilkorspant oc **veddeskat** med rette." Hvitfeldt. (I. 475.)

vede, v. a. vise, bevise, udvise imod, give, yde, skaffe, hielpe til, unde. (Isl. *veita*.) "Slig æræ skal han mig **weedhæ**." Hr. Michael. (Riimv. 17. 2; jvf. 99. 4.) "Wilt thu mig thettæ **wedhæ**?" (smstds. 86. 1.) "Heder och ære, som mig war **weet**." (smstds. 17. 4.) "At **wedhæ** en bön" (ɔ: opfylde. smstds. 12. 2; jvf. 23. 2.) — imp. "**wethæ**" (smstds. 27. 1.) partic. "**weedt**" (smdsts. 85. 2.) — "At **wetæs** bön." H. Harpestreng. (Steenb. 52.) "Jeg **wetthæ** them skienk." (Riimkr. 5030. 1650.) "Iudhernæ the **wethæ** meg then bön." (smstds. 2583; jfr. 2192. 2941.) "Stor kærliched the meg **wethæ**." (smstds. 4616.) "Then hedher ieg them ther **wethe**." (smstds. 4676. 4792.) "Som han willæ danskæ tha **wedhe**." (smstds. 2810.) "Jeg wil edher jærteghen **wedhe**." (smstds. 3115.) "Stoer ære lod han hannum dog **wede**." (smstds. 4362.) "Gud henne then gaffue **wethe**." (smstds. 4976.) — Endnu bruges den Talemaade: at **vide** een Tak for (være een Tak skyldig?); i Riimkr. B. 153 forekommer: "at **wide** och giöre syn almw gaffn"; som uden Tvivl er samme Ord. (Om dets hyppige Brug i ældre Svensk, see Ihres Gl. Jvf. ogsaa vide i Nyerups Ordforkl. til K. V. I. 443.)

Veder, et. n. s. Veir, Vind. "Ther hedhen fik ieg goth **wedher**." (Riimkr. B. 3966.)

vederbinde, v. a. forbinde, forpligte sig. "Ok **wedherbynnæ** off ok waræ arwingæ then foresawthe Hærre Johan ok hans arwingæ all Ræt ok arff, swm off ær pa arwet i the föresawte Gotz ... at fry ok at frælsæ foræ hwærs mands atalæ." (Diplom af 1397.)

vederfares, v. pass. "Huor om det er, at de ville bede, det skal **vederfaris** dem aff min Fader i Himmelen." (Bibel. 1550 Matth. 18. 19. — Luther: Das soll ihnen widerfahren. — Chr. Pedersen: Det skulle de faa af min Fader.)

vederfriste, v. a. forsøge, prøve paa. "Annen tidh **vederfrestædhe** jödhenæ at skiutæ hannem nedher aff eet högh klint." (Cod. R. 1390. f. 130. b.) "Alle the som **wedherfrestæ** at göræ naghet got." (smstds. f. 123. b.)

vedergaae, v. n. vedgaae. "Han willæ ickæ ther **weder gaa**." (Riimkr. 746.)

Vedergang, n. s. Vedgaaelse, Tilstaaelse. "Tha schulde the haffue ... delet effter Landzlag, effter thy ther fighes næy fore Roff, oc wor ey **wethergang**." (Dom af A. 1417. D. Mag. I. p. 368.)

vedergiøre, v. a. giøre noget imod det, en anden giør, giengielde, betale (vedergielde), erstatte, giøre fyldest. "Saa gierne havde han det **vedergiort**, kunde han have faaet den Evne." (K. V. Nyer. Udg. I. S. 30; jvf. Partikelen **veder**, I. 1 og 2, i Ihres Glossar. II. p. 1088.) "Da Kong Erich faadan fkade faaet haffde paa fit Land, tenckte han til, huor hand det **vedergiöre** fkulde." Hvitfeldt. (I. 279.)

vederkiende sig, v. r. skrifte, bekiende og angre sine Synder. "Wden han **wederkiender** feg, oc begynder att hade oc angre fijn fynd." P. Eliæ. (Imod Malmø-Bogen. 1530. D. Skr. p. 420.)

Vederkiendelse, n. s. Erkiendelse, Poenitentze. "Huert mennifke ... fkulle fare did ... oc lade fig indfcriffue til en **vederkendelse** at han vaare vnder keyferen." Chr. Pedersen. (Jertegns Postil. 1515. f. 23. b.) "Til een vdermere **wederkennilfe** oc fastheet her om ær myt Incigle, met flere dandemends fom ieg ther tilbedet baffuer — — hengde for thette breff." (Dipl. membr. 1478.) "**Wederkiendilfe**, fom kaldis penitentze." P. Eliæ. (Imod Malmø-Bogen. 1530. Dsf. Skr. I. p. 409.) "Scriftemaal, fom er een part aff **wederkiendilfe**." (smstds.)

Vederkiøb, n. s. Gienkiøb af det, som før var solgt, særdeles i Retssproget: et Salg, hvorved Sælgeren betinger sig Gienkiøbsret i en vis Tid. Ordet forekommer i Bemærkelsen af et Slags Pant (der overdrages med Gienkiøbs- eller Indløsningsret; jvf. K. Rosenv. Afh. "om Pant i ældre Tider." Jurid. Tidsfk. 25. Bd.) "Nu hafwer myn kære Brodher Hr. Benth Bille, Ridher, Jörgen Daa tiil eth **Wedherkiöb** fornæ Gorde, meth faa fkeel ath the ighen maa Köffwes ath Sti Lauritz Dagh." (Dipl. 1409.) I Forveien hedder det i Brevet, at Hr. Benth Bille, for 100 Gylden, som han kiendes at være sin Broder skyldig, haver ham "fwll macht gyffwet 2 myne Gorde i panth wt at setthe for forne Sum Guld." "Hun hagde ... follt Jörgen Urnne nogett bindes Guodtz ... till eth **Wederkiöb**, att therfom hun icke kiöbte famme Guodtz igenn indenn trye famfelde Aar" o. s. v. (Dom af 1550. Rosenvinge. I. 136.) "Eyedom, mand fælger til

vederklöb: *fiduciaria venditio.*" Jon. Turesen. (Vocabular. 1579. Aa. 4.)

Vederknur, n. s. Knurren, trættekiær Kiv imod Nogen. "Naar Manden, formedelst deris wtilborlige oc wlidelige **Gienkiff** oc **Vederknur,** opeggis til större vrede." (Huusfred, overs. af N. H. Neraw. 1575.)

Vederlagsmand, n. s. "Ther mett sijn hellige död oc pijne er bleffuen een mijddeler oc een **wederlawff mand** emellom Gud faders börlige wrede oc werdsins wfordraffuelige synd." P. Eliæ. (Imod Malmøbogen. 1530. Danske Skr. I. S. 359.)

Vederlov, en. (**Vitherlogh**), n. s. Straffelov. "Höfthings ræslæ oc landæns **withær logh.**" (J. Lov. Fort.; jvf. Rosenvinge i Nyt Jur. Arch. XVII. 129 og flg. og hans Anmærkn. til Gaardsretterne, S. 579, om Forskiel imellem **Vitherlog** og **Vitherlag** [withir **lagit,** derimod **wetherloghin.**]) I nedenfor anførte Sted maa vel "Guds **Vederlov**" bemærke Guds Forbud, eller at Sagen, her handles om, var falden i Rette paa en Helligdag, og derfor udsat. "Oc vor y Dag theris rette Dag at möde, effthersom vii tilforne fore Gudtz **Vederlog** same Sag till y Dag opsaatte." (Rettertings-Dom. 1540. Rosenv. I. 33.) See: **Viderlov.**

Vederløsning, n. s. Gienløsning, Indløsning. "Eyedom, som mand i pant haffuer til **vederlösning:** *fiduciaria possessio.*" Jon Turesen. (Vocab. 1579. f. A. a. 4.)

Vedermaal, et. n. s. Gienmæle, Forsvar. (Deraf: **Vedermaals-Thing.**) "Dömmer man dog icke ... nogen Misdedere ... fra sit Liff, förend hand kommer til **Vedermaals Ting,** oc beuisis sin Gierning offuer met sand Vidnesbyrd." A. S. Vedel. (Den 90. Ps. f. G. 6.)

Vedermod, n. s. Modgang, Krænkelse. "Kommer nw alle till mig I som haffue hafft arbeyde, **vedermod,** och ere trætte." C. Pedersen. (Jert. Postill. 1515.) "Eller hans wenær, eller frænder, eller Swönæ kunnæ til scadhæ kommæ, eller til hinder, eller wvilgæ, eller **wethermodh** i nogræ handæ madhe." (Et Orfeidebrev af 1421.) "De motte komme i stor skade oc **vedermod.**" C. Pedersen. (Jert. Postill. 1515. f. 118. a.)

vedermodes, v. dep. blive ilde tilmode, bekymres, ærgre sig. "Hun skal holdhe segh madhelighe vedh wegh (bløb) madh —

oc ey wredes eller **vedhermodes**; thet er hennes liff hielpeligth." (Lægebog xv. sec. Cod. Thott. 249.)

vedermodig, adj. fortrædelig i Sindet, vanskelig at omgaaes. "Det er Quindfolcks art oc natur, at de vdi begyndelſen ere **vedermodige** oc gienſtridige." Vedel. (Saxo. 1575. p. 6.)

Vedermæle, n. s. "Imod fornævnte Vidne var Albed til **Vedermæle**." (Docum. i Mads Ravns Sag 1634.)

Vedermælsting, n. s. "Hetherlig oc welburdig man Beynt Bille haffde ſyne thinghöringe ther innen ſtocke offuer Niſs Vnckerſſön, oc Niſſ war ther til **wethermælsthingh** met hannum." (Et Tingbrev af 1472.)

Vedernavn, n. s. 1. Binavn; *cognomen*. Chr. Pedersen. (Vocabular. 1510.) 2. Øgenavn. "Den wtacknemmelige Almue gaffue hannem her aff it haanligt **vedernaffn**." Vedel. (Saxo. 1575. S. 152; jvf. S. 156.)

vederordig (werordig), adj. "At ieg kand were ſaadant et vheldigt, vgudeligt, **werordigt** oc forſtocket menniſke." P. Tidemand. (C. Huberinus: Om Guds Vrede og Naade. 1543. f. 38. a.) See **vedervordig**.

vederqvægnes, v. a. vederqvæges. "Ok Sawl **wedhærqweghnedæs** ok fek lætere." (Gl. d. Bibeloverſ. I Sam. 16. 23.) "Han **widhærqwegnethæs** andin." (ſmſtds. Jud. 15. 19. — *refocillabat spiritum*.) "The æræ **widhærqwegnæthe**." (ſmſtds. II Sam. 16. 14.)

vedersige, v. a. modſige, tilbagekalde; afſige ſig fra, forſage. "Derfaare bede de Gud förſt om Syndernis forladelſe, og **vederſige** Synden, og ſiden begere ſtraffens Formildelſe." A. S. Vedel. (Dav. 90. Pſalme. 1593.) "Wden han **wedherſigher** ok forlater alt thet han haffwer." (Gammeld. Poſtill. Cod. R. 1390. f. 59. b.) "Jeg **vederſiger** dig oc alt dit onde ſelſkaff." Jertegns Poſt. 1515. f. 109. a.) "Ther til met **wederſaffdhe** iegh ochſaa Jeſum Chriſtum met ſyn werdſkyld." H. Tausſen. (Antſvor. 1529.)

Vederskifte, n. s. "Then offræ guth, ſom gör miſkund meth then fattege ok guth ſkal atergældæ hannem hans **wedherſkipte**." (Danſk Poſtil. Ms. af xiv sec. f. 59. b.)

Vederstin, n. s. Gienstin (Modstin.) "Dersom Siælen kunde vifis, oc den kunde gifve **Vedderskin** fra sig udi nogen Materie." B. Thott. (Seneca. II. 67.)

vederstaae, v. n. modstaae. "Hvilckett Afladt wor hellige fader Paffven haffde giffvit Konningen aff Cypren til hielp oc tröst at **wedderstaa** de *Turcis* met." (Brev af K. Christian. I. 1455. D. Mag. I. 352.)

vederstygge, v. a. modstaae, stride imod, være fiendsk imod (jvf. **stygge**, og heraf det endnu brugelige **vederstyggelig**). "Huilcket huer mand, som menigheden well will, **wederstygger** oc hader." P. Eliæ. (Overs. af Erasm. om en chr. Fyrste. 1534. 23. a.)

Vederstyggelse, n. s. Modbydelighed, Fiendskab til noget. "Att elske dygd oc att haffue **wederstyggilse** till ald fwlhed." P. Eliæ. (Overs. af Erasm. 1534. 50 a.) "Ath de fonge **vederstyggelse** till synden och kerlighed till at tiene hannem (den hellige Aand) meth." (Jert. Postil. 1515. f. 162. b.)

vederstygges, v. dep. føle Afsky, Modbydelighed for. "Jeg hader lögn oc **vederstygges** ved hende." Chr. Pedersen. (Overs. af Dav. Ps. 1531. f. R. 1.) Jvf. **stygge**.

Vedertægt, n. s. "Att stæders fred oc landescick oc **wederteckt** schulde icke offuertrædis oc brydis." P. Eliæ. (Er. Roterod: En christen Fyrstes Underv. 1534. f. 37. a.)

Vedertørft, n. s. Nødtørft, Fornødenhed (Tarv.) "Offwer thyn ytherste **withertörffth**." (1488. Cod. R. 1586. f. 19. b.) "Redher wore gæsther madh oc theres **wedhertörfft**." (smstds. f. 105.) "Myn Siæls oc legemes **vedertörfft**." (Dansk Breviarium. 1497.)

vedertørftelig, adj. fornøden. "Skip ær **wedherthorfftelikt** til at faræ ofwer watn meth." (Dansk Postill. Ms. af XIV sec. f. 71. a.)

vedertørftig, adj. trængende. "Han er födh fattigh oc **wedhertörffthug**." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 9. b.)

vedertørve, v. a. behøve, trænge til. "Hwilken æy **wederthorff** som andræ prester, först offre offor for sine synder, ok for folksins synder." (Cod. Reg. 1390. f. 35. b.) "Oc bethre met swo meghit som **wethertorff**." (Malmøes Privil. 1415.) "Om han Hest **vederthörf**." (St. Knuds Gildeskraa.)

Vedervillie, n. s. Uvillie, Fiendskab, Fortræd. "For thæn **wetherwilghe**, som hanum wetherfor for hænnæs Brodhirs Död." (Diplom af 1433. D. Mag. III. S. 230.) "At han med al gremmelse oc **weyeruilie** skulle belades, end ocsaa wdaf sine egne hussinde." H. Taussen. (Christi Passies og Pinsels Hist. 1539. f. 4. a.) "Waræ thet oc swo, ath steen bassæ eller hans arwingæ .... herower nogher scadhæ, eller hinder, eller **wetherwilgæ**, eller houmod scedhæ." (Et Orfeidebrev af 1421.)

Vedervold, Veirvold, n. s. Vindsmagt, Veirskade, Stormens Magt. "Sammeledis om Schib kommer vdi hauffs nöd, overmaadig Storm oc **vederuold** eller andre faræ." (Danmarks Vaterret. 16de Aarh. Ny D. Mag. VI. 104.) "Men kommer det aff Storm eller **vederuold**, da er Ledlageren skadeslös." (smstds. S. 106.)

vedervordig, adj. gienstridig, ulydig. "Inthet creatur — bryder mod samme gudz budhordh, vden all enesthe syndige höfferdige och **veruordige** mennifke." C. Pedersen. (Tideb. Par. 1514. B. 8.)

"I Ansictet er jeg faur oc mild,
Naar ieg oc vil, vervordig oc vild."

P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 32. b.)

See vederordig.

Vedervordighed, n. s. Gienstridighed. "Oc ladhe barnen bruge synn **veiruordighedt** och whörswmhedt." (Luther: Om Ægteskab; fordansket. Viborg.)

Vedkast, n. s. Vedhob, Brændestabel: "Derfor truer han off, oc legger nydien hos **wedkasten**." Taussen. (Postil. V. D. 1539. f. 51. a.) "Træenes **wedhkastæ**." (Gl. d. Bibeloverf. Lev. 4. 12. — *lignorum strues*.)

vedkomme: 1. v. a. i Bemærkelsen: bringe tilveie, skaffe tilveie. "Tha skal han æntingh hin **withkommæ**, thær han hafuær tilnæfnd sik til hæmæls, ællær at thæn thær takfört hauær" o. s. v. (Eriks Siell. Lov. III. 21. Rosenv. S. 232.) 2. v. n. komme til. "At hwn ey skulle **withkomme** at giffwe fattughe folk nogheth." (1488. Cod. reg. 1586. 4to, f. 123. a.)

Vedtale, n. s. Samtale. ("At tales ved.") "Efter nogen **vedtale** böd Kongen dennem enten at tage ved den Christne Tro, eller oc strax at stride." Claussen. (Snorre. 152.)

Veedage, n. s. "Baade podagra, oc chiragra, oc al den **Veedage** i Leedene oc Seenerne holder op, naar den hafver dödet de Parter, ſom den angriber." — "Tændernes, Oynenes oc Örnenes **Veedage** ere oc derfor meget ſtreng, fordi den hafver ſat ſig paa ſaadanne ſmaa Steder." B. Thott. (Seneca. 1658. III. 177. Ep. ad Lucil. 78.)

veg, adj. blød, lind. "Hand wed huor det **wegeſte** er paa oſſ." Ant. Corvini. (Poſtill. 1539. I. 63.) "Ladh hannom ædhe **wegh** madh." (Lægebog. xv. Aarh.)

vege, v. a. bløde, blødgiøre. "Tha ſkaltu **wege** hans liff meth oximel watn." (Lægebog. xv. sec. Cod. Thott. 249. 8.) "Thu ſkaltt henne (Jorden) **weege** mett regn oc welſigne hennis gröde." Fr. Wormordſen. (Dav. Pſ. 1528. Pſ. 64. [65.] — Bibel 1550: "Du gör det (ſom er pløiet) blöt met Regn").

Vegerkurv, n. s. "Alle Breffue ſom liuder paa Orebygaard och thenns Eyenndomm ligger i Enn **weger korffue** y Erich Madſſens breffuekieſte." (Et Doc. af 15de Aarh. i Klevenſ. Saml.) "Och finnis thett breff y ſame **weger korff** ennu." (ib.)

Vegn, Vegne, n. s. "Derfaare haffuer hand paa ſin perſons **Vegne** intet mere behoff at lade ſig döbe" (med Henſyn til hans Perſon.) P. Tidemand. (B. Theodori Børneprœd. 1555. Lüb. 1569. 4. f. 52. b.) "Det tredie ſpörssmaal er paa tidens **vegne**." (ſmſtds. 58. b.) "Paa ſin alders **vegne**" (for ſin Alders Skyld). (ſmſtds. 63. b.)

vegne, v. act. bløde, giøre blød. "Det Puluer . . . **wegner** oc giör Liffuet blöd oc ſluncken." H. Chriſtenſen Bartſker. (Lægebog. Slesvig. 1596. 4. p. 235.)

Veibrev, n. s. Brev (ſkriftligt Vidnesbyrd, Anbefaling) ſom Nogen fører med ſig paa en Reiſe. Hos Chr. Pederſen (Vocabular. 1510) findes: "*Viaticum*, **Veybreff**, Mad eller andet at haue pa vegen."

veide, v. a. jage, gaae paa Jagt efter. "Til at **weyde** then vſkyldige jheſum ſom eth andet dyur." (Nogre gudelige Bønner. G. Ghemen. 1509.)

Veidemand, n. s. Jæger. (Isl. *veiðimaðr*.) "Thi han er holden for den beſte Skyttere oc **Veidemand**." P. Clausſen. (Snorre. 226.)

veie, vige for(?), v. n. "Kong Harild fuarede: det er gammild mandz tale, at den eldre skall stundom **veye** oc fire den vnge, thi at vngdomen er snar thill vrede oc hastighet." C. Pedersen. (Krøn. i Haandskr. 10. Bog.)

veie, v. a. fælde, dræbe, ihjelslaae. "Jarlen blev paa Valsteden **veiet**, der lod den Herre sit Liv." (K. B. Nyerups Udg. IV. S. 294.)

Veiemod (Veimøde), n. s. Korsvei (flere Veies Møde. Isl. *Vegamót.*) [Af det gamle **Mot, Mod:** Samlingspunkt, Sted, hvor flere Gienstande forenes eller komme sammen; hvoraf det svenske *Gatumot*, bivium, trivium; *Åmot*, confluens, m. fl. ligesom vort endnu brugelige Ledemod.] "Wiith ær **Weyæmodh,** salig ær then, wel gör." P. Lolle. (Nyerup. 149. 150. 358; jvf. min Ordsprogs. S. 294.) Meningen synes at være: Vid, vidtløftig er Korsveien (naar man ikke vælger den rette); lykkelig den, som træffer den (som altsaa giør eller handler ret).

Veiløber, n. s. en Løber. "Wi wille ride paa **Veylöbere.**" (Bibel 1550. Es. 30, 16. — Luther: auf Läufern.)

veire, v. a. vifte frem og tilbage. "Löffwen **weyrethe** eller rördhe stiærthen." (1488. Cod. R. 1586. f. 106.)

Veirkule, en. n. s. Stærk Iling, hastig opkommen Kuling eller Storm. "Da begyndtis atter en Storm, Iling oc **Veyrkule** offuer S. Peders Skib." P. Palladius. (Om S. Peders Skib. 1615. C. 6.) "Der Elias wor borttagen wdi **wæderkulen**, da kom hanss aand paa Eliseum." P. Tidemand. (1541. Jes. Syr. c. 48.)

Veirøver, n. s. "Lige som mand troer icke en **Veyröffuer**, som sniger sig fra en stæd til en anden." P. Pedersen Hee. (Liigprædiken over Knud Urne. 1622. f. F. 1.)

Veiskiel, n. s. "Hon sat j **weyæskæl** som too weyæ kommæ sammen." (Gl. d. Bibeloversf. 1 Moseb. 38, 13. — *bivium.*)

Veitæring, n. s. Reisepenge, Reisetæring. "Wthæn thw skalt gifwe hannom **weytæringh** af hiordhene ok af loæn ok af thin winpærsæ." (Gl. d. Bibeloversf. Deut. 15, 14. — *viaticum.*)

velbaaren, adj. adelig. "Thoch swa, at **wælbornæ** mentz gardhe, som the sælue vdi boo oc Soknæ Prestens gardh sculæ ware vndentaghnæ." (Kong Erik af Pomm. Privilegier for Malmøe. 1415.)

Vele, Væle, n. s. "Fore næſablod ſcal man taka hwit rökiſæ ... oc ſtöta thet til ſaman, oc göra en **wela** aff harahaar, oc ſtoppe thet op i næſan." (Fragment af H. Harpeſtr. Ny D. Mag. I. 57.)

Velgierningsmand, n. s. Velgiører. "Ath thu giffwer allæ voræ **vælgerningsmen** then ewinnæligh lön." (D. Breviar fra 15-16. Aarh. Cod. Reg. 4to. 1613.) "Voræ brödær oc ſyſtær oc andræ **wælgierningsmen.**" (ſmſtds.)

Vellyſt, n. s. egen Lyſt og god Villie; (ſom det franſke: bon plaisir.) "Ok kungörer jek alle gode men meth thetthæ myt obne breff, at jek meth myn frij wiliæ ok **wellöſt** vnder, vplader ok giiwer ... till predike bröthre cloſter i Ribe en min gordh i Hwidding herret." (Gavebrev. 1461.)

Velmagt, n. s. Sundhed, Legemets Karſkhed, god Helbreds-Tilſtand. "Thet (gotz) man hær wdi werden afflær oc i ſyn frii **wælmacht** giffuer i almöſe oc ſkicker til gudz thiæniſte." (Dipl. af Chriſtian I. 1464.) Jvf. Velmod.

Velmod, n. s. Velfærd, Velmagt; Siæls og Legems Sundhed. "Och kungör ... at jach aff jen frii williæ oc kerlich, och i miin **walmodh** haffuer giweth och vndh oc vpladhet ... then Helgh andh til hedher, jen min Gaard i Hwndrop." (Orig. membr. i Aalborg Byes Arch. 1466.) "Alt thet gotz, ſom jeg haffuer bebrewet ther til i min **walmodh.**" (Et andet Gavebr. til Hell. Aands Kloſter i Aalborg. 1466.) "Ander Jeibſſön aff Særslöff, thær waben ær, kungiörer at iech af ien frij wiliæ ok **wælmoth** haffuer vnth ok oplathet ... een myn gard ſom iech haffuer i Gielſtorp" o. ſ. v. (Dipl. fra Aalborg. 1460.) "Och kungörer at iæch aff ien frii viliæ och kerlegh och i myn **walmodh** ſor myn ſiæls nyttelichet — giuer oc vnner oc oplather, &c." (Et Gavebrev af Bolde Wolſsdætter, Marten Swrs æfterleuær, til Helgæ andz Hws i Alborgh. 1452.) "Aff mijn frij vilie och i min **walmoth.**" (Et andet Gavebr. til ſamme Kloſter. 1452.) "Wederkennes mik meth wiliæ oc **Walmodh** hauæ loffuet hederligh qvinnæ oc Velbyrdigh Frwæ Iddæ — cc. mark oc xii. mark redhe penninghe, ſom giæffuæ oc giængæ ære i Nör Jutland." (Et Br. af 1452.) "Ock kungyör ath jech aff kyærlichet ok frij villie oc i myn **velmod** giffuer ſkiöther ok afhender met allæ Rættæ ... en myn gaard ſom hedder Kalſtrop i Wygerby

Sogn." (1442. Et Skiøde til Hell. Aands Huus i Aalborg.) "Met frij wili och **walmod.**" (Dipl. 1450.) "Af myn fri wilie oc i min **walmoth.**" (1452.) "I wore **wælmodh.**" (1458.) "Hun höffærdethe fik ey aff **welmodh** oc metgangh." (1488. Cod. R. 1586. 131. b.)

Veltykke, (et.) n. s. Velbehag, Villie. "Han gaff off sin wilgis lönlighed til kende effter sit ægeth **veltöcke.**" C. Pedersen. (Ny Test. Eph. I. 9. — 1550: Velbehagelighed. Luther: Wohlgefallen.)

vene sig, v. r. vaande sig, jamre, give sig. "The haffde længhe græthet oc **wenæth** sik." (1488. Cod. R. 1586. f. 94. b.) "Soo sörgelig **wenede** sielen seg." (Sicelens Kæremaal. 1510. Ny D. Mag. II. S. 326.) "Tha græædh hwn oc **wenethe** sik jæmerligh." (1588. Cod. R. 1586. f. 152. b.) "O huilcken stor sorg mine Börn baade hagde, ... De ginge bedröffuede oc **venede** sig." (Reinike Fos. 1555. f. 220. b.) "Op da vaagned den unge Brud og **hvenede** sig." (K. V. Nyerups Udg. III. 207.)

Venelse, see **Vænelse**.

Vennebod (wenebodh), n. s. Bemærkelsen er formodentlig: frivillig Bod, som gives efter venlig Overeenskomst; eller: Bod til Forsoning, til at vinde eens Venskab igien. "Jeg gaff hannum for theth wedermodh all bordnaholm tijl **wenebodh.**" (Riimkrønike. 3865.)

Vennike: et gammelt, af det Plattydske optaget, i jydske Dialecter forekommende Ord, som deels har bemærket 1) et Qvindeskiørt eller Underskiørt af grovt Tøi. ("Ein grober Weiberrock armer Leute, gemeiniglich halb wollen und halb leinen." Brem. Wörterb. V. S. 230.) Saaledes maaskee i Skovklosters Regnskab for 1481: "Berritæ i Deyægordhen, skræderlön for en **wennikæ.**" (Ny D. Mag. V. 206.) 2) Deels forklares det i Moths Ordbog og Ordsamlinger (jvf. D. Dial. Lex. S. 647) ved: en Undertrøie, eller grov Reisekiole ("Foer-Hemmet". Ribe St.) I svenske Dialecter *Vänneka*, i Halland *Vennika*, Kiortel, Trøie. (Ihre. Dial. Lex. 190. 195. Hoff. V. G. p. 320.) Moth har hertil Ordsproget: "Der sidder tidt et fiint Hierte under en grov **Venneke**"; som ogsaa er mærkeligt fordi han tilføier den latinske Oversættelse: "Multos sæpe annos portat cor nobile

pannos"; men Ordsproget findes ei hos P. Lolle. "Saa vel hoff den som bær Silcke, som hoff den der haffuer en graa Vennicke paa." H. Thomesen. (Over Grev Gunther af Barby.)

Vente, n. s. Det man venter sig, Forventninger. "Onde **wæntæ**." H. Harpestreng. (Steenbog. 36.)

Ver, n. s. Veir, for: Luft. "Först verden saa alle elemente, wand, **wer**, ild oc iord." Chr. Pedersen. (Jertegns Postill. 1515. fol. 9. b.) See **Veder**.

verstyggelig, adj. vederstyggelig. "Du skalt inted **verstyggeligt** æde." (Bibel. 1550. 5 Moseb. 14. 3. — Luther: keinen greuel. — Taussen: weyerstyggeligt.) — Deraf "**Verstyggelighed**." (smst. 22. 2.) "**Vederstyggelighed**." (smstds. 18. 9, 11.)

Vertskab, n. s. 1. Bryllup og andet stort Gilde eller Selskab; jvf. et Br. af Dronn. Dorothea. 1478. D. Mag. [3.] III. 271. (Efter det Tydske, hvor allerede i det 10-11. Aarh. *Wirtscefte* bruges for: epulae, og *wirtscaftian* for epulari; s. Graffs Sprachsch. I. 933. N. Sax. *Wartschop*, convivium nuptiale; s. Frisch. II. 453.) "Och stod ingen mere **werdtschab** der epther paa Raadhusit paa det thredie Aar." (Rasmus Thestrups Optegnelse. 1643. Hübertz Actstykker. II. 319.) 2. Ligeledes efter det Tydske om et Slags (i det 16. og 17. Aarh.) ved Hofferne brugelig Maskerade, hvorved man i Bondedragt, eller anden Forklædning, forlystede sig, især vel paa Landet. "Bei einigen Höfen, hilaritas convivalis, durch Verkleidung u. andere Lustbarkeit." (Frisch.) Saaledes brugte man bl. a. "**Vertskaber**" ved Hoffet i Christian V. Tid, og undertiden ved saadanne Lystigheder udklædte sig i Amager-Dragt. I et Brev fra Residenten Peder Juel, af 1. Jan. 1653, hedder det: "Paa hellig tre Kongeraften skall her leegis **verttskab** paa Slottid; Dronningen vill representere Pan, Hr. C. Wf. (Ulfeldt) Jovem och Pimentelli Martem."

vervordig, adj. vedervordig, forvendt, forkeert. "Mit iblant den vanartige oc **veruordige** Slect." (Bibel. 1550. Phil. 2, 15. — Luther: unschlachtig und verkehrt.) See **vederordig**, **vedervordig**.

Vid, n. s. for: Vidende, Vitterlighed. "Tha hafuæ wi woræ inseylæ meth **with** ogh goeth williæ for thettæ bref hængæ lathet." (Dipl. af 1388.)

vide, v. a. opfylde, tilstaae (hvad der bedes om); yde, give. "Huad de bade gud fader om i hans naffn, det skulle dem **videff**" (*prebetur eis.*) C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 140.)

Vide, n. s. I Østrup By=Skraa (nedskrevet 1598) opregnes blandt Aldermandens Pligter, at han skal "lade opscriffue Byeffens **wilde.**" (§. 15.) "End will hand icke skære sig selffue paa samme kiep for sitt **wilde**, nar hand haffuer brott (brudt) **wilde** til Byen." (§. 11.) Hist. Tidsskr. I. 442.) Heraf Benævnelsen **Videbrev** og **Videbog**, som man undertiden har tillagt den skriftlig forfattede By=Skraa. (smstds. S. 435.)

Videlighed, n. s. give til Videlighed ɔ: lade erfare. "Som gudh gaff meg tijl **wideligbedh.**" (Riimkr. 3817.)

Vidende, n. s. (for: Vidne.) Denne Form forekommer hos Christiern Pedersen. "Gud er mit **vidende.**" (Jertegns Postill. 1515. f. 197. b.) "Och bære siden **videndiff** byrd der om." (smstds. f. 190. a.) "De falske **vidende**, som effter iödelowen skulle kaste de förste stene paa hannwm." (smstds. f. 28. a.)

viderligt, adj. vitterligt. "Aff **widerlicth** modh." (Riimkr. 498. — af vitterligt Sind, med Vidende.)

Vidiebrand, n. s. Budstikke, der sendtes om i Landet for at kalde Almuen til Vaaben mod en angribende Fiende. "Nar Fiendæ kommæ fore landet oc **Widiæ brand** gingæ, oc almwgen skuldæ til strandæ" ... "nar Fyendæ kommæ fore landet oc Bagn brænder oc **Widie brand** gingæ, hwilken i then stædt hiemæ sadhæ" o. s. v. (Kiendelse, som Erik af Pommern lod sig give af Siæll. Landsting 1428; efter en Vidisse af 1517. D. Mag. V. 319.)

vidne over, v. a. overbevise, bære Vidne om. "Hans egen ondskaff, som **vidner offuer** hannem." (Bibel 1550. Viisd. B. 17, 10. — Luther: die ihn überzeugt.)

Vidnebærer (witnæbærer), n. s. Vidne. "Talæns **witnebærere.**" (Gl. d. Bibeloversf. Gen. 31. — *testis.*) Deraf: **witnæbyrd.** (smstds. Gen. 31. 52.)

Vidnesbrev, n. s. skriftligt udstedt Tingsvidne. "Thæs til witne tha hænge wi alle forde waræ Incigle foræ thettæ **witnesbreff.**" (Dipl. 1403. Halland.)

Vidskab, n. s. Kundskab, Viden, at man veed noget. "Oc denne **widskaff** hadde han saa wiff, fordi han hadde det icke alene aff

hörelse." Taussen. (1539. Postill. Vinterd. f. 64. b.) "Oc hwer siger sitt **widskaff**, hwad der er aff adskillige hörd oc seet." (smstds. Sommerd. f. 14. b.)

Vidne, Vidve, n. s. Enke; (begge Ord findes samlede og saaledes overflødigt). "Han staar enker oc fattige **widuer** y husbondes stæd." Taussen. (1539. Sommerpost. f. 241.) "Est du her paa Jorden en **Viddue**, Da haff denne min Lærdom i hu." R. H. Rerav. (Huustavlen. 1575.)

Vidunder, n. s. Ikke blot det, som vækker Forundring (*miraculum*; P. J. Colding), som i det 15. og 16. Aarh. hedder Jertegn; men hyppigere det, der som noget underligt og sært falder i Øinene, bliver til Latter, o. d. (*ostentum*, *ludibrium*: (Colding.) Saaledes: "Huad willige Tieniste wij (Øvrigheden i Colding) kunde skaffe oc giöre K. May. og Rigett ... naar wy ere holden for Spaatt oc **widunder** aff dennem som wy skulle haffue Lydighed aff, oc woris Myndighed icke mere skulle actis." (1583. Ny D. Mag. II. 283.)

vie (wighæ), v. a. "**Wighæ** ællær hellighgöre." (Gl. d. Bibeloverf. Ex. 29, 29, 35. — *consecrare;* jvf. Num. 6, 4; 8, 13, 15.) partic. **wigdh.** (smstds. Ex. 29, 9.) pl. **wigdhe.** (smstds. 29. 34.)

Vigd, n. s. Vielse, Indvielse. "**Wigdens** wedher." (Gl. d. Bibeloverf. Ex. 29, 22. — **Wigelse.** 29, 31; Num. 6, 13.)

Vigskaar, n. s. Skydehul eller Bulværk paa en Vold eller Muur. (Isl. *vígskarð.*) "For döde mentz howeth ther wore Paa steyler seth i hwerth **wigh skaar.**" (Riimkr. 2247. — Pali *propugnaculis* intersiti desecta virorum capita præferebant. Saxo. — Otta barfriid med *Vijgskard.* Sv. Riimkr. Hadorphs Udg. S. 62. — Forklares ogsaa i Scr. rer. Suec. I. p. 22 ved "skottgluggar.") "Brystvern, **vigskaar** paa muren: *pinna murorum.*" Henr. Faber. (Lib. voc. latin. 1563.)

Viinbærklase, n. s. Drue. "**Winbærclases** blodh." (Gl. d. Bibeloverf. Gen. 40. 10. — *uva.*)

Viinbærtræ, n. s. Viinstok, Viinranke. "Jæk saa fore mik eth **winbærtræ**, j hwilkæt ware tree qwistæ æller riff." (Gl. d. Bibeloverf. Gen. 40, 9. — *vitis.*)

Viingods, n. s. Jord eller Jordegods, som var skienket eller henlagt til en Kirke for at udrede Bekostning til Alterviin. Af et

Tingbrev fra Lollands Landsting, 24. Nov. 1540, sees, at to Præster i Vestenskov og Arninge havde klaget til Thinge over at dem er skeet Uskiel og Uret "paa then Dom, Kongel. Maj. har giffuit them emod then **Viingots** oc Kalenthe-gotz, som ligger vdj Synder og Nörre Herreth." (Rhodes Saml. til Loll. og Falsters Hist. II. S. 277.)

Viinqvist, n. s. Viinranke. "Dine **Vinquiste**." (Bibel 1550. Jer. 48, 32. — Luther: deine Reben.)

Viinsankelse, n. s. Viinhøst. "Din **Vinsanckelse**." (Bibel 1550. Jer. 48. 32. — Luther: deine Weinlese.)

Vild, n. s. Gunst, Godtbefindende. (Isl. *vild.*) "Eet persoenligtt oc besynderligtt willd haffuer off alle bedragett, naar wij haffue meer anseett wor timelige fordeell, nötte oc gaffn end hafft Gud oc Gudtz retferdighed for ögben." P. Eliæ. (Imod Malmøbogen. 1530. Danske Skr. I S. 345.)

vild, adj. 1. velhavende, i god Tilstand. "Handuerksfolck og Daglönere, naar de haffue forhuerffuet nogle Penninge om vgen, saa dricke de dem bort om Söndagen, oc bliffue aldrig **vildere**." P. Palladius. (Om Drukkenskab. 1559.) 2. vild. "Han er icke **vildere** en et best eller et vskelligt creatur." (Jertegns Post. 1515. f. 48. a.) "Sanneligh then vsle man er megheth **wildh**, som thethe ey mynnes." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. fol. 13. b.)

Vildbrad, n. s. Vildt. "Lad mig æde aff din **vildbrad**." (Bibel 1550. 1 Moseb. 27. 25. — Luther: wildprett.)

Vilderede, n. s. "Den Wgudelige gör **vilderede** iblant gode Venner." (Bibel. 1550. Syr. 28. 11. — Luther: verwirret gute freunde.)

vildes, v. dep. fare vild. "Then dröwelse ther tw fek then tiidh ther thin kæristæ sön war fra tek **vildet**." (Gl. D. Bønnebog. Cod. R. 1614.)

vildfare, v. n. 1. Egentlig: fare vild af Veien. "Thet faar som **wildfoor**." (1488. Cod. Reg. 4. Nr. 1586. f. 32. b.) 2. feile, begaae Feil, falde i Vildfarelse. "Naar jeg seer vore Prelater **vildfare**, oc deris Stat saa ilde beuare." (Reinike Fos. 1555. f. 163. b.) "Vmyldhe mæn **wildfaræ** i there tankæ." (1488. Cod. reg. 1586.)

vildføre, v. a. føre paa Vildspor, forvilde, vildlede. "Ok forware seg hwer for de wildfarende oc **wildförende** aande." Tausſen. (1539. Poſt. Sommerd. 144. b.)

Vildførelse, n. s. vrang Førelse eller Veiledning; Vildledelse. "Huilket ſamme er ocſaa off hend vnder den Romerſke Pawes **wildförelſe**." Tausſen. (Poſt. Sommerd. f. 17. a.)

Vildhors, n. s. vild Heſt, en ikke tæmmet Heſt (ſom det ſynes, i Modſætning til Stod-hors.) "Hingxte, hæſtæ, stodh(-) oc **wilhors**." (Et Kongebrev af 1406. Udv. D. Dipl. I. 237.)

vildig, adj. egennyttig, partiſk. "Aff girrighed dömme vi uretferdige oc **vildige** domme." P. Eliæ. (En kort og chriſtelig Formaning. 1532.) P. Eliæ ſkiller det utrykkelig fra villig. "Alle ere the hannwm ſaa willige oc **wildighe**, ſom the hannwm tiente for ſold." (Svar til H. Mikkelſen. 1527. f. C. 4.)

Vildning, n. s. Vildelse. "**Wilningh** oc gyæld." H. Harpeſtreng. (Steenb. 9.)

vildfindet, adj. "Hand ſkal bliffue it **vildſindit** menniſke." (Bibel 1550. 1 Moſeb. 16. — Luther: ein wilder Menſch.)

Vildværk, n. s. Skind af vilde Dyr, Foerværk, Pelsværk. "Diſſe folck bruge handel ... allene met ſkind oc allehonde **vilduerck**." A. Vedel. (Saxos Fort. 1575. f. A. 4.) "En Slede fuld af **vildverck** oc Skind." (ſmſtds. S. 107.)

Vilkaar, n. s. Egenſkaber. "Alle the gode **wilkaar** een Chriſten Furſte bör att haffue oc alle the onde hannm bör icke at haffue." P. Eliæ. (Er. Roterod. En chr. Fyrſtes Undervüsn. 1534. Fortale. f. 11. a.)

vilkaare, v. a. forbinde, forpligte, paalægge et Vilkaar (**vilkaare** ſig til.) "Item **vilkorær** jæk myk til, ok mynæ arwinggæ forde Hr. Andirs Jæipſön at fri ok hemlæ thettæ gotz." (1403. 1404. Udv. D. Dipl. I. Nr. 119. 132.)

Vilkaarspant, n. s. "Haffde nogen aff hans Naade Gods til underpant, til **vilkorspant** oc veddeſkat med rette, den ſkal beholde det til mand giffuer hannem ſine Penge igien." Hvitfeldt. (I. 475.)

villiedru, villiedrug, adj. Et ſaadant Ord forekommer i Ordſproget hos P. Lolle (Nyerup Nr. 729): "Wærdhen ær al **williæ drugh**." (J Udg. 1515: Verden er vilge drw.) Saaledes er

det ogsaa i Udg. 1506 (Nyerup 484) skrevet adskilt: all Williæ drw. Det er derfor Spørgsmaal, om Ordet kan holdes for et sammensat (villiedrøi, mægtig i sin Villie) eller Verden staaer dativisk (for Verden.) Den lat. Paraphrase er reent forskiellig paa de to Steder: "*Impleat ut nutum, mnndum liquet esse volutum*"; og "*Orbis habet carum fructum rerum propriarum.*" Ingen af dem giør os den danske Mening klarere. (Reuterdahl, S. 133 antager den at være: "Al (egen) wilja är för werlden wiktig, ell. maktpåliggande." I det svenske Haandskrift Nr. 423: Wærldin ær all *wilia drygh*. "Med hwad troskaff oc flijt Jesus tog sin befaling wore, oc hwor **willidrw** han wor til att tiæne folk." Taussen. (1539. Postill. Sommerd. fol. 239. a.) "Ret **villedru** gör hun al hendes Flid." P. J. Hegelund. (Calumnia. 1579. f. 3.)

Villiedruhed, n. s. Redebonhed. "Den **willidruhed,** Abraham lod findes ij seg til att giöre effter Guds willie oc bud." Taussen. (1539. Post. Vinterd. f. 62. a.)

villielig (wilielighe), adv. med fri Villie. "The söndædhe ikkæ **willielighe.**" (Gl. d. Bibeloversf. Num. 15. 25. — *sponte.*)

Vin [**Vind**], n. s. (Samme Ord som: Ven.) Borgen eller Sikkerhed, som Kiøberen skulde tage og Sælgeren stille for Salgets Lovlighed. "Thet ær um köp, at ingen man ma köpæ hest, ey ko, ey ochxa ... udan **win.**" (Lunds Stadsret. §. 24. Rosenv. S. 53; jvf. Eriks Siæll. Lov. Rosenv. S. 382.) Deraf: **vinløs, vindeløs,** uden Sikkerhed for at have kiøbt af rette Eier. (s. Lunds Stadsr. §. 24. 29.) "Kyöber han **vindhelös,** myste siit kyöb." (K. Christoffers Stadsr. §. 12. Rosenv. S. 515.)

Vin, n. s. ("give sig **Vin** om") ɔ: lægge Vind (Vin) paa, giøre sig Umage for. "Ok gaff sik **winn** om at fulkomme theth som han snaresth kwnne." (Ms. Reg. 1586. 4. f. 92. a. 1488.)

Vindaas, n. s. Den Indretning paa et Skib, som nu kaldes Spil. "*Cucula*, Spill eller **vindaaff,** som ackere vindis met." Henr. Faber. (Voc. lat. 1563. p. 413.) "*Vectes:* Vindebom, som bruges til Spillet eller **vindaaffen.**" (smstds.)

Vindelsnor, n. s. Snor til at omvinde med (f. Ex. Hovedet eller Haaret.) "**Vindelsnor,** som Quindfolck pryde deris hoffuit eller hals med, *redimiculum.*" Henr. Faber. (Vocabular. 1563.)

Vindelsteen, n. s. Snegletrappe af Steen. "Oc der vaare tho Dörre op til **Vindelstenen,** — Oc **vindelstenen** vaar fem alne vid." (Bibel. 1550. Ezech. 41. 11. — Luther: die Schnecke.) "Man gik gennem **Vindelstenen.**" (smstds. 1 Kong. 6, 8. — Luther: Wendelstein.)

Vindepenge, n. s. kaldtes en Godtgiørelse (Douceur) som i ældre Tider tilstodes Skipperen og hans Folk, for at losse Skibe (ell. efter Ordet: for at vinde Fade og andet svært Gods op af Lasten.) "Skipperen skal ligge (lægge) bodzmendene oc seg emellom den skade, for de tage **vinnepenge,** oc de er plictuge at ligge **vinnepenninge** i alt samen at beyræ skaden med." (Gull. Waterret paa Dansk. 1545. Art. 22.)

vindskibelig, adj. og adv. omhyggelig, flittig, nøie. "Farer heden, oc spörrier **windskibelig** efter barnet." Taussen. (Post. Vinterd. f. 82. b.) "Quinden bleff her vdaff bedröffuit . . . oc spurde **vindskybelige** huad hannem skadde." (Reinike Fos. 1555. f. 98. b.)

"Naar I före hannem (Sækken) saa vindskybelig fram,
I fortiene vist stor tack aff ham." (smstds. f. 129. b.)

vingefiid (wynghæsiid), adj. "Thyn kaabæ er **wynghæsiid.**" Hr. Michael. (Riimv. 84. 4.)

Vingsteen, n. s. gammel Benævnelse paa de nu almindelige Tagsteen. Aaslev Kirke (i Fyen) befandtes 1590 at være "nys tagt met **Vingsten** paa Nör og Synderside." (Bisk. Jac. Madsens Visitatsbog. Odense 1853. S. 49; ligel. S. 191.) Oftere forekommer ogsaa i denne Bog Hulsten, Huolsten ɔ: Huulsteen, som er et andet Slags Tagsteen.

Vinterlag, n. s. Vinterleie. "Haffnen vaar icke bequem til **Vinterlag.**" (Bibel 1550. Ap. G. 27. 12. — Luther: zu wintern.)

Vintermølle (Wintermylnæ), en, n. s. Vandmølle, hvor der males Sommer og Vinter, eller Aaret igiennem; (i Modsætning til Sommermølle.) "Ær thæt æy hans eghæt wan, thær hun (Møllen) star a, ok skal thæt **wintermylnæ** wæræ" o. s. v. (Er. Siæll. L. III. 6. [IV. 36.]) "Worthær delæ um mylnæstath, at hinæ i by bo sighæ, at thæt war **wintærmölnæ** ok æy summærmölnæ." (smstds. III. 7.)

visse sig, v. r.
"Jeg haver visset mig en Kamp
Med Berner Rise hin stærke." (K. V. Nyerups Udg. I. S. 67. — Smlgn. Glossaret til samme S. 443 og Østersens Gl.)

Vissenhed, n. s. "**Wisfenheet** ællær tyrke." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 26. 1. — *sterilitas.*)

Visthuus, n. s. Fadebuur. (*Wist:* cibus, commeatus. S. R. D. VII. p. 603. not. 1003.) Til Kongens **Wisthus** skulde, efter Valdemar II. Jordebog, gives til to Nætters Vinter-Giæsteri (eller snarere Vinter-Stud: procuratio hiemalis de duabus noctibus; cfr. Schlegel, Skand. S. Skr. 1806. p. 319) en Øre Sølv. (S. R. D. VII. 533.)

Viderlov, n. s. Straffelov. [Om dette saa tidt undersøgte og behandlede Ord, hvis Brug og pleonastiske Forbindelse med Ret (Vitherlagsret) dog bliver lige uforklarlig, anføres de vigtigste Steder i Rosenvinges danske Stadsretter. S. 579. Jvf. hans Undersøgelse i Nyt jur. Arch. XVII. 129. Schlegels Anm. til K. Anchers jurid. Skr. I. S. 25.] "Landens **witherløg.**" (J. Lov. Fort.) "Oc giorthe han forthi — **wetherloghin** stark oc stin." (Knud den St. Vitherlagsret.) Hvor Ordet bruges i denne Gaardsret i andre Talemaader, f. Ex. kumma aff **withirlag,** tapa **witherlag:** synes det enten virkelig at betyde Lag (Laug, Samfund) eller at Bemærkelsen af Samfundets Lov (Gaardsret) er overført paa dem, som skulde lyde Loven. — Det meget sieldne Ord forekommer dog endnu i det 15de Aarh. og netop om et Gildesamfund og dets Lov. "Huo som ickæ uil gaa i gildit oc holde uide oc **nederløg** meth them oc uidne sit embith." (Odense Smedegildes Skraa. 1496. Fyenske Actstykker. I. 44.) "Forthi haffue wij ... vethertaget at holle thenne skraa i uort gille meth vithe oc **uetherløg** i alle mothe." (Odense Skræddergildes Skraa. 1492. smstds. I. 39.) See **Vederlov.**

Voer, see **Vaar.**

Vogndriver, n. s. Kiøresvend, Kudsk (maaskee en saadan, som gik ved Siden af Hestene, naar man havde talrigt Spænd for en Reisevogn e. d.) "vı (6) stendelske pennding myn frues **vogndriffuer** till swöbe remmer." (Dronn. Christines Regnskabsbog. 1504.) (Christian III. Dronning Dorotheas **Vogndriver** nævnes i et

Brev fra hendes Hofjomfru Elsebet Sehested til Rentemesteren Jørgen Pedersen i Ribe. Annaler for Nord. Oldkyndighed. 1840. 41. S. 257.)

Vognskud, n. s. har været en formodentlig af Platt. optaget Benævnelse paa et vist Slags Trævare, eller Tømmer, der beregnedes efter Tylter; (maaaskee Træer til Vognaxler?) I Toldanordningen 29. Jan. 1566 nævnes "en Tylt **Wogenskud**" næst efter "1 Tylt 12 eller 16 Alne Træer", og begge Dele ere ansatte til en Told af 4 Skilling. (Ny D. Mag. VI. S. 173.) I det Nedertydske er: *Wagenschot:* "das ausgesuchte beste Eichenholz, welches rein und ohne Knorren ist. E. *Wainscot.*" (Brem. Wörterb. V. 164.) Dette eng. Ord, som iøvrigt ogsaa bemærker: Paneelplanker, Paneelværk, forklares tillige ved: "**Vognskud,** Bræder eller Planker, een og en Trediedeel Tomme tykke; bruges sædvanligen til Baade." (Bay's eng. d. Ordb. II. 1151.) Holl. *Wagenschott*, "dünn gesägte eichene Bretter." (Cramers W. B.)

Vogt, n. s. Handlingen at vogte; Bevogtelse. "Vden ieg haffuer saa stor **voct** paa dem." (Ovæget.) C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. 64. b.)

vogte, see **vagte.**

Vogtesang, n. s. Vigiliae(?). "Den song och lessning som wii nu haffue i **voctesang** och i andre tider." C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 72. a. 72. b.)

Vold, n. s. 1. (have i **Vold** — i **Volde,** være Herre over; have Magt, være mægtig over.) "Han haver tre Riger i **Vold.**" (K. V. Nyerups Udg. II. 75.) "I haver mit Liv i **Volde.**" (smst. II. 42.) "Havde jeg ti Liv i **volde.**" (smst. III. 17.) 2. **Veirs-Vold,** ondt Veir, Storm og Uveir. "Hagde icke thennæ store vynther och **weders voldt** thet off betagett." (Cancellie-Tegnelser 1535. D. Mag. 3. Række. IV. 179.) See **Vald.**

voldbryde, v. a. bryde med Vold, giøre Indbrud i. "Hwo sum **woldbrytær** annæn manz hws." (Flensb. d. Stadsret. §. 58.)

volddrive, v. a. drive med Vold; fordrive paa en voldsom Maade, o. d. Der forekommer i Ekke Brocks Dagbog 1612, den 10de Sept.: "Drog jeg till Roxeting (Rougsø-Ting) medt de Sörup Mendt for dett Hö, de lod **volddriffue** i Heffring Mölledam." (for-

modentlig menes, at de havde kastet Høet i Mølleaaen og ladet det drive ned i Dammen.) Der nævnes d. 3die Sept. den Trætte, de Sørup Mænd havde begyndt "medt den Eng, de haffde ladett opede (opæde af deres Kreature) och nederdriffue." V. Simonsen. (Eske Brocks Dagbøger. I. S. 101.)

Voldbrivelse, Voldførsel, n. s. I et jydsk Brev, dat. "*hanness*, feria quarta quartuor temporum post lucie" 1512, hvorved 6 Bønder give og oplade Kong Hans og Bisskop Niels Stygge i Børglum deres Rettighed og Bøder i en Voldssag, forekommer følgende i Hovedstedet herom: "At wii ... met thette wort obne breff vnder, giffuer oc oplader ... alle the fald oc rettighedt, rettetiltale oc faldzmoll, som per fynbo oc alle hanss metfölger oss pliictug er for wold, **welddriffuelse, weldförsel** oc soer oc skade stenshwg stagshwg, iordskw, rende oc trod vndher heste födher, Oc giöre wij meth thette wort obne breff forne werdughe fader ... sodan faldzmoll, sarebod oc skadebod op at bere" o. s. v.

volde, v. a. have Vælde, herske, raade for, magte, formaae, udrette; foraarsage, forvolde. "De sköde med Bue, Hver som han mest kunde **volde**." (K. V. Nyerups Udg. I. 79.) "Det **voldte** Helled Haagen." (smstds. I. 115.) "I bande ikke Moder min, hun kunde intet herudi **volde**." (smstds. I. 193.) "Tha **walde** the henne eghen (Gods, Bo) ee methen hun liuer." (J. Lov. I. 33.) "Kan du hannem til Jorden fælde, min Datter maa du **volde**." (K. V. Nyerups Udg. I. 105.) "Sin Faders Rige fik han at **volde**." (smstds.) "Saa maa vi **volde** hans grönne Skov." (smstds. I. 128. I. 178 o. fl. St.) "Ligeruis som hand kunde noget **volde** i det, som de selff vare störst Hoffuet oc Aarsage til." Vedel. (Saxo. 1575. p. 459.) "Der som wy tolle oc lide med hannom, da skulle wij oc **wolde** oc regnere." H. Taussen. (1539. Post. Sommerd. f. 35. a.) "Du lade mig sellff **wolde** mytt wand under Ö." (Gl. Vise. s. Nyerups Udg. Nr. 53.)

voldføre, v. a. "Ther vt ouer war han bastæt oc bundhin oc **weldfördhr** in til Lageholm." (Landstingsdom fra Halmstad. 1445.)

Voldsager, n. s. Sagvolder. "Der skal komme ild offuer verden for hannum. Tredie maade skal der vere **voldsagere** i dommen som kerer paa nogen. Alle creatur de kere nw

paa syndige mennifke." Chr. Pedersen. (Jert. Postill. 1515. fol. 9. b.)

voldsværge, v. n. om den Retshandling, at Sandemænd sværge, eller afgive den edelige Kiendelse, at Een har giort sig skyldig i Vold, eller foretaget en Handling, der efter Loven skulde ansees som denne Forbrydelse. "Ok therfor haffuer hand tagit tuende Siun paa Skoffuen och Gaarden, ladet thennom uduiffe och ladet them **voldfuere.**" (Herredagsdom 1559. Rosenvinges Udg. I. 278.) Christen Christensen i Randers "lod med Sandemænd **voldfværge** Anders Michelfen i Lange for Byfætning"; Gielden var 1 Rdl. (Randers Byes Tingbog for 1587.) "Efter de Vidnesbyrds Lydelfe, Sandemændene hört have om Saar og Skade, Thomis Nilfen har giort Rasmus Höfflund, fværge de ham **Vold** over paa Kongl. Maj. og Byens Vegne." (smstds.) (Om Anledningen til at "**voldfværge** for Byfætning" s. Histor. Tidsskr. V. S. 137.)

Volk, n. s. "Om oc thet watn (Urinen) haffuer meth i fegh en **welk**, then fiwghe kommer af flecmatica." (Lægeb. 15. Sec. Cod. Thott. 249. 8.)

Voll, n. s. Valsk, Indbygger i Valland. "Danfk eller **well.**" (Riimkr. 3585.)

Volm, see **Valm.**

Vone, Vonesag, vonlig, see **Vaane, Vaanesag.**

Vorde, Varde, n. s. Benævnelse paa et Antal af 10; om større Fisk (ligesom Oel, om et Antal af 60 mindre Fisk.) "En **Werde** Langer. En **Werde** Kabelag." (Toldanordn. af 29. Jan. 1566. Ny D. Mag. VI. S. 173.) "En **Varde** Torsk. 10 Rockeler er 1 **Varde.**" Ar. Berndtsen. (2. Part. S. 189.)

vorde (worthe), v. a. svare til; indestaae, være ansvarlig for. "Hua fum threl hauer oc fledföring taker, **worthe** there gerning." (J. Lov. I. 32; jvf. Er. Siell. Lov. p. 350.) "Grannæ fculæ for the koltæ i tak gangæ, oc **worthe** til bonden kummer hæm, at the föræs æi burt." (smstds. II. 111.)

vorde, v. a. vurdere, taxere. "Oc hwad han (Gaarden) **wordhes** bætre æn han hade wdgiffet" o. s. v. — "Tha ... wort tillneffnd viii dondemen at **wordhæ** hans pant" o. s. v. (Dipl. fra Aalborg. 1462.) See **urde, vurde, vyrde, yrde.**

vorde, med inf. efter: komme til. "Thet **worder** ieg siælff at giældhæ." Hr. Michael. (Riimv. 166. 4.) "Thet **worder** ieg at ladhe faræ." (smstds. 14. 2.)

Vordel (Worthæl, Worthæls), n. s. "Inghæn for sinæ brothæ scal mestæ sith iordæ gots. wthæn han forbrythær seg aa moth hærskab oc worder j geen drewæn j logh aff **worthæld**." (Er. Glippings Nyborgske Haandf. af 29 Jul. 1282. Dansk Overs. omtr. fra 1400. s. Aarsber. fra G. Arch. II. S. 8.) "Debet se purgare cum duodecim hominibus nominatis, sed tres assumantur de quolibet **Worthæl**." — "Purget se cum duodecim hominibus per regem de sua **worthæl** nominandis" (Erik Glippings Forordn. 1276. K. Anchers Lovh. II. 532. 33.)

Vordepenge (Wyrthæ-penninge, Wirdæpenning m. m.), n. s. Gods, som overgives og modtages efter Værd og Vurdering, hvortil Modtageren skal svare. "Han scal antigh take them (Stivbørnene) i fellægh, æth til **wördepenning**." (J. Lov. I. 30.) "Lan oc **wirdæpenningæ** mughæ æi fortapæs." (J. Lov. II. 115. — Om Betydningen af **Vordepenge**, s. Kof. Anchers Lovhist. I. 504.)

vordesløs, adj. uden Omsorg. "Hand wil icke forlade eller slippe hende **wordesslös**." H. Taussen. (Christi Passies Hist. 1539. f. 46. a.)

Vordning, Vording (Vordingsmænd), **Vyrdning**, n. s. "Tha wort hanum sa for ræt fwnnen ... thet han skulde entin lade **worthings** men po then gord han vdi bode ... oc hwad han **wordhes** bætre æn han wdgiffet" o. s. v. — "Tha beddis forscreffne Per Terkilsön wn **wordning** po hans pant" o. s. v. (Thingsvidne fra Aalborg. 1462.) "Take til **wyrtning**." (Er. S. Lov. I. 11.) See **Urdingsmend**.

Vorned, n. s. "Jeip skredere", Borger i Landskrona, pantsætter sin Gaard i denne Stad, som han selv beboer, for laant 20 lødige Mark og x rhinske Gylden til Jes Mikkelsen, som "fwlmackt skal haffwe **wordnedhe** wdaf oc wdi at sette oc landgilde op at bere effter sjn egen wilie." (Diplom af 1473.) "Men closter skal nydæ Biscops tinden aff the **wortnöde** som liggæ til prestæ boræt." (1455. Scr. R. D. IV. 346.)

Vornedebrev, n. s. Brev, hvorved Kongen eller en anden mægtig Herre tog Nogen under sin Beskyttelse. "Vm nogher clærk eller

leghman kommer til hanom, oc bether hanom vm nogher priuilegier eller friheet, frælsebreff eller **wernethebreff.**" (Dr. Margrethes Instruction f. K. Erik; omtr. 1404. Ny D. Mag. VI. 256. I det ældre Sprog: Varnadarbref. Werlauff.)

Vortebyld, n. s. forekommer hos Henr. Faber som Benævnelse paa "**Vaartebyld** eller Artzbyld: *Therioma.*" (Vocabular. 1563.)

Vove, n. s. hvad der er noget at vove ved, Farlighed, uvis Udgang ved; saaledes ikke aldeles det samme som Fare, og forekommer tilligemed dette Ord. "Redebonne til allehonde fare oc **woffue.**" Taussen. (Post. Sommerd. 296. b.)

Voxbarn, n. s. Den ældgamle Overtro, at man ved at danne en menneskelig Figur af Vox i Lignelse med en vis Person, eller som i det mindste skulde forestille samme, og ved at kaste Voxbilledet paa Ilden, eller bruge Besværgelse dermed, kunde bringe Ondt over Personen: har ogsaa været kiendt og fulgt i Danmark, hvor man endog, som det synes, brugte at lade saadanne Voxbilleder, eller saakaldte **Voxbørn** døbe; i det mindste beskyldte Præster for at giøre det. Saaledes forekommer i en gammel Troldbomssag: "Sameledis bleff hun atfpurtt om dett **woxbarn**, fom fkulde were giortt paa Kon. Majeftet — — — Men beftodt att hun förde ith **Woxbarn** for Bente Bagers til Inger Per Thues vdi Harlöfe, fom wor giortt paa den Stenfnider, att hun fkulde dett lade chriftne, og wifte icke anditt end att Her Jochim vdi Harlöfe haffde chriftnet famme **woxbarn.**" (Documenter til en Troldbomssag 1543. 44. Danske Magazin. [3.] I. Bd. S. 56.)

Vraad, n. s. Benævnelse paa et Antal af 12 Sviin (ligesom Hiord om et lige Antal af Hornqvæg, og Stod om 12 Heste.) "Far Mand i anden Mands Ager med Hiord, eller med Stod, eller med **Vraad**, og hiorder hans Korn op." (D. Lov. VI. 14. 11.) "Mindre end . . . tolv Sviin er ei **Vraad.**" (smstds. VI. 14. 13.)

Vrag, n. s. "Men i Guds Vrede, **Vrag** oc wro (havde hun) brudt sin Ære oc Ectetro." P. J. Hegelund. (Susanna. 1578. 51. b.) "Gudz **wrag** fcal offuer tig ganghæ." Hr. Michael. (Jomfru Mariæ Rosenkr. 1496. f. D. 1.) "Gudz **wrag** och wredhæ." (smstds. f. D. 6.)

"Then tiid the foghæ wor herres wrag
gick offuer them foræ then famæ fag." (Smstds. fol. K. 6.)

"Lamech bleff ſidhen i wandet ſænckt
ſom gud haffdhæ **wrag** offuer menniſcken tænckt."
Hr. Michael. (De creatione rerum. fol. D. 1.)

vrage, v. a. drive, uddrive. "Vm nokær man fanggær för byrghæt (bierget) æn annær, tha ſkal han æy thær foræ ſit fæ i wang **wrakæ**." (Er. Siæll. Lov. II. 74.)

vragleds (vragledes), adv. ligeud, med Strømmen. (Isl. *rakleiðis.*) Forekommer i Christ. II. Ordinants, ell. verdsl. Lov, C. 48, hvor der gives Forſkrift om Fiſkeriet i Øreſund, med Bundgarn (Bondsettning): "The, ſom driffue vele **vragledes**, ſkulle driffue effter ſom gamell Sedwone været haffuer." At drive **vragleds** bemærker uden Tvivl drive med eller efter Strømmen, ſom et Vrag (Analogie med landleds, ſøleds); jvf. Roſenvinges Anm. S. 523. Maaſkee, mener han, af Vrag; "ligeſom et Vrag, der driver for Strømmen."

vrang, adj. "**Vrangh** alne, wigt, ſkeppe, pwndere, biſmere eller noghit annit ſligt." (Kbhvns Privil. af K. Chriſtopher. 1443.)

vranglig (wranglikæ), adj. ikke rettelig, ulovligen. "Kallæ the ſithæn a jorth, ogh ſighæ the hauæ **wranglikæ** miſt." (Sk. Lov. III. §. 3. ell. II. 37. Hadorphs Udg. p. 8. "Uloghlika ſald ällär köpt", hedder det kort forud.)

vrangtroende, adj. ſom ikke har den rette Tro (Heterodox.) "At omwænde the **vrangtroendes** villelſe oc blindhedh." (Gl. D. Tidebog. Cod. R. 4to. 1614.)

Vrangviisbed, n. s. "Paa det Retten uden fryct, fordeel, **vrangviſshed**, ſpilde oc ophold ... ſnarligen kand meddelis." (Forordn. af Chriſt. IV. 9 Sept. 1638.)

vredmæles, v. dep. tale i Vrede, ſkiendes, mundhugges. "Thorbern Perſſon ſende ſyn ſön Anders Torkilſſon heem efſther ſyt Panzer, oc then tiid han igeen kam meth hans Panzer, tha forbööd Nis Perſſon, at Therkil Perſſon ey ſkulle drage i thet Panzer .... oc drogis met hannum om Panzerit ſaa lenge, at the **wredmældis** för han vdgik aff Nis Perſſens Hus." (Et Sognevidne, udſtedt af Laurids Palſſon, Præſt og Capellan paa Aagaard (Agordh) m. fl. paa Aggersborg Kirkegaard, Mandag næſt før 12te Dag i Juul. 1469.)

Brevel, n. s. Brøvl. "Han scal hannum kændhæ **wreffuel** at føræ." Hr. Michael. (J. Maria Reenkr. 1496. f. 1.)

Brid, n. s. "**Writh** i buuk." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 55. — Bugvrid, Colik.)

vræge, vræke, vrække, v. a. hevne, bebreide, beskylde for. (Isl. *reka.*) "Det hoffmod kunde han icke heller **vrecke.**" (Reinike Foss. 1555. f. 42.) "Oc **wræckthe** thet hannum, at han vpwæckthe qwynner till skörlösth oc synd." (1488. *imputans* ei, quod — Cod. Reg. 1586. f. 70. b.) "De vilde den Skade **vrekke.**" (K. B. Nyerups Udg. I. 290.)

vrække, v. a. d. s. "Jeg bether at theth skall ey **wræcthes** mik." (Cod. reg. 1586. 4to. f. 42. b. — non nibi, quæse, *imputetur.*)

Bund (vnd), n. s. Saar. (Isl. *und.*) "Oc gaff them theres dötzens **wund.**" (Riimkr. 408.) "**wndh**" (smstds 1106.) "Vor Herris fem hellige **vndher.**" (Jertegns Postil.)

Burd, Bord, n. s. Skiøn om en Tings Værd, Vurdering. (Rosenvinge g. d. II. 71; til **Burds.** ib. I. 305; jvf. **Words-penning, Wirdepenning** (Halsfæ) ɔ: Holdsfæ. J. Lov. Rosen-vinge. 498.)

vurde (urde), v. a. vurdere, taxere; agte, ændse, sætte Priis paa, bryde sig om; gjøre Udlæg, Execution. (See P. Syvs Ordspr. I. 27.) "Tha skal myn Herres Embitzman meth gode Men i gaarden ladhe **wrde** hans Haffue" (Gods). (Gaardsret i Haandskr. af Siæll. Lov. Nr. 28. 4to. Univers. Bibl.) "Hans gotz skal **wdhwrdes** pa Landtzting." (smstds.) "Ikke vilde jeg **vurde** at lade mit Liv, Havde hun ikke været saa fort." (K. B. Nyerups Udg. II. 52.) "Kunde de Men skrabe gotz till hobe, de **wrde** ey, helder det er retferdigt, eller ey." C. Pedersen. (Jert. Post. 1515. f. 34. b.) "Hand **vurded** der lidet om." Lyschander. (Grønl. Chron. 62.) "**Wurdendes** ey hwem det er med eller mod." Taussen. (Post. Vinterd. f. 4. a.) "Tha sculle the samæ bymæn ... haffwe fwl makth ath **wurdæ** en lighæ deel wth aff hans gotz .... oc skickæ hennæ til bysens nyttæ." (Erik af Pommerns Landskrone Stadsret. 1415. Kof. Anchers Lovsthist. II. Till. S. 252.) — Deraf: **smaavorde**, foragte. — See **urde, vorde, vyrde, yrde.**

vurde (vorde), v. n. med **at**: maatte. "Jeg **varder** nu först at hielpe mig lielff." P. Claussen. (Snorre. S. 555. Inge Baardsen.)

vyrde, v. a. vurdere. "The **wyrdes** ællær reghnæs twefolde." (Gl. d. Bibeloverſ. Hieron. Fortale til Kong. Bøger. — *existimantur.*) "Om han wordher fattigh, ok han ikkæ ſkal formwghæ at giffwe æfftær wyrdnyngh, han ſkal ſtaa fore præſtæn, ok hwre möghet han **wyrder**, ok ſeer hannom formwghe giffwe, ſwo mögheth ſkal han giffwe." (ſmſtds. Lev. 27. 8. — quantum *æstimaverit.* — "Saa ſkal Preſten **wurde** hannom." Tauſſen.) See **vorde, urde, vurde, yrde.**

Vyrdelſe, n. s. Vurdering. "Om nogher ſkader aghær ællær wingorde ok han ſænder ſith ögh, at annærs mans ſkal fortæres, ællær opædhes, hwat ſom han haffwer bæſt j ſin aghær ællær wingordhe, han ſkal igænſkikke for ſkadhens **wyrdelſe.**" (Gl. d. Bibeloverſ. 2 Moſeb. 22. 5. — *æstimatio.* Jvf. 1 Reg. 8. 5.) See **Yrdelſe.**

Vyrdning (wyrhdnyngh, wyrdhning, wyrning), n. s. Vurdering; Ærbødighed. "Man ællær mænnæſkæ, hwilkæn ſom gör loff ællær jættælſæ, ok jættær gudh ſyn ſiæl, han ſkal giffwe werd vnder **wyrdnyngh.**" (Gl. d. Bibeloverſ. Lev. 27. 2; jvf. 27. 13 og 27. 8.) "Idagh thiæntæ the hannem meth hedher ok **wyrdhning.**" (Cod. R. 1390. f. 135.) "Ok badhæ til hannem meth **wyrning.**" (Dſk. Poſtill. Ms. af xv. sec. f. 42. b.) See **vyrde.**

Vyrdingsbrev, n. s. "Denique — quatuor literas nostras ad placitum Sloxherret detulerunt, cum litera æstimationis, **Wyrthingsbreff** dicta." (Dipl. 1368. S. Rer. D. VIII. 179.)

Væble (Væplæ), n. s. "Thæt renſær **wæplæ** oc hoſtæ af bryſtet oc alsköns urenſlæ." (D. Lægebog af 14 Aarh. Cod. Magn. 187. 8vo. fol. 23.)

Væbner, n. s. egentlig: den ſom fører Vaaben, en væbnet Krigsmand. Saaledes f. Ex. "Oc loodh han ſettæ færſke **wæbner**(e) paa mwren oc tornelh." (Tyrkens Tog til Rhodis; hos Ghemen. ud. Aar.) I øvrigt, ſom bekiendt er, brugtes det ogſaa ſærdeles ſom Benævnelſe paa Adelige, der ikke vare Ridbere (*armiger*), og ſom ellers hyppigt i 14. og 15. Aarh. betegnedes ved Udtrykket **af wapen**; ved dette Udtryk ſigtes maaſkee nærmeſt til Slægtens antagne Vaaben? [Peder Oxe kaldes endnu **Væbner**

i et Mageskifte-Brev af 27. Apr. 1547. (Ryge. P. Oxes Levnet. S. 67.) Benævnelsen gik under Frederik II. Regiering ganske af Brug.] "**Wæpnær,**" Vaabendrager. (Gl. d. Bibeloversl. 1 Sam. 13. 1. 6.)

Væd (Wæth), n. s. Pant, Forpantning, Pantsættelse. Deraf: **væthsætte, væthskiöde**: pantsætte, pantskiøde. "Sættær man sin jorth at **wæth** ok **wæthskötær** a thinggy." (Gl. Siæll. L. III. 11.) Overskriften er: Um man **wæthsættær** sin jorth. At **vædskiøde** (skiøde til Pant) modsættes her **værelds-skiøde** ɔ: skiøde for fuld Værd. **Væreld** er formodentlig samme Ord som det A. S. *vergeld, vergyld;* ogsaa *manswyrþ*, pretium hominis. (*Verelth:* Gotl. L. c. 9. *Wæruld:* Helsinga Lag. Manh. B. c. 38. Jvf. Skaanske L. V. 21; og Fortolkningen hos Ihre. Gloss. II. 1065.) "Wil han ei tha löfæ thet **wæth** innæn fæm dagh" .... "En ær thet **wæth** annæt en iorth" .... "at han tapæth thet **wæth** meth sin eghen gooz." (Flensb. d. Stadsret. §. 31.) — Paa **Væd**: om kap. "Han skal arbeyde paa **Væd** mett Guldsmeder." (Bibel 1550. Viisd. Bog. 15. 9.)

Væde (wætæ), n. s. Væde, Vædske. "The **wætæ**." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 10.) "Ondæ **wætæ**." (smstds. I. 27.)

vædelig, adj. vaad, flydende. "Winæs **wædhelighe** offer." (Gl. d. Bibeloversl. Lev. 23. 13.)

Væder, n. s. See **Veder.**

Vædersvold, n. s. Uveir, Hindring af Veir eller Storm. "Som i scriffue atj var paa veyen hidt nedt oc ey kunde fram komme for **vederffuoldt.**" (Brev til Eske Bilde fra hans Moder Anne Ruds Datter. 1530.)

Vædfæ (vædfæ, vedfæ), n. s. Pant, Pantegods eller Væddepant; det man sætter ud i Væddemaal. (Isl. *vedfé:* "Penge, man har slaaet Væd om.") "Jeg sætter til **Vedfæ** mit unge Liv, Dertil trehundrede Gaarde." (D. Folkev. III. 62; Nyerups Udg. hvor Stedet er urigtigt læst: ved Fæ.) "Vlf ... flog it **Vedfæ** op met Ræff paa Kong Götricks rundheds forfögelse." Vedel. (Saxo. 1575. S. 191.) "Ræff drog siden til Norge at indkreffue sit **Vedfæ** af Vlff." (smstds.) "Kongen sagde til hannom: Tabt haffuer du **vædfæit.**" Claussen. (Snorre. S. 438.)

Vædjord, n. s. Pantejord (s. Overskriften til Flensb. d. Stadsret. §. 31.)

vædkiøbe, v. a. modtage som Pant, laane paa et Pant (i Modsætning til fullköpe, kiøbe som Eiendom; s. Rosenv. Stadsretter, S. 632.) "En **wæthköpær** elder fullköpær nokær man af annæn manz kunæ mier, en fagh ær." (Flensb. Stadsr. §. 60.)

vædske, v. a. at væde. "Ærens træ huilket dygdernes hoghedh haffuer **vætzsketh.**" (Dansk Tidebog. 1497. Cod. Thott. 553.)

Vædske, n. s. Pose, Vadsæk. "*Loculi*, Pengepung, Pengevedske." Matth. Pors. (Nomenclator. 1594.)

vædskiøde, v. a. og **Vædskiødning,** n. s. at skiøde til Pant, Skiødning til Pant eller Hypothek, hvilket fordum skeete til Thinge, da Panthaverne i Almindelighed fik det skiødede Gods til Besiddelse og Brug, indtil Laanet blev betalt; (smlgn. **Dæreldsskiøde,** varagtigt Skiøde, Skiøde til Eiendom.) Saaledes i Gl. Siæll. Lov: "Minnæs æy thingmæn hwat heldær war **wæthsköt** ællær wærælzskiöt, ok minnæs thæm tho at sköt war." (III. 11; jvf. K. Ancher. Lovh. I. 492.)

vædsætte, v. a. pantsætte. (**Vædsætning,** Pantsætning. Rosenv. Stadsr. S. 632.) "Ænigh manz husfrö, husbond uwitænd (ma) sælæ eldær **wæthsættæ** nokæt gooz." (Flensb. Stadsr. 1284. §. 83.) "Hwo sum **wæthsættær** iorth eldær annæt gooz." (Flensb. d. Stadsr. §. 31.)

Væggerum, n. s. et Fag Huus; Afdeling af et Bindingsværkshuus, imellem Stolperne. "It atten **Væggerum**(s) Hus." Hvitfeldt. (II. 233.)

Vægt, n. s. Vaagen, Søvnløshed. "Jeg reffser mit legeme met faste oc **vect.**" C. Pedersen. (Jert. Postill. 1515. f. 72.) "I Læsning oc i **Weckth.**" (1488. Cod. R. 1586.)

vælde sig, v. a. tiltage sig med Vold, med Ulov. "Thoch ath forde Her Hans Hemmingsfon **welldhe** (impf.) sig till ath sette syne heste i bedh paa forde fletthe .... tha **wellede** han sigh stundom ath fla henne." (Tingsvidne 1476, om en Skovslette, som Præsten vilde tilegne sig; der forekommer ogsaa adv. **vældelige,** "welleligne" ɔ: voldelig.) "Vdi saa maade kand Dieffuelen mesterlige **velde** sig oc sine det til altsammen." P. Palladius. (Om S. Peders Skib. 1554.)

Vældekilde, en. rindende Kilde; Kildevæld. "Den kierlighed flyder icke aff en leffuende **Veldekilde**, men forsuinder oc sigis bort." P. Tidemand. (1564. Luth. Post. II. 74.)

Vældighed, n. s. Herredømme. "Ok han thog alt landet hwilkæt som hans **wældigheets** hafdhe wæret, vth til arnon." (Gl. d. Bibeloverf. 4 Moseb. 21. 26.)

vælle (wællæ), v. n. part. **wæld**, koge. "Oc ladhe persiliæ **wællæ** j siwdhen bloth, oc j hwit win, oc förstæ thet (saasnart det) ær **wæld**, tha scal theth sies gemen eet clædhe." (Lægebog xv. sec. Cod. Thott. 710. 4.)

Vælling, n. s. "**Welling** ællær grödh." (Gl. d. Bibeloverf. Josv. 5. 11. — *polenta.*) "**Wellingh** ok gröth." (smstds. Lev. 23. 14. — *polenta* et pultus.)

Vælther, n. s. Anders Bagge, Herredshøvding i Soeffwædal i Halland, sælger og afhænder til Hr. Aage Axelsøn, Høvedsmand paa Warberg "x **wælther** udi brödh, i Fierdhæ herrit i Fieraals Sogn i Nörrehalland ... hwilkæ forde **wælthere** (sic.) jach erffdhæ effter myn modher" o. s. v. (1476. Wordberg feria 4ta ante Bartholom.)

væmme, v. n. (ikke dep.) "Deris siæle **wemmede** ved min skick." (Bibel 1550. 3 Moseb. 26. 43. — Luther: Eckel haben.) — **væmmes** dep., fornemme Væmmelse, have Qvalme. "Om Moderen stöder op paa nogen Quinde, ath hun **vemmis** deraff." C. Pedersen. (Om Urtevand. 1534. f. 56.)

Væmmelse, n. s. Fornemmelsen af at skulle kaste op; Qvalme. "Om Mennisken haffuer stor **Vemmelse**, oc bryder sig swarlige. Oc töckis ath han skal spy." C. Pedersen. (Om Urtevand. 1534. f. 30. b.)

væn, adj. smuk, yndig. "Et **wææn th** oc fagert creature. (1488. Cod. Reg. 1586. fol. 126. b.) "Then skriffth er swa **wææn** oc oc fagher." (smstds. f. 116. a.) "**Wææn** i sith leffneth": *decorus vita.* (smstds. f. 44. b.)

Vændredør, n. s. en Dør, flættet af Vidier.

"Kiære Herre! hwad tör Bonden mere ved
End Vændredör og Flagreled?" (K. V. Nyerups Udg. II. S. 97.)

Vænelse, n. s. "Med stoer Hiertens **Vænelse** oc Bevegelse." Resen. (Frederik II. Krøn. S. 363.) See **vene** sig.

Vænhed, n. s. Deilighed, Skiønhed. "Hun lodh mik fee hennes **wænhet.**" (1488. Cod. Reg. 4to. 1586. f. 127. b.) "Qvynners falske fægringh oc **wænhet.**" — mulierum fallax *pulchritudo.* (smstds. f. 90. b.) "Margareta wor hænnæ rætæ nafn. Dagmar heet hun for hennæ **vænheet.**" (Den saak. K. Eriks Krøn. Ny D. Mag. V. 186.)

Vænlig (wænlik), n. s. Vænhed, Skiønhed. "Somlighæ tröstæ a fin **wænlik.**" (Danst Postill. 14. Aarh. Cod. R. 1390. 4. f. 68.) "War herræ figher, thu haffdhe tröst ij thin **wænlik** ok fæghrind." (ib. f. 69.)

vænte, v. n. imperf. **vænte,** synes, tænke, mene. (Isl. *vænta.*) "The **wæntæ** ællær holde thet gilde forbanneth." (Gl. d. Bibel-overs. Gen. 43. 32; jvf. II Sam. 13. 32. — *putant.*) "Thet **wæntæs** ey." (smstds. 1 Reg. 10. 21. — nec *putabatur.*) "Jæk **wænte** mik standhe." (smstds. Gen. 41. 17. ɔ: det kom mig fore, at jeg stod.) "Jæk **wæntæ** ællær thænckte." (smstds. Jud. 15. 2.) "Han **wæntæ** hænne ath ware drukkæn." (smstds. I Sam. 1. 13. — *æstimabat.*) (Smlgn. Det T. wähnen. A. S. og G. E. *wenan.* F. Ex. i Havelok the Dane, v. 1091:

"He wende that Havelok wore,
Sum cherles sone and no more."

Her forekommer ogsaa flere Steder: Hwat *wenden* he: hvad mente de. Jvf. Ihres Glossar: wæntæ.)

Værd, n. s. Priis; hvad der betales for noget. "Hwre dyrt **wærdh** for theræ aterlösn (Gienløsning) war utgiffuet." (Cod. Reg. 1390. f. 149. a.)

værdes til, v. n. pass. værdige, agte værdig til. "**Verdiff** til at gonge hiem meth mig, oc legge din hand paa hende." (Jertegns Postill. 1515. 201. b.) "Bedher ieg ath thu **werdes** at annamme." (Nogre gudelige Bønner. 1509. Ghemen.) "Christus lod fig dog **værdis** til at dyre köbe met fin horde död." P. Eliæ. (Bisk. Giensvar. 1533. f. T. 2.)

værdiges, v. pass. "Oc ath tw **værdughes** ath omwænde them allæ som ideli̇ghe i fyndh æræ." (Dsk. Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 84.)

Værdskab, n. s. 1. "Nar vmildæ mæn skulæ skilies fran hælghe mænz **wærdskap.**" (Dsk. Post. Ms. xiv. sec. f. 155. b.) 2. "Brun

haffde aff Closter vden affgifft ɪɪ. **wærskaff** i lille Nestued, som skyllede ɪx. skill. grot." (1473. Scr. R. D. IV. 352.)

Værdskyld, n. s. Fortieneste, eget Værd. "Thi er det saa farligtt att berömme seg aff troens **werdschyld**, som aff gierningers **werdschyld**." P. Eliæ. (1530. Danske Skrifter. I. 356.) "De legge dem effter ath forwærffue fred hoff Gud met gerningers **werdskyld**." P. P. Rosæfontanus. (Corvini Postill. 1539. II. f. 8.) "Effterdi ath lönen icke efter **werdskyld**, men effter husfaderens gode wilge bliiffuer vddeelt." Petr. Parvus. (Corvini Postill. 1539. I. 50.) "De som begere lön och **verdskyld** faar deris gode gerninger." C. Pedersen. (Om Troen o.s.v. 1531. C. 4.)

værdskylde, v. a. fortiene, giøre sig værdig. "Swa som sielen **wærdskyldher** eller syndher meth legometh" — cum corpore *meruit* vel peccavit. (1488. Cod. reg. 1586. 57. b.) — Agte værdig, tillægge Værd, ansee fortient til noget. "Ath jek skal **verdskyldes** ath thækkes thek, hærræ, allæ tings gudh." (Dansk Breviar. 15. Aarh. Cod. R. 1614.)

værdskyldelig, adj. fortient. "**Wærdskylleligh**e gerninghæ." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 72. b. — *merita*.)

værdskyldig, adj. forskyldt, fortient. "The skullæ tholæ **wærdskyldughe** pinær for vmildhetz gerningæ." (Sammeld. Postill. 123. a.)

være (om), sørge for, bestræbe sig, giøre sig Umage for noget. "Ther som noget er nogenn Stedt nu der fraa taget .... Tha schulle thee **were** ther om, at thet maa komme ther till igenn." (Udkast til den danske Kirkeord. (henved 1537), udg. af H. Knudsen. S. 51.)

Væreld (Wæreld, Wærild), n. s. ældre dansk Form for Verden. "Engin biscop, eller **wærilds** klærk eller closterman skal fonges." (Om gamle konninghe logh. K. Anchers Lovh. II. 543.) "Och nar gwth wil swo hawet, at hon aff thænnæ **wærælde** kalles oc döör." (1407. Udv. D. Dipl. I. 336.)

Værelse, n. s. 1. Væsen, Art, Natur, Tilstand; *essentia, substantia*. "De forandre icke deris tilfödde Sind oc **værelse**." — "Folckenis **Værelse** oc seduane." (Reinike Fos. 1555. f. 126. b. Wesendt.) "Dygden haffuer sin **værelse** vdi gerningen oc

brugelsen." (smstds. f. 285. b.) "Effterdi han er hanss herligheds skyn oc hans **werelses** ieffnlige." Taussen. (Post. Vinterd. 1539. f. 37. b. af Hebr. 1. v. 3.) "Menniskens Siel — hun er en **værelse,** som icke haffuer legemlige ting" — *incorporea substantia.* Hans Lauritzøn. (Sielebog. 1587. f. 21. a.) "Thii kallade han hossbonden till sigh oc spwrde hannem om sin **værelse.**". (Jertegns Post. 1515. 183. a.) "Een sand gudh i **Værilse.**" (Danss Breviarium 1497. Cod. Thott. 553. 4to.) "Han skal ansee oc paa acte Menniskens **værelse,** Leffnit oc gode Seder." (Reinike Fos. f. 231. b.) "Deris grund oc **værelse** læser man oc i samme bog." (smstds. f. 226. b.) 2. Bolig, Ophold, Opholdssted. "Han har sin **Værelse** hos Gud i de evig levende Lande." (Liigpr. af Mich. Henrichsen over J. Sickmann. 1696.) "Folck som haffue deris **værelse** oc bolige vdi Örcken." Vedel. (Saxo. 1575. S. 49.) "Hand skall römme sitt Fernelandt, oc ther inghen Fredh eller **Værelsse** haffwe." (Forordn. af Frederik I. 1528. D. Mag. V. S. 77.)

Værge (Være), n. s. "At have en Gaard i **Værge**" ɔ: i Besiddelse (enten i Pant, til Sikkerhed ell. paa lignende Maade.) Fru Anne Gris, Arwids Datter bevidner "at jech haffuer i **wære** af werdughste fadher meth gwdh Herr Jens Broſtrop" (Erkebiskop i Lund) en Gaard i Fredersløv i Sjælland, som tilhørte Lunde Domkirke: och haffuer jech then annamet for eth mageskyffte, swo lenge hanss nade fonger giorth mek wederlaw fore een myn gardh i Skonæ" o. s. v.

Værgemaal, n. s. "Engen borghæræ skal giwe nagher wdlethis mand sit **werlemaal** om mod (imod) sin metborghæræ." (Malmøes Privil. 1415.)

Værk, n. s. Smerte, Pine. "Nokæt **wærk.**" H. Harpestreng. Steenbog. I. 22.) Saaledes om Sygdomme og Smerter: "**Brystwærk.**" (smstds. II. 33. 34.) "**Hiartæwærk.**" (smstds. II. 43.) "**Houæth wærc.**" (smstds. II. 19. 44.) "**Larwærk.**" (smstds. II. 20. 49.) "**Lændæwærk.**" (smstds. II. 61. 62.) "**Maghæwærc.**" (smstds. II. 13.) "**Niuræwærc.**" (smstds. II. 20.) "**Sithæwærk.**" (smstds. II. 3. 33.) "**Spynæwærc.**" (smstds. I. 53.) "**Tanwærk.**" (smstds. II. 36.) "**Öghnwærk.**" (smstds. I. 14.) "**Öræwærc.**" (smstds. II. 8.) "**Örnæwærk.**" (smstds. I. 11.)

Værkmester: En Benævnelse, der endnu i det 17de Aarhundrede bruges om en Krigsbygmester, eller Ingenieur. Ligesom Værkbasser om Værkmesterens Arbeidsfolk eller Undergivne. Hos vore ældre Lexikographer (Colding f. Ex.) oversættes ved dette Ord de latinske *machinarius*, *opifex;* ligesom i det Isl. *Verkmeistari* bruges om en Kunstner eller Maskinmester i Almindelighed. I Maribo Kiøbstadsret af 1488 forekommer det i en særskilt Bemærkelse, og maaskee (efter Kolderup-Rosenvinges rimelige Mening) for: Arkelie-Mester, Rustmester, eller den "som forfærdigede Blider, Stykker og andre Krigsmaskiner." "Men sidhen willæ wi aldrigh haffwæ noghen **werkmester** boendes her i byen." (Ny D. Mag. VI. 228.) Saaledes i det mindste bruges *Warkmester*, *Werkmester* i det Nederf. om "ein Feuerwerker, der mit Kriegsmaschinen und dem groben Geschütz um zu gehen wußte." (Brem. Wb. V. 198.) "Niels **Verkmesters** Gaard" i Kjøge. (1512. Scr. R. D. IV. 401.) Saaledes oftere i K. Christian IV. Skrivcalendere, f. Ex. 12. Mai 1621: "Gav jeg **Verkmesteren** Sperfork til Glykstad 2000 Dlr. in specie paa Haanden paa det Verk sammesteds." (Schlegels Samml. II. 1. S. 55.) Ligeledes Skrivcal. 1639. Marts 29: "Gaff jeg (i Glückstad) nogle Werckbasser paa handen 50 Dlr." "Hvilken forne Jordh oc grunde ær i sin længe imellum Smethie Gade oc Wambestue Stræde, Jes Pethersøns, **Verkmester** upa Kiöpenhaffns hus, iordh oc grunde, upa badhe sidher liggendis, synnen til gaden i Sancte Clements sogn i Köphnhaffn." (Af et Skiøde paa Kiøbenh. Bything. 1438.)

Værkned, n. s. forekommer i 15de Aarh. for: Virkning; (jvf. Skabned, Mørkned, o. fl.) Aff hellige andz **værknet** ær han gangen vdh aff thit liiff." (Gl. d. Tidebog. 1497. f. 132.)

Værn, n. s. Muur, Vold, Befæstning, Taarn, Borgtaarn, Vagttaarn.

"Ther er oc tij wecther paa,
som aldri sculle aff wernen gaa."
(Flores og Blantzeflor. 1509. 21. b.)

— "then abelgaard, ieg sagde fraa,
En wern haffuer han om seg,
thet ær mvret saa sterkelig." (smstds. 22. a.)

"Kuren stander paa **Værne.**" (K. V. Nyerups Udg. I. S. 21.) "Dan

Konning stander i höien **Værn.**" (smstds. I. S. 98.) "Tha swarede jen wechter, a **wernen** stod, I æræ welkommen jomfru god." (J et gammeldanst Eventyr om Hr. Jvan og Hr. Gavian.)

værne, v. a. befæste. "**Wærnædhæ** stædher." (Gl. d. Bibeloverf. Num. 32. 16, 17. — urbes *munitæ.*) "Storæ stædhær ok **wærnædhæ** vt til hymmelæn." (smstds. Deut. 1. 28.) "**Wærnædhe** meth höwæstæ muræ." (smstds. 3. 5.)

Værnekirke, n. s. Sognekirke; Kirke, til hvis Sogn man hører. "Er thett saa at nogen y herrit oc bygdt ær gieldskyldigh nogen borger y Kollding, tha skulle borgere ware dennom till deris **værne kirke,** eller oc deris b o o f i e l, mett two mend, oc laugeföge (lovsøge) dennom paa Kollding byting effter lands lougen, oc icke ydermere höringe att före till deris brofiele." (Christian I. Privilegier for Colding. 1452. Efter Langebeks Afskrift.)

Værnelse, n. s. Beskiermelse, Beskyttelse. "Vdbræck thine **værnelses** arme offuer mek, och værne mek fran all vodhe." (D. Tidebog. 1497. Cod. Thott. 523.)

Værnskirke, n. s. Sognekirke (svarende til V æ r n e t i n g). Er Nogen i Herred og Bygd gieldskyldig til en Borger i Kolding: "tha skule borgere waræ thennem til theres **wernsklrcki** eller theres brofiell meth tho man" o. s. v. (Christian I. Privileg. for Colding. 1452. §. 4.)

Væt, n. s. Vægt. (Jsl. *vætt.*) "En dragmæ **wæt.**" H. Harpestreng. (Lægebog. II. 34.)

Vætte, n. s. "Oc en Skovtrold (Luther: F e l d t e u f e l) skal möde den anden oc **Vætter** skulle der bo." (Bibel. 1550. Es. 34. 14. — Luther: der K o b o l d wird auch daselbst herbergen.)

væve sig, v. recipr. indvikle sig, blande sig i. "Enghen man, som thiener gudh, skal **wæffwæ sik** i wærtzens thingh." (1488. Cod. Reg. 1586. f. 10.) — **Wæfiæs:** "The som idhelige **wæfiæs** y drukkenskap." (Dff. Post. Ms. af xiv. sec. f. 150. a.)

Vævsked, n. s. en. Væverstok, Væverskyttel. "J öwermere weffwen opstandenhe, ællær nedhermere weffwen, som **wefflkeden** gömengaar, mæth synæ tradhe." (Gl. d. Bibeloverf. Lev. 13, 48. — *pecten.*)

Y.

Ydeko, n. s. Ko, som skulde ydes eller svares i Landgilde; enten Koen selv, eller dens Værdi efter Taxt eller Overeenskomst. "Kronens Bynder oc Tiener .... hereffter skulle yde theris **Ydeköer**, som thi ere indschreffuit uti Kronens Jordbog for, eller oc haffue thet i Minde, epthersom Tiden nu er." (Dom af 1553. Rosenvinge. I. 211. Jvf. Arent Berntsen, II. 179; hvor de kaldes Landgildekøer, Skattekøer; og en Skattekoes Værdi paa den Tid (1656) ansættes til 3 Tønder hart Korn, siællandsk Maal.) "Förft at the offuer een **Ydhekoo** haffue giffuit two marck; ther war fwo paa saght fore rette, at hwat som the giffuit haffue mere en two marck for een **ydhe koo** thet skal Her Johan giffue them igen." (Dom 1466. Odense.)

ydermere, adv. langt mere. "Huor **ydermere** bör off ath elske gud i hiemmerige som vdödelig er." (Jert. Postill. 1515. f. 147. b.)

yderst, adv. tilsidst. "Förft then som sadhæ godhæ sædh, swa ... **yterst** akersins skæræræ." (Postil. Ms. af XIV. sec. f. 74. a.)

ydes (ides?), v. dep. "Thy at nar latæ **ydhis** æy at æruedhe sik til födhe, tha stiæle the afftæ." (Dansk Postil. Ms. af XIV. sec. f. 63. a.)

Ydmygt, n. s. Ydmyghed. "**Ödmyukten** wturagher höghfærdhen." (Dansk Postil. Ms. af XIV. sec.)

ymeste, ubekiendt adj., om det ei er det isl. *ymist*, vexelviis, vexlende. "**Ymestæ** lyt." H. Harpestreng. (Steenbog. 44; kunde da maaskee bemærke: uvis, blandet, eller i Skæret vexlende Farve.)

Ynde, n. s. Yndest, det at være afholdt. "Goth **ynnæ**." H. Harpestreng. (Steenb. 12. 26.)

Yngske, n. s. Ungdom. Et ellers usædvanligt Ord, som neppe vil findes uden hos P. Lolle i Ordsproget: "Good waaræ **Yngsken**, waaræ eij Folsken." (Saaledes har Chr. Pedersen i sin Udg. 1515. Udg. 1506 har **Önsken**; som efter Latinen ("*Si non desiperet, pubertas grata maneret*") er en aabenbar Trykfeil.)

ynke sig, v. r. (usædvanligt), ynkes, forbarme sig. "Thu som **öncker** tek offuer the syndige." (Dansk Breviarium. 1497. Cod. Thott. 553. 4to.)

Ynkesyn, n. s. et Syn, som man ynkes ved; ynkeligt Syn(?). "De nöddis til at gaa i Kamp imod saadanne grumme Best, de store Herrer til et Spectakel oc **Ynckesiun.**" R. Hansen Rerav. (Udv. Sententzer og Trøstesprog. 1581. f. Z. 5.)

Ynske Jomfru, n. s. "Then vænnæ **ynskæ jomfrw** som dauid fek qweghehligh værmdæ aff." (Danst Brev. 1497. Cod. Thott. 553. f. 96.)

yppe, v. a. "Der **yppedes** fuld ond en Leeg." (K. B. Nyerups Udg. I. S. 23.) "Der **ypped** han saa underlig et Spil." (smstds. I. S. 77.)

yppere, compar. (hvoraf nu kun bruges superl. **ypperst**) bedre, mere fortrinligt, ypperligere, fornemmere, høiere af Stand. "Han haffuer frelst off wdaff större fare oc nöd, oc foruerffuet off **yppere** gods oc gaffuer." Tausſen. (Post. 1539. Vinterd. f. 79. a.) "Mere oc **yppere** Lön." (smstds. 143. b.) "Han wiste oc inthet **yppere** eller bedre at giöre, Gud til loff." (smstds. f. 114. b.) "Aff Embede, befaling oc werdigheet meget **ypperæ,** end han er." P. Eliæ. (Bisfopp. Giensvar. 1533. fol. Aa, 4.) "Kongen er **yppere** end folcket, dog er hand eet mennifke aff samme slegt." P. Eliæ. (Erasmus, en chr. Fyrstes Underv. 1434. f. 29. b.) "Defs **yppere** the ere, thu haffuer et regemente offuer." (smstds. 37. b.) "Bifcop Abfalon torde icke obenbarlige straffe denne **yppere** Herre." (Erkebispen.) Vedel. (Saxo. 392.)

yppermere, adj. adv. fornemmere, høiere, ypperligere. "Icke er en fribaaren **yppermere** end en fwend i den hellige Tro." (Jertegns Post. 1515. f. 40. b.) "Icke est du **yppermere** en wor fader abraham vor." (smstds. f. 102. b.; jvf. 146. b.) "Er ey fielen fast **yppermere** en legemet, er ey legemet **yppermere** en klederne?" (smstds. 188. b.) "Saa meget **yppermere,** end englene, Som hanff naffn vdwifer at han kaldis oc er Gud faderff enifte fön." (smstds. f. 18.)

Yrd, n. s. det mandlige Lem. "Æn of manz **yrdh** worther afhoggæt ællær skoræt .... ællær thæt worthær ok klipt af." (Gl. Sicell. Lov. II. 10.)

yrde, v. a. vurdere. "At om han skal jættæ fyn eyædoms aghær ok hellighgör herren, werdh skal **yrdes** æfftær fædhens mælælfæ." (Gl. d. Bibeloverf. Lev. 27. 16.) See **urde, vorde, vurde, vyrde.**

Yrdelse, n. s. Burdering. "Vtæn om han, hwilkæn fom haver jæth theth vil löfæth, han fkal giffwe fæmtæ **yrdælfæs** deel öwer ok han fkal haffwe hwfæth." (Gl. d. Bibeloverf. Lev. 27. 15; jvf. 27. 27.) See **Vyrdelse.**

Yrkefang (ell. **Orkefang**), n. s. et usædvanligt Udtryk om Jord, og Jordeiendom (Fang), som dyrkes (yrkes, ørkes), i Modsætning til Brændefang (Skovjord, Tørvemose o. d.; see v. yrkiæ ɔ: dyrke, opdyrke. Skaanske. L. IV. 6.) I et Gavebrev til Mariager Kloster nævnes "alle forfkrevne Godfes Tilliggelfe, Ager, Eng, Skov og Mark, Fifkevand og Fægang, **Yrkefang** og Brendefang, vaadt og tört" o. s. v. (Gavebrevets Stadfæstelse. 1502. D. Mag. VI. 196.)

Yrkned, n. s. Værk, Gierning, Arbeide. "Hælugh-dags **Yrknet.**" (J. Lov. III. 55.)

Yrt, n. s. Urt. "Gör man fæpæl af thænnæ **yrt** oc fætær a fiuk manz houæth." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 53.) "**Yrtæ.**" Samme. (Steenbog. 57.) "**Yrtær.**" Samme. (Lægebog. II. 30.)

ysk, adj. (?) "Nogle angribis aff Döden, fom de endnu ligge vdi Vugen, oc nogle vdi deris Barndom oc **yfke** Aar, förend de komme til Skelsalder." A. S. Vedel. (Den 90de Psalme. 1593. f. E. 2.) — "Hör du favren **yfke** Svend. (K. B. Nyerups Udg. I. S. 242.)

yske, v. a. "Hwilke fom fkulæ fönderkrofæs fwa fom rætwifæn **yfker** them. (Dansk Postil. Ms. af XIV. sec.)

Yster, n. s. Ister. "Gamælt fwinæ **yftær.**" H. Harpestreng. (Lægebog. I. 6.) "Hönfæ'**yftær.**" (smstds. 22.) "Gafæ **yftræ.**" (smstds. 8.) "Swinæ **yftræ.**" (smstds.)

Ystædhe (ɔ: Istæde), Stigbøile. "**Yftædhe**-læder." (Skovklosters Regnskab. 1470. Ny D. Mag. V. S. 205.) See **Istede.**

Ysæld, Ysald, n. s. Usalighed. "Æwærdhelik dödz myrk ok **yfæld.**" (Dsk. Postil. Ms. af XIV. sec. f. 68. a.) "Ær nokær man, ær (ther) æntingh for **yfæld,** ællær for aldær, ællær for fot, thær fik wil flætföræ." (Er. S. Lov. I. 38.) "Spitælfke manzfins **yfald** ok Krankdom." (Dansk Postil. Ms. af XIV. sec. f. 61. b.)

yver, adv. over. (Isl. *yfir.*) "Faræ **yuær.**" H. Harpestreng. (Lægebog. II. 8.) "Löpæ **yuær.**" Samme. (Steenbog. 27, om

fogende Vand.) "**Yuær** en dagh." (smstds. I. 3, en Dag over, en heel Dag.) "**Yuer.**" (J. Lov. I. 8. II. 66.)

Yverflydelse, n. s. Overflødighed. "**Yuerfydelsæ** ællær merelsæ." (Gl. d. Bibeloverf. Lev. 25. 37. — *superabundantia.*)

yvervættes, adv. overvættes, overmaade meget. "**Yuærwætæs** wætæ." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 27.) "Renfær **yuærwætæs** bloth." (smstds. II. 29; jvf. I. 51. 80 o. fl. St.)

Z.

Zuker, n. s. Sukker. "Warthær hun sothen i hunugh oc **Zukær** oc druken swa tha hiælpær thæt bryst." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 7.)

Æ.

Æblebarn, n. s.

"Den tredie hun er et Æblebarn,
Hun monne med Æbler lege." (K. V. Nyerups Udg. IV. S. 296.)

Æde, n. s. "Köthsens **æthæ** ællær ædælse." (Gl. d. Bibeloverf. Deut. 12. 15. — *Esus carnium.*)

ædelig, adj. ædel. "De **ædeligste** oc beste Træ paa Libanon." (Bibel. 1550. Ezech. 31. 16. — Luther: die edelsten.)

Ædeling, n. s. adelbaaren, høibaaren Mand; det sildigere: Adelsmand. Det forekommer i de uden Tvivl meget gamle Ordsprog: "Træl var aldrig **Ædeling** god." "Nar Træl trives, **Ædeling** fordrives." (Ordspr. hos Hvitf. I. 508.) (Ordet svarer til det saxiske og overtydske *Adaling*, som jævnlig forekommer i disse Stammers Vedtægter, og i latinske Lovtexter udtrykkes ved *nobilis*. I Gammelt. forekommer *Ediling* og *Edeling* (f. Ex. hos Otfrid og Notker), pl. *Edelinge*; og hos Angelsaxerne *Adaling*, *Adeling*; jvf. Graff. Sprachsch. I. 144.)

Æfterdeel, n. s. Bagdeel. "Hwsens **æfterdeel.**" (Gl. d. Bibeloverf. Ex. 26. 12. — *posteriora tabernaculi.*)

Æfterdømæ (gl. d. Bibeloverſ.), ſee **Efterdømme.**

æfterlede, v. n. efterlade, ſøge. "**Æfterlede.**" (Gl. d. Bibeloverſ. 1 Sam. 19. 1. — *quærere.*)

Æfterleve (gl. d. Bibeloverſ.), ſee **Efterleve.**

æfterlig, adj. bageſt. "Templens **æftærligh** deel." (Gl. d. Bibeloverſ. 1 Reg. 6. 16. — pars *posterior.*)

Æftærlighen (gl. d. Bibeloverſ.), ſee **Efterlign.**

æftermere, ſee **eftermere.**

æfterſtunde, u. a. "Tw ſkalt ikke gyrnæs ællær **æſſterſtwndæ** hans hwſtrw, ey ſwen, ikke thiænæſtæ qwynnæ." (Gl. d. Bibeloverſ. Exod. 20. 17. — *desiderare.*)

Æg, n. s. "Slaghnæ **æg.**" H. Harpeſtreng. (Kogebog. 15.) "**Æggi** blomæ." (plur. ſmſtds. 16. 25.)

æge (aae, aage, owæ, aghæ, aughæ), imperf. **aatte** (Isl. *átti*): partic. **aat:** den ældre danſke Form for v. **eie.** (Isl. *eiga;* Goth. *aigan;* A. S. *ágan;* Sv. *äga.*) **1.** beſidde, *possidere.* Det forekommer iſær i disſe Former, men ſkrevet paa mange Maader (ogſaa med •) i vore gamle Love; dog ogſaa ofte i ſenere Sprogværker, ned til det 16de Aarh. Saaledes f. Ex.

"Och meg befaledæ ſyn hwſtrw i hand,
och alt thet annith, han ottæ." (Riimkr. 4125.)
"Jeg aldrig ſlemmer næſer ſaa,
noger handhe menneſkæ owæ." (ſmſtds. 2363.)

Enten præs. eller imperf. og ſnarere vel det første. I Glosſariet t. Riimkr. S. 338 er Forklaringen ikke tydelig; **owæ** er en anden Form, men ſamme Ord ſom **æge;** og i begge Former høres det endnu hos Almuen i Siælland, i Bemærkelſen: at ſkylde, være ſkyldig (ligeſom det eng. to *owe*). "Han **eier**", eller: "Han **o'er** (over) mig 1 Rdlr." Imperf. baade **ôv** og **aatte** (ſ. D. Dial. Lex. S. 97.) "Sin formeente Rettighed til Norge ... ſom Kong Magnus Smek ... haffde **aat.**" Hvitfeldt. (Fort. til 3die Part af Krøn.) **2.** ſkylde, være ſkyldig, pligtig til, tilkomme: *debere.* "Oc ſatte therfor y Rette, om hannom **eyede** at gange uti Rette, eller ey." (Dom af 1540. Roſenvinge. I. 55.) "Tha **aughæ** thingmæn at næfnæ mæn." "Æn ſa the æy ræt, tha **aghæ** thingmæn at dömæ umbuthzman thre mark." (See Roſenvinge. Retshiſt. II. 205.) See **aae.**

Æggidudder, Æggidydær, n. s. Æggeblomme. "Oc latæ thær i **æggi duddær**." (G. D. Kogebog. 14.) "Oc thiukkæ thæt mæth **æggi dydær**." (smstds. 19.) "Oc latæ **æggi dydær** alt helt thær til." (smstds. 23.) "Raa **æggi dydær**." (smstds.) (Hist. Tidsskr. V. 543. 544.)

Ægt (af **age**.) Egentlig: Kiørsel overhovedet; men ved Brugen gaaet over i ældre Tid til allene at bemærke Friægt, eller fri Kiørsel, som en Deel af Fæstebønders Hoveri: "**Æct** eller Ecken er en Tienistis Herlighed, enhver god Mand (Adelsmand) Hosbund eller Herskab aff alle hans Bönder oc Tienere er tilberettiget hannem at giöris ... saa offte Bonden ... bliffver tilsagt at **Ecke** (ægte, age) eller med Hæste oc Vogn att kiöre paa nogen Reise" o.s.v. (Ar. Berntsen. fr. Herligh. II. 153. 54.), hvor videre forklares Forskiellen imellem Stakægt, stakket Ægt (som giøres af Ugedagstienere, "der nest omkring Slottene eller Hoffvit gaardene ere liggende, hvilke icke gierne giöre uden stackede Reiser aff 1. 2. 3. eller i det lengste 4 Miil", — saaledes at hver Bonde "tvende saadanne Reiser paa hver 8 eller 14 Dages Tid kan tilkomme at giøre;) og Langægt (see Ordet).

ægte, v. n. giøre **Ægt**, eller Hoverikiørsel. "Oc icke hand **egthed** eller giorde nogen anden Arbeidt til Olborrig Slott." (Dom af 1514. Rosenv. III. 241; jvf. **Ægt**. Vid. S. Ordb.)

Ægtebrev: Brev og Vidnesbyrd om ægte Fødsel. I Malmø Bardskeres Skraa af 1544 hedder det: at den, "som vil vorde Mester og vinde Embedet", skal "hafwa sit **Æctebreff**, oc taghe sik till husfrw en ærlig, uberyctett jomfru eller quinne, som maa söge Sede i erlige Lagsshuss." Ligesaa i Bryggere-Skraaen af af 1547, at den, som vil blive "Broder" i dette Laug skal have sit **Ægtebrev**; "eller om thet er hannom for longt at hente, tha haffue sig thett i Borgemesters och raadz minne, om hand er en erlig persone." (Per Andersøns "Vidnesbyrd oc **Ægtebrev**", udstedt 1553, Mandagen efter Mikkelsdag, findes heelt indført i Malmøes "Stadsbog" for 1553.) "Engen skal være skræder i gillet i othens vthen then som logfast er, oc then dag han esker embedet skal han legge sit **echtebreff** po bordet for gylbrödræ." (Odense Skræddergildes Skraa. 1492. Fynske Actstykker. I. S. 40.) Ligeledes hedder det der S. 42

om den Qvinde, der vil vorde Gildesøster i dette Gilde: at "hynne skal fyllie eth erlict röcthæ oc haffue sit **ectebreff** po bordeth som en anden gilbrother."

Ægtefælleb, n. s. Ægteskab. "Saa frembt nogen Ecte-Mands eller Quindis-person, midlertid de leffue i **Ectefellit** ..." (Forordn. af K. Christ. IV. 31 Marts 1635.)

æky, adv. ikke. (Isl. *ekki*. J. Lov. *ækki*.) "Mæth warmt watn dughær thæt **æky**." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 51.) "**Æky** mere æn." (smstds. II. 21.)

ællær, **ællær**, enten eller, see **eller**.

Ælskog, **Ælskugh**, n. s. Elskov. "For **ælskogens** storhet." (Gl. d. Bibeloversl. Gen. 29. 30.) See **Elskov**.

ælte (elte), drive, jage (jvf. Isl. *elta*, forfølge; Gl. Sv. *ælta*, pellere.) "**Æltær** oftæ wærk af örnæ." (fordriver.) H. Harpestr. I. S. 57.) "Thæt **æltær** kuld burt." (smstds. S. 71.) "Hænnæ röök **æltær** bugh orm fra huus." (smstds. II. S. 108.) — **Bortæltæ**, drive bort. "Hvilkæn j hadhedhe ok **bort æltæ** (æltædhe) fra edher." (Gl. D. Bib. 1. Moseb. 26, 27.) **Uthæltæ**, uddrive. (smstds. 3 Moseb. 20, 23. 4 Moseb. 22, 6.) — Ordet synes at have holdt sig temmelig længe. Moth har i sin Ordbog: "At **ælte** Ræven i Graven med Hunde: drive, jage. Er gammelt, og ei i Brug i gemeen Tale." "Tha ma mannæn horkonæ **bort æltæ** fran sik, ok giuæ hænnæ æy en pænning." (Sicæll. L. II. 27. — i andre Hdskr. "af bo **æltæ**.") "Swa som hwnger **ælter** wlffwen wt af Skoghen, ok swa som hit (ɔ: hedt) watn **ælter** hunden[?] wt aff stekære hws." (Dansk Postill. Ms. af xɪv. Aarh. f. 105. a.) "Nar ij **æltes** wt aff een stadh, tha flyn til een annen." (smstds. f. 129. b.) "Swa lather herren syn helgesthe throes skiff, som driffwer i thenne werdens haff, **elthes** af ondhe mænneskes woghe." (1488. Cod. Reg. 1586. 4to. 59. b. — I Latinen: *agitari*.)

æm (æm vel), conj. ligesaa, ligesaa vel. "**Æm wæl** the börn ... ænzæ the thær hun hauær hauæth with thæn annær man." (Gl. Sicæll. Lov. I. 20.)

Æmbar, **Æmber**, n. s. en Spand. "Legge sidhan förft eth stykke i eth **æmbar**, oc lathe ther i röt wiin, ellir starka ætikie, oc

ſæte fötherna ther i æmbarit." (Fragment af Harpeſtrengs Læegeb. Ny D. Mag. I. 61.)

Æmmed, Æmmede, n. s. Embede. "Then tidh han haffdhe opſtandhet, aff lighæns **æmmædh** Tha taledhe han til heeths fönær." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 23. 3. — *officium.*) "**Æmmædhe.**" (ſmſtds. Gen. 40. 13; 41. 13. Ex. 28. 35.) "Præſtæ **æmæth.**" (ſmſtds. Lev. 7. 35.) "**Æmmeth.**" (ſmſtds. Num. 7. 8.) pl. "**Æmmæthe.**" (ſmſtds. Lev. 4. 30.) "**Æmmædhe.**" (ſmſtds. Num. 8. 22.) See **Embede.**

Æmmedsmænd, n. s. pl. Embedsmænd. "Jsraels höffdinghe, ok hionenæs hoffwedhe, hwilkæ ſom ware wedh ſynderlighe hwærie ſlæktæ, there fowedhe, ællær **æmmetzmæn**, hwilke ſom haffwe waret talde, the offrede gaffwe for herren." (Gl. d. Bibeloverſ. Num. 7, 2. — *præfecti.* — II Sam. 4. 11: *artifices.*) See **Embedsmand.**

Ænde, n. s. Grændſe. "Ok alt hænnæs folk fra ſiſte egiptes **ændæ**, alt til yterſtæ hans **ændæ**." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 47. 21. — *terminus.*) "Tw ſkalt ſkikkæ folket **ændæ** trint omkringh." (ſmſtds. Ex. 19. 12.) "Landz **ændæ.**" (ſmſtds. Ex. 10. 14. — *fines.*)

æn, conj. men, derimod. (Jsl. *enn.*) "**Æn** latær man iæfn lot af ſkærſöt, ſwa at ſkærſöt ær en thrythingh ... tha gör thet meræ löſn." H. Harpeſtreng. (Læegebog. I. 14.)

æn thot, conj. endog, endſkjøndt, uagtet. "**Æn thot** at han wærdughedes at ſætiæ y mech ſine ſædh." (Danſk Poſtill. Ms. Sec. F. 86. b.)

ænked, adv. ene, alene(?). "Myn gud hand thet fuld **æncked** wed." Hr. Michael. (Riimv. 176. 4.) See **enked.**

ændelig, adj. "For **ændelighæ** ſag" ɔ: til den Ende, i det Øiemeed. Hr. Michael. (Riimv. S. 3. 1)

ænge, adj. ingen; **ængt, ængtæ**, intet. "Hwa thænnæ yrt a ſyk bær, han ma af **ængy** ſkathælyk lækydom fa wathæ." H. Harpeſtreng. (Læegebog. II. 8.) "**Ænght** ſmöræls." (ſmſtds. II. 15. jvf. I. 21. 48.) "Tha dughær **ængtæ** meræ." (ſmſtds. I. 62.) See **enge, engte.**

Ænge, n. s. Trangbryſtighed, Aſthma (af **æng**, trang. Jsl. *angr.* A. Sax. *ang*-breóst, Asthma.) "Thæt dugher for **ængæ.**" (H. Harpeſtr. I. 4. — *dispnoicis* prodest.) "For **ænglæ, ængæ**"

asthmaticis. (smstds. I. 25. 61. II. 6. 12. 33. m. fl. St.) (Paa et af disse Steder (I. 25.) har et sildigere Haandskr. Brystt rangh.)

ængekyns, adv. intet Slags, intet. "Oc fighær at **ængikyns** ær æm hölsum til houæth oc öghn." H. Harpestreng. (Lægeb. I. 14.) See **engænkyns.**

Ængsel, n. s. "**Ængsll** æller trang." (Gl. d. Bibeloversf. Ruth. 1. 13. 1 Reg. 1. 30. — *angustia.*)

Ængsle, n. s. Ængstelse, Angest. "Borthrör wselhetz oc **ængsles** trængelsæ." (Dansk Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 103.)

Ænke, n. s. Enke. "Wthæn thu skalt igeen ladhe thæm wthlænnynghe, modhærlös börn ok **ænky.**" (Gl. d. Bibeloversf. Deut. 24.20.) pl. "**Ænkyr.**" (smstds. 26.12.) "**Ænkyrnis.**" (smstds. 24. 17.)

Ænkedom, n. s. Enkestand. "Hon jnnenfördhe sigh **ænkedoms** kledher." (Gl. d. Bibeloversf. Gen. 38. 19. jvf. II Sam. 20. 3. — *viduitas.*)

ænketh, adv. enkelt, særskilt. "Huer som fogeth ær oc lænen innæ hawer, han ladhe **ænketh** scriwe (huat) huer brydher." (Dipl. 1396. Udv. d. Dipl. I. p. 57.)

Ænnæ, n. s. Pande, see **Enne.**

æns, ænsæ, adv. liig, ligesom. "**Æns** lim." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 2. 63.) "**Æns** kaal." (smstds. 6.) "Eenskyns **æns** iis." (smstds. 59.) "**Æns** dust." (smstds. II. 36.) "**Ænsæ** pipær korn." (smstds. I. 29.) "Slyk sammæ **æns**" (smstds. II. 15.) "**Ænsæ** han waræ thær siælf." (Vald. S. Lov. I. §. 20; jvf. **æncæ** K. Anchers Ordforkl. til J. Lov. S. 292.)

ænygh stath, adv. ingensteds, paa intet Sted. "Oc thættæ træ ær **ænygh ftatd** i wærældæn utæn i indy land." H. Harpestreng. (Lægebog. I. 14.) Smlgn. **ænge.**

Æpplæ, n. s. pl. Æbler. "Hænnæ grönæ oc **æpplæ** ær gothæ til lækydom thær the æræ grönæ." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 17.)

ær, pron. som. (Isl. *er.*) "Thæt öræ **ær** wærkæn ær næst." H. Harpestreng. (Lægebog. II. 34.) "Thæt **ær** brænd ær." (smstds. 53.) "The **ær** krankæ æræ." (smstds. II. 10.) "Annæt **ær** skathælict ær." (smstds. II. 38.) "Thet **ær** lönlyct ær." Samme. (Steenbog. 50.)

ærebaaren: (en sielden forekommende Titulatur for Adelsmænd.) "Hederlig **ærebørenn** Ridder Her Torbiörn Biillde aff Suaneholm." (Dipl. 1405. 25. Marts. Udv. d. Dipl. I. S. 205.)

Ærende, n. s. Bestilling, Hverv, Forretning. "Bisperne skulle intet haffue ath skaffe met verdzens **ærinde** och embede." P. Laurentsen. (Om Præste-Embede. Malmø. 1533. C. 3.) I ældre Betydninger forekommer det i D. Mag. I. 272. II. 17. I. 343. "et **Ærende** af en Vise". Colding Etym. *versus*.

ærie (errie, erghe), v. a. (partic. **aardt**), pløie: *arare*. "Haffuer man iord i flere skiben, oc **errier** thet alt til en gard." (J. Lov. III. 16.) "The two aggeræ som her eskil ... hawer ladet **ordh** oc soyd" (saaet). (Tingsv. for Hassing Herredsting. 1469.) "Oc haffwer ther aldrigh werit **aard** saa till vskiell, för Laco Anderssen vti Voregaard haffwer ladet **erghe** ynd paa Ars byss mark." (Thingsvidne fra Aarhuus. 1511. Hüberts Aktstykker. I. 102. Sammest. forekommer Partic. **inaard** ɔ: indpløiet.) "Thennd Ager — hand och Morthen Ebbessen omtretther, oc M. Ebbissen siiger, hand haffuer **aardt** och saaett." (Dom af 1564. Rosenv. III. S. 18.) "Hwa sum **ærlær** annen mans sæth **up**" (i andre Haandskr. **um**.) (J. Lov. II. 73.) Deraf v. a. **afærie**, s. Christ. III. Reces. c. 14; jvf. Subst. **Afærie**.

ærlig, adj. i Bemærkelsen æ d e l, adelig *(nobilis)*; forekommer bl. a. hyppigt i Steenbogen (Henr. Harpestr.) f. Ex. "Evax ... skröf hwilkæ **ærlikæ** stenæ æræ." (Fort.) "Berillus ær en **ærlyk** steen" (Ædelsteen) o. s. v. Ofte findes dog ogsaa "en g o t h steen" ("bæræs æi g o t h æ stenæ swa sum them hörær" Fort.) som det synes, i samme Betydning. — I Frederik II. Reces 1576 C. 9 siges, at det maa være god (adelig) Mand, Frue eller Jomfrue frit tilladt "at lade legge en **erlig** Liigsteen paa theris Graffue" eller at "sette en **erlig** Taule paa weggen, then Döde til Ere." Her bruges det vel for: hæderlig, som er til Hæder. "O **ærligh** gylde": (o *nobile* convivium.) (1448. Cod. R. 1586. f. 36. b.) "Helliet oc lowet wæræ tw al **erligeste** Jomfrv maria." (I en D. Bønnebog fra Beg. af 16. Aarh. Ms. Reg. 1615. 4to.)

ærlik Steen, n. s. Ædelsteen. H. Harpestreng. (Steenbogen. — "G o t h æ stenæ." Fortalen til samme.)

ærre, v. a. opirre. "Alle haffue wij **ærret** herrins wrede." P. Eliæ. (En kort Underv. til en chr. Forening. 1534. f. B. 2.)

Ærve (Ærffue), n. s. Arv, Arvegods. "I sagdhæ thet war ethers **ærffua**." Hr. Michael. (Riimv. 54. 2.)

ærvæ, v. n. slide, trælle, arbeide; *laborare*. "**Ærfwædhes** i L (50) Aar i manghehande arbeydh og vselhedh." (Cod. reg. 1586. 1. a.)

Ærved, **Ærvede**, n. s. for det nyere: Arbeide. (Ogsaa i sammensatte Ord.) "The ære fwikne aff edher, ij thy at the fingæ æy sin **æruedhis** lön." (Cod. Reg. 1390. f. 66. b.) "Thin **æruedhe mans** lön." (smstds.) "Lönæ sit **æruedhes-folk** theræ **æruedhe**." (smstds. fol. 67.) "Tho (dog) war æy mynæ apostlæ **æruedhes** lön thes mynne." (smstds. f. 40. b.) "Then som ey haver lykomsens **erwæthæ**." (Lægebog af xv. Aarh. Cod. Thott. 710.)

Æskning, n. s. Søgsmaal for at faae Indførsel eller Udlæg i en Skyldners Bo. At lide **Æskning**. "Axel lod sin Foget paa Helsingborg forfølge mig met Rigens **Eskning**." (Et Br. af Sophia Brahe. 1602. D. Mag. III. 45.) Deraf: **Æskningsbrev**: "en Dom, som lyder paa Udlæg." Rosenvinge. (Jvf. hans Anmærkn. herom. Udv. af Domme. II. 164.) **Æskningsvidne**: Tingsvidne eller Vidnesbyrd om lovlig Æskning. "**Æskningswitne** utgiffuet paa Nestuedt Byeting." (1591. Rosenvinge. IV. 247. jvf. S. 132.)

æth, conj. eller. "Oc latæ thær til ædik **æth** wiin." (Gammeld. Kogebog. 4. Hist. Tidsskr. V. 541.) "Oc bakæ thæt sithæn i smör **æth** smolt." (smstds. 14. smstds. S. 544.)

ætlede, v. a. lyse i Kuld og Kiøn (adoptere); hvoraf **Ætleding**: den der er lyst i Kuld og Kiøn; adopteret Arving. (Chr. IV. Norske Lov. Arvebalk. c. 8.) (Om disse Ord siger Gram med Rette: "Maatte vi ikke gierne ønske os saadanne Ord til at forbedre vort Sprog med, som behøver en vidtløftig Phrase for at exprimere dem? — Vi have beholdt **Æt** i Dansk indtil denne Dag; hvorfor ikke, som de Norske og Svenske de afledede Ord?" Vid. S. Skr. V. S. 137. 138.)

Ættebod, n. s. Bod som Frænder maatte bøde for Drab, endskiøndt Drabsmanden var rettet (efter J. Lov.) "Tha bötæ hans frændær aldrigh thisithær twa Sal, thær **ættæbot** hetær." (J. Lov. III. 23.)

Ævne, see **Evne**.

øbe, øpe, v. n. raabe, skrige, skraale.

"Then qwinnæ war rædh oc öptæ faa,
at kongen hörde ther felfuer paa." (Flores og Blantzeflor. 1509.)

(Det forekommer ogsaa i Forbindelse med raabe.) "The **öpthe** alle i wædreth oc ropthe., at Silvanus war wærdugh at brænnes." (1488. Cod. R. 1586. f. 71. b.)

Øbelse, n. s. Skrig, Raab. "Ok jæk hördhe there **öbælsæ** ffor theræs hordhet." (Gl. d. Bibeloverf. Exod. 3. 7. — *clamor.*) "There **öbælses** rob." (smstds. Ex. 2. 23.) "All Israel öpte meth stoor·**öbelse.**" (smstds. 1 Sam. 3. 5.)

Øde, n. s. Skiebne, Tilskikkelse af en høiere Magt.

"Er det mig till **öde** lagd, att ieg kunde winde en möö,
y faa hiertelig gerne, will ieg for hinder döö."
(En gammel Afskr. af Signes og Habors Vise.)

ødet, adj. neutr. bestemt ved Skiebnen (Ødet), tilskikket. "Somme sige: det vor hannem **ödet** at han skulle fonge faadan rigdom." (Jert. Postill. 1515. f. 48. a.) "Han fagde och, at han ingelediff dö kunde för eller fiden en det waare hannem **ödeth.**" (smstds. 1515. f. 170. a.)

Ødken, Øtken, n. s. Ørken. "Hwilken then tidh hon haffdhe bort gonghet, hon for wil j berfabees **ötken.**" (Gl. d. Bibel=overs. Gen. 20. 14. — *solitudo.*) Ogh han war meth hannom, hwilkæn wexstæ ok war j **ötkæn,** Ok han war en wngh man, ok skytte, ok han bodhe j farans **öthkæn.**" (smstds. 20. 20=21; jvf. Ex. 3. 18, Lev. 26. 31, Num. 14. 35.) "Gömen **öthkens** weg." (smstds. Ex. 13, 18.) "**Ödhkæns** thornæ ok tiszel." (smstds. Jud. 8. 7.)

Ødmygdom (Ödhmygdom), n. s. Ydmyghed; forekommer i den allegoriske Forklaring over en Deel af Sauls og Davids Historie, efter I Sam. C. 25 i gl. d. Bibeloverf. (Ellers ogsaa Ödmygheth.) See **Ødmygt.**

ødmyg, ødmyggelig, adj. ydmyg. "Hwilkæn fom thæn tidh han han feer . . . thæn fpittallens fkapnæth **öthmyghelighere** æn hwden ok annæth köth." (Gl. d. Bibeloverf. Lev. 13. 3. Her egentlig: dyb; om Fordybning i Huden. — *Speciem lepræ humiliorem cute & carne reliqua.* — "Diwbere til at see paa

den sted, end anden wegne." Taussen.) "**öthmyghere** (æn) annæt köth." (smstds. 13. 20.)

ødmyges, v. dep. ydmyges. "Kom igen ... ok **öthmyghes** wnder hennæ hænder." (Gl. d. Bibeloverf. Gen. 16. 9. — *humiliare.*)

Øg, n. s. Hoppe. "Ligesom en Stodhest gnegger mod alle **Øg.**" (Bibel 1550. Syr. 33. 6. — Luther: gegen alle Mähren.)

øge, v. a. forøge, formere. "Formedels hannom regeris oc **ögis** hun (Kirken) daglige." P. Eliæ. (Bedebog 1526. C. 5.)

Øgelse, n. s. Tilvært, Udvidelse, Forøgelse. "— wetherkennendis sigh at haffue sticthet nylige then helge Trefoldighetz alter ... for Gutz tienistis **ögelse** skildh." (Kongebrev af Christian I. 1463.)

øgle, v. n. smigre, slebske, hykle for nogen. (Et i første Halvdeel af 16. Aarh. eller i Reformationstiden hyppigt forekommende Ord. *Öglare* findes i Gl. Svensk allerede i 14. Aarh. Ihre Glossar. II. 310, hvor det [uden Tvivl rigtigere, end af *Øgle:* V. S. O.] udledes af *Öga*, Øie; ligesom det T. äugeln, liebäugeln. N. S. *ögeln*, *Ögeler*, Schmeichler. Richey. S. 369. Holl. *oogeler.*) "De falske Propheter **öglede** for ham og skuffede ham med deres Lögn." Taussen. (Ansvar.)

Øgler, en. En Smigrer, slebsk Hykler.

"Jeg er saare bekærder offuer maade
Aff Kaninet, den öglere, saa saa det skam."

(Reinike Fos. 1555. f. 187. b.)

Øgleri, et. Smiger, Hykleri, Falskhed. "Aff theris egeth **öglerí** dömme the nw alle christhen saa ath wære." P. Eliæ. (1527. Svar. t. Hans Mikk. f. C. 1.) "Ofs tycker, ath desse oc mange andre wchristelige gerninger ere eet sant **öglerij** och godtsynlighed for mennískin; men for Gud er thet eet roff, tiwfuery, wold och macht modt Guds eyedom" o. s. v. (smstds. f. D. 4.) "Fordi thet var icke andet en **öglerij** som en stor part aff andre hans gierninger." (smstds. f. I. 4.)

Øgnød (Ökanöt), n. s. Oxe eller Stud, som gaaer i Dræt, som bruges for Plov eller Vogn. "Si moritur alicuius fratris jumentum dictum **Ökanöt**, a medio aprili usque seminatum fuerit, quilibet fratrum juvat eum uno die cum uno **Ökanöt.**" (Uggeløse Sogns Gildeskraa. Scr. R. D. VIII. 531.)

øgre, v. a. "It Mennilke kan iblant soffue saa hart, at mand skal raabe Skouraab stöde oc putze x. eller xx. gange paa hannem för end hand kan vaagne oc **ögris**." R. Hansen Nerav. (Udv. Sententser og Trøsteſprog, ꝛc. Kbh. 1581. f. I. 5.)

Øie: (gaae under Øine) gaae imod, gaae uheldigt. "Gick Sagen hannem under **ögen**, da skulle han steniſſ." C. Pedersen. (Jert. Postill. 1515. f. 104. a.)

Øienhvalv, n. s. Øienlaag. "Jeg vil icke lade mine ögen soffue, icke heller mine **ögenhualve** slwmme." C. Pedersen. (1531. Dav. Psalm. 137.)

Øienskalk, n. s. Hykler. "Ved **Øgenskalckens** Mund." (Bibel 1550. Sal. Ordspr. 11. 9. — Sv. Bibel 1541: *skrymtaren*. — Luther: den Mund des Heuchlers.)

Øldaare, n. s. den, som i Drukkenskab taler over sig, som i en Ølruus ikke veed hvad han taler eller siger. "En **Öldaare** veed huer mand at tale om, som icke meget duer . . . Som den **Öldaare** der sad i Kruen oc haffde sin Sognepreſt paa genge, som saadant skarns Folck pleye." P. Palladius. (Drukkenskabs Afslysning. 1559.) "Monne en **Öldaare** faa saadant it vidnesbyrd?" (smstds. f. C. 3.)

Ølfylde, n. s. Fylderi, overflødig Drik og Svíir. "**Ölfyllæ** ok fanytelik (faanyttig) wærldz bughnet." (Gammeld. Postil. xv. Sec. f. 48.) "**Ölfyllæ** Samquæmd" ɔ: Drikkegilde. (smstds. f. 49. a.) "At opnötæ mange wtallighe daghæ ij **ölfyllæ**." (Dansk Postill. Cod. R. 1390. f. 48.)

Ølgield, n. s. "Hwo som efterſider meth sin **ölgield** och krewes aff oldermendt en tidh och annen tidh." (Ribe Smede Embedes Skraa. 1450.)

Ølkone, n. s. Kone, der holder Kro eller Ølhuus. "**Ölkonens** Huſſ i kiöbſteden eller paa Landsbyen." Nic. Palladius. (Drucken-skabs Afløsn. 1559. f. B. 6.) "Naar som de undertiden dantze indtil midnat, eller ligge i **Ölkonens** huſſ." P. Tidemand. (1555. Viti Theodori Børneprædiken. 4to. 64. a.)

Ølskud, n. s. Aarlig Afgift (Skud) til Øl, som en Gildesbroder efter Skraaen var pligtig til at yde. "Item hwilken brodher ecke betaler ſyth **ölskodh** jnnæn xiiii daghe effther adhyldryk, bödhe pænningh paa pænningh." (Smedenes Skraa i Ystad. Haandskr. 1496.)

Ølsleg, n. s. "Ui læse aff en mand som togh lyn för meth sigh naar han gick till **ölff leg** dobel och anden löff arøghed." (Chr. Pedersen. (Jertegns Postil. 1515. f. 36. a.)

Ølsmaal, n. s. "Der Her Iver haffde i syt **Ölffmol** flaget een vskyldig Stodere ihiel." (Brev fra Hans Taussen til Fr. II. 1560. D. Mag. 3. Række. III. p. 304.)

Ølspild, n. s. Den i Gildesskraaer stadigen forekommende Brøde "at spilde Øllet". "Om **öllspild** oc skendsord" (Vedels Saxo S. 227) eller naar Nogen i Gildet "spaattelige offueröste en anden met **Öll** eller anden Drick." (smstds.)

Ømel, n. s. bagvaskende Rygter, Paasagn, Beskyldninger, som gaae Ens gode Navn og Rygte for nær. (Christ. IV. N. Lov. Mandh. B. c. 21.) (Efter S. Th. Thorlacius har Ordets oprindelige Form været **ármæle**, d. s. som Rumtalenhed; ligesom **órerdr**, den som er alt for fritalende.)

øppes, v. pass. aabenbares, komme op, komme for Lyset; (smlgn. adv. **op**, ell. Sv. *öppen*, aaben.) "Mange tingh **öppes**, oc Sandhedh rönes." (P. Lolle. Nr. 285.) Ordet forekommer i "En fortabt Siæls Kæremaal" (1510. s. Ny D. Mag. II. 336) i dette Sted:

"Dagis Lyvs for thu aldri at fee,
thin pine öppes, alt wee oc wee."

Her er dog Bemærkelsen snarere: tager sin Begyndelse, oprinder.

Ør, n. s. Gruus, Smaasteen. "The bryder hwer anner saa smaa som **öör**." (Femten Tegn for Vor Herres Dom. Ghemen. 1509. f. 3. a.)

Øretuder, n. s. "Ver icke en **Öretudere**, oc baguaske icke met din Tunge." (Bibel 1550. Syr. 5. 16. — Luther: ein Ohrenbläser.)

Ørenstrenge, n. s. pl. Ørenringe. "Ok han sagdhe til thæm jæk kræwær ællær bedhær en bön af edhær, giswær mik **örenstrænghe** af edhært roff, fforthy jsraelite ware wone at hawe gwl **örenstrenghl**." (Gl. d. Bibeloverf. Jud. 8. 19. — *inaures*. — B. 25: Ørensringe.)

ørke (yrke), v. a. (Isl. *yrkja*.) "Att them fwl witterlict war, adh the two aggeræ som her eskil hawer wiit Spongberg, oc hawer ladet ordh (aard, æriet ɔ: pløiet) oc soyd (saaet), the hawe aldri wæret **yrkit** heller ordh til Spongberg i Lx. winther oc meræ." (Tingsvidne fra Hassing Herredst. 1469.)

"At hand skulle Jorden dörcke
Med Affuel oc Bierning fremtage oc örcke..'
Conr. Heresbach. (Om Bondeværk. 1601. D. Mag. I. p. 59.)

"At öwæ ok **yrke** jorden." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 9. 20. — *exercere terram.*)

Ørs, n. s. en Heſt. (En anden Ordform for Hors eller Ros. Det ſynes undertiden iſær at bruges om bedre, udmærkede Heſte, jvf. Viſen om Marſk Stig, Str. 3: "**Örs** hin hvide" og "Ganger graa". Nyerup. II. 139.)

"Saa ledte de frem de herlige Örs,
De vare med Sölv og Guld beströet." (ſmſtds. II. S. 165.)

Ørte, en. Et tilforn brugeligt Kornmaal, hvis Størrelſe var forſkiellig, efter Kornſorternes Værd, og paa forſkiellige Steder. En **Ørte** Byg i Siælland var 12 ſiællandſke Skiepper; men i Fyen (eller efter Aabodmaal) udgiorde en **Ørte** 16 ſaadanne Skiepper. En **Ørte** Rug i Fyen og Langeland var 10 Skiepper; en **Ørte** Byg 12 Skiepper, Havre 20 Skiepper o. ſ. v. (ſ. Ar. Berntſen. II. p. 491. 492. 493. 500.)

øſterlig, adj. "Theth **österlighe** bierg." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 10. 30. — *orientalis.*)

Øſterling, n. s. pl. Øſters. "Disse **Österling**, som hafve saadant et slimigt Kiöd, oc födes udi Dyndet." Birg. Thott. (Seneca. III. 271.)

Øverhed, n. s. Overflødighed. "Hwæden aff kalledhe han theth watn **öwerheet**, ællær opwællelse." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 26. 33. — *abundantia.*) See **Øvrelſe**.

Øverløb, n. s. Levning. "Madhins **öwærlöb**." (Gl. d. Bibeloverſ. Ruth. 2. 18. — *reliquiae cibi.* — "**Öwærlöbilsæ** ællær genbliuælsæ." (ſmſtds. V. 14.)

øvermere, adj. "**Öfwermeræ** wærdughetæ." (Cod. reg. 1586. f. 52. — *sublimiores gloriæ.*)

Øvrelſe, n. s. Overflødighed. "Allæ thingens **öffrelsæ**." (Gl. d. Bibeloverſ. Deut. 8. 9. — *abundantia.*)

øvren, adj. eller adv. i Overflødighed. "Qvynner till at vppfyldhe theres lysth meth haffwe the **öffren**." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. fol. 14. a.) Smlgn. **øvret**.

Øvret, n. s. 1. Spids. "Et thorn, hwes **öffret** ællær höwheet." (Gl. d. Bibeloverſ. Gen. 11. 4; Deut. 3. 27. — *culmen.*) 2.

Overflade. "Jordæns **öffret.**" (smstds. Ex. 10. 5. 15; Lev. 19. 9; 1 Reg. 13. 34. — *superficies.*) "**Öwret.**" (smstds. Num. 22. 5.)

øvret (öffret, öffreth, yffreth), adj. og adv. overmaade, overflødigen; rigeligt. "Ther war **öffreth** paa alle dijske." (Flores og Blantzeflor. 1509. f. 18. a.) "**Öffreth rijg.**" (smstds. 10. a.) "Tywe kaaber **öffret** side." (smstds. 6. b.) "Them at höre er **öffreth** gammen." (smstds. 22. a.) "Han ær aff guld **yffreth** rijg." (smstds. 15. b.) "Wide scule thet alle ... at off ær **öfret** witerlecht oc meth sannende." (Dipl. 1406.) "**Öffret,** *sufficiens.* (Gammeld. Bibel.) "Thet ær mik **öffret**": *sufficit mihi.* (smst. 1 Moseb. 45. 48.) Ogsaa i Plur. "Offrede thingæ wore **öffredhe.**" (smstds. 2 Moseb. 12. 4.) "Thet skal **öwært** wære": *sufficiat.* (smstds. 4. Moseb. 16. 3.) Hos Henr. Harpestreng forekommer **yfræt, yuært** i samme eller noget stærkere Bemærkelse: "Tha faar hun **yuært** miælk." (II. 3. overflødigen.) "Næær lækydom hauær **yfræt** dughæt" (virket tilstrækkeligt. I. 47.) "Til **öffred,** *copiose.*" Chr. Pedersen. (Vocabular.) "**Öffwret** het oc brænnændæ." (D. Postill. 14. Aarh. Cod. R. 1390. 4. f. 118.) — "Ok latæ tech **öffvret** haffuæ y allæ godhæ thyng." (Gammeld. Postill. f. 125. b.)

Øvring, en. Overflade. "Eet folk drager wdaff Egipten, oc det skiwl **öffringen** paa iorden." Taussen. (4 Moseb. C. 22.)

Øxehammer, n. s. Øxe, som paa Bagen er forsynet med et Slags Hammer eller Knub. "Hwo sum slæær annæn ... mæth staang, elder swördz klooth, elder **Öxhambær.**" (Flensb. Stadsret. 1284. §. 72. — *malleus securis.* Slesvigs gl. lat. Stadsret. §. 65. And. Sunesen L. Scan. V. 24.)

Øxehug, n. s. (om Rettighed til Skovhugst, til at hugge i sin Eiendomsskov, eller i Fælleskov.) "Ok bleff theres **Öxehugh** fört til bröst, ok fik sielff full fælugh met **öxehwgh** at haffue i theres fælugh till Brotskoff oc Randal vnnetaghne" m. m. (Et Herredags-Dombrev, som "weth macht mæler" en Dom fra Hanherreds Ting, der tilkiender Niels Erikssen "Brottskoff, Randall, Nörre Mölle og Illerthwet at hawe for retthe eghendel." 1471.)

øxle, v. n. (øgsle), formere sig, øges, forøges. "Ligesom et naturlig gott hwedekorn haffuer det aff sin metgiffne natur, att det kan **öxle** oc giffue frucht wdaff seg." Taussen. (Post. 1539. Vinterd. f. 150. b.)

Tillæg

til

Bogstaverne M—R.

M.

maa, d. e. kan, see **mue.**

Maade, n. s. Maal, cubikt Maal. "I skulle icke handle wredelige paa dom, met alen, met vect, met **maade**." (Bibel 1550. 3 Moseb. 19. 35. — Luther: "mit Maß".) "Met den **maade**, som I maale met." (smstds. Luc. 6. 38. — "Maß".) — En Korn**maade**, Viin**maade**, Olie**maade**. (smstds. Ezech. 45. Glosse.)

Maade, n. s. Tilstand, Forfatning. "I onde **Maade**" (i en slet Forfatning). A. Vedel. (Saxo. 511.) "Det Korn, som stod endnu paa Marcken vdi sin beste **maade**." (smstds. p. 503.) "Der hand vaar vdi sin gladeste **maade**" (allerglad est. smstds. 511.) "Tha myne land the stodhe so wel i gode **mode**." (Riimkr. 1045. — ɔ: i god Forfatning.) "Theres thyng wor them tijl **modhe**." (smstds. 3783.)

Maal, n. s. Hinde, Plet. Maaskee det tydske Mahl, Flecken, Makel; dog ikke Oversættelse af dette. "Ingen som haffuer it **maal** paa öyet." (Bibel 1550. 3 Moseb. 21. 20. — Luther: "Ein fell auf dem auge.")

Maal, n. s. "Tage sit **Maal** til Føie", en ubekiendt Talemaade; formodentlig det, vi nu kalde: falde til Føie, blive eftergivende. "Oc tage theris **maal** tijl föwe." (Riimkr. 4808.)

Maanedssyge, n. s. "**Monethssyghe** haffdhe forlateth sara" — desierunt Saræ fieri muliebria. (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 18. 11.)

Maaveskab, n. s. Svogerskab. "Huad er det med alt det store Suogerskaff oc **Moffueskaff**, som vi sla off vdi, oc ville sprede vor Affkom saa viide vd." A. S. Vedel. (Den 90de Ps. 1593. f. H. 5.)

Mad, n. s. Orm. "Theræ **madh**, som them sliter, skal aldrigh dö." (Dsk. Postil. Ms. af xiv. sec. f. 155. b.)

Madkrog, n. s. "En **madkreg** met tre grene." (Bibel 1550. 1 Sam. 2. 13; 2 Moseb. 27. 3. — Luther: "Ein Krewel mit drey zacken.")

Maghæ, n. s. d. e. Mave. H. Harpestræng. (I. 1. v. s. v.)

Malmskum, n. s. "Du bortkaster alle Wgudelige paa Jorden som **malmskum**." (Bibel. 1550. Ps. 119. 119. — Luther: "Wie schlacken.")

Mandom, n. s. Lydighed, Mandskab. "Syer hannum helder **mandom** oc troo." (Riimkr. 2565 ɔ: hylder ham.)

mandslægtig, adj. som har begaaet Mord, manddraberſk. "Thet blood, thet bedes hæffn aff gud, thi thu haffuer brödhet wor herres bud, **mandslæchtig** scalt thu hedhæ." Michael. (S. 62. 1.)

Mandslæt (Manslæth), n. s. Manddrab, Mord: *homicidium*. (Gl. d. Bibeloverſ. 2 Moseb. 22. 3; 4 Moseb. 35. 21; 5 Moseb. 19. 3.)

Mandslættefe (Mandslættælse), n. s. Manddrab, Mord. (Gl. d. Bibeloverſ. 4 Moseb. 35. 16.)

Mandslætter (Manslættær), n. s. Drabsmand: *homicida*, *interfector*. (Gl. d. Bibeloverſ. 4 Moseb. 35: 26. 28.)

Margh, n. s. d. e. Marv. H. Harpestreng. (I. 43.)

Mark (et) n. s. Mærke, Kiendemærke. (Isl. *mark.*) "Got **mare**." H. Harpestreng. (I. 47). "**Mark** at i bryst ær siucdom." Samme. (I. 40.) "Thæsfæ **mark**." Samme. (I. 42.) "Alt thet ther særlik **marc** hauær a sik." (J. Lov. II. 63.)

Martel, n. s. Martyrium. "**Marthels** kronæ, **marthels** lön." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 54. b.)

Maræ, n. s. d. e. Mare, Mareridt: *incubus*. (Isl. *mara.*) H. Harpestreng. (II. 39; jvf. Anm. 4.)

Matlethæ, n. s. d. e. Madlede. H. Harpestreng. (II. 4.)

Mai, n. s. grønt Løv. "Allæ meth **may** beklædhæ." (Riimkr. 1514.)

mede, v. n. sigte. "Met din streng skalt du **mede** mod deris Ansicte." (Bibel 1550. Ps. 21. — Luther: "Gegen ihr Antlitz zielen.") "De som **mede** met deris forgiftige Ord, som met Pile." (smstds. Ps. 64. 4. — "zielen":)

meden (mæden, mædhen), conj. 1. efterdi, saasom, da, siden: *cum*. "**Mæden** thu æst pynt til dödhæ." Hr. Michael. (S. 91, 1.) "**Mædhen** thu staar hær swo eenæ." (smdsts. S. 81, 2.) "Mest forthy, **mæden** wi icke wede, wat wi skulle offre." (Gl. d.

Bibeloverf. Exod. 10, 26; smlgn. Lev. 22, 16; Jud. 16, 15; Deut. 1, 37; 2 Sam. 12, 23. 13, 1.) **2. meden, imeden,** imens. "I **mæden** ieg war i lissuæ." Hr. Michael. "**Mædhen** thu æst till." (smstds. S. 36, 5.)

meden, adv. imidlertid, imedens. "**Medhen** wor ieg borthe wthi theth mörck." (Riimkr. 1967; jvf. smstds. 2717, 5015.)

Medgave (Methgafwe), n. s. Medgift: *dos*. (Gl. d. Bibeloverf. 1 Kong. 19, 16.)

Meensværelse, n. s. Meened. (Bibel 1550. Viisd. B. 14, 25.)

meensværge, v. n. sværge falsk: *perjurare*. "Thu skalt ikke **menswærie** j mith naffn." (Gl. d. Bibeloverf. 3 Moseb. 19, 12.)

mere, adj. større. "Then **meræ** meth then mindhæ." (Hr. Michael. S. 17, 5.) "Fran thæn **merere** ok til thæn myndræ." (Gl. d. Bibeloverf. Gen. 44, 12.) "Tha warthæ the (Saarene) æi **meræ**." H. Harpestreng. (I. 74.) Ligesaa **mest**: "Hun ær **mæst** oc starkæst." Samme. (II. 26.)

mere, v. a. formere. "At **mere** theres wold oc macht." (Riimkr. 262.) Cfr. **mindske**.

Messedegn (Mæssæ-diegn), n. s. "**Mæssædiegne** ællær thiænere i templen." (Gl. d. Bibeloverf. 3 Moseb. 25, 32.) "Dyaconi som nu æræ **mæssæ diegnæ**." (smstds. 4 Moseb. 2, 33.)

mesten, adv.? "Och **mesthen** wore glade at han wor död." (Riimkr. 722.) Synes at staae for det nu brugelige mestendeels, for det meste?

Mestermand, n. s. Konstner: *artifex*. "**Mæsterman** ællær konstelighe gernyngz man." (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 38, 23.; ligel. 36, 4.)

meør, møør, adj. d. e. mør. Harpestreng. (I. 64. 71. 40.)

middel, adj. "I **middel** Frist." (K. Hans's Kr. B. 759. — ɔ: imidlertid, saalænge til det skete.)

Middeldommer (Meddelæ domær), n. s. Voldgiftsmand: *arbiter*. (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 21, 22. — Taussen: Debningsmand.)

midie: Bøiningsform af gl. adj. **mid,** hvad der er i Midten. "I **midiæ** haffwet" in *medio* mari. (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 14, 16; 16, 8.) Intetkiøn heraf: "Allæ hauæ gult blomstær i **mit**" (i Midten.) H. Harpestreng. (II. 15.)

Midievei, n. s. Midie: *medium*. "Haffæns medel ællær **midhie-vey.**" (Gl. d. Bibelover. 2 Mosеb. 14, 22.)
Miel, Miæl, n. s. d. e. Meel. Harpestreng. (I. 61. II. 11. K. B. 17. — Myell i Chr. Pedersens Vocabular., men Meel i Sammes Lægeb.)
Miele, Miæle, n. s. d. e. Mælk. Harpestreng. (I. 71. II. 34.)
mikæl, mykæl, adj. d. e. megel, megen (s. Ex. Harpestreng. I. 47. 49. II. 38. — **miklæ** som adv. I. 72. — Neutr. **mikæt, mykæt** som adv. I. 47. 49. o. s. v.)
mindske og **mere**, v. a. "Thoc swo, at wii wele haue fuld macht forneffnde Ræt oc priuilegier at **mynske** oc **mere.**" (Et Kongebrev af Chr. I. 1455.)
minne (mynne), adj. og adv. mindre. (Isl. *minni*.) ". tij aar styrdhæ ieg Danmarks landh, ieg tæncker theth wor ey **mynne.**" (Riimkr. 1296.) "Them tog han bort som sölff oc gwld; medh **mynni** kunne han ey worde fwldh." (smstds. 1594; jvf. 2860. 4170. 4804 o. fl. St.) "Jeg kunne ey fred wth wortis faa, indwortis end hallw **minne.**" (smstds. 4302.)
mintzle, v. a.

"Wii mintzle faa lenghe hans nöd,
Wii wedhe ther ey aff för han ær död."

(Flores og Blantzeflor. 1509. f. 9. a.)

misfeile, v. tage feil, feile. "Saadant tage de faare, oc **misfeyle.**" (Bibel 1550. Viisd. B. 2, 21. — Luther: "und fehlen.")
miskunde sig, v. refl. forbarme sig. "Herren skal **miskunde sig** offuer Jacob." (Bibel 1550. Es. 14, 1.)
Miskundhed, n. s. "Jeg er ringe til al den **miskundhed.**" (Bibel 1550. 1 Moseb. 32, 10. I Gl. d. Bibel: **miskundelighheet.**)
miskundsom, adj.: *propitius*. "Herren skal worde **miskundsam.**" (Gl. d. Bibeloversf. 3 Moseb. 4, 20.)
Mistykke, n. s. "Tag det icke til **mistycke**, om drengen." (Bibel 1550. 1 Moseb. 20, 12. — Luther: "Laß dirs nicht übel gefallen.") "Toge de det til **mistycke** met de tho Brödre." (smstds. Matth. 20, 24; 26, 28. — "Wurden sie unwillig über." — Hos Chr. Ped. "bleffue de vrede paa.")
mod, adj. moden. "För deris Torne bliffue **mode** paa Buskene." (Bibel. 1550. Ps. 58, 10. — Luther: "reif.") "**Mode** vindruer." (smstds. Syr. 51, 20.)

molæ, d. e. male: *molere*. (Gl. d. Bibeloverf. Dom. 16, 21.)

Mortæl, n. s. d. e. Morter (til at støde i). H. Harpestreng. (II. 40. K. B. 2. — **Mortære**. D.)

Mos (en) n. s. "Oc redde hannem en **Moss**." (Bibel 1550. 2 Sam. 13. 8. — Luther: "Ein Gemüß.") "Da tog Thamar **Mosen**." (smstds. 13, 10. — "Das Gemüß.")

mue, muge, v. kunne, maatte; præs. sing. **maa**, 2 pers. **maat**, plur. **mue, muge**, impf. **maatte**, part. **maat**. 1. som det nyere maa. "At de **mue** bo hoss os." (Bibel 1550. 1 Moseb. 34. 23.) "At de **mue** see det, som mig hade." (smstds. Ps. 86. 17. — Luther: "daß sie es sehen.") "Skamme **mue** de dem." (smstds. Ps. 83, 18. — Luther: "müssen.") "Da **maa** min hustru skendis aff en anden, oc andre **mue** beligge hende." (smstds. Job. 31. — "müssen.") "**Maatte** ieg leffue til morgen." (smstds. 38. 13. — "möchte ich.") "Mose suarede, det **maa** icke skee." (smstds. 2 Moseb. 8.) 2. for giver eller kan. "Jeg **maa** icke lide den." (smstds. Ps. 100. 5. — Luther: "ich mag das nicht.") "Hwre **ma** jæk." (Gl. d. Bibeloverf. Ex. 14. 16. — *potero*.) "Saa höght som högesth the **motte**." (Riimkr. B. 2948.) "Hwat skall ieg **mue**." (smstds. B. 1697.) — Særlig mærkes Betydning: befinder sig. (Sv. *må*.) "Spyr [man] siuk man at, horæ han **ma**." Harpestreng. (II. 53.)

muelig, adj. "Then thet (Skibet) finder, han skall föret in till konningens Slot oc taghe **mwelígh** lön for sit arbeyde, som gammel wane haver wæret." (Kjøbhvns Privileg. af K. Christopher. 1443.)

Muelighed, n. s. Billighed(?) "Tha bör Borgemesterne oc radhit at skicke them Skip til Leye fore **mwelighed**." (Kjøbhvs Privil. af K. Christopher. 1443.)

Muld, n. s. Støv. "Jordens puluer æller grandh æller **muldh**." (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 13. 16; ligl. 28. 14 og 2 Moseb. 8. 17; 30. 36.) "**Mwllin**" (3 Moseb. 14. 43. — *pulvis*.)

Muln, n. s. Mulm: *caligo*. "Mörke skyæ oc **mwln**." (Gl. d. Bibeloverf. 4 Moseb. 4. 11.)

munde (mwndhæ), som Spørgeord, monne, mon: *num?* "**Mwndhæ** jæk annæth kwnnæ talæ." (Gl. d. Bibeloverf. 4 Moseb. 23. 12.) "**Mwndæ** jek ey mwghe." (smstds. 4 Moseb. 22. 37. — *an nequeo*.)

mundkaad, adj. "De **mundkaade** skulle lade dem lære. (Bibel 1550. Es. 29. 24. — Luther: "Die schwätzer.")

Musevok, n. s. oversætter *mustela*, Væsel, i Gl. d. Bibeloverf. 3 Moseb. 11. 29.

muskøiet (mwsk-ögbet), adj. suurøiet. "Lya haffdhe flytændhe ögbæn, æller hon war **mwsk-ögheth**." (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 29. 17. — *lippis erat oculis.*)

Myk, Myk, Mych, n. s. d. e. Møg. H. Harpestreng. (I. 65. — D.)

myndig, adj. mægtig, anseelig. "Wij toge ther tijl tolff **myndige** men." (Riimkr. 3159.)

Mynnæls, n. s. d. e. Mindelse, Hukommelse. H. Harpestreng. (II. 9. — See **Amindelse**. — Ogsaa **Linnæ**. 1. 75.)

Myrk, Myrky, n. s. d. e. Mørke. H. Harpestreng. (S. B. 15. 21.)

Mys, d. e. plur. af Muus. H. Harpestreng. (II. 21.)

Mægebusk (Mæghi-bwsk), n. s. oversætter *carectum:* Siv, Rør i Gl. d. Bibeloverf. (2 Moseb. 2. 3. — Taussen: Flæbet. — In *papyrione*, V. 5, oversættes derimod ved: i siffwe-buskæn.) — *Megja* kaldes paa Færøerne en vis Vandplante: Iris pseudacorus (Sværdlilie, Flæg, Flælilie.)

mæle, v. a. maale: *metiri*. "Han **mælæde** tw rebe." (Gl. d. Bibeloverf. 2 Sam. 8. 2. — duos *funiculos*. — Ligl. 5 Moseb. 8. 2.)

Mælelse (Mælælsæ), n. s. Maal: *mensura*. (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 26. 8; 3 Moseb. 27. 16.)

Mælevaand (Mælæ-wondh), n. s. Maalestok: *calamus*. (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 25. 31; pl. **mælæ wænder** V. 32.)

mællæ, præp. d. e. imellem. Harpestreng. (II. 13. — i **mællæn**. J. Lov I. 10. i Cod. Magn. 455.)

mænge, v. a. blande. Harpestreng. (II. 55. — partic. **mængd**. I. 25.)

Mænge, n. s. Blanding. "Der findis een forgiifftig **mænge** oc forblennding som er een rett heluedis handell." P. Eliæ. (Imod Malmøbogen. 1530. Danske Skr. I. S. 404.)

mær, adj. berømt, navnkundig. (Isl. *mærr*.) "Han afledæ meth henne hyndh sterkæ haldan, som koning bleff siden oc en **mær** man." (Riimkr. 1586.) "Then læffning — hvilken i britania war swo **mær**." Hr. Michael. (J. Mariæ Rosenkr. fol. A. 5.)

Mær, n. s. Hav. (Isl. *mar.*) "Fra Danmark oc faa tijl **mæret** wdh." (Riimkr. 2673.)

mødelig, adj. besværlig: *molestus.* (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 39. 10. Dom. 14. 17. Ruth. 2. 9. 1 Sam. 25. 7.)

møgel, adj. (d. e. megel) megen, stor. "**Mögel** törst." Hr. Michael. (S. 102, 1.) "Til **möghel** frommæ." (smstds. S. 37, 2.) — Adv. **möghet.** (smstds. 110, 2.)

Møgelhed (Möghelheet), n. s. Megelhed: *multitudo*, *abundantia.* (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 16. 10; 36. 7; 41. 49. 2 Moseb. 15. 7; 12. 6. 3 Moseb. 9. 5; 24. 16. 4 Moseb. 3. 7; 8. 20.)

Mørie, n. s. *favilla.* "Aske blandeth meth eld, fom kallæs **mörriæ.**" (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 19. 28.)

mørkefuld, adj. *tenebrosus.* (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 44. 20.)

N.

naghæn, adj. d. e. nagen, nøgen. (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 2. 25), neutr. **naghet.** (smstds. 3 Moseb. 13. 45.) — **Naghenheeth**, n. s. (smstds. 1 Moseb. 27. 16.)

naghen, **nagher**, adj., plur. **naghre** i Gl. d. Bibeloverf., d. e. nogen, noger, nogre; skrives ogsaa i Bibeloverf. ellers med **o**; men med **a**, f. Ex. 2 Moseb. 34. 3. 10.

Nagl, n. s. Negl. "Harthæ **naghlæ.**" H. Harpestreng. (II. 4.)

Nakkegrav, n. s. "Thine hellige örne, nackæ oc **nackegraff** oc thin vælfignede halff." (Dsk. Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 124. b.)

nale, v. n. nærme sig, komme nær til: *appropinquare.* "Tw skalt ikke **nalæ** ællær nærgaa hiidh." (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 3. 5.) "The skullæ tilkommæ ællær **tilnalæ** hannom." (smstds. 4 Moseb. 16. 5.)

nalke, v. n. det samme som nale: nærme sig. "Then tidh pharao **nalkedhe** ællær kom." (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 14. 10.)

Natbakke (Nathbackæ), n. s. Aftenbakke, Flaggermuus: *Vespertilio.* (Gl. d. Bibeloverf. 3 Moseb. 11. 19.)

Naturæ, n. s. d. e. Natur. H. Harpestreng. (I. 1. 2. 12. II. 21.)

Natwarth, n. s. d. e. Nadver. H. Harpestreng. (I. 14. II. 8.)

Natvægte (Natwæctæ), n. s. Nattevaagen. H. Harpestræng. (I. 39.)
neddæmpe, v. a. "At I haffue **neddempet** eders Fiender met stor ære." (Bibel 1550. 1 Macc. 24. 21. — Luther: "gedämpfet".)
neder, adv. ned. "Theth **nether** i hennes hændher brand." (Riimkr. 1444.)
nederlig, adj. ringe. "Bliff gerne i en **nederlig** stat." (Bibel 1550. Syr. 3. 19. — Luther: "im niedrigen Stande".)
nederstuppe, v. a. "Mænniskene siæl skal **nedherstuppæ** kropsins lustæ." (Dsk. Post. Ms. af XIV. sec. f. 160. a.)
neie, v. n. bøie sig for, være undergiven, underdanig. "The **neyde** then danskæ krwne." (Riimkr. 4017.) "The **neyde** meg." (smstds. 122.) "Ath loffue, prijse och **neye**." (smstds. 4866.)
Nese, n. s. Skam, Beskæmmelse. (Isl. *neisa*. Sv. *nesa*.) "The giorde hannum last och **neefe**." (Riimkr. 4412; jfr. 821.)
nide (nithæ, nythæ), v. a. gnide. H. Harpestreng. (I. 52. 55. II. 42. — partic. **nithæn**, **nithæt**. S. B. og II. 13.)
Niding, n. s. en Gierrig, Karrig (**nidsk**, adj.) "Det staar icke en **Niding** vel, at han er rig (Luther: "einem Lauser"); oc huad skal en **nidsk** Hund met pendinge." (Bibel 1550. Syr. 14. 3. — "karg".) "En karg **Niding**." (smstds. 31. 29. — "Ein karger Filz." — Men "En Gerig." Es. 32. 5. — "Ein Geiziger".)
Nidingsnavn, n. s. "Tha skal han mæles af brödræskap meth **nidingsnafn**." (St. Knud Gildes-Skraa.)
Nidingsord, n. s. Navn af Niding. "Tha skal han wrakas (udrives) aff konungs garthe meth **nithings ordh**." (Vitherlagsret. Rosenv. S. 4.) "Mælæs uth aff gildet met eet ont nafn, som ær **nidingh**." (Odense Gildeskraa. §. 1. K. Ancher om d. Gilder. S. 106.)
Nidkiærhed, n. s. "Thi ieg haffuer **nidkerhed** noget nær til döden." (Bibel 1550. Ps. 69, 10. — Luther: "Denn ich eifere mich." — Syr. 30. 26. Høis. 8. — "Eifer.")
nimmæ, v. a. d. e. nemme. H. Harpestreng. (S. B. 3.) See **nymmæ**.
nithær, adv. d. e. neder, ned. H. Harpestreng. (II. 10. 42.)
Niuræ, n. s. Nyre. "**Niuræ** wærc." H. Harpestreng. (II. 20.)
noger, adj. nogen. (Isl. *nokkurr*.) "**Noger** guld." (Riimkr. 211.) "**Nogher** land." (smstds. 182. 2938.) "**Noger** steth." (smstds. 3583.) "**Nogher** Stad." (smstds. 4639.) "**Noger** lunde." (smstds.

184.) "**Nogher** en Konge." (smstds. 4891.) plur. **Nogre**, **nogræ**, **nogere**. (smstds. 685. 834. 1193. 3490. 365. 685.) See **nokær**.

nokær, adj., neutr. **nokæt**, d. e. nogen, noget. Lovene og Harpestreng. (I. 5. 21. 22. 24.) — **nokæt swa**, nogenlunde, endeel. Harpestreng. (I. 20 **nokæt swa** sötmæ; II. 40 **nokæt swa** af wætæ.) See **noger**.

Norneth ællær barneth: *infantulus*, i Gl. d. Bibeloverf. 3 Moseb. 12. 13, om Skrivfeil for Noret?

Notz, n. s. Dette ubekiendte Ord forekommer paa to Steder i Riimkr., og synes paa det første at kunne forklares ved: Samfund, Omgang; en Bemærkelse, hvori det kunde være beslægtet med Isl. *nautr*, Sv. *note*, N. S. Genoth, T. Genoß, hvoraf Genossenschaft (hos Otfried: Gnozschaft), N. S. Notschaft. "Haffue **notz** medh vngæ swæne." (Riimkr. 1484.) Derimod passer denne Bemærkelse mindre paa det andet Sted, hvor Betydningen nærmest synes at være: Skade, Overlast. "Kirken — at beskerme fra onde menz **notz**." (Riimkr. 3457.)

Nut, n. s. d. e. Nød (en). H. Harpestreng. (I. 54.) — **nutæ** kyærnæ. (S. B. 1.)

nymmæ, v. a. d. e. nemme, som i Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 44. 5. See **nimmæ**.

Nythingskab, n. s. d. e. Nidingskab, Ondskab. H. Harpestreng. (S. B. 11. — smlgn. **Nidskaff** i Jertegns Postil. fol. 197.)

Næd, **Nædhæ**, n. s. d. e. Net, som i Gl. d. Bibeloverf. 3 Moseb. 9. 19; 1 Kong. 7. 17. Deraf:

næde (næthæ), v. a. nætte, fange i Net. "At befanghe och **næthæ** dorske mæntz sielæ meth theres sywffn, ladhæ oc fackthe." (1488. Cod. reg. 1585. 4to. f. 81. b. — stultorum hominum animas *illaqueantes*.)

Næghær øghen, n. s. hos Harpestreng (K. B. 12) en Fisk; af det plattydske Negenoge; Sv. *neinögon*.

Næmæ, n. s. d. e. Nemme. H. Harpestreng. (S. B. 8.) Jvf. **nimmæ**.

næpælekæ, adv. d. e. neppeligen. H. Harpestreng. (II. 10.)

nær (næær), conj. naar. H. Harpestreng. (I. 47.) Saaledes tildeels endnu i Almuens Udtale.

næthæn, adv. d. e. neden, som hos H. Harpestreng. (f. Ex. I. 62. 64.)

Nætlæ, n. s. d. e. Nælde; hos H. Harpestreng. (I. 76. II. 33.)

Nøde, n. s. for: Nød. "Them giorde ieg meghen **nöde**." (Riimkr. 4595; smlgn. 4780. "Thy græt hon faræ ok kærdhe ouer hans **nödhæ**." (Hert. Frederik. 972.)

nøde (nötæ, nöthæ), v. a. fortære, borttage. "Thæt **nöthær** döth köth." H. Harpestreng. (I. 39.) "(Thet) **nötær** yuærwætæs köt i manz bra." Samme. (I. 15.) "Hvilk en lymmæ thæt (Ovæg-følv) löpær til, tha flar thæt hanum oc **nötær**." Samme. (II. 6.) Sv. nöta, *usu conficere, deterere*. (Partic. **nöth** forekommer i J. Lov. I. 47.)

nødtørftig, adj. trængende. "Det eniste stycke er nock, at ieg er **nödtörftig**." Tidemand. (Postill. 1564. fol. 90. a.)

nøwæ, adv. d. e. nøie, som i Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 27. 30.

O.

Od-urt (Othyrt, Othæ yrt), n. s. Skarntyde: *Cicuta*. H. Harpestreng. (I. 3. II. 15 b.) Formen **Othæ yrt** findes i "Lægebog D" (d. e. Arn. M. 187. 8vo. fol. 9.)

Om, n. s. *avunculus*. "Aff labans dötter, thin **oms**." (Morbroders. Gl. d. Bibeloverf. 1 Mosef. 28. 2; 29. 10. 3 Mosef. 20. 20.)

omfæmpne, v. a. i Gl. d. Bibeloverf. 1 Mosef. 29. 13., d. e. omfavne.

Omgang, n. s. "Den ypperste prest, som ... bygde **Omgønge** omkring huset." (Bibel 1550. Syr. 50. 1. — Luther: "Gänge".)

omhyggelig, adj. som Overfættelse af: "ängstlich". "Creaturens **omhyggelige** forlængelse." (Bibel 1550. Rom. 8. 19. — Luther: "Das ängstliche harren der Creatur.")

omkiende, v. a. paakiende, dømme om. "Haffuer ther tha icke kunned paa thennum omdömmes, förend om forne Kundskaff ... er **omkiendt**." (Dom af 1591. Rosenv. IV. 287.) "Da skall Dommerne faa haffue **omkiendt**." (smstds. p. 343.)

omkring, adv. i Betydningerne: til Ende, og: forbi. "De skal holde Löffalernes Höytid siu dage **omkring**." (Bibel 1550. 5 Mosef. 16. 13. — Tausſen har det Samme.) — "Gack icke

omkring din tienere." (smstds. 1 Moseb. 18. 3. — Luther: "vorüber.")

omkringsætte, v. act. omgive. "Thi pine haffuer **omkringsat** mig foruden tal." (Bibel 1550. Ps. 41. 13. — Luther: "Es hat mich umgeben leiden ohne Zahl". — Jvf. Ps. 49. 6 **omkringsætter**: "umgibt".)

Omslag, n. s. Omvei, Paasfud, urigtigt Foregivende. "**Omslag** och fortagt (fortaget? eller forbækt?) Handel att bruge udi Breffue." (Dom af 1591. Rosenv. IV. 279.)

omvirke, v. a. "Then konnynge stoell, then gudh sælff **omvyrkæde** met skynnendæ fiilsbeen." (Dff. Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 95.)

Ondgerningsmæn, n. s. i plur. i Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 8. 7. som Oversættelse af *malefici*.

Ondhed (Ondheet), n. s. "Godheetz ok **ondheets** kænnælse." (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 2. 9.)

opslage, v. a. et usædvanligt Ord for: flække, kløve; om Brænde i Skoven. "Till thett Stedt (i Skoven) ... som the Mennd **opslagethe** thend Wedt." (Dom af 1592. Rosenv. 331.)

Opføding, n. s. "Mennæskes **opfödinghe**": *alumni hominum*. (Gl. d. Bibeloverf. 4 Moseb. 32. 14.)

oplæta, v. act. d. e. oplade, opløfte, *elevare*. Saal. i Gl. d. Bibeloverf. f. Ex. **oplætændhe** (1 Moseb. 33. 1.), impf. **oplæt** (1 Moseb. 45. 2.), part. **oplæth** (1 Moseb. 18. 2.)

oppaa, præp. paa. "Thi lade ieg them flöre skat **oppaa**." (Riimkr. 1162; jvf. 2205, 2700, 2937, 3841 o. fl. St.) "Tha ieg fik Danmarks krone **wppaa**." (Riimkr. 125.)

oppe (uppæ), præp. & adv. paa (af op aa). "Lægs hun **uppæ** gamælt ar." H. Harpestreng. (I. 33.) "Ouen **oppæ**." Samme. (I. 79.) Smlgn. **up aa**, og Engl. *upon*; samt ovenfor **ofnæ**.

Opsat, n. s. Anslag, Opspind. Sv. *uppsät*. "Oc ther med bröd hans **opsatt**." (K. Hanses Kr. 406.) See **Opsæt**.

opvælle, v. n. & act. koge op: *ebullire*. "Floden skal **opwællæ** paddær." (Gl. d. Bibeloverf. 2 Moseb. 8. 3.) "Tha begynte theth **upwællæ** meth ormæ." (smstds. 16. 20. — *scatere vermibus*.)

Ordgyder, n. s. "Huad vil denne **Ordgydere** sige." (Bibel 1550. Ap. G. 17. 18. — Her uden Tvivl tidligst dannet. — Luther:

Dieser Lotterbube. *Vulg. seminiverbius.* — Denne squaldere hos Chr. Ped.; Squallerförer Hr. Michael.)

Ordsprog, n. s. "Jeg vil oplade min Mund til **Ordsprock.**" (Bibel 1550. Ps. 78. 2. — Luther: "zu Sprüchen".) [Derimod "Hand haffuer sæt mig til en Sprock iblant Folcket" Job 17, hvor Luther har Sprichwort]. "It **Ordsprock** oc Fabel blant alle Folck." (smstds. 1 Kong. 9. 7.) "Bliffue til it **Ordsprock** oc spaat." (smstds. 5 Moseb. 28. 37.) "Merk Visbedens gode **Ordsprock.**" (smstds. Spr. 6. 35. — Luther: "Die guten sprüch der Weisheit".) "At holde det **Ordsprock**, som vaar besluttit aff Apostlene." (smstds. Ap. G. 16. 4. — Luther: "den Spruch".)

Ore, n. s. "**Ore**, en Skovegn, en liden Lund" (Moths Ordbog.) "Topsöwæ **ore.**" (Riimkr. 3391. — *nemus* Topshögicum. Saxo. ed. Steph. p. 212.) Heraf ogsaa Navnene: Humleore i Ringstedherred; Rugtvedore i Skippingherred (Valdemars Jordebog p. 527) o. fl. **Ore** tillægges ellers ogsaa Bemærkelsen: tør, stenet, ufrugtbar Jordbund (s. Vid. S. Ordbog) og svarer da til isl. *aurr.* Ogsaa i Norge bruges Ure, om Steensamlinger under Fieldene og ved Strandkanten. (Pontoppidan. Norges Nat. Hist. II. S. 121. 141.) [Jvf. Ihres Gloss.: Ör.) Smlgn. **Ør** og **Oredrev.**

Orlugh, n. s. d. e. Orlog, Krig, hos H. Harpestreng. (S. B. 53.)

Othyrt, Othæyrt, see **Od-urt.**

ov (of), conj. om, dersom, naar. "**Of** hun stampæs." H. Harpestreng. (I. 3.) "**Of** the smöræs." Samme. (I. 38.) o. m. fl. St.

ov (of), adv. alt for. "**Of** thiuct." H. Harpestreng. (I. 74.) Ligesaa bruges **of** i Isl. og Gl. Svensk (jvf. Ihres Gloss.; ogsaa K. Anchers Ordforkl. til J. Lov. under af, 6. S. 294.)

ove, v. a. eie. "Jeg aldrig slemmer næser saa, noger handhe menneskæ **owæ.**" (Riimkr. 2367-8.) See **øge.**

overfare, v. a. gaae over, gaae bort. "Swo længhæ at thin brodhærs **gælnæ** ær **owerfaræn.**" (Gl. d. Bibeloversf. 1 Moseb. 27. 44.)

overgiemme, v. act. "Quinderne side faar Kircken ... oc bære det **offuergemde** til offer." (Bibel 1550. Baruch 6. 43. — Luther: "und bringen Obs zum Opfer.") [1 Macc. 11. 35 oversættes derimod Obs(t) ved Fruct; og Amos 8. 1 ved Sommerfrugt.]

Overgift, n. s. "Oc du skalt inted aager tage aff hannem, oc [illegible] offuergifft." (Bibel 1550. 3 Mosebog. 25. 36. — Luther: "[illegible]")

overlænge, v. a. overkomme. "The röffuede oc [illegible] fod huat the kunne offuer lenge." (Riimkr. 2341-2.)

overkomme, v. a. 1. hændes, overgaae een. "[illegible] wiste alt det hannem skulde offuerkomme." (Bibel 1550. [illegible] 18. 4. — Luther: "was ihm begegnen sollte." — [illegible] sen: "Det som hannem skulde skee." — Det [illegible] Overs. 1550 har fulgt Vulgatas Udtryk: sciens quæ [illegible] super eum.) — 2. overmande, overvinde. "Huor [illegible] offuerkomme hannem, att wi kunde binde oc [illegible] (smstds. Domm. 16. 5. — Luther: "Womit wir ihn [illegible]" — Derimod offueruinde Ps. 129. 2. — L.: "[illegible] nicht übermocht.")

over Side, adv. til Side, til særskilt Sted. "[illegible] offuer side i en Örck." (Bibel 1550. Marc. 6. 31. [illegible] "besonders." — Chr. Pedersen: "offuer en [illegible] öde Sted.") "Oc hand foer ... til en Örck offuer side." ([illegible] V. 32.) "Oc lagde dett offuer en Side i Hulle." ([illegible] 5. 14.)

overvinde, v. a. "Och vorder iuer uunnen met [illegible] witnæ." (St. Knuds Gildesskraa. art. [illegible]) "[illegible] foræ iuer uunnen met sanne iertegn." (smstds. art. [illegible]) "[illegible] vorder han iuer uunnen met loullet vitnæ." (smstds. art. [illegible])

Overvold, n. s. "Huor lenge skal ieg robe til dig [illegible] offueruold" (Bibel 1550. Hab. 1. 2. — Luther: "zu dir rufen über Frevel.") "De Kald og Bestillinger — som beskytte Retfærdighed [illegible] offueruold." N. Hemmingsen. (Livsens Vei. 1570. [illegible])

ovne (ofnæ), præp. & adv. paa (af oven [illegible]) "Ofnæ [illegible]" H. Harpestreng. (I. 62.) "Of thet [illegible] ofnæ." Samme. ([illegible] II. 37.) Smlgn. oppe.

Oxel (Oxl), n. s. Hævelse, Knude (Struma, Marer.) "[illegible] man bunæ mæth istær, oc lægger with oxl, tha dugher thet." H. Harpestreng. (I. 5.) "Ofnæ oxl." Samme (II. 43; jvf. I. 60.)

Padde, n. s. Frø. "Lad **Padder** komme offuer Egypti land." (Bibel 1550. 2 Moseb. 8. 5. — Luther: "Frösche".) (Saaledes 2. 3. 4. 6. 7. o. fl.)

Pale, n. s. formodentlig dannet efter det lat. *pallium*, altsaa: en Kaabe, Kappe. "En fydh bewoxeth **palæ**." (Riimkr. 3124.)

paltug, adj. pjaltet; ogsaa: smuldret, sønderbrudt. "The **paltughæ** been." Hr. Michael. (Riimv. S. 43, 3. 181, 2. 183, 2. — En Palt S. 48, 1.)

Pastel, n. s. Postei. H. Harpestreng. (K. B. 17.) "Fiskæ **pastel**." (smstds. 24.)

Pavel, n. s. (paa Sadeltøi).
"Thet pauel war aff blialth
Med dyre gerninger fammen walt." (Fl. og Blantzefl. 1509. f. 11. b.)

Pelegrim, n. s. Fremmed, *peregrinus*. "Jæk haffwer wæreth **pellegrim**." (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 32. 4. — *peregrinatus sum*.) "**Pelegrims** qwynnæ." (smstds. Ruth. 2. 10. — *peregrina*.)

Pelegrimsfærd, n. s. Reise, Vandring, Ophold i fremmed Land, blandt Fremmede. "At han skulde ther faræ **pellegrims færd**." (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 12. 10. — *ut peregrinaretur ibi*. "Thin **pelegrimsfærdis** land." (smstds. 17. 8. — *terra peregrinationis*.)

Penningested, n. s. bruges i Gl. d. Bibeloverf. til at giengive *ærarium*: "Konnynghens **pennynghefstædh**." (1 Moseb. 47. 14.)

Perkild, n. s. Diævelen. "Oc de som tencke oc fulkommelige acte at bedriffue nogen fynd i framtyden naar de der til kunde fonge aarsage oc lempe de vndfange icke ihefum men **perkild** fom dem der til fkynder." Chr. Pedersen. (Jertegns Postil. 1515. fol. 39 a. Brandt. I. S. 122.)

Pipær, n. s. d. e. Peber, hos H. Harpestreng. I. 40 og K. B. 6.

pladselig, adj. besværlig, skadelig, til Fortræd og Skade. Af det gamle danske (og svenske) Plats, Vanskelighed, Besværlighed, Fortræd; og platze, giøre Hinder og Fortræd, skade; hvilket bl. a. forekommer jævnligen i Slutningsformularen til Lehnsbreve, Bevilgninger og andre Kongebreve. F. Ex. "at bindre, bindre lade, deele, **platze**, wmage eller wti nogen maade att

wforrette." (Ny D. Mag. V. S. 129. 134.) "Jeg danskæ forwerffdæ, for then samme grund, ath haffue theris ærkebisp selff i lund, Och ey wore vndher wtwortis sticth, som wor för well **platzelicht**." (Riimkr. 3632-5.)

plage, v. a. "Item om naghen worder fordelder vppa theræ bything, tha skulæ the sammæ bymæn hawe makt at taghæ hans frith aff hanum oc **plaghæ** hanum uppa hans hals oc hond." (Malmøes Privil. 1415.)

Plan, n. s. Slette. "Funde de en flæt **plan** i Sinear Land." (Bibel 1550. 1 Mosеb. 11. — Luther: "ein eben Land".) See **Plane**.

planke, v. a. omgive, omgierde, befæste med Planker. "At wor Köpstæd Köbendhaffn schal fuldkommeligen **planckes** oc faстgöres mæth broor oc i andre Made." (Kongebr. af Chr. I. 1455.)

Plaster, n. s. findes allerede hos Harpestreng: "**Plastær** oc smöræls til saar." I. 67. II. 8. 17. 31. 54 o. fl.

pleie (plæghæ), v. "**plæghæ** konæ" d. e. rem habere cum muliere. H. Harpestreng. (I. 43.) (I "Lægebog A" — d. e. Thottsk Mſ. 710. 4to. — forekommer i samme Bemærkelse: hyonælagh pleyæ.)

Pleiemester, n. s. Opfostrer, Opdrager. "Men hand er vnder Formyndere oc **Pleyemeftere**." (Bibel 1550. Gal. 4. 2. — Nyere Overs.: "Huusholdere". — Luther: "Pflegern".)

Pligt (Plycht), n. s. i Betydning Bod, Straf, Straffebod. "The göræ tha **plycht** och sckrifftæmaal." Hr. Michael. (Riimv. S. 113, 1.) "**Plycht** och bood." Samme. (S. 88, 4. 115, 2.)

pligte, v. a. straffe. "Finnes noker Daare, som bryder oc icke hauer at böthe meth, han schall **plichtes** och pines aff foghden effter syn bröthe." (Kbhvns Privil. af K. Christopher. 1443.) "Hwo som owerhörigh sider oc æy wil möde, hanum skule the fuldmacht hawe at **plichte**." (Kongebr. af Chr. I. 1458.)

Plyndremarked, n. s. (Tydsk Plundermarkt.) "Thi fick han en mand paa **plyndremarkedet** samme kiortell at selge." Chr. Pedersen. (Jertegns Postill. 1515. f. 157. b.)

ponæ, præp. paa. "Alt thet han **ponæ** woræ weynæ bauær opboræd." (Br. af Biskop Peder i Ribe. 1398.)

Praal, n. s. Pragt. "Babylon ... den herlige Chaldeers **praal**." (Bibel. 1550. Es. 13. 19. Esther. 1. 4. — Luther: "Die herrliche Pracht der Chaldeer".)

pral, adj. prægtig, glimrende. "Som kostelig wor oc meghet **prall.**" (Riimkr. 3669.)

prange, v. n. trættes, giøre Klammeri. "The tydeskæ — willæ mangelunde meth [megh **pranghe.**" (Riimkr. 4796). I ældre Svensk bruges "*prang*" for: fiendtlig Adfærd, Fiendskab. "Han willæ nödugt begynna **prang.**" (Sv. Riimkr.)

Provest, n. s. (Provst) Forstander, *præpositus.* "Skænkernæs **prowest.**" (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 10. 23.) "Israels fönærs **proweste.**" (smstds. 2 Moseb. 5. 19.)

Pund, n. s. bruges af Hans Michelsen, Chr. Pedersen og Bibel 1550, Matth. 25: 15. 16. 17, o. fg. til at oversætte Luthers "Centner". Ellers (i G. Test.) Sintener.

Pundersæk, n. s. en Sæk, der rummer et Pund ɔ: 4 Tønder Korn. "Thi tog han meth syn stærka bwl en **pundhær sæck**, alt fwl meth kwl." (Riimkr. 1201-2.)

Put, n. s. Pyt, Vandstade. "The orme paa gulssueth wthi then **puth.**" (Riimkr. 2299.)

Pynte, n. s. i "til **Pynte**", i Lave, i god Skik. "Och sættæ wel **tijl pyntthe** all myn ting." (Riimkr. 790.) "Och kom syn thingh **tijl pynthæ.**" (smstds. 1278.) "Aldrig stod werden saa well, icke scall hwn heller her effter wdi saa gode skick oc **pynte**, att ther scall iw nogett findis som haffuer forbædring behoff." P. Eliæ. (Imod Malmø-Bogen. 1536. Danske Skrifter. I. s. 405.) "Tha scal hand tencke huore een konge bör ther fore at komme alting wdi fred, rolighed oc gode **pynte**." P. Eliæ. (Er. Roterod: En chr. Fyrstes Underviisn. 1534. f. 55. b.) "Wære wdi gode **pynte.**" (smstds. f. 105. b.)

Qvaste, n. s. plur. *perizomata.* "Tha sammæn sydhe the fighen trææ löff, ogh giordhe sigh **qwastæ.**" (Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 3. 7, hvor Taussen har Skyrtte [Skiørter], som ogsaa forekommer i denne Oversættelse: 3 Moseb. 8. 7.) [*Qvast* i Sv. er Kost, Feiekost. Ihre.]

qvege (qvæge, quækæ), v. a. bade, lægge Omslag paa Lemmer. Saaledes bruges dette Ord hos H. Harpestreng. I. 9. 38. 52. 64. o. s. v. "**Quekær** sic swa laat" ɔ: vasker eller bader sig med det lunkne Afkog.

Qvemhed, n. s. "Forwden qwem ydmiwghett och ydmiwg **qwemheet** oc börlig tucht." P. Eliæ. (Biskopp. Giensvar. 1533. f. S. 3.)

Qvid, Qvide, n. s. 1. Frygt. (Isl. *kvída*, *kvíðr*, *kvíði*.) "Thi mwe the leffue for wthen **qwijd**." (Riimkr. 36.) 2. Vaande, Uheld, Sorg. "Meg selff tiil **qwidh**." (smstds. 3820.) "The singe bode last och **qwide**." (smstds. 3820.) "Thet wor hans **qwid**." (smstds. 408.) "Latin fara idhra **qwidh(a)**." (Hertug Fredrik. 1362.) 3. Sygdom, Qvide. "Dödh aff alders **qwijd**." (Riimkr. 110.)

qvide, v. n. klage.

"Hör I det, min Moder kiær,
Og I tör ikke faa qwide." (K. B. Nyerups Udg. I. S. 47.)
"I skal derfor ei förge eller qvide,
Jeg vil gaae og I scal ride." (smstds. I. S. 274.)

Qvindelokkelse, n. s. Gierningen at forføre, forlokke en Qvinde til Udtugt.

qvindeslig (qwynnezligh), adj. "Blöthe ællær **qwynnezlighe** mæn." (Gl. d. Bibeloversf. 1 Kong. 15. 12. — *effeminati*.)

qviske, v. a. pidske. "The **kwystæde** them saa lenge ther om." (Riimkr. 3624.)

Qvob, n. s. "Jeg flo them alle ther ned i **qwob**." (Riimkr. 4851. Formodentlig det Samme, som i en anden Talemaade hedder "at slaae i Qvag.")

Qvægsølv (Quiksylf), n. s. *argentum vivum*. H. Harpestreng. II. 6.

qvælie, v. a. "Oc forbiwthe alle oc hwo the belzst ære — her vdi at hindre eller hindre lade, mödhe, **qwæliæ**, vmaghe eller oforrætte i noghre made." (Dipl. af Christ. I. 1454 og; forekommer denne Formular temmelig ofte i Kongebreve 1452-60.)

Qværke (Quærkæ), n. s. Svælg, Strube. "Stampær man hænnæ blathæ oc læggær wity bolæn **quærkæ**." H. Harpestreng. (I. 64.) "Tha hiælpær thæt bolæn **qwærkæ**." Samme. (II. 36.)

R.

Raad, n. s. Beslutning, Villie, Sind, Forsæt. "Om syer tha bleff ieg so tijl **rødh.**" (Riimkr. 1907.)

Raaderum, n. s. Leilighed. "At see sit **raaderum.**" (Riimkr. 4995.)

Raadighed, n. s. Evne til at finde paa Raad, Raadsnildhed. "Med **raadiched** oc lystæ." (Riimkr. 4158.)

Raadslag, n. s. Handlingen at raadslaae, eller at raadføre sig. (I ældre Bibeloversættelser.) "Han sætter sit **Raadslag** til erlige oc fromme Mænd." (Reinike Fos. 1555. f. 59. a.)

rag, adj. opret, opreist *(erectus.)* "Forthi gaar han (d. e. Menniscken) paa iordhen **rag.**" Hr. Michael. (Riimv. S. 3, 1.)

rath, adv. "The, som pleyde ath giffue meg skath, och danskæ wndfaldhen waaræ, Twingdæ ieg i ghen saa **rath** meth skat tijl meg at faaræ." (Riimkr. 2889-92.) Jvf. Talemaaden hos Almuen: Det er ikke saa rat en Sag ɔ: ligefrem, let en Sag. (Isl. *hraðr*, *hrata.* [?]).

Rede, n. s. "Saa for han meth then **redhe** borth." (Riimkr. 969). Synes at bemærke: det som er redet, bragt i Stand; Indretning (her: Pagt, Aftale.) "Fick thet (Slottet) til gode **rede.**" (smstds. 4554. — til min Raadighed, eller: uden Ophold, Hinder.) "At hand icke kunde saa sin beholdning aff hannum til gode **rede.**" Vedel. (Saxo. S. 412.) "At komme til **Rede.**" (Riimkr, 4869. — i Orden, i Rolighed.)

rede, adv. færdig, i Stand, til Ende bragt. "Tha bleff then mwr alth **redhe**.." (Riimkr. 3948.)

rede (retæ), v. a. opirre. "**Retæ** ællær wredh göræ." (Gl. d. Bibeloversf. 5. Moseb. 31. 29. — *irritare.*) "**Retæ** til wrethe." (smstds. 9. 7; 32. 19. Dom. 2. 12. 2 Kong. 14. 10.) — Deraf: "**Retilse** til wrethe." (smstds. 5 Moseb. 29. 30. — *indignatio.*)

redeboen (redheboæn), adj. ældre Form for: redebon, f. Ex. "Velsignet være tw som altiidh ær **redeboen** ath bedhe for oss armæ synderæ." (Dss. Breviar. 1497. Cod. Thott. 553. f. 125.) og i Gl. d. Bibeloversf. 3 Moseb. 16. 22 (**redhebon** 1 Sam. 3. 16. 12. 13); neutr. **redheboænt** (2 Moseb. 32. 22. — *pronus.*) Plur. "Huilcke allæ ware **redebonæ** til thin föns thiænestæ." (Gl. d. Bønnebog. Cod. reg. 1614. 4.) — Staaer i Gl. d. Bibeloversf.

kun tilsyneladende ogsaa som Giengivelse af *pronus* i Betydning: forover. "Han fiöld **redhebøen** æller j grw paa jorden." (1 Moseb. 33. 3.) "Han fiöld **redhebøen** æIlær paa grw j sith antlat." (4 Moseb. 16. 4.)

Reen, n. s. Fure, Plovfure. "Blegmendene . . . droge deris **Rener** longe." (Bibel 1550. Ps. 129. 3. — Luther: "Furchen.") See **Agerreen**.

Reen i den mig ubekiendte Talemaade: "Kirckernæ lægges paa **reenæ**", Hr. Michael (Riimv. S. 117, 4), er uden Tvivl snarere n. subst. end adj. Er **Reen** maaskee her Grændsepæl, Grændse (hvoraf Agerreen)? jvf. Ihres Gloss. II. 418. 19. Meningen kunde da maaskee være: Kirkerne bringes til det Yderste.

Reensbroder, n. s. Nabo i Mark og Eng. "**Reensbröderne** (det ere de som hafve Jord oc Eng lige jefnsidis)." Ar. Berntsen. (II. 445.) "Med andre fine Naboer eller **Reensbrödre**." (smstds.)

Reisener (Reysener), n. s. Rytter (forekommer vel knap i sing.) "Paa Pharao oc paa hans Vogne oc **Reysenere**." (Bibel 1550. 2 Moseb. 14. 18. — Luther: "Reutern". — Jer. 12. 5. 1 Sam. 8. 11.) (2 Moseb. 14: 17. 23 findes **Reysener**, men begge Steder plur.; ligeledes Jud. 2. 11.) "Hand skal göre edre söner till syne **reysener**." P. Eliæ. (Er. Roterod.: En chr. Fyrstes Undervißn. 1534. f. xxvi. a.)

Render, n. s. en Omløber. "Hand haffuer sijne apostell oc **rendere** omkring then gantske werden." P. Eliæ. (Svar til Hans Michelsen. 1527. f. C. 4.)

Repell, n. s. "Han heelgiorthe then **repell** eller oppnelse som han giorthe paa hennes leghom." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 133. — pl. **rible** f. 135. b.)

retløs, adj. uden at faae sin Ret, uhørt. "Inghen gik meg och **ræth lös** fraa." (Riimkr. 3601.)

retsindig, adj. (oprigtig). "Met it retskaffent hierte oc **retsindigt**." (Bibel 1550. 1 Kong. 9. 4. — Luther: "rechtschaffen und aufrichtig.")

retskikket, adj. retskaffen (men langt heldigere end dette.) "Giff min sön et **retskicket** hierte." (Bibel 1550. 1 Krøn. 29. 19. — Luther: "rechtschaffenes".)

Rettermand, n. s. Skarpretter (brugt paa et Sted, hvor der egentlig skulde siges: Slutter, Fangefoged:) "At Dommeren skal antworde **Rettermanden** dig, og **Rettermanden** skal kaste dig i Fengsel." (Bibel 1550. — Luther: "der Stockmeister." — Hans Mikkelsen: "Retteren". — Chr. Pedersen: "Bødelen". — Vulg.: *exactor*.)

retviis, adj. retfærdig. "Siger ieg, at ieg er **retwiss**." (Bibel 1550. Job. 9. — Luther: "rechtfertig".)

retæ, see **rede**.

Ribbing, n. s. Som det synes, et Uqvemsord. "Then gamble **ribbingh** oc kærlingh forsmaddhe all hennes kærligheth." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 125. a. C. xx.)

Ridderskab, n. s. Adel. "Theth danskæ **ridderskab**." (Riimkr. 4525; jvf. 4401. 4848.)

Riddersnode, n. s. "Hvilken Ridder, **Riddersnode** eller nogher anner, ee hwad werthikhed han i ær." (Malmøes Priv. 1415.)

Riv (Rif, Ryf), n. s. Ribbeen. "Wærc i **ryf**." H. Harpestreng. (I. 68.) "Boldæ i **rif**." Samme. (I. 76.) "Blötæ **rif**." Samme. (I. 78.)

rive, adj. eller adv. "En giffue theth borth saa **riffue**." (Riimkr. 3909.) At dette Ord maa henføres til det gammelsvenske *rif*, rundelig, overflødig, gavmild (s. Ihres Gloss. — Isl. *riflegr*, riflega, rifleiki, Gavmildhed; Holl. *ryf)* synes utvivlsomt; *ryfe* er paa Angelsachsisk: hyppig; og Ihre anfører endvidere den hollandske Talemaade: *rijfelik* begiftigen, N. Sax. *ryve* geven: *large manu suppeditare*. Her have vi endog et ganske eenslydende Ord, der ogsaa forekommer i Reinike Voss, men som dog den plattydske Oversætter af Krøniken ikke har brugt. Meningen af det anførte Sted bliver da: Han skulde først faae Riget, før han var saa rund, saa gavmild, til at give det bort.

Rodeskab, n. s. "Hwo som sigh forbyndher meth **Rodeskaff** tiil sammen." (Er. af Pomm. Gaardsret. 1400.)

rodskabe, v. a. "Ath the spise thöm (Skibene) wæl oc bemanæ thöm wæl oc **rod scaphæ** thöm wel." (Dipl. af Dr. Margr. 1396.)

Rom, n. s. "Myn mandoms **rom** hoss tig er gömdt." Hr. Michael. (Riimv. S. 88, 5.) ("*Rom* clamor applaudentium. Isl. *róma*

applaudere." Ihre. — *Rómr*, Raab, Rygte; hvortil ogsaa hører det T. Ruhm.)

Rosen, n. s. en Rose. "Alt som en **rosen** fawer oc ffyn." (Riimkr. 1050.) Ogsaa en **Ros**: "tha gijlde ieg gyreth then wæne **roff**." (smstds. 1606.)

Rovgods, n. s. Bytte, røvet Gods. "Oc **Roffgodzet** som igen wor, som stridzfolcket haffde taget til bytte." (Bibel 1550. 4 Moseb. 31. 32. — Luther: "der übrigen Ausbeute, die das Kriegsvolck geraubet hatte".)

Rud (Ruth), n. s. Rødhed. "Salt ökær **ruth** a gull." H. Harpestreng. (I. 74.)

Rum, n. s. at see sit **Rum**, sin Leilighed. "Seer han sith **rwm**, han worder ey seen." (Riimkr. 1389.)

rum, adj. rummelig: *spatiosus*. "**Rwmt** stædh" (locus *spatiosus*. Gl. d. Bibeloverf. 1 Moseb. 24. 26. 2 Moseb. 3. 8.)

Runddeel, n. s. Taarn, rundt Taarn. "**Runddelene** staa grædelige." (Bibel 1550. Jer. Begr. 2. 8. — Luther: "die Zwinger".)

Runetræ, n. s. Stav med Runer paa, Runekjævle. "The **runæ thræ**, ieg screff them om opaa myth knæ." (Riimkr. 610.)

ryde (rythæ), v. n. brøle, raabe høit. "En **rydendhe** löffwe." (Cod. R. 1586.) "Grymmelighe **rydhænde**." (Gl. d. Bibeloverf. Dom. 14. 5. — *rugiens*.) Impf. røthe. "Han **röthe** som eth Löwen." (smstds. 1 Moseb. 27. 34. — *irrugiit clamore magno*.)

Ryden (riwten), n. s. Brølen. "Then rædheligen storm ok thut oc **riwten**, som skal wordhe ij haffweth." (Dsk. Postil. Ms. af XIV. sec.)

Ryelse, n. s. d. e. Ruelse. "**Ryælse** ællær angrælse." (Gl. d. Bibeloverf. 1 Sam. 15. 29. — *poenitentia*.)

ryg, adj. modfalden, sorgfuld, bedrøvet. "**Ryg** hugh." H. Harpestreng. (I. 40.) "Han gör man **ryg** oc ræd." Samme. (S. B. 46.) (Det modsatte: "Han gör man **vryg** [uryg] oc trygh" S. B. 36.) — Heraf: **Ryglig** (Ryghlik, Ryglek), n. s. Sorg, Bedrøvelse. Samme. S. B. 36. 59. (Isl. *hryggr*.)

ryglig, adj. "Myn **ryghelighe** dom som them forestar for theræ syndær." (Dsk. Post. Ms. af XIV. sec. f. 152. a.) "Hafffins diwr giffue **ryghelikct** rwt oc thut til hymmelen." (smstds. f. 152. b.)

rygge, v. act. "Hand skal icke **rygge** sit ord." (Bibel 1550. 4 Moseb. 30. 3. — Luther: "sein Wort schwächen".) "Thi at

Hosbonden haffuer **rygget** det." (smstds. 30. 13. — Luther: "hats los gemacht".) "Stadfeste eller **rygge.**" (smstds. 30. 14.)

rygle, v. n. "Then tinde dag scal höwæ falle oc **ryglæ** neder met alle." (De xv Teghen för wor herres strenghe dom. Ghemen. 1509. f. 3. b.)

rymmæ, v. a. d. e. rømme, giøre rummelig, aabne. "Oc **rymmær** allæ wæghæ thær nættæ gær ut." H. Harpestreng. (II. 14.)

Rynkiæ, n. s. i plur. hos H. Harpestreng, d. e. Rynker (I. 48.)

ryst, adj. stærk, rask. (Isl. *hraustr.*)

"Herr Tönne han rider ud af Alsö,
Han förer sit Glavind ryst." (K. L. Nyerups Udg. I. S. 281.)

Ryttær, n. s. i plur. hos H. Harpestreng, d. e. Rotter (II. 21.)

Ræddughæ, n. s. "For then rygheligthe **ræddughæ** som tha skal kommæ ower allæ werldenæ." (Dsk. Postil. Ms. af xiv. sec.)

Ræde, n. s. "Aff ondæ **rædæ**" Hr. Michael (Riimv. S. 121, 11): et dunkelt Udtryk, hvori Subst. neppe synes at kunne være det *ræde*, der i Gl. Sv. bemærker Tale (jvf. Ihres Gloss. II. p. 391.) Er **ræde** af Raad?

Ræge, til rægha. "Os giordhæ hwn allæ til **ræghæ.**" Hr. Michael. (Riimv. S. 11, 4.) Dette i ældre danske sieldne Ord (jeg veed ikke, det er forekommet mig uden her) kan vel ikke være andet end det gl. Svenske: til *ræka* ɔ: karsk, rask, ved Helbred, rørig. (Jvf. Ihres Gloss. II. 392.)

Række, n. s. Rækværk, Læne. "Oc der vaare **Recker** paa baade sider omkring sædet." (Bibel 1550. 1 Kong. 10. 19. — Luther: "Lehnen".)

ræne, v. a. røve, berøve. "Hwi skal jæk **rænæs** bodhe sönær j en dagh." (Gl. d. Bibeloverf. 1 Mosed. 27. 45.) Part. "**Rænt** ællær röfwelh" (*orbatus.* — (smstds. 1 Mosed. 15. 5. Ruth 1. 5.)

ræpæ, v. hos H. Harpestreng, d. e. ræbe (II. 28.)

Ræthiæ, n. s. plur. hos H. Harpestreng, *testiculi.* (I. 17.) (**Redye** hos Chr. Pedersen.)

Rødme, Rødne, n. s. Rust, *rubigo.* "Kornæns **rödhmæ.**" (Gl. d. Bibeloverf. 5 Mosed. 28. 22.) "**Rödhnæ** ællær rwdh skal fortæræ allæ thine træ ok thit landis korn." (smstds. 28. 42.)

røgte, v. a. pleie. "Oc **röcktethe** henne swa længhe som hwn swgh law." (1488. Cod. reg. 1586. 4to. f. 128. a.)

Røgter (Röktere), n. s. som Oversættelse af *procurator* i Gl. d. Bibeloversf. 1 Moseb. 15. 2: "Mit huses **rökteres** sön skal wordhe myn arffwingh."

Røkæls, n. s. hos H. Harpestreng, d. e. Røgelse (I. 75.)

Rør eller **Røre?** n. s. (Isl. *hrærar*, plur.) Lyske. "**Röræn** ællær lyskæn." (Gl. d. Bibeloversf. 2 Sam. 2. 23. — *inguen.*) (Lyskæ: *ilia.* 3 Moseb. 4. 9.)

røre af, v. a. tale, melde om. "Som myn fadher haffuer **rört.**" (Riimkr. 89.)

Røsth, n. s. Rysten, stærk Bevægelse. "Nogeth swerdh wor ey saa tröſth, han skagæde ey söndær ath förstæ **röſth.**" (Riimkr. 860), brød det itu ved første Hug. Vedel bruger netop samme Ord paa samme Sted om Uffos Sværd: "De funde ingen saa stærke, at de io i det förste **Ryst** ginge i smaa stycke imellem hans hender." Vedel. (Saxo. S. 74.)

